СБОРНИКЪ

РОДИНА

ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКАТА КУЛТУРНО-ПРОСВѢТНА и БЛАГОТВОРИТЕЛНА ДРУЖБА „РОДИНА“ ВЪ ГР. СМОЛЕНЪ

КНИГА ЧЕТВЪРТА

1941 — 1942

подъ редакцията на Петъръ Ан. Мариновъ

„... има повече отъ единъ милионъ мюсюлмани. Тѣзи мюсюлмани не сж дошли отъ Азия, както обикновено мислятъ. Това сж потомци на тѣзи българи, преобърнати въ исляма въ епохата на завоеванията и следващитѣ години. Това сж деца на сжщата тая раса, отъ сжщото това колѣно. А измежду тѣхъ има и една часть, които не говорятъ другъ езикъ, освенъ българския.“

МИДХАДЪ ПАША (1822 — 1884)
управитель на Дунавския вилаетъ

1944

8. Адемъ Арнаудовъ — Българитѣ презъ епохата на турското робство 124
9. Бехчетъ Сердаровъ — Будителтъ и ние; Възраждането на българитѣ мохамедани 128
10. Мустафа Шарковъ — Българитѣ мохамедани въ обединена България 138
11. Ботьо Асеновъ — Писмо до „Родопа“ 140
12. Ахмедъ Косовски — Напредъ къмъ осъзнаване 142
13. Желѣзко Севериновъ — Задачи на дружби „Родина“ 144
14. Вихъръ Изворовъ — Произходъ на фереджето; Исторически дни 145
15. Чавдаръ Любеновъ — Имена на мѣстности край с. Забърдо 148
16. Иванъ М. Зеровъ — Нашето село Рудоземъ . . 149

III. НАРОДОУЧЕНЪ ОТДѢЛЪ

1. Байрамско хоро въ с. Костандово, Чепинско 150
2. Носии отъ: с. Буково, Ардинско, с. Бабякъ, Чепинско, Беденъ, Девинско, с. Дрѣново, Асеновградско, с. Виево, Смоленско, отъ Разложко, с. Беденъ, Девинско 152
3. На трупи, снимка изъ стопанския битъ въ Чепеларско 158
4. Годежни, сватбени и др. обичаи въ с. Забърдо, Асеновградско 159
5. Народно творчество отъ с, Муставчево, Ксантийско — пѣсни, названия на мѣстности и др. 167
6. Названия на мѣстности край с. Исьоренъ, Ксантийско 170
7. Названия на мѣстности край с. Рудоземъ, Смоленско 171

IV. БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКИ ПРОСВѢТИТЕЛИ И ПРИЯТЕЛИ

1. Стою Докумовъ 173
2. Сирко Станчевъ отъ Хр. Караманджуковъ 177
3. Георги Попанастасовъ 186

V. ОПИСАНИЯ НА СЕЛИЩА

1. Село Доспатъ въ миналото и сега отъ Ад. Арнаудовъ 188
2. Градъ Смоленъ — минало и настояще 193

VI. БЪЛГАРО-МОХАМЕДАНСКИ УТРА И ВЕЧЕРИНКИ

1. **Чужденката** — пиеса въ 2 действия 232
2. **Родинци** — пиеса въ 3 действия 232

VII. БЕЛЕЖКИ И ОЦЕНКИ НА КНИГИ, СТАТИИ И ИЗВЕСТИЯ, ИМАЩИ ВРЪЗКА ИЛИ КАКВОТО И ДА Е ЗНАЧЕНИЕ ЗА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ

VIII. ОТЗИВИ ВЪ ПЕЧАТА ЗА ДРУЖБИ „РОДИНА“ И СБОРНИЦИТѢ

IX. ИЗЪ КНИЖНИНА ЗА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ

Некролози: Василъ Дечовъ 314
Адилъ Ходжаджиковъ 315

Получени книги и списания 317

Списъкъ на членоветѣ на дружба „Родина“ 317

Редакционни 321

I. ЛѢТОПИСНИ БЕЛЕЖКИ.

Побългаряване имената. Първата и най-главна отлика на всѣки човѣкъ, къмъ коя народность принадлежи, е неговото лично име. Нѣкои отъ тия имена, наистина, сж общенародни, за основа на което смѣшение въ миналото сж служили религиитѣ. Сега обаче, когато всѣка една народность се обособява и опредѣля не по религията, която се изповѣдва, а по общия духъ, битъ, култура и нравственость, не само у насъ, но и въ всички държави въ свѣта, наспроти това почнаха да се нагласяватъ и личнитѣ имена. И българитѣ мохамедани въ това отношение не останаха назадъ. Сами тѣ често пжти, още отъ основаването на дружба „Родина“, повдигаха въпроса: — Тъй като ние сме българи, а не друга нѣкаква народность, не следва ли да усвоимъ за себе си и рожбитѣ си български народностни имена? Първа проява на разбиране и примѣръ въ това направление даде дружбениятъ председатель г. Арифъ Бейски,

Първата девойка съ българско име Малинка Кам. Болярова (Ар. Бейска).

който, както се видѣ въ предидущата книга въ началото на 1941 година на новороденатa си дъщеря не тури нѣкое чужденародно лично име, а чисто българското Малинка. Това възбуди общъ интересъ и одобрение срѣдъ младитѣ българи мохамедани, срѣдъ които се явиха много негови последователи първомъ въ Ардинско, а следъ това и въ други околии. На нѣкои отъ по-старитѣ българи мохамедани, дѣдовци и баби, свидетели на една изминала епоха, не бѣше много по угода това, заради туй се стараеха да прѣчатъ и спиратъ това нововъведение на младитѣ, като разнасяха мълви, че не е вѣрно, какво въ кжщитѣ на нѣкои отъ тѣхъ има деца съ български имена и упорито продължаваха да си ги наричатъ съ небългарски такива. Това обаче не остави трайни следи, тъй като съревнованието срѣдъ младитѣ родители, кой по-напредъ и похубаво българско име да тури на рожбата си, вървѣше много усилено. Тъй напримѣръ, имамътъ на с. Буково, Ардинско, Ахмедъ Мехмедовъ бѣ наречълъ новороденатa си дъщеря Недѣлка, Али Кркъмджиевъ отъ махала Бозирогъ, Златоградско, бѣ наименувалъ дветѣ си деца Надя и Лъвчо, Шабанъ Шабановъ отъ с. Пасналъ нарече сина си Чавдаръ, Шабанъ Саидовъ отъ с. Буково — сина си — Живко, Сали Арнаудовъ отъ гр. Девинъ — сина си — Сивенъ, Еминъ Саидовъ отъ мах. Галища, Ардинско — сина си — Цвѣтко, Шукри Вощевъ отъ с. Чепеларе — сина си — Здравко, Шукри Карахасановъ отъ с. Буково — сина си — Борисъ, Мехмедъ Хасановъ отъ сжщото село — сина си — Цвѣтко, Арифъ Ураковъ отъ мах. Галища — дъщеря си — Тръндафилка, Мехмедъ х. Еминовъ отъ сжщата махала — дъщеря си — Райна, Ахмедъ Ибрямовъ отъ с. Вехтино — сина си — Момчилъ, а и шериятскиятъ секретарь на Смоленското мюфтийство г. Арифъ Шумаровъ, когато му се роди презъ лѣтото на 1941 година дете, не го нарече инакъ, а съ старото славѣнобългарско име Светославъ. Тъй почна побългаряването на личнитѣ имена първомъ на новороденитѣ, а после, както ще видимъ по-нататъкъ, и на възрастнитѣ.

Тръндафилка А. Уракова отъ м. Галища, Арденско.

Лъвчо А. Кркъмджиевъ.

Събитията презъ пролѣтьта на 1941 година. Тогава бѣхме свидетели на едни славни и изключителни събития по освобождението и присъединяването къмъ цѣлокупното ни отечество на старитѣ земи Тракия и Македония, съ което се туря началото на единъ новъ Златенъ Вѣкъ на българската държава. Всичко туй охрабри духоветѣ и породи импулсъ къмъ нови и свѣтли стремления на цѣлото родопско население, въ това число и на българитѣ мохамедани. Интересно бѣ, че докато пребиваваха тукъ германскитѣ войски не схванаха да има въ Смоленско нѣкакви другоевѣрци или другородци, тъй като нѣмаше отличителнитѣ белези на Ориента, червени фесове и фереджета. Когато обаче отидоха въ южнитѣ земи, сетне при връщане пакъ тукъ казваха, ча тамъ „има много турци“. Обясни имъ се, после сами потърсиха из-

данията „Сборникъ Родина“ и едва тогава разбраха, че това не сѫ турци, а българи мохамедани, които гръцката власть изкуствено заблуждавала и поощрявала да носятъ фесове и фереджета, за да се чуждѣятъ отъ българщината. Впоследствие, следъ взаимни посещения и зачестилитѣ връзки между смоленски българи мохамедани и такива отъ Шахинската котловина и Ксантийско, дойде се до премахване и тамъ тия инородни белези и се уеднаквиха по този начинъ по външностьта си всички българи отъ Родопския край. Въ Ксанти, отиде на мюфтийски постъ българинъ мохамеданинъ отъ Смоленъ и бившъ такъвъ отъ Ардино, председательтъ на дружба „Родина“ г. Арифъ Бейски. Колонията на българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание въ тоя градъ, както се видѣ, била доста голѣма, и затуй младиятъ мюфтия си постави за задача да ги обедини и приобщи къмъ общата ни идея, въ което направление се добиха напълно задоволителни резултати. Самитѣ българи мохамедани — досега тормозени отъ гърцитѣ като другоѣрци, а отъ турцитѣ като другородци — съ охота и масово бързали да се присъединятъ къмъ своето първо огнище и заживѣятъ въ единъ чистъ свой народностенъ духъ. По-състоятелнитѣ отъ тѣхъ посрѣдствомъ радио или грамофонни плочи вършеха една великолепна агитация въ това отношение. Обадиха се българи мохамедани и отъ Гюмюрджинско, гдето сѫщо се направиха постѫпки за приобщаването имъ къмъ родинското движение. Тамъ обаче, както и въобще въ новитѣ земи, една по-организирана работа въ това направление тепърва има да се развива.

Общото годишно събрание. То бѣ четвъртото по редъ и се състоя на 8 ноември 1941 година. Предъ видъ на събитията, които изживяваше страната ни, то не бѣ тъй многолюдно както миналитѣ, но все пакъ съ живъ интересъ и въз-

буда. На него се разисква въпросътъ за побългаряване имената въ една по-широка мѣрка, опредѣли се да се устрои обичайната вечеринка, взеха се и други решения отъ обща полза, отпустнаха се помощи, гласува се бюджетъ и на края се обнови настоятелството съ избиране или преизбиране на трима нови членове: Арифъ Бейски, Петъръ Ан. Мариновъ и Салихъ Узуновъ въ настоятелството, къмъ които се добавятъ и старитѣ Мехмедъ Дервишевъ и Адилъ Ходжаджиковъ, и въ контролната комисия: Ал. Караманджуковъ, Мехмедъ Велиевъ и Мехмедъ Карахусевъ.

Движение за чистотата на нацията. Председательтъ на дружба „Родина“ г. Арифъ Бейски, който сѫщевременно тогава бѣше и Ардински околийски мюфтия, на последното общо годишно събрание докладва, че въ качеството му на такъвъ и за защитата и чистотата на нацията той забранилъ въ Ардинско смѣсени бракове между българи мохамедани и инородци, макаръ последнитѣ и да сѫ отъ едно вѣроизповѣдание. Изтъкна се още, какъ мнозина отъ другородцитѣ, виждайки българитѣ мохамедани, че сѫ по-прости и невежи въ своя животъ, се носѣли къмъ тѣхъ пренебрежително и въ нѣкои случаи даже оскърбително. Системата било, другородцитѣ да взематъ жени отъ българитѣ мохамедани, а да не даватъ такива тѣмъ. И ако въ нѣкой случай българинъ мохамеданинъ вземѣлъ такава жена, правило се всичко възможно да се не дойде до вѣнчание. Значи, българскиятъ мохамеданскиятъ елементъ е служелъ само за преливане къмъ друга нация. Заради това на туй събрание, следъ като се уясни работата, дойде се до решение: дружбитѣ „Родина“ въ бѫдеще да иматъ и тая задача — да пазятъ отъ каквото и да е посегателство своитѣ съвѣрци и сродци, за да се не идва до израждане и претопяване.

Случаятъ въ Чепеларе. Точно въ това време бѣ възникналъ единъ случай въ Чепеларе, гдето родинството бѣ забило вече своитѣ корени. Доведена бѣ една другородка за жена на българинъ мохамеданинъ. Тамошнитѣ сторонници на противородинското движение правиха всичко възможно да се оформи тоя бракъ, обаче съответнитѣ духовни власти на невѣстата не бѣха позволявали, та се дойде до искане съдействието отъ Смоленъ, точно центърътъ на противоположното движение. Изнесоха се интересни работи по тоя случай, конфузность и трагикомичность до последна мѣрка, отъ който случай се извлѣче и сюжетъ за представление презъ предстоящата зима. Чепеларци пъкъ, за да изяснятъ своето схващане и главно, че тамошнитѣ будни и съзнателни младежи българи мохамедани сж на страната на „Родина“, издадоха и разпространиха следния

ПОЗИВЪ

на културно-просвѣтната и благотворителна дружба „Родина“ на българитѣ мохамедани въ село Чепеларе, Асеновградско.

Братя българи,

Съ настоящия позивъ ние, организиранитѣ въ възрожденското движение българи мохамедани, издигаме високо гласъ предъ обществото и свѣта, като искрено и откровено изповѣдваме нашата българска принадлежность. Ние знаемъ, че кървавиятъ мечъ и безжалостната властническа ржка ни откжснаха отъ историческото ни минало и безжалостно ни приковаха за вѣчни мжки на позорната скала на неопредѣленостьта, заблудата и слѣпотата. Неуки, изостанали, заблудени, вѣковетѣ ни блъскаха въ скалиститѣ брѣгове. Унили, ние влачихме робството и тежкия яремъ, белезитѣ отъ които още

не сж заздравѣли и които раздвоиха душитѣ ни. Всѣко кжтче, всѣко жгълче, всѣко камъче отъ майката планина е напоено съ сълзи. Всѣка скала, всѣка долина и кръстопжть свидетелствуватъ за нечувана нищета и поругания. Онеправдани, презрѣни и заблудени течеха днитѣ на нашето сжществуване, вковани въ невежество, фанатизъмъ и заблуда. Въ неволя течеха днитѣ ни, и ние, подхранвани съ чужди за народа ни копнежи и идеали, раздухвани отъ заблудени глупци и блудни синове на своя народъ, чезнѣхме.

Членоветѣ на дружба „Родина“ въ с. Чепеларе и други деятели.

Днесъ обаче, съзнавайки историческата си принадлежность, въ тия наши свѣтли исторически дни, които изживяваме, ние, възроденитѣ синове на широкополитѣ Родопи, строители на новия животъ на тази измжчена отломка, се отърсваме отъ минали заблуди и фанатизъмъ и отправяме този позивъ къмъ всички наши съвѣрци и културни работници въ този край за помощь!

Подкрепете ни въ нашата борба! Вредете се и вие въ нея! Съ огнени сърдца ние ще изтр

една кървава страница на историята. Съ обща подкрепа веднъжъ за винаги ще унищожимъ заблуждението, ще пръснемъ мрака въ душитѣ и ще разкѫсаме за вѣчни времена изкуственитѣ препятствия, които ни раздѣлятъ. Подкрепете ни и се присъединете въ нашата борба, защото тя е свещена и благословена отъ Бога. Подайте ни братска дѣсница, да чуемъ взаимно, какъ тупти еднородна кръвь въ жилитѣ ни. Подкрепете ни! нека цѣлъ свѣтъ разбере, че ние сме българи, че въ гърдитѣ ни бучи българска кръвь, че сърдцата ни пламтятъ отъ български чувства! Нѣма срѣдство въ свѣта, което да угаси пламъка на българщината.

Ние сме българи по кръвь, езикъ, нрави и традиции и искаме да се радваме на свободата си, на земята си, на държавата си. Ние сме българи и искаме да живѣемъ съ копнежитѣ и идеалитѣ на народа ни, да се боримъ за тѣхъ, да бранимъ държавата си и мремъ за родината и любимия ни Вождъ Борисъ III, Царь на българитѣ! За него ние ще мремъ и кръвьта си ще дадемъ, когато потрѣбва, за българското име, за нашата честь и Родината ни България!

с. Чепеларе, 4. IX. 1941 г.

Отъ дружбата.

Този позивъ, макаръ да има предъ очи не само българитѣ мохамедани, но и българското християнско население въ тоя край, иде да покаже, какъвъ кипежъ на родински схващания и разбирания обхващатъ и чепеларскитѣ българи мохамедани. Тамъ, макаръ че мнозина се смѣтаха за модерни, но, стоейки на страни, безъ свое родно духовно управление, държеха общата маса въ една безпѫтица. Тогава се роди идеята тамъ, — или да се обособятъ тѣ въ отдѣлна мохамеданска духовна околия, или да се зачислятъ къмъ нѣкоя съседна такава. Тоя въпросъ, прочее, остана да се разрешава въ бѫдещето.

Обичайната вечеринка въ гр. Смоленъ. Както се спомена, случаятъ въ с. Чепеларе послужи за сюжетъ за представление. Състави се пиеса „Чужденката“, въ която доволно се изнасяше трагикомичното въ живота на проститѣ и заблудени българи мохамедани, които изкуствено се държатъ на страна отъ своя родъ и езикъ. За изнасяне на пиесата се заеха ученицитѣ отъ мохамеданския богословски курсъ въ с. Райково, което и стана. За уречения день — 4 януарий 1942 година — вечеринката бѣ насрочена. И тоя пѫть тя се проагитира съ нарочни писма и по създадена вече традиция на нея се стекоха пакъ маса посетители, мѫже и жени, и, както се видѣ отъ общия приходъ, тая вечеринка бѣ най-много посетена отъ всички досегашни. Присѫтствуваха всички представители на учреждения и власти, военната музика и повечето български мохамедански първенци и духовници. Откриването стана съ обичайнитѣ „Шуми Марица“ и „Химна на Н. В. Царя“, следъ което председателътъ на дружбата г. Арифъ Бейски каза следната речь:

Драги сънародници,

Изминаха се вече петь години, отъ когато въ този културенъ домъ се събрахме група младежи българи мохамедани, за да изповѣдаме предъ българската общественость и предъ бѫдещитѣ поколѣния, че ние сме българи, отъ българския народъ и отъ български произходъ. Това направихме ние, за да го разбератъ всички, всички и ония отъ нашитѣ съвѣрци, които чувствуваха истината, а не искаха да я признаятъ, и други пъкъ, които не искаха да ни признаятъ за българи. Въ този именно домъ се положи началото на изграждането на онова, тъй необходимо единение между българитѣ отъ дветѣ вѣроизповѣдания въ Родопа, което, ние сме съ пълна вѣра, че ще бѫде осѫществено, тъй

6131/1962

като ние всѣки день виждаме, какъ поставенитѣ цели една по една се сбѫдватъ. Първиятъ случай е съ обиднитѣ думи помакъ и ахрянинъ, които вече отлетѣха въ забравата и се установи правилното и истинското име българи мохамедани, или още по-точно само „българи“. Отиде въ забрава сѫщо и онова, което най-много е тровило душитѣ на нашитѣ майки и сестри, черното фередже и було, а сѫщо и червенитѣ фесове за мѫжетѣ, знаци, които символизираха робство и тирания и които раздѣляха външно братъ отъ брата и ставаха причина за много изкуствени настроения единъ срещу други. Съ тия фереджета и була нашата майка бѣ най-онеправдана, която майка има тая неоценима заслуга, че най-упорито е пазила българщината презъ тъмното и непрогледно петвѣковно робство и е предавала своята кръвь и езикъ отъ поколѣние на поколѣние, за да можемъ и до днесъ да упазимъ нашата чиста славянобългарска речь, на която се говори отъ всички наши братя българи въ историческитѣ граници на нашата нация. Ние виждаме и оценяваме тия заслуги и ще продължаваме тая дейность и нѣма да спремъ, докато не видимъ и нашитѣ майки и сестри да навлѣзатъ истински въ нашия културенъ и общественъ животъ, да ги видимъ застанали рамо до рамо съ своя другарь въ живота съ онова равноправие, съ каквото се ползуватъ навсѣкѫде. Ние твърдо вѣрваме, че тѣ, отърсени отъ редъ пакостни предразсѫдъци и заблуждения, ще осѫществятъ това и ще видятъ поколѣние годно да строи новъ животъ за благото, както на себе си, тъй и за родината ни.

Въ нашата дейность за осѫществяване целитѣ на д-ва „Родина“ ние премахнахме още една останка отъ черното иго — инородското четмо и писмо въ нашитѣ духовни канцеларии. Въ Родопитѣ до скоро имаше и духовници, които не бѣха синове на бълга-

рския народъ. Затова тѣ трѣбваше да си отидатъ тамъ, откѫдето сѫ дошли. Ние днесъ се боримъ и за извоюване самостоятелно духовно ведомство и упорито ще отстояваме за това, за да не отиватъ вече произлизащи отъ насъ срѣдства за поддържане инородски училища, т. е. за цели противни на нашия битъ, духъ, култура и нравственость.

И за чудене е днесъ, Господа, какъ има още хора, които подобно на бухала, мижатъ предъ свѣтлината, прѣчатъ на децата си да вървятъ къмъ посвѣтло бѫдеще и самитѣ тѣ никога не участвуватъ въ какво да е обществено дѣло, особено отъ националенъ характеръ, и за жалость, повече отъ тия хора сѫ богатитѣ и материално възмогнати и общо взето, които най-много се ползуватъ отъ блага, извоювани отъ насъ. Тѣ сѫ най-тѫпитѣ и нищо не жертвуватъ за общото издигане на своитѣ сородци въ тоя тъй изостаналъ въ всѣко отношение край. Тия господа съ своето неучастие съзнателно сѫ противъ осъзнаването на своитѣ съвѣрци българи мохамедани и най-върли противници на поставенитѣ цели отъ дружбитѣ „Родина“. Този печаленъ фактъ правимъ достояние на цѣлото наше общество за порицание, тъй като нашитѣ идеи вървятъ вече напредъ и заливатъ цѣлата вече Родопска область. Ние ще водимъ борбата смѣло и твърдо напредъ, независимо отъ тѣхното умонастроение. Тѣ много се лъжатъ, ако мислятъ, че случайно нѣкакви събития биха довели работитѣ до унищожение на родинското движение. Нека знаятъ тѣ, че ние познаваме много добре нашитѣ вѫтрешни врагове, тъй че въ сгоденъ моментъ ние всички сме готови да умремъ, но пакъ ще останемъ вѣрни и ще запазимъ заветнитѣ идеали на българското ни племе.

Драги братя! Последователни на нашитѣ цели, ние ще отиваме и по-нататъкъ. За въ бѫдеще

ние ще слагаме на нашитѣ деца само чисто български национални имена. Такива имена, които подхождатъ и на нашия чистъ български езикъ. Защото имената оставатъ единствения последенъ белегъ, който е чуждъ и разединява двама братя отъ единъ произходъ. Ние ще правимъ всичко възможно, за да стигнемъ онова начало, на което сме били нѣкога. Пъкъ и фактитѣ говорятъ решително въ полза на това. Въпрѣки вражеското посегателство и насилие въ миналото срѣдъ насъ, отъ вѣкове насамъ сѫ останали запазени редъ чисто български фамилни имена, напр.: Петкановци, Кучкарови, Бѣлови, Рѣчникови, Сиракови, Самичкови, Ръженикови, Кавалови, Старцови, Зеленови, Стоюви, Петеви, Генчови, Куцеви, Колибарови, Паспалови, Доневи и др. и др. Това сѫ чисто български национални фамилни имена. Нѣкои пъкъ, подъ влиянието на нѣкои беюве, аги и чауши въ миналото тукъ, сѫ изоставили своитѣ стари имена и сѫ усвоили небългарски такива, което е ставало главно следъ помохамеданчването ни. Тия фамилни имена сѫ факти, които дебело подчертаватъ, че ние сме чисти българи по кръвь, и че съ познатата българска упоритость нашитѣ дѣди въ миналото сѫ запазили тия прѣкори, за да бѫдатъ тѣ днесъ живи паметници за насъ, които ясно да сочатъ нашата българска народность. Поставянето на национални имена е нѣщо естествено и логично, защото това е пѫтьтъ, по който вървятъ всички народи, по който и ние трѣбва да вървимъ, който пѫть като наша национална повеля не ни прѣчи ни най-малко да си изповѣдваме нашата мохамеданска религия. Много пѫти се е казвало, ще повторя пакъ, че народность и религия сѫ понятия две съвсемъ различни едно на друго. Съ премахване на инородскитѣ лични имена ние ще създадемъ еднаквость не само срѣдъ насъ въ Родопския край, но и за цѣлата ни българска общность,

което е тъй необходимо, особено въ днешнитѣ решителни и върховни по подвигъ и усилия времена.

Къмъ васъ се обръщамъ, драги младежи! Откривайте вашитѣ сърдца, разберете истината, тръгнете по пѫтя на правдата, скѫсайте съ онѣзи, които ви прѣчатъ за вашия напредъкъ, елате да се боримъ всички рамо до рамо срещу всички онѣзи, които искатъ да ни държатъ въ невежество и тъмнина! Бѫдете увѣрени, победата е наша! Старото разрѣдява редицитѣ си, а младото ги сгѫстява. Защото, каквото е младежьта, такъвъ е и утрешният день. Бѫдещето е наше! Да се обединимъ, прочее, всички младежи родинци, всички, независимо къмъ кое вѣроизповѣдание принадлежатъ, да се сплотимъ като единъ срещу простотията на старитѣ! Тъй ще сме честити въ едно недалечно бѫдеще, да видимъ изградено обединението и единението на цѣлия български народъ, а чрезъ това за величието на България, за слава и честь на Обединителя Царь Борисъ III, Царь на всички българи.

Следъ това проведе се малка литературна часть съ великолепни декламации и пѣсни, а изпълнението на пиесата бѣ повече отъ очакването. Всички младежи не само бѣха изучили добре ролитѣ си, но се и вживяваха въ действията и на мѣста предизвикваха смѣхъ, на мѣста скръбь и съжаления, споредъ развоя на картинитѣ една следъ друга.

На края вечеринката бѣ приключена съ една обстойно искрена и крайно назидателна речь отъ представителя на мѣстната войскова часть капитанъ Н., който разгледа на кратко историята на Родопския край и силата на българския духъ презъ всичкитѣ времена и епохи, трагедията, която е изживѣлъ тоя духъ, но все пакъ се е запазилъ. На край той пожела една обща сплотеность и обособяване на цѣлото родопско население безъ разлика на вѣроизповѣдна принадлежность въ единъ

духъ и подъ единъ скиптъръ, за славата и величието на цѣлокупното ни Отечество.

Родинци на духовни постове. Духовенството, както се знае, винаги е играло най-важна роль въ възраждането и обновлението на народитѣ. Тъй стана и съ българитѣ мохамедани. Старитѣ духовници бѣха останали невежи и почти неграмотни, поради което нуждата отъ поставяне начело на духовнитѣ български мохамедански учреждения лица будни и съ дейно чувство бѣше повече отъ належаща. Най-първо презъ описвания периодъ бѣ поставенъ за околийски мюфтия въ гр. Неврокопъ г. Джемалъ Адъровъ, родомъ отъ гр. Девинъ, съ завършено срѣдно образование и съ всичкитѣ дарования на единъ добъръ администраторъ. Следъ туй въ гр. Ксанти бѣ премѣстенъ ардинскиятъ околийски мюфтия г. Арифъ Бейски, съ което съ родинскитѣ идеи, както се спомена и по-рано, се стжпи и въ новитѣ земи. Въ Ардино пъкъ впоследствие бѣ назначенъ Ахмедъ Еминевъ отъ с. Загражденъ, сжщо въодушевенъ въ новитѣ идеи човѣкъ. Въ Златоградъ сжщо на мѣсто вакантно се назначи Хасанъ Ехленовъ, човѣкъ съ твърда воля и характеръ, който разви особена полезна и благодарна дейность. Въ това време и Смоленското околийско мюфтийство бѣ останало безъ титуляръ мюфтия, на който постъ се намѣри за умѣстно и полезно да се назначи Мехмедъ Сал. Дервишевъ, досегашенъ вѣроучитель въ курса по мохамеданско богословие въ с. Райково, единъ деенъ, буденъ и съ всички дарования за ржководитель и организаторъ българинъ мохамеданинъ, който зае поста отъ м. февруарий 1942 г. Впечатлението срѣдъ народа отъ тия назначения бѣ отлично, тъй като едва сега се виждаха грижитѣ на държавата да поставя на тия постове лица еднородци и разбиращи тежненията и болкитѣ на народа. Недоволства даже и срѣдъ тия съ стари

разбирания нийде не се забелязаха. Напротивъ, когато единъ петъченъ день новиятъ Смоленски мюфтия бѣ отишълъ въ джамията на обичайно кланяне и молитва, всички безъ изключение, и млади и стари, съ несдържано чуство се бѣха присъединили къмъ него, просто обладани отъ смисленото му и достолепно служене. Тогава той бѣ произнелъ и първото си встжпително слово предъ народа за вѣра, съзнание и дългъ, поради което се слушаха коментарии:

— Аферимъ! Браво! Такъвъ мюфтия сега трѣбва за насъ!..

Нѣкои разпоредби на новитѣ духовници. За да има еднаквость, както въ разбиранията тъй и въ службитѣ и идейнитѣ работи, новитѣ мюфтии намѣриха за необходимо, че една отъ първитѣ имъ обязаности е да издадатъ нѣкои разпоредби за установяване редъ и правилно изпълнение. Тъй напр., Смоленскиятъ мюфтия издаде заповѣдь № 6 отъ 1 априлъ 1942 г., а едновременно съ него и другитѣ му събратя, съ което се нареди до свещенослужителитѣ въ селата: 1) задължаватъ се всички свещенослужители да служатъ на разбранъ български езикъ, 2) да се отслужватъ тържествени и благодарствени молебени на националнитѣ ни праздници, като Рождения день на Н. В. Царя, 3 мартъ — Освобождението на България, именния день на Н. В. Царя и Престолонаследника и др., на които молебени да присжтствува и населението, мжже и жени, 3) вѣнчалнитѣ обреди да се извършватъ само въ молитвенитѣ домове и то въ присжтствието на младоженцитѣ съ церемониалъ и посетители, а не съ пълномощници, съ което ще се избѣгне насилственото встжпване въ бракъ, 4) задължаватъ се всички свещенослужители да станатъ членове и вематъ присърдце българското възрожденско движение и нацѣло се отдадатъ на него, като застанатъ начело и водятъ

еноряшитѣ си къмъ култура, просвѣта и главно народностно осъзнаване и др. Най-голѣмата заблуда обаче си оставаше тоя видъ богослужение, изпълнявано отъ невежи служители на единъ езикъ, който и самитѣ тѣ и никой отъ народа не разбираше. Това сѫ молитви съ духъ и изопачено произношение, които често пѫти нищо не значеха. Нѣщо повече, околийскиятъ мюфтия бѣ забелязалъ, че въ нѣкои петъчни и байрямски кланяния мнозина селски свещенослужители още продължавали да споменаватъ имената на разни султани, отдавна забравени и империиитѣ имъ, заради това бѣ написалъ и разпратилъ за произнасяне въ петъчни и др. дни следната молитва за Царя:

Хвала да бѫде на Бога,
Господа на свѣтовете;
на Милостивия и Милосердния,
на Царя на Сѫдния день. . .

На тебе се молимъ, Господи,
Ти, Който си Царь на царетѣ,
дай на нашия любимъ и мѫдъръ Царь Борисъ Трети
здраве и дългоденствие,
за да може той да ржководи насъ въ миръ и
спокойствие,
да създаде щастие и благоденствие на цѣлокупния
български народъ!
Дай му, Господи, сполука въ живота,
свѣтлина въ погледа,
победи на знамето,
сили на войската му,
радость на сърдцето му,
победи надъ враговетѣ му,
за да може да възвеличи и прослави името на
България! . .
направи това съ Твоята милость Ти, Който си
най-милостивъ!

Всемилостиви и милосердни, Господи!
дай и на младия ни Престолонаследникъ Симеонъ Князъ
Търновски
здраве, за да расте, крепне и възмѫжава,
за да догони заветитѣ на древнитѣ български царе!

Молимъ Ти се, о Господи,
излѣй Твоята обилна благодатъ върху цѣлия Царски
домъ,
който да се радва на щастие и благоденствие!
Излѣй и върху цѣлия български народъ
Твоята неизчерпаема щедрость и благодать!
Защото Ти си, отъ Когото просимъ помощь, милость
и щедрость;
На Тебе подобава хвала, честь и поклонение.
Аминъ.

Тая молитва бѣ наредилъ да се заучи и произнася на всички официални празници и то гласно, за да чуе всѣки присѫтствующъ и види, че се казва молитва за Царя и Родината. А по поводъ тия разпоредби зачестиха и започнаха да се извършватъ вѣнчавки въ самитѣ молитвени домове (джамии), нѣкѫде и съ народни тържества. Туй напълно допадна на младитѣ, които едва сега почнаха да виждатъ истината и осмислятъ цѣлия си животъ и мирогледъ, тъй като имъ се отваряха широко вратитѣ на единъ смисленъ и радостенъ животъ.

Окржжно за побългаряване имената. Все въ тоя духъ Смоленскиятъ околийски мюфтия, а сѫщо и другитѣ мюфтии издадоха една разпоредба за свършване веднъжъ за винаги и съ чуждитѣ лични имена, първомъ за новороденитѣ, а после и за възрастнитѣ. На 30 априлъ 1942 г. той издаде следното окржжно № 283.

До г. г. мохамеданскитѣ свещеослужители въ околията.

Тъй като нѣмаме никакви прѣчки за пълното ни приобщаване къмъ българската ни народность, принадлежностьта ни къмъ която никой не може да отрече, отъ една страна, и отъ друга, понеже сме напълно свободни отъ всѣкакви внушения и влияния, напластявани отъ робството, намирамъ за полезно и отъ общъ интересъ на всички ни да се пресѣче веднъжъ за винаги пѫтьтъ на всѣкакви противонационални останки и заблуди. Заради това и тъй като се излагаме най-много съ небългарскитѣ си лични имена, то

Нареждамъ:

Енорийскитѣ имами въ околията да разгласятъ и препоржчатъ на всички енорияши да регистриратъ отъ сега нататъкъ новороденитѣ си деца само съ български национални имена, както следва:

Мжжки: Горанъ, Младенъ, Славъ, Родой, Асенъ, Момчилъ, Видулъ, Сивенъ, Крально, Станой, Огнянъ, Индже, Драганъ, Сейменъ, Тихолъ, Маданъ, Невенъ, Първанъ, Страшимиръ, Роженъ, Смиленъ, Добринъ, Драго, Манушъ, Стахилъ, Радомиръ, Борислав, Великъ, Симеонъ, Трайко, Перунъ, Зефиръ, Красногоръ, Чавдаръ, Секулъ, Пѣйо, Звезданъ, Крумъ, Храбъръ, Смилъ, Косанъ, Станиславъ, Парушъ, Здравко, Сливенъ, Славчо, Борисъ, Желѣзко, Добромиръ, Витанъ, Лефтеръ, Каменъ, Соколъ, Воинъ, Кубратъ, Дойчинъ, Грую, Стоилъ, Проданъ, Цвѣтанъ, Петканъ, Русинъ, Любенъ, Бойко, Северинъ, Славянъ, Найденъ и др.

Женски: Зора, Тамара, Звездана, Татяна, Родопа, Босилка, София, Храбра, Венета, Дева, Правда, Смилена, Румена, Царева, Магда, Сирма, Свѣтла, Севда, Рума, Ела, Секула, Снѣжана, Роса, Росица, Минка, Арда, Диня, Иглика, Дафина, Зефира, Слава, Нона, Гюргя, Шанка, Дуня, Гергана, Бойка, Борика, Ягода, Твърда, Пройка, Вида, Милка, Милкана, Ружа, Зунка, Дарина, Гена, Искра, Бона, Лала, Божура, Бистра, Сива, Милица, Славянка, Топола, Сребра, Бинка, Чубра, Драга, Ракшина, Весела, Биляна, Загорка, Малинка и др.

Равнозначението пъкъ на български на нѣкой арабски и други имена е следното:

Мжжки: Абдуллахъ—Божанъ, Адемъ—Адамъ, Азимъ—Великъ, Али—Илия, Арифъ—Познанъ, Асанъ—Хубенъ, Атуфъ—Добринъ, Ахмедъ—Славенъ, Брахимъ—Аврамъ, Джевдетъ—Добри, Джемилъ—Любенъ, Еминъ—Твърдъ, Мехмедъ—Славъ, Шефкетъ—Величко, Шефки—Свѣтълъ, Шукри—Благо, Юмеръ—Живко и др.

Женски: Адиле—Правда, Азиме—Велика, Акифе—Твърда, Алие—Благородна, Джемиле—Люба, Елмазе—Бисера, Емине—Вѣра, Захра—Захаринка, Пембе—Румена, Фатме—Победа и др.

Дължа да известя на всички съвѣрци, че съ това ни най-малко не се засѣга религията ни и че националенъ дългъ на всички е да вематъ присърдце това толкова важно и належащо начинание въ интереса на българщината.

За всѣко отклонение отъ настоящето ще държа отговоренъ всѣки по отдѣлно провинилъ се имамъ, а сжщевременно моля всички власти, и най-вече г. Околийския управитель и г. г. кметоветѣ въ околията, да не допущатъ за въ бждеще да се регистриратъ въ общинскитѣ регистри инородни и чужди имена по отношение на българи мохамедани, съ което въ течение на времето ще се излѣкува една рана, останала отъ черното ни петвѣковно робство.

Първото впечатление отъ прогласеното това нареждане срѣдъ тия съ стари разбирания, естествено, бѣ противно. Слушаха се най-разнообразни препирни, коментарии и нейде стълкновения. Единъ отъ най-голѣмитѣ фанатици въ с. М. за родилото му се дете бѣ казвалъ:

— Ще го за́коля и пакъ нѣма да му турямъ бо́лгарцко име!

— Щомъ ще туряме бо́лгарски имена, ще запремъ да раждаме деца, казваше другъ.

— И да запрете, българщината съ това нѣма да спре, казваха родинци.

За проклетия на противницитѣ, по това време се забеляза едно зачестяване на рожданията срѣдъ членовете-родинци, които се занадпреваряха, кой по-красиво българско име да туря. Имаше случаи даже на раждаемость нарочно за българско име.

— Ѣ мислѣхъ да немамъ вейке деца, казваше Салихъ Кумецовъ отъ с. Виево, но нарочно за българско име скоро ще имамъ дете и ще му туря най-хубавото име.

— Азъ пъкъ на цѣлото си семейство ще смѣня имената, казваше Рофатъ Ратайски отъ с. Селище.

Тия въпроси, обаче, дали да се записватъ и възрастни съ български имена, възможно ли е и какъ да става това, останаха да се разрешаватъ впоследствие, а сега само зачестиха записвания въ общинитѣ съ красиви и благозвучни имена само на новороденитѣ.

Подреждане енорийски духовни служители. Тия служители въ повечето случаи, поради невежество, старость или липса на призвание, не можеха нищо да направятъ за народностното осъзнаване на широкитѣ маси народъ, смѣтаха, че обязаностьта имъ е само да се кланятъ и да шепнатъ непонятни и за самитѣ тѣхъ молитви, затова нейде и несъзнателно прѣчеха. Констатира се, обаче, че една голѣма часть отъ тѣхъ сж станали такива не по призвание, не ходѣли даже и въ джамиитѣ, а фигурираттъй само, за да избѣгватъ отъ военна служба. Установи се, че на нѣкои мѣста се води служитель, безъ да има и джамия. Затова новиятъ мюфтия, като проучи поотдѣлно за всѣкиго живота и дейностьта, разпредѣли наново околията на джамийски енории, като вмѣсто 85 служители, сведе сжщитѣ до 20 души и тъй издаде наредба. Нѣкои отъ съкратенитѣ отидоха войници, други недоволствуваха, новоназначенитѣ, обаче, влѣзоха напълно въ ролитѣ си, застанаха срѣдъ народа не само като едни изпълнители на обреди и молитви, а главно като истински духовни будители. Съ туй подреждане на новия кадъръ духовни служители въ околията добиха се изгледи за една интензивна и истинска народополезна работа, което очакване впоследствие се напълно оправда.

Родинци на мострения панаиръ.

Родинци на мострения панаиръ въ Пловдивъ. Организирането на едно посещение на Пловдивския мострен панаиръ срѣдъ родинскитѣ групи отдавна бѣ лансирано. Осжществяването на това се падна едва сега презъ 1942 година. Работата пое деятельтъ и бившъ секретарь на дружба „Родина“ въ с. Райково г. Пинтиевъ. Разгласи се изъ селата и съ общи срѣдства се реши да се плати само превоза. Състави се списъкъ на всички желаещи

да отидатъ семейно родинци, отъ който се избраха общо 30—40 души и въ уречения день, 14 априлъ 1942 г., всички потеглиха за Пловдивъ. Всичко бѣ ново и интересно за тѣхъ. Повечето отъ групата, особено женитѣ, сега за пръвь пѫть отиваха извънъ селата, качваха се на автомобилъ отиваха въ вѫтрешностьта на Царството и виждаха голѣмъ градъ. Въ Пловдивъ бѣха настанени въ нарочни квартири, обиколиха града, видѣха забележителноститѣ и посетиха повечето панаирни палати. Особено впечатление имъ правѣха машинитѣ по разнитѣ стопански отрасли, жътварки, сноповързвачки и др. и най-много павилионитѣ съ породисти домашни животни и птици. Видѣха овце по 100—120 кгр., което по родопската мѣрка на схващане се равнява на теглото на говеда и пр. Следъ палатитѣ посетиха и разгледаха музея при Французкия колежъ, който съ голѣмия брой препарирани животни отъ цѣлия свѣтъ просто ги учуди. Тоя музей съ право се смѣта за една отъ най-главнитѣ забележителности на града, което се дължи на отличния уредникъ и ценитель на всичко българско и Родопско отецъ Херманъ Гислеръ, който е и единъ отличенъ приятель и на българитѣ мохамедани. Презъ всичкото време той предвождаше групата и даваше обилно своитѣ обяснения. Следъ музея всички се пръснаха изъ града по търсене познати и правене покупки, което продължи и на следния день. На третия день, въ уреченото време, пакъ се събраха на едно и общо съ единъ автомобилъ се върнаха обратно къмъ Смоленско. Впечатленията у всички бѣха неизличими.

Годишниятъ праздникъ на дружба „Родина“ — Гергьовдень 1942 г. Той се състоя по установената вече традиция: първия день съ участието на родинци, съ форменитѣ шапки, на парада и церемониалния маршъ предъ войсковитѣ началници, а втория — на поляната северно отъ гр. Смоленъ

и съвмѣстно съ българитѣ християни. Гости на дружбата бѣха кметътъ на града, околийскиятъ комисарь и други длъжностни лица. На трапезата бѣ сложено обичайното гергьовско агне, приготвено още отъ сутриньта и изнесено на поляната. Събора се рѫководѣше отъ най-стария членъ и основатель на дружба „Родина“ почетния председатель г. Юсеинъ Бейски. Присѫтствуващитѣ бѣха общо надъ петдесеть души, наполовина мѫже и жени. Тоя день се ознаменува и оповести на събора и годежа на дружбенитѣ членове Мехмедъ Бонкаловъ съ г-ца Шерифе Хускова, които сѫщо присѫтствуваха. Изказаха се пожелания, правиха се снимки, казаха се наздравици по тоя случай и се игра и народно хоро. Музиката и увеселителната часть на събора бѣше обща и отъ страна на родинци. Къмъ тѣхъ се присъедини и цѣлото мнозинство съборяни българи християни, изредиха се мнозина да водятъ хорото като воденето на сѫщото бѣше отъ родинци. Младежитѣ бѣха особено доволни, като само незнаещитѣ да играятъ стоеха на страна и се нескрито свѣнуваха, че не могатъ да сторятъ това. Вечерьта всички вкупомъ съ музика и пѣсни слѣзоха тържествено въ града.

Изложение до правителството. Всичкитѣ досегашни прояви на дружбитѣ „Родина“, общо въ цѣлия Пирино-Родопски край, и придобититѣ постижения, както въ идейна страна — прогласяване българската принадлежность на всички българи мохамедани, тъй и въ вънѣшностьта на туй население — хвърляне на фесоветѣ, фереджетата и др. покривала на женитѣ, все още не намираха едно задълбочено и сериозно схващане у мѣродавнитѣ управляващи срѣди и представители на властьта, срѣдъ които дружба „Родина“ често пѫти не само не намираше съдействие, ами и противодействия, за каквито е дума въ досегашнитѣ книги. Заради това и за да се привлѣче вниманието и

изпроси по-голѣма загриженость у нашето правителство, дейцитѣ на разнитѣ дружби „Родина“ въ началото на 1942 година изготвиха, разнесоха за подписъ и поднесоха на съответнитѣ лица въ София следното

ИЗЛОЖЕНИЕ

Управителнитѣ тѣла на Културно-просвѣтнитѣ дружби „Родина“ въ следнитѣ населени пунктове въ Родопската область: гр. Смолянъ, с. Райково, с. Смилянъ, с. Могилица, гр. Златоградъ, с. Буково, с. Загрaденъ, гр. Девинъ, с. Беденъ, с. Чепеларе, гр. Неврокопъ и др. и при участието на просвѣтени и ревностни деятели българи мохамедани, които сж сложили подписитѣ къмъ настоящето, като взехме предвидъ:

1. Че крайно време е да се приобщятъ българитѣ мохамедани къмъ българската култура и просвѣта и се постигне пълно единство на българитѣ въ Родопската область безъ разлика на вѣра;

2. Че изграждането на това голѣмо и толкова полезно народностно дѣло е непосилно вече за създалата се общественость въ лицето само на дружби „Родина“, усилията и жертвитѣ на които се разбиватъ често пжти въ невъзприемчивостьта на часть отъ мѣродавнитѣ срѣди и сложна бюрокрация, безъ да се дохожда до очакванитѣ полезни резултати и

3. Че не е право въ българско време, въ днешния вѣкъ, и въ името на толкова необходимото народностно съзнание, съгласие и единство, особено въ днешнитѣ върховни времена да се трудятъ и пекатъ въ непосиленъ трудъ само пробудилитѣ се национално тукъ-таме българи мохамедани, или само българската общественость, безъ решително участие на държавностьта, поради което

РЕШИХМЕ:

да помолимъ Почитаемото Правителство чрезъ решение на Уважаемия Министерски съветъ или чрезъ

внасяне на законодателно предложение въ Народното Събрание да се приематъ следнитѣ наредби:

1. Всички българи отъ мохамеданско вѣроизповѣдание въ България, въ старитѣ и новитѣ предѣли, да захвърлятъ веднажъ за винаги носенитѣ до сега отъ тѣхъ фесове, кюляфи, чалми и др. чужди шапки, използувани отъ противницитѣ ни за противобългарска пропаганда, като ги замѣнятъ съ българска народна шапка, като: калпакъ, гугла, каскетъ, мека шапка и др.

2. Сжщо и българкитѣ мохамеданки да захвърлятъ носенитѣ до сега фереджета, мехтени, була, яшмаци, чаршафи, шалвари и други покривала, остатъци отъ черното робство, и ги замѣнятъ съ чисти, скромни и прилично ушити български народни носии, безъ булене по нѣкакъвъ новъ начинъ и своеобразно обличане, за да не се различаватъ отъ българкитѣ християнки.

3. На всички новородени деца отъ родители българи мохамедани да се поставятъ за напредъ само български народностни имена, разбира се, не религиозни, като се нареди общинитѣ да не зарегистрирватъ по отношение на тѣхъ други или чуждонародни, имена. Да се съкрати и улесни процедурата и за възрастнитѣ мжже и жени българи мохамедани, които биха пожелали да промѣнятъ чуждитѣ си имена.

4. Да се отдѣлятъ българитѣ мохамедани въ свое духовно управление, тъй като сме въ свое свободно отечество. Сжщото да се самоиздържа и управлява въ български народностенъ духъ.

5. Да се приспособи Уставътъ за духовно устройство и управление на мюсюлманитѣ въ Царство България, като за въ бждаще духовнитѣ лица и духовнитѣ учреждения на българитѣ мохамедани да кореспондиратъ и служатъ само съ българско четмо и писмо.

6. Приходитѣ на фонда „Нювабъ“, събирани отъ българитѣ мохамедани посрѣдствомъ мюфтийствата и вѣроизповѣднитѣ общини, да отиватъ само за културното и просвѣтно издигане на българитѣ мохамедани, а не за поддържане турски духовни училища.

7. За духовници мюфтии, имами, хатиби, мюезини и др. въ българскитѣ мохамедански области да се назначаватъ само българи мохамедани и то грамотни на български езикъ и съ здраво народностно чувство и съзнание, като на издържалитѣ отъ тѣхъ специаленъ изпитъ по български езикъ, история, география и др. се дава редовно поне по 500 лева месечна помощь,

8. Да се забранятъ браковетѣ между българи мохамедани съ турци.

9. Да се уясни веднъжъ за винаги; че въпросътъ за приобщаването на българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание къмъ Майката Отечество е и си остава единъ чисто български въпросъ, който не може да интересува никоя друга държава и да не се пропуща скжпото време въ бездейно чакане и прекалена боязънь. Ние сме българи и като българи трѣбва да бждемъ третирани и управлявани. Всѣка алюзия и приравняване ни отъ страна на коя и да е наша власть за турци е срамна, пакостна и вредна.

10. Държавнитѣ, общински и други служители въ края при своята дейность да провеждатъ политика на еднаквость въ отношение къмъ българитѣ християни и мохамедани и да даватъ широко и системно своята дейна и ползотворна подкрепа, особено на буднитѣ и осъзнати българи отъ мохамеданско вѣроизповѣдание и на провежданата отъ тѣхъ родолюбива дейность.

11. Да се преследватъ и наказватъ всички ония, които съ своята дейность всѣватъ смутъ между българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание и пораждатъ неприязънь между тѣхъ и братята имъ българи християни.

12. Войницитѣ българи мохамедани да се заклеватъ само на български езикъ и то отъ духовници българи мохамедани.

13. Решеткитѣ по прозорцитѣ, които прѣчатъ на слънцето да влиза въ кжщитѣ, да бждатъ премахнати въ цѣлата Пирино-Родопска область.

14. Българитѣ мохамедани да участвуватъ въ народнитѣ праздненства и то семейно и

15. Дружбитѣ „Родина“ да се притворятъ въ държавна организация, ржководена и подкрепена отъ специаленъ държавенъ органъ, който да субсидира издаването на сборникъ „Родина“ и др. печатни издания съ просвѣтна и агитационна цель срѣдъ българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание.

Следватъ подписи

гр. Смолянъ

на Околийското мюфтийство

Шериятски секретарь . . . (п) Арифъ Шумаровъ

отъ Джамийското настоятелство . . . . . (п) Ахмедъ Хусковъ

Лекторъ по вѣроучение . (п) Кадиръ Якубовъ

на дружба „Родина“ —

председатель . . . . . (п) Арифъ Бейски

печатъ на дружба „РОДИНА“

членове:
- (п) Мехмедъ С. Дервишевъ
- (п) Адилъ Ходжажиковъ
- (п) Мехмедъ Дреневъ
- (п) Салихъ Узуновъ
- (п) Мехмедъ Карахусевъ
- (п) Мехмедъ Мезиновъ

с. Кремене, Смолянско,

Енор. имамъ . . . . . (п) Асанъ Ис. Тинчевъ

с. Киселичово, Смолянско,

Енор. имамъ . . . . . (п) Арифъ А. Русевъ

членъ на дружба „Родина“(п) Фехми А. Русевъ

с. Могилица, С м о л я н ско.

Членове на дружба „Родина“ и махалитѣ Исовци,

Ухловица и др. . . . . (п) Абдулахъ Абдулаховъ

печатъ на дружба „РОДИНА“

членове:
- (п) Мехмедъ Русевъ
- (п) Салихъ Ируковъ
- (п) Мехмедъ Чолаковъ
- (п) Мехмедъ М. Русевъ
- (п) Арифъ Шумаровъ
- (п) Еминъ Шумаровъ
- (п) Салихъ Шумаровъ

с. Смилянъ, Смолянско, председатель на др. „Родина“ . (п) Яшаръ Делиеминовъ
членъ . . . . . (п) Арифъ Главовски
с. Елховецъ, Смолянско,
лекторъ по вѣроучение . . (п) Рашидъ Асанлийски
с. Пловдивци, Смолянско . (п) Керимъ Топаловъ
с. Рудоземъ, Смолянско,
председ. на др. „Родина“ . (п) Асанъ Зеровъ
членове: (п) Салихъ Чаушевъ; Асанъ Осм. Мустафовъ
с. Селище, Смолянско, лекторъ по вѣроучение . . . (п) Руфатъ А. Ратайски
с. Райково, Смолянско, председатель на др. „Родина“ . (п) Салихъ Кабадозовъ
членове: (п) Адилъ Касабовъ; (п) Мехмедъ Дервишевъ; (п) Бр. Инжекаровъ; (п) Салихъ Байрактаровъ; (п) Салихъ Имамски; (п) Салихъ Садъковъ; (п) Абдулахъ Саидовъ; (п) Арифъ Барчинковъ; (п) Сюлманъ Инжекаровъ
гр. Ардино, околийски мюфтия . . . . . (п) Арифъ Ис. Бейски
с. Буково, Ардинско, председатель на др. „Родина“ . (п) Шабанъ А. Саидовъ
членове: (п) Мехмедъ Фетаховъ; (п) Еминъ А. Саидовъ; (п) Арифъ Ахмедовъ; (п) Исуфъ Рашидовъ; (п) Мехмедъ Ельовски; (п) Мехмедъ Караасановъ
с Стояново, Ардинско,
членъ на др. „Родина“ . . (п) Февзи Мехмедовъ
с. Диамандово, Ардинско,
енорийски имамъ . . . . . (п) Махмудъ Хаджиевъ
енорийски хатибъ . . . . . (п) Расимъ Ахмедовъ

с. Еньовче, Ардинско, енорийски имамъ . . . . . (п) Илязъ Ахмедовъ
с. Загражденъ, Ардинско на др. „Родина“ председатель . (п) С. Еминовъ
членове: (п) Б. Исеиновъ; (п) А. Исеиновъ; (п) С. М. Юсеиновъ; (п) Ахмедъ Асановъ; (п) Юсеинъ Хашовъ; (п) М. Мустафовъ
с. Лжджа, Ардинско, на др. „Родина“ — председатель . Джемилъ Бекировъ
членове: (п) Шабанъ Байрямовъ; (п) Салихъ Еминовъ; (п) Бексимъ Ресимовъ; (п) Михмедъ Ахмедовъ
Енорийски имамъ . . . . (п) Рамаданъ Мустафовъ
гр. Златоградъ, околийски мюфтия . . . . . (п) Раифъ Ас. Ефендьовъ
на др. „Родина“ председат. (п) Смаилъ Ах. Вунцувъ
членове: (п) Ас. Из. Караахмедовъ; (п) Ахм. Аб. Върговъ; (п) Сюлманъ Ас. Върговъ
с. Чепеларе, Асеновградско,
на др. „Родина“ председ. . (п) Шебанъ Керозовъ
печатъ на дружба „Родина“
членове: (п) Шабанъ Кавarджиковъ; (п) Шекиръ Семерджиевъ; (п) Шукри Вощевъ; (п) Нури С. Рековъ

ОСОБЕНО МНЕНИЕ: Долуподписанитѣ сме съгласни съ настоящето съ изключение на т. 3, която желаемъ да се измѣни така, че не само желающитѣ възрастни мѫже и жени българи мохамедани да си промѣнятъ чуждитѣ имена съ български, а да бѫде за всички безъ изключение — задължително.

Девински околийски мюфтия (п) **Исенъ Сеферковъ**
Шериятски секретарь . . . (п) **Арифъ Главовски**

Гражданинъ — офицерски
кандидатъ . . . . . (п) **Риза Солаковъ**
с. Беденъ, Девинско на др.
„Родина“ — председатель . (п) Ибрахимъ Имецки
гр. Девинъ
печатъ на
др. „Родина“ членоне: (п) С. И. Настанлиевъ
(п) М. Ш. Ибраимовъ
(п) Османъ Ферадовъ
(п) Осмаиъ Бекировъ
(п) Аб. Халиловъ
с. Доспатъ, м. Любче —
кметски намѣстникъ . . . (п) Салихъ Османлиевъ
гр. Неврокопъ, околийски (п) Джемалъ Адъровъ
Шериятски секретарь . . . (п) Ибрахимъ Хаджийски
членове на др. „Родина“ (п) К. Кемаловъ (учитель)
Фехимъ С. Пехливановъ
Директоръ духовн. училище
с. Райково, Смолянско, офи-
церски кандидатъ . . . . (п) Адемъ Арнаудовъ
Студентъ хуманна медицина
София . . . . . (п) Исенъ Якубовъ
Студентъ агрономъ София (п) Ибрахимъ Сеферковъ

Поднасянето на туй изложение стана презъ днитѣ 4 и 5 май 1942 година отъ нарочна делегация, съставена и дошла отъ Родопско и Пиринъ въ съставъ, както следва: Мехмедъ Дервишевъ отъ с. Търнъ, Смоленско, Смоленски околийски мюфтия, Адемъ Ибр. Арнаудовъ, отъ с. Абланица, Неврокопско, директоръ на мохамеданския богословски курсъ въ с. Райково, Джемалъ Адъровъ отъ гр. Девинъ, Неврокопски околийски мюфтия, Махмудъ х. Идризовъ, отъ с. Търнъ, Смоленско, духовникъ въ с. Диамандово, Ардинско, Арифъ Главовски отъ с. Смилянъ, Смоленско, Девински шериятски секретарь, Асанъ Ахм. Ехленовъ, отъ Златоградъ, Златоградски околийски мюфтия и Арифъ С. Шумаровъ отъ с. Могилица, Смоленско, шериятски секретарь на Смоленското околийско мюфтийство. Въ София тая делегация бѣ съпро-

вождана и представена на г. г. министритѣ и др. високопоставени лица отъ Златоградския народенъ представитель г. Сирко Станчевъ и уредникътъ на сп. „Родопа“ г. Хр. Караманджуковъ, въ

Делегатитѣ българи мохамедани по поднасяне изложението на Правителството въ София на 4 и 5 май 1942 год. ведно съ Сирко Станчевъ, Златоградски народенъ представитель и уредникътъ на сп. „Родопа“ — Хр. Караманджуковъ.

качеството имъ на членове отъ управителния съветъ на Съюза за всестранно издигане Рило-Родопската область. Делегацията посетила последователно всички министри начело съ министъръ-председателя г. професоръ д-ръ Богданъ Филовъ, който имъ обещалъ да направи всичко възможно за удовлетворяване предявенитѣ искания, г. г. П. Габровски, министъръ на Вжтрешнитѣ работи, проф. д-ръ Б. Йоцовъ, министъръ на Просвѣтата, генералъ Миховъ, министъръ на Войната, К. Партовъ, министъръ на Правосѫдието, който имъ обещалъ, че ще внесе законопроектъ за побългаряване имената още въ първата сесия на Народното събра-

ние, председателя на Народното събрание г. Хр. Калфовъ, който особено ги трогналъ съ искрената и сърдечна относба къмъ исканията, подпредседателя на сѫщото събрание г. Д. Пешевъ, главния директоръ на организацията „Бранникъ“, директора на националната пропаганда Кл. Далкалѫчевъ, директора на изповѣданията пълном. министъръ д-ръ К. Сарафовъ, главния секретарь на министерството на Вѫтр. работи г. д-ръ А. Ангеловъ, директоритѣ Бончевъ и Желевъ, родопскитѣ народни представители г. г. Ив. Русевъ, П. Кьосеивановъ, Батембергски и др. Едновременно съ поднасяне изложението делегатитѣ изнесли редъ още желания и данни въ връзка съ правилното направление и развой на духовния животъ на българското мохамеданско население, както и за отстраняване на нѣкои прѣчки. Навсѣкѫде делегацията била предметъ на най-радушно и благосклонно внимание и приемъ, като обещанията отъ това останаха да се очакватъ впоследствие,което и стана.

Откриване мюфтийство въ с. Лѫжане. Първата придобивка следъ явяване на делегацията бѣ откриването на ново околийско мюфтийство въ с. Лъджене, Пещерско, което стана съ заповѣдь на министерството отъ 15 май 1942 година. Къмъ това мюфтийство се зачислиха българитѣ мохамедани отъ цѣлото Чепинско и Разложко корита, а именно: с. Лъджене, Чепино, Костандово, Корова, Св. Петка, Дорково, Ракитово, Цвѣтино, Бабекъ, Якоруда, Бѣлица и др. Нуждата отъ такова мюфтийство въ оня край бѣ повече отъ належаща, тъй като тамошнитѣ родински деятели дълго време се борѣха за това, и сега то се осѫществи. За мюфтия бѣ назначенъ Мустафа Шарковъ, известенъ общественикъ, културенъ и просвѣтенъ деецъ, който редъ години преди това доброволно се бѣ посвѣтилъ на българското възрожденско движение срѣдъ своитѣ съвѣрци. Това откриване зарадва много

мѣстнитѣ българи мохамедани, тъй като тѣ се видѣха обединени край свой духовенъ центъръ, понеже по една заблуда и недомислие въ нашия общественъ животъ до сега тѣ бѣха управлявани и третирани отъ чуждо народно намъ духовно управление и едва сега можаха да се отърсятъ и си отворятъ очитѣ, за да заживѣятъ, наистина, въ единъ новъ мирогледъ, въ духа и разбиранията на българската си народность. Едва сега тѣ се сдобиха съ свой еднороденъ вѣрски ржководитель, който да милѣе истински за тѣхъ и се грижи за тѣхнитѣ нужди, и главно, за укрепване на здраво разбиране и народностно съзнание. Тая си просвѣтна и национална роля има тепърва да изпълнява.

Богуслужение на роденъ езикъ. Мисъль за богуслужение на роденъ български езикъ въ джамиитѣ най-напредъ бѣ дошла на умъ на родинскитѣ деятели отъ с. Виево, Смоленско, което село е известно като срѣдище на хора съ буенъ нравъ и коравина, но се прояви като първо по будность и духъ и въ родинско отношение. Една нарочна делегация начело съ енорийския имамъ се яви на 17 май 1942 г. предъ околийския мюфтия и му предложи да имъ преведе на български нѣкои молитви на ежепетъчното кланяне.

— Какъ ще се кланяме и молимъ, когато на тоя езикъ нищо не разбираме! Ние молимъ да се преобърнатъ тѣ на български, та да ги разбираме и ние, и народътъ, казваше имамътъ, който наскоро бѣ назначенъ за такъвъ, което условие предлагаше, за да почне да изпълнява службата си.

Мюфтията си взе бележка и отпрати делегацията съ обещание, че ще направи всичко възможно за осѫществяване на това желание. Обясни имъ, че превеждането на молитвитѣ е една работа, колкото сложна, толкова и дълга, понеже освенъ молитвитѣ за кланяне, трѣбва да се преведатъ молитвитѣ и за разнитѣ религиозни треби и обряди.

Делегацията си замина и още сѫщия день мюфтията почна да прелиства книги и пособия и да съставя на български молитвитѣ отъ разнитѣ последования. До колко туй се осѫществи, ще се види по-нататъкъ.

Сватба на български езикъ. Още отъ зимата на 1941 година младиятъ Бехчетъ Сердаровъ отъ с. Костандово, Пещерско, прогимназиаленъ учитель въ гр. Смоленъ, бѣше се сгодилъ за девойката Фатме М. Делиеминова отъ с. Смилянъ, Смоленско. Младитѣ годеници, макаръ и съ съвременни разбирания, не можаха да се освободятъ отъ влиянието на старитѣ домашни на момата, и свиданията имъ бѣха рѣдки и придружени съ мѫчнотии, заради туй у тѣхъ се породи желание да скѫсатъ рѣзко съ тия робски предразсѫдъци и се вематъ по взаимна любовь безъ знанието и съгласието на старитѣ. Идейно правотата бѣ на тѣхна страна и, наистина, следъ устроена предварително среща, една нощь девойката бѣ последвала своя избраникъ и нѣколко часа следъ това двамата се намѣриха въ гр. Смоленъ. Най-интересното на тая сватба бѣ, че тя стана на български езикъ и по такъвъ обичай. По тоя случай въ дома на младоженцитѣ бѣха се събрали и други родинци ведно съ женитѣ си, нѣкои за свидетели, други само като зрители. Никой отъ тѣхъ до сега не бѣ проумѣвалъ, какъ става и какво се чете при вѣнчание, понеже това ставало на чуждъ езикъ и безъ участието на женитѣ. А молитвитѣ за тоя случай сѫ рѣдки по своето съдържание и смисъль, които правятъ обрядътъ и драматиченъ и трогателенъ. Мюфтията предварително ги бѣ превелъ на български и въ уреченото време застанаха младоженцитѣ на опредѣлено мѣсто единъ до другъ, до тѣхъ свидетелитѣ и сватбаритѣ, попита ги той по взаимно съгласие ли се вематъ и да нѣматъ помежду имъ насилие, смѣни имъ пръстенитѣ, следъ което прочете обичайната молитва:

Хвала и слава да бѫде на Всевишния, на тоя, който е заповѣдалъ и позволилъ вѣнчанието и е забранилъ незаконното съжителство. Слава и на последователитѣ на вѣрата, които сѫ се придържали къмъ Божиитѣ постановления и препоржкитѣ на пророка.

Младоженцитѣ Бехчетъ М. Сердаровъ и Фетме М. Делиеминова.

Въ името Божие, и въ името на пророка се извършва това вѣнчание, което да бѫде благословено отъ Бога, сътворительтъ на небето и земята.

Следъ това се обърна къмъ невѣстата и я запита:

— Съгласно постановленията на Бога, ржководителя на вѣрата и присѫтствието на тия свидетели ти, Фатме, съгласна ли си да бѫдешъ законна жена

на стоящия тука Бехчета съ опредѣления браченъ даръ и вземашъ ли го за свой мѫжъ?

Невѣстата отговори три пѫти: „Да, вземамъ го“, следъ което се обърна къмъ момъка и го запита:

— А ти Бехчетъ, вземашъ ли за своя законна съпруга и другарка за цѣлия животъ, стоящата тукъ Фатме, съ опредѣления браченъ даръ?

На това и той отговори три пѫти утвърдително, като следъ това мюфтията ги благослови и прочете тържествено следната молитва:

— По ваше взаимно желание и предъ тия свидетели вие приехте да бѫдете съпругъ и съпруга и ето азъ, вашъ духовникъ и служитель, съ Божие благословение ви вѣнчавамъ и обявявамъ, че отъ тоя моментъ вие Фатме и Бехчетъ сте законна съпружеска двойка и другари до края на живота си. Запази ги, Боже, и имъ дай всѣка доброчестина, да видятъ потомство отъ потомството си, да се радватъ на всѣка правда. Дай имъ дълъгъ животъ, като тоя на Адама и жена му Ева, запази ги, както си запазилъ Аврама и Сара! Да нѣма помежду имъ раздори, защото Богъ не обича нечестивитѣ, а на праведнитѣ дава милость. На Него да бѫде слава и вѣчни вѣкове. Аминъ.

Всичко това се слушаше съ затаенъ дъхъ отъ всички присѫтствуващи и, когато вѣнчаващиятъ изреждаше благословиитѣ, нѣкои се трогнаха до сълзи. Последваха още молитви, отъ които се виждаше, какъ човѣкъ оставя баща и майка, и какъ двама, до скоро съвсемъ чужди хора, ставатъ едно и образуватъ семейство за свое общо добро и щастие. Следъ туй се казаха поздравления и пожелания, младоженцитѣ черпиха, шегуваха се и се разотидоха, а официалнитѣ поздрави станаха другъ день съ нарочни покани. Съ това се положи началото на свадби въ народенъ духъ и на български езикъ.

Последни разпоредби за фереджетата. До лѣтото на 1942 година все още се намираха тукъ-таме забулени жени, обяснявайки това, че сѫ стари и че нѣматъ други покривала, а главно да се поддържа по тоя начинъ духъ на фанатизъмъ и раздѣленость между тѣхъ и българкитѣ християнки. Общо бѣше убеждението у всички младежи, че това повече не може да се търпи, затова настояваха да се свърши веднажъ за винаги съ всичко. Това бѣше необходимо да стане, понеже женитѣ, подучавани отъ мѫже вредители, измѣстваха въпроса, като вмѣсто съ фереджета почваха да носятъ посрѣдъ лѣто балтони или разни намѣтала, а полека-лека започваха да се булятъ. Поради туй, околийскиятъ мюфтия, на 26 юний 1942 година издаде следното окржжно:

„Тъй като нѣкои отъ женитѣ българки мохамеданки се забелязва, че продължаватъ да се булятъ и вмѣсто фередже да носятъ балтони, манта и разни прекроени намѣтала, съ което се излагаме и ставаме само за смѣхъ на хората, особено сега презъ лѣтния сезонъ, то задължавамъ имамитѣ въ околията да разгласятъ на населението, че абсолютно се забранява буленето, криенето и носенето на какви да е балтони, манта и намѣтала, особено презъ лѣтото. Женитѣ да се обличатъ въ обикновени домашни рокли (фусти) и престилки (мендилъ), каквито повечето вече носятъ, а кърпитѣ на главитѣ да бѫдатъ вързани назадъ. За всѣко отклонение отъ настоящето да ми се донася за вземане съответни мѣрки срещу смутителитѣ“.

Това окржжно бѣ разгласено навсѣкѫде изъ околията, като въ гр. Смоленъ го прочете по време на богуслужението въ джамията градскиятъ имамъ Мехмедъ Велиевъ и следъ тоя день по-малко се виждаха вече жени съ балтони. Опитътъ показа, че балтонътъ по-нататъкъ остана само като зимна дреха, каквато е и предназначението му за всички хора тукъ и навсѣкѫде.

Нови свещенослужители. Презъ 1942 година излѣзе и първиятъ випускъ на курса по мохамеданско богословие въ с. Райково. Това бѣ отбелязано съ годишенъ актъ, пръвъ по рода си, на който бѣ представенъ отчетъ, раздадоха си дипломитѣ и се устрои нарочно за случая утро отъ самитѣ абитуриенти. Казаха имъ се сѫщевременно и пожелания за бѫдеща апостолска дейность. Наскоро следъ това свършившитѣ курса, естествено, предстоеше да бѫдатъ назначени за свещенослужители, нуждата отъ която бѣше въпиюща. Това стана презъ днитѣ отъ 27 юний до 17 юлий 1942 година, когато лично околийскиятъ мюфтия, който бѣ и духовенъ ржководитель на курса, направи обиколка изъ селата, назначи и въдвори на духовно служение новитѣ духовници съ известенъ церемониалъ.

Първомъ бѣ отишълъ въ с. Елховецъ, Рудоземска община, кѫдето възглавилъ единъ отъ завършилитѣ курса Асанъ Джаферовъ Караисеновъ, родомъ отъ близкото тамъ село Пловдивци. На това тържество присѫтствували много жители отъ селото, цѣлиятъ съставъ на вѣроизповѣдната община, учители, кметски намѣстникъ и др., тъй като такова възглавяване ставало за пръвъ пѫть по тоя начинъ. Тържеството станало въ самата джамия. Следъ даване и прочитане назначителнитѣ документи, мюфтията се обърналъ къмъ населението съ следнитѣ думи:

Драги съвѣрци! Вие сте свидетели за пръвъ пѫть, какъ става възглавяване на енорийски свещенослужитель по тоя начинъ. За мене е особена радость, че ми се падна тая честь, въ качеството ми на Смоленски околийски мюфтия, да сложа началото на възглавяването на свещенослужителитѣ по тоя начинъ. Обявявамъ ви, че отъ днесъ служитель въ вашия молитвенъ домъ е Асанъ Джаф. Караисеновъ, младъ и енергиченъ човѣкъ, когото мнозина отъ васъ познавате и когото три години наредъ съмъ възпитавалъ и

училъ въ духовното училище въ с. Райково, което сега той завърши. Той е отличенъ младежъ, въ когото може да имате пълна вѣра, че ще бѫде изразитель на вѣрата, духовенъ наставникъ и пазитель на националното ни българско съзнание и истински деятель на възрожденското и родолюбиво движение срѣдъ съвѣрцитѣ си въ селото. Азъ апелирамъ къмъ всички васъ, драги селяни на Елховецъ, да имате довѣрие въ него като истински водачъ, който ще оправдае надеждитѣ, които му възлагамъ на тоя духовенъ постъ. Помагайте му въ всѣко отношение и вие, за да може той да се справя лесно съ препятствията и мѫчнотиитѣ, които биха му се изпрѣчили, като му съдействувате за организиране службата му въ духа на сегашното време. Увѣренъ съмъ, че въ кѫсо време ще се опознаете съ него; той напълно ще навлѣзе въ службата си и че вие ще бѫдете доволни отъ него.

Следъ това се обърналъ къмъ новия свещенослужитель съ думитѣ:

А пъкъ Вие, драги млади свещенослужителю, знайте, че постътъ, който ви възлагамъ е тежъкъ, но помни съветитѣ и напѫтствията ми, които съмъ ти давалъ въ продължение на три години въ духовното училище, следвай пѫтя, който е начертанъ отъ тамъ и бѫди увѣренъ, че ще успѣешъ въ службата. Бѫди достоенъ да носишъ тая служба. Пази религията и народностьта си, това е моятъ заветъ. Бѫди гордъ, че си българинъ и служи вѣрно на Царя и Отечеството. Бѫди винаги въ услугитѣ на еноряшитѣ си. Азъ призовавамъ въ тоя моментъ благословението на Всевишния върху тебе и го моля да те крепи и напѫтствува по правия пѫть на истината за народна полза.

Следъ това прочелъ съответна за цельта молитва и церемонията се свършила. Отъ тоя моментъ до късно вечерьта беседвали на широко съ членоветѣ на вѣроизповѣдната община и други селяни, като имъ далъ напѫтствия и общи насоки въ духа на новото време.

Второ въдворяване на свещенослужитель по тоя начинъ бѣ станало на 17 юлий 1942 година въ с. Рудоземъ, кѫдето нуждата отъ младъ такъвъ бѣ много належаща. Кандидатъ бѣ Фехми Ас. Топаловъ, сѫщо родомъ отъ с. Пловдивци и свършилъ тая година богословския курсъ въ с. Райково. Това въдворяване бѣ станало особено тържествено, понеже се е съвпаднало съ деня за раздаване пенсионни книжки на земедѣлцитѣ стопани отъ общината, по който случай се били стекли масово всички жители отъ околнитѣ махали и селища. Въ речьта си мюфтията отначало подчерталъ грижитѣ на държавата съ раздаване на пенсиитѣ на всички българи, безъ разлика на вѣра. „Ние трѣбва да се гордѣемъ, казалъ той, че сме българи, равни на събратята и сънародницитѣ си българитѣ християни“. Но подчерталъ следъ това, че „българитѣ мохамедани сѫ останали много назадъ въ културно и просвѣтно отношение, заради което културната дружба „Родина“ е дошла много навреме, работеща за отърсването имъ отъ много отживелици и фанатизъмъ, като сѫщевременно поставя и религията на едни ясни и открити начала. Поканилъ всички да прегърнатъ идеологията на „Родина“, защото само по тоя начинъ закрепяватъ религията си, на която, въ противенъ случай, сами ставатъ врагове. Следъ това имъ представилъ новия имамъ и казалъ на събранието, което било въ джамията:

„Азъ ви обявявамъ и това, че ви назначихъ новъ свещенослужитель на селото и отъ тоя моментъ той заема службата си. Това е Фехми Ас. Топаловъ, когото познавате и който съ добъръ успѣхъ завърши духовното училище въ с. Райково. Съ замѣняне старитѣ имами съ нови, съвсемъ не се накърнява религията ни, а напротивъ, закрепява се, понеже новото време иска и нови хора. Азъ ви моля да имате пълна вѣра въ него и да му съдействувате, за да може да изпълнява службата си. Всѣко време си изисква своето,

е казано въ Корана, и затова и ние се нареждаме споредъ изискванията на времето. Ние сега трѣбва да се чувствуваме горди и особено щастливи, че сме подъ покровителството на Н. В. Царя, единъ върховенъ Вождъ, уменъ и мѫдъръ, комуто завиждатъ много други, и който ни дава неограничена свобода да си изповѣдваме религията. Той не прави разлика между насъ и българитѣ отъ другитѣ вѣри. Народностьта е важно, а вѣрата си е частна работа. За благоденствието на Царя азъ наредихъ да се устройватъ молебени, защото, срамно е за насъ, че констатирахъ тукъ-таме стари имами, които нищо не разбиратъ, още си споменавали нейде името на разни султани, отъ които сега и поменъ нѣма. Реформитѣ, които правимъ трѣбва да знаете, че сѫ въ нашъ националенъ интересъ и ако искате да бѫдете правилно попоследователи на вѣрата, вие трѣбва да имате присърдце нашето българско родолюбиво движение. Обичайте, прочее, Царя и Отечеството и бѫдете готови за жертви предъ олтаря на хубавата ни Родина. Вѣрата ни трѣбва да бѫде въ единъ Богъ, въ единъ Царь, въ една Държава. Нека Богъ благослови новия ви свещенослужитель и всички васъ. Аминъ“.

Обиколки на мюфтията. Едновременно съ въдворявания, мюфтията направи и нѣколко обиколки изъ околията, за опознаване съ населението и инспектиране богуслужебнитѣ домове. Презъ селата Елховецъ, Поляна, Чамджасъ, Ельово, Сивино и Арда на 2 юлий 1942 година той бѣ отишълъ въ с. Могилица, което село се слави съ едни особени отживелици, изразявани въ робско подчинение къмъ нѣкои фамилии, поради което и духовния животъ бѣ спънатъ. Поради това наложи се да се обнови духовенството и тамъ, като вмѣсто стария и съвършенно чуждъ на нашия духъ и време имамъ, бѣ назначенъ новъ, а именно будниятъ българинъ отъ с. Киселичево Арифъ Абд. Русевъ. Населението се било събрало на обща среща въ сел-

ския молитвенъ домъ. Следъ богуслуженията и молебена мюфтията съ цель да порицае нѣкои порядки тамъ, главно нечистотата въ молитвения домъ, бѣ казалъ следнитѣ думи:

Уважеми правовѣрни братя! Много се радвамъ, че ви виждамъ събрани и тъй смирено да се молите въ тоя Божий храмъ, за което всѣки вѣрующъ човѣкъ би трѣбвало да се радва. Вие, изглежда, добре знаете, че човѣкъ безъ религия не е човѣкъ; — той не може да бжде полезенъ нито за себе си, нито за рода си. Затова, откровено ви казвамъ, драго ми е да ви гледамъ тъй смирено застанали предъ Бога. Въ качеството ми на Смоленски околийски мюфтия азъ предприехъ тая служебна обиколка, да дойда и въ вашето село, да се видя съ васъ и провѣря вѣроизповѣдната община и молитвенъ домъ. Жално ми е тукъ, че констатирамъ вашия молитвенъ домъ да е въ много лошо положение. Нечистота цари по всички страни. Бихъ казалъ, че тукъ за всичко го бива, но не и за молитва. Не ми се сърдете за тая откровеность, но тая истина виждате всички. Не би трѣбвало единъ молитвенъ домъ да бжде въ такова едно положение. Дано при едно мое второ идване намѣря тоя свещенъ храмъ въ единъ по-добъръ видъ и изрядна чистота. Зная, че мнозина отъ васъ ще ме запитатъ за младежкото възрожденско движение въ нашитѣ срѣди. По отшение на него дължа да ви увѣря, че то съвсемъ нѣма намѣрения да накърнява нашитѣ религиозни чувства. Напротивъ, то иска да закрепи вѣрата, като я очисти отъ всѣкакви напластения и фанатизъмъ. Религията ни иска: чистота, просвѣта, знание, обичь и саможертва за народностьта ни. Тъкмо за това работимъ ние младитѣ, и азъ ви увѣрявамъ отъ името на миродавнитѣ мѣста, че сме напълно гарантирани въ изповѣдване религията си, стига задъ нея да нѣма скрити заблуди и невежество, което е противно и на вѣра, и на интереси. Самия Коранъ ни учи: „Търси науката, ако ще и въ Китай да е; учи се отъ

люлката до гроба, и да обичашъ Отечеството си е вѣрска длъжность“. Въ тия отношения, както се вижда, вие сте останали много назадъ. Село Могилица е пълно съ аги и главатари, а джамията имъ е въ най-окаяно положение. Това значи, че не се грижите за нея. Агитѣ, въ борбитѣ си за първенство, съвсемъ сж я изоставили. Нѣкои въ миналото даже искали при влизане въ джамията да имъ ставате на крака. Питамъ ви азъ, на Бога ли сте дошли да се кланяте, или на хората? Знайте, че предъ Бога всички сме равни, и най-богатия, и най-бедния. Сжщо и предъ законитѣ. Ние сме свободни синове на тая земя и ако се дѣлимъ на съсловия и лагери, на фанатици и аги, то сами си ставаме врагове на вѣрата. Приканваме ви, проче, къмъ отрезвяване и съзнание! Да се сплотимъ всички около Трона на нашия Върховенъ Вождъ, подъ чието покровителство ние се радваме на тая свобода въ вѣрата си. Да обичаме Царя и Отечеството си, това е религиозна заповѣдь. Дано Богъ дарува всички насъ съ здраве, за да тръгнемъ по общия правъ пжть, въ духа на новото време, който е въ интереса на вѣрата и българската ни народность“.

А новоназначениятъ и наскоро постжпилъ тамъ енорийски свещенослужитель Арифъ Абд. Русевъ на сжщото събрание бѣ казалъ:

Уважаеми Господа! Дългъ ми е да изкажа безкрайната си благодарность на всички васъ, дето дойдохте да се помолимъ въ този Божи храмъ. Азъ ви поздравлявамъ и ви моля все тъй масово да идвате. Вие виждате, какъ нова свѣтлина изгрѣва предъ насъ, вие виждате, какъ радостенъ става животътъ ни, макаръ нѣкой отъ страни да говорятъ, че ние родинци сме били безвѣрници, че ние сме били най-лошитѣ люде и най-голѣмитѣ звѣрове. Това говорятъ само заинтересовани хора, защото вие виждате, че въ нашитѣ сърдца нищо лошо нѣма, освенъ вѣрата и желанието да бждемъ истински вѣрующи и полезни за Народъ, Царь и Родина. Ние ще крачимъ напредъ въ

тактъ съ новото време. Вѣрата си е вѣра, новото време нищо противъ нея нѣма. Азъ, като вашъ новъ свещенослужитель, се обръщамъ къмъ васъ, драги посетители, съ молба: — най-искренно, най-любезно и съ открито сърдце да обичаме България, да милѣемъ за Родината. Нека работимъ за славата на нашата майка Родина България, нека сме готови всички да умремъ за нея. Само тъй ще докажемъ, че сме истински и и вѣрни синове на нацията и че въ нашитѣ жили тече българска кръвь. Да се боримъ съ мрака и невежеството, да се боримъ за окончателното отърсване отъ петстотингодишното робство! Да се боримъ за свобода и култура, да градимъ величието на България, и на Н. В. Царя и дългоденствие за семейството му"!

Богослужението било последвано отъ редъ беседи по разни въпроси и случаи. Населението обкржжило мюфтията като истински духовенъ пастиръ отъ когото останало съ най-добри впечатления. Надвечерь, той обходилъ нѣкои забележителности въ селото въ това число и машинното дърворѣзно предприятие на М. Абдулаховъ, единъ отъ главнитѣ родински деятели въ това село.

Въ с. Смилянъ. Тамъ бѣ отишълъ мюфтията въ началото на м. юлий въ единъ день, когато бѣха раздавани книжки на земедѣлскитѣ стопани. Въ речьта си предъ многолюдно събрание той бѣ подчерталъ, че нашето правителство и държава не ни счита за инородци, а чисти българи, затова прекжпление се прави, ако ние не съзнаваме това и не се приобщаваме като равноправни граждани и еднокръвни българи. Вѣритѣ за доброто на държавата нѣматъ никакво значение. Затова прикanилъ всички къмъ общо единение, братско сближение и разбирателство за обща полза. Най-интересната проява на туй пребиваване на околийския мюфтия въ Смилянъ е било вѣнчаването на една двойка българи мохамедани на открито, въ джамията, съ голѣма тържественость и стечение на

народъ. Присжтствували и много жени мохамеданки, нѣщо небивало до тогава. Молитвитѣ се произнесли на български, церемониитѣ сжщо и съ туй се поставило началото на български народни сватби и въ с. Смилянъ.

Въ с. Маданъ. Това село се славѣше като едно фанатично срѣдище, затова бѣ привлѣкло особено вниманието на мюфтията. И тамъ обиколката му се съвпаднала съ раздаване пенсионнитѣ книжки на земледѣлскитѣ стопани. Мюфтията съобразно съ срѣдата бѣ уяснилъ въпроса за народностьта, грижитѣ на държавата и сжщностьта на „Родина" въ най-обективна форма. Въ речьта си най-напредъ подчерталъ, че всички жители на Родопа сж българи по кръвь отъ две изповѣдания, мохамеданитѣ отъ които сж останали много по-назадъ отъ християнитѣ. „Ако хвърлимъ погледъ назадъ, казалъ още той, ще видимъ, че турската държава едно време не ни е смѣтала турци, а инородци българи. Сега ние сме въ своя си държава, затова ни се даватъ земледѣлски пенсии. Ако турцитѣ въ миналото ни смѣтаха за турци, то щѣха да се грижатъ за насъ, но ние всички знаемъ, че такива грижи никога не сж полагани за насъ. Отъ своитѣ съродци тѣ имали лѣкари, инженери, адвокати, сждии и др. учени, а нийде не се е чуло отъ Родопскитѣ българи мохамедани тогава да е излѣзълъ нѣкой ученъ и просвѣтенъ човѣкъ. Тѣ сж знаели, че, ако се просвѣти нѣкой, ще стане врагъ на държавата имъ. Затова сж гледали само вѣрски да ни заслѣпяватъ. Сега, обаче, ние сме въ свободно свое отечество и срамно е, да не съзнаваме това. Дружба „Родина" се разрастна и възприе въ всички Родопски околии. Само хубавото Маданъ е още въ страни отъ нея. Затова мнозина го наричатъ столица на фанатизма и невежеството. Знайте добре, че дѣлото си върви и не могатъ една шепа маданци да го спратъ". Следъ това порицалъ държа-

нето на първенцитѣ, които вмѣсто да поведатъ населението, за лични свои цели го държатъ въ заблуда и простотия. Подчерталъ, че грѣхъ върши, който не е съ това народно дѣло и особено, че движението на „Родина“ не е противъ вѣрата, а напротивъ, той иска да я закрепи, като я направи разбираема за всички: мѫжетѣ, женитѣ и децата. „Ние вършимъ грѣхъ, ако се дѣлимъ отъ българщината, казалъ той, понеже народностьта ни е българска и не можемъ да я отречемъ. Съ това, което ви казвамъ, изпълнявамъ не само единъ служебенъ, но и отечественъ и вѣрски дългъ“. На край ги поканилъ, както се ползуватъ отъ блага та на държавата, тъй и тѣ да ѝ помагатъ въ всички добри начинания. Да се запишатъ масово въ родинското движение, като възприематъ всѣка акция, било по промѣна на врѣхната дреха, или по промѣна на имената, което ще е отъ общобългарски и тѣхенъ интересъ и полза.

Едновременно съ Маданъ мюфтията посетилъ и други слла: Срѣдногорци, Търнъ, Рудоземъ, Сивино и др. Всички тия обиколки, обаче не станаха още нѣщо завършено, тъй като наскоро се преплетоха и бѣха предизвестие на едни много по-важни и отъ първостепенно значение събития, за които ще говоримъ отъ тукъ нататъкъ.

Общо побългаряване личнитѣ имена. Най-главната и съ историческо значение за цѣлия срѣднородопски край проява презъ лѣтото на 1942 година, бѣ общото и повсемѣстно побългаряване на личнитѣ имена у българитѣ мохамедани. Това се яви като резултатъ отъ изложението, поднесено презъ м. май отъ делегацията български мохамедански духовници на Правителството, предъ което тѣ бѣха декларирали, че, за да се свърши веднъжъ за винаги съ тъй наречения въпросъ за българитѣ мохамедани, трѣбва всички до единъ да усвоятъ свои български народностни имена. Готовность за

примѣръ и жертва бѣха изявили самитѣ делегати, още повече, че нѣкои отъ тѣхъ, при некатегоричностьта по тоя въпросъ въ изложението, както видѣхме бѣха подписали сѫщото на особеното мнение, а именно:

„Долуподписанитѣ сме съгласни съ всички точки въ изложението, съ изключение точка 3, която желаемъ да се измѣни така, че не само желающитѣ възрастни мѫже и жени българи мохамедани да си промѣнятъ чуждитѣ имена съ български такива, а да бѫде това за всички безъ изключение задължително“. подп. Девински окол. мюфтия: Исенъ Сеферковъ, шер. секретарь: Арифъ Главовски, гражданинъ — офицерски кандидатъ: Риза Солаковъ.

Държавнитѣ разпоредби, както се знае, ставатъ бавно, а нетърпеливитѣ родинци, борци за единъ новъ мирогледъ, не можеха да чакатъ. Затова ние бѣхме свидетели на едни спонтанни и напълно самобитни прояви на побългаряване лични имена, което безъ никаква предварителна организация или съгласие бѣ почнало да става отъ 21 юний 1942 година насетне. Въ тоя день на две мѣста въ Родопския край бѣ имало събрания, на които се решило да си смѣнятъ имената всички присѫтствуващи. Едното бѣ въ гр. Златоградъ, кѫдето начело на движението е застаналъ самиятъ околийски мюфтия и той далъ пръвъ примѣръ, като заявилъ на всеуслушание, че отъ тоя день той смѣня досегашното си небългарско име Хасанъ на Радославъ. Последвали го още 40—50 души глави на семейства, тъй че за едно време отъ десетина дни общото число на преименованитѣ достигнало 160 души.

Случаятъ въ с. Славейно. Другата проява бѣ въ с. Славейно, Смоленско, кѫдето сѫщо на родинско събрание въ тоя день съ посетители отъ всичкитѣ околни мохамедански села и махали, решило се, пръвитѣ родинци да си побългарятъ и

първи имената. Тъй, председателтъ Рофатъ Ратайски се наименовалъ Радой, жителтъ отъ с. Виево Салихъ Кюмецовъ се нарекълъ Войнъ и др. Общиятъ духъ и настроение на това събрание се изразило въ следния

ПРОТОКОЛЪ

Днесъ, 21 юний 1942 г., членовете на българо-мохамеданската културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“ въ Славейновска община, която е клонъ отъ Смоленската дружба „Родина“, има извънредно общо годишно събрание, на което присѫтствуваха: Рофатъ Ратайски, Ахмедъ Гажаловъ, Мехмедъ Дагиговъ — отъ м. Селище, Салихъ Куцовъ, Режепъ Мидилевъ и Сюлманъ Кацаровъ отъ с. Рѣка, Шакиръ Маданковъ, Арифъ Читаковъ отъ с. Виево, Салихъ Кюмецовъ и Мехмедъ Мехмедовъ отъ м. Кутела, Османъ Кафалиевъ отъ Кокориво, Исенъ Муглевъ отъ м. Стража, Нури А. Куледжиевъ отъ м. Орѣшецъ, Сюлманъ Куцевъ и Гено Алаждовъ — учитель и секретаря ПеткоКарапетковъ и разгледаха следнитѣ въпроси: 1) вземане решение за отдѣляне на дружба „Родина“ въ Слевейновско за самостоятелно сѫществуване, 2) приемане нови членове, 3) вземане резолюции и 4) разни.

Настоятелството на дружба „Родина“ въ с. Славейково.

Следъ изслушване доклада на председателя, отъ който се узна, че броятъ на дружбенитѣ членове се постоянно увеличава и самитѣ членове все повече и

повече засилватъ интереса къмъ дружбата, то явява се нужда да се води самостоятеленъ дружбенъ животъ, заради туй членовете единодушно решиха, да се обособи дружба „Родина“ въ Славейновската община въ самостоятелна такава, отдѣлно отъ Смоленската, като се помоли г. министрътъ на Вѫтрешнитѣ работи да утвърди устава ѝ. По точка втора реши се, да бѫдатъ приети за действителни и спомагателни членове следнитѣ лица: Кадиръ Бюлюкбашиевъ, Мехмедъ Нуриевъ отъ с. Кокориво, Мехмедъ Чангаловъ отъ с. Кутела, Османъ Аиповъ, Мехмедъ Горѣловъ и Фаикъ Горѣловъ отъ Виево, Мехмедъ Келешовъ отъ Кутела, Ахмедъ Бибинъ отъ Тикале, Раифъ Гаджаловъ отъ Селище, Стойчо Михайловъ отъ Славейно, Еминъ Нуриевъ отъ Тикале, Шакиръ Саитевъ, Мустафа Синаповъ, Салихъ Царевъ, Салихъ Кацаровъ, Мехмедъ Дрѣнковъ отъ Кокориво и Салихъ Махмудовъ отъ Селище.

Взе се и следното решение: да се работи за промѣна на личнитѣ имена, бащини и прѣкорни съ чисто български първо на дружбенитѣ членове, а следъ това и на другитѣ. По лично желание решиха и си промѣниха още въ сѫщия моментъ имената съ български такива следнитѣ дружбени членове, нѣкои и съ семействата си:

1) Рофатъ Ратайски, председатель на дружбата, се наименува Радой Ратайски, жена му Софка Радоева, синъ му Найденъ Ратайски и дъщеря му Захаринка Радоева.

2) Салихъ Осм. Кюмецовъ, подпредседатель, се преименува Войнъ Кумецовъ, синъ му Османъ — Добринъ и по-малкиятъ му синъ Мехмедъ — Здравко.

3) Османъ Кафалиевъ, членъ отъ настоятелството се наименува Огнянъ, съпругата му — Босилка, дъщеря му Рукия — Иглика, синъ му Шабанъ — Роженъ. Фамилно име Орѣховски.

4) Шакиръ Маданковъ се преименува Любенъ Младеновъ, съпругата му Лютвия — Иглика, синовете

му Реждепъ и Идризъ — Русинъ и Смилянъ и дъщеря му Незифе — Минка Любенова Младенова.

5) Сюлманъ Шаб. Куцевъ приема името Симеонъ, съпругата му Пембе — Звѣздана, синоветѣ му Хасанъ и Хаки — Любенъ и Петканъ и дъщеритѣ му Шукрия и Неврия — Росица и Милка.

Настоящиятъ протоколъ ведно съ устава да се изпрати на г. министра на В. Р. и Н. З. за утвърждение.

Законъ за побългаряване имената. Въ Славейно радостьта отъ това обаче бѣ помрачена отъ нѣкои своеобразности на нѣкои представители на властьта, затуй не подействуваха заразително да се усвои това въ по-широка мѣрка и въ другитѣ околни села, но когато, въ началото на юлий, се получиха сведения, какво въ Златоградъ и околията числото на българитѣ мохамедани съ български имена надхвърля вече двеста, духоветѣ и настроението и въ Смоленско пламнаха. Въ туй време и тъкмо на мѣсто дойде известие, че е миналъ презъ Народното събрание единъ законъ за лесно, безплатно и съ съкратена процедура промѣняне имена. Сжщиятъ бѣ утвърденъ съ Указъ и обнародванъ въ „Държавенъ Вестникъ“ бр. 147 отъ 5 юлий 1942 год. и имаше следното съдържание:

ЗАКОНЪ
за измѣнение и допълнение закона за лицата

Параграфъ единственъ. Следъ чл. 173 се прибавя следниятъ новъ членъ 173-а.

Лицата отъ български произходъ и български поданици могатъ да промѣнятъ небългарскитѣ си имена съ български такива. Молбитѣ за това се подаватъ чрезъ надлежното лице по гражданското състояние до съответния областенъ сждъ, който въ разпоредително заседание се произнася по исканата промѣна. Станалата промѣна се съобщава служебно отъ сжда на длъжностното лице на гражданското състояние, което извършва поправката въ всички регистри и други официални книжа въ общината. Производството по промѣна на името се освобождава отъ гербъ, такси, мита и берии.

Тоя законъ бѣ продиктуванъ отъ нуждитѣ и времето, тъй като навсѣкжде изъ Царството се чуваше повикъ за замѣняне чуждитѣ имена преди всичко срѣдъ българскитѣ християни, срѣдъ които не липсваха чудатости въ това отношение, а дойде да помогне и желанието на българитѣ мохамедани.

Събрание на 18 юний 1942 год. Щомъ се получи законътъ настоятелствата на дружби „Родина“ по всички селища се особено оживиха. На много мѣста се взеха решения и влѣзоха въ връзка съ представителитѣ на властьта, като ги молѣха да имъ помогнатъ въ изпълнение на това тъй очаквано и полезно начинание. По поводъ на това, за еднаквость въ схващанията и, за да се има програмность въ работата, Смоленската дружба „Родина“ свика на 18 юлий 1942 год. общо събрание на представители отъ всички селски дружби, които се събраха въ канцеларията на мюфтийството за обмисляне и вземане решения. На събранието присжтствуваше и председателтъ на дружбата г. Арифъ Бейски, Ксантийски мюфтия дошълъ въ отпускъ. Бѣше хубавъ сжботенъ день и събранието се откри отъ Смоленския мюфтия Мехмедъ Дервишевъ, който прочете законътъ, прочете и препоржкитѣ на родолюбивата и културна организация за издигане на Рилородопския край, прочетоха се и нѣкои образци къмъ закона, съ които да се предявява искане за промѣна на имена и почнаха разисквания. Присжтствуващи на това събрание бѣха: Арифъ Бейски, Мехмедъ Дервишевъ, Арифъ Главовски отъ Смилянъ, Мехмедъ Абдулаховъ отъ Могилица, Салихъ Имамовъ отъ Смилянъ, Фахми Топаловъ отъ Пловдивци, Хасанъ Хашимовъ отъ Рудоземъ, Асанъ Джаферовъ отъ Елховецъ, Мех-

медъ Исюфовъ отъ Смилянъ, Фахми Русевъ отъ Бориково, Рашидъ Асанлийски отъ Сивино, Мехмедъ Велиевъ отъ Смоленъ, Арифъ Русевъ отъ Киселичево, Брахимъ Джаферовъ отъ Попрелка, Асанъ

Родинскитѣ представители въ Смоленъ на събранието на 18 юлий 1942 год., на което се реши общото побългаряване имената.

Ковачевъ отъ Кремене, Мехмедъ Карахусевъ и студентътъ медикъ Юсенъ Якубовъ отъ Смоленъ, подпредседателтъ на „Родина“ отъ Рудоземъ, Петъръ Ан. Мариновъ и Н. Палагачевъ отъ Смоленъ. Нито единъ не се оказа, който да не е съгласенъ съ предстоящитѣ промѣни. Всички се надпреварваха да изказватъ своитѣ впечатления и преживелици, кѫде и на какви сѫ се натъквали срѣдъ нашата действителность поради небългарскитѣ си имена.

— Азъ ходихъ войникъ, казваше Арифъ Главовски, и първитѣ дни живѣехъ много добре съ колегитѣ си подофицери. Но щомъ разбраха следъ това, че името ми е Арифъ, всички като съ ножъ пресѣкоха чувствата си къмъ мене, като къмъ другородецъ. Като тъй има ли смисълъ да стоимъ съ такива имена, когато съ тѣхъ само се излагаме и и служимъ за присмѣхъ?

— Азъ пъкъ се срамувахъ да си кажа името, когато бѣхъ въ София последния пѫть, казваше Мехмедъ Дервишевъ. Затова тамъ на една фирма оставихъ адреса на секретаря, за да ми адресиратъ пратки.

— Миналата година ходихъ изъ новитѣ земи, казваше другъ, и всѣки пѫть щомъ покажехъ личната си карта съ небългарско име, загледваха ме изпитателно и ми обръщаха гръбъ и власти, и граждани.

— Този въпросъ за мене е решенъ още отъ преди години, казваше Арифъ Бейски. Имената ни сѫ най-голѣмата прѣчка за единение и сближение съ българитѣ християни. Заради това и поставихъ име на новороденото ми дете Малина, пъкъ сега съмъ си избралъ и мене такова име, и отъ тукъ нататъкъ ще се казвамъ Каменъ!

— Азъ пъкъ съмъ си избралъ име Светославъ, каза Дервишевъ.

— Азъ пъкъ Борисъ, казваше други.

— Азъ пъкъ Бориславъ, добавяше трети.

Въ тоя духъ се развиха разискванията и на край се реши, всички да се върнатъ въ селата и разгласятъ срѣдъ членоветѣ на дружбитѣ, а въ следващия недѣленъ день — 26 юлий — въ всички села да се устроятъ родински дружбени събрания, на които да се реши, прогласи и изпълни първото общо побългаряване на имената. На края на събранието, поздрави присѫтствуващитѣ секретарьтъ на Смоленската дружба „Родина“ Петъръ Ан. Мариновъ, който въ общи думи каза:

Драги родинци! Поздравлявамъ ви съ това тъй важно решение, което е най-важно отъ всички досегашни такива за осѫществяване целитѣ и задачитѣ на устава на „Родина“. Да ви кажа право, ублажавамъ ви и съжалявамъ, че не съмъ на ваше мѣсто да си поставя и азъ едно старо народно българско име. Нѣма да се излъжа, като кажа, че днешниятъ день ще има

особено историческо значение за цѣлото население българи мохамедани. Днешното събрание е ни повече, ни по-малко едно „Оборище“ за българитѣ мохамедани, защото предвиждамъ какъ поколѣнията ще ви славятъ и спомнятъ, че тукъ, въ това малко помѣщение, се е родила идеята и взело решението за общото побългаряване имената — най-важната стѫпка въ вашето възраждане. Продължавайте проче напредъ, и нищо да не ви смущава! Нека знаятъ всички, че името не измѣня вѣрата и сѫщността на човѣка. Ей това на български се казва „моливъ“, (и той посочи единъ моливъ), на турски се казва „калемъ“, на нѣмски — „блайнщифтъ“, на руски — „карандашъ“ и пр., обаче, все той си остава моливъ, единъ и сѫщъ. Идете си въ селата и прогласете това. Тъй вие се затвърдявате като нови апостоли на българщината, и поколѣнията ще ви тачатъ и ще ви сѫ признателни. Това събрание ще остане историческо и честь на васъ, които присѫтствувате.

Следъ това всички се разотидоха, като преди това направиха обща снимка предъ мюфтийството, която се помѣства тукъ и остава за споменъ.

Акцията. Първата работа следъ решението бѣ, да се сдобиятъ навсѣкѫде дружбитѣ съ нужднното число формуляри и книжа, за която цель се напечатаха нарочни молби, едни за семейни хора, и други еднолични. Напечата се сѫщо и единъ списъкъ на имена, съставенъ отъ такива изъ народнитѣ пѣсни, предания и история, който въ нѣколко хиляди екземпляра се пръсна изъ всичкитѣ села. Нѣкои отъ общинскитѣ власти дадоха обяви, съ които поканваха населението, което желае, да се възползува отъ излѣзлия законъ, а за обща разпоредба околийскитѣ мюфтии отъ Смоленъ и Ксанти, Бейски и Дервишевъ, седнаха та написаха и разпратиха и следната специална за случая

ЗАПОВѢДЬ № 19

гр. Смоленъ, 22 юлий 1942 година.

Съ Царски Указъ № 112, публикуванъ въ „Държавенъ вестникъ“, брой 147 отъ 8 юлий т. г., е утвърденъ Законътъ за измѣнение и допълнение на Закона за лицата, по силата на които всички лица отъ български произходъ могатъ да замѣнятъ чуждитѣ на тѣхния битъ, народность и езикъ имена съ български национални такива, поради което з а п о в ѣ д в а м ъ:

Приканвамъ всички мои съвѣрци отъ повѣрената ми духовна околия, които въ болшинството си носятъ имена чужди на нашия езикъ и народность, да се възползуватъ отъ горния Законъ и ги замѣнятъ съ български национални такива, съ което ще дадемъ окончателенъ изразъ, кому принадлежимъ и, че сме разбрали своя родъ и езикъ. Декларирамъ, че съ това не се засѣга ни най-малко нашата мохамеданска религия, която ни е напълно гарантирана отъ законитѣ въ страната.

Не се съмнявамъ, че нашата българска кръвь всѣкиго ще подтикне да изхвърли и тоя последенъ белегъ, останалъ отъ многовѣковното ни робство. Проче, нека покажемъ, че въ тѣзи исторически времена, ние българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание, сме наредени на националния фронтъ на нашата Родина, и като всички българи работимъ за величието на нашата Татковина.

На настоящата заповѣдь да се даде най-широка гласность въ града и околията, а преписъ отъ нея да се изпрати на г-на Командира на 21 пех. полкъ, на г-на Околийския управитель за сведение, а на кметоветѣ и енорийскитѣ имами въ околията за разгласа и изпълнение.

Околийски мюфтия: (п) Мехмедъ Дервишевъ

Тая заповѣдь бѣ разгласена навсѣкѫде изъ околията, на мѣста съ биене и на барабанъ. Въ сѫщия день бѣ постѫпила въ Смоленската градска

БЪЛГАРСКИ НАЦИОНАЛНИ ИМЕНА
ЗА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ ВЪ РОДОПА

Мѫжки:		Женски:	
Асенъ	Найденъ	Арда	Милкана
Бориславъ	Невѣнъ	Босилка	Милка
Благо	Огнянъ	Бойка	Минка
Борисъ	Проданъ	Борика	Малинка
Божанъ	Петканъ	Божура	Нона
Бойко	Първанъ	Бистра	Пройка
Видулъ	Парушъ	Биляна	Победа
Воинъ	Пѣю	Бонка	Правда
Вихъръ	Радой	Благородна	Родопа
Великъ	Радомиръ	Бисера	Ружа
Величко	Роженъ	Бона	Роса
Витанъ	Русинъ	Блага	Росица
Горанъ	Славъ	Венета	Ракшина
Грую	Страшимиръ	Вида	Румена
Драганъ	Сивенъ	Весела	Софка
Добринъ	Смиленъ	Вѣра	Секула
Драго	Станой	Величка	Снѣжана
Дойчинъ	Страхилъ	Гена	Смилена
Добри	Станимиръ	Гергана	Сирма
Добромиръ	Симеонъ	Гюргя	Свѣтла
Желѣзко	Свѣтославъ	Дева	Севда
Живко	Станиславъ	Диня	Слава
Звездань	Славчо	Дафина	Сива
Здравко	Славенъ	Дуня	Славянка
Зефиръ	Славъ	Дарина	Сребра
Крумъ	Свѣтълъ	Драга	Тамара
Кубратъ	Соколъ	Добра	Татяна
Косанъ	Северинъ	Ела	Топола
Каменъ	Славянъ	Зора	Твърда
Кралю	Секулъ	Звездана	Храбра
Красногоръ	Тихолъ	Зунка	Царева
Лефтеръ	Трайко	Загорка	Цвѣтана
Любенъ	Твърдъ	Захаринка	Чубра
Младенъ	Храборъ	Иглика	Шанка
Мадань	Хубенъ	Искра	Ягода
Момчилъ	Цвѣтанъ	Лала	и др.
Манушъ	Чавдаръ	Магда	
	и др.		

Листъ съ имената, разпространенъ въ множество екземпляри.

община и първата молба за промѣна на име отъ околийския мюфтия, който отъ Мехмедъ Саликовъ Дервишевъ се бѣ наименувалъ Светославъ Добриновъ Духовниковъ.

Нетърпението на Райковци. Интересно е да се отбележи, че нийде, нито въ града, нито въ селата, не се чуваше противно схващане или ропотъ отъ туй разпореждане.

— Щомъ има законъ и е съ Указъ, нѣма да се противимъ, казваха всички.

Противно на очакванията на нѣкои, въ повечето села се радваха, особено буднитѣ родинци. Нѣщо повече, селото Райково, чиято дружба е една отъ по-новитѣ, излѣзе най-нетърпеливо. Тамъ се събрали членоветѣ и, въпрѣки решението на събранието въ Смоленъ, решили да не чакатъ недѣля — 26 юлий, а насрочили събрание за опредѣляне, кой ще си промѣни името и кой не, въ четвъртъкъ преди това, на 23 юлий, значи три деня по-рано. Тъй бѣше и станало. На събранието бѣ отишло всичкото мохамеданско население и следъ разискванията всички до единъ решили да подадатъ молби за български имена. Председателътъ Нури Аюповъ велегласно заявилъ, че отъ тоя моментъ той отхвърля това име и ще се нарича Здравко Аспаруховъ Здравковъ, съ което име моли да се обръщатъ къмъ него. Сѫщото направили и други, и до късно вечерьта работата се свършила. Събранието се състояло въ училището. Присѫтствувалъ и Смоленскиятъ околийски мюфтия, който следъ председателя взелъ думата и казалъ:

> Драги братя българи мохамедани! Днешниятъ моментъ, който изживяваме става исторически. Възрожденското движение срѣдъ насъ навлиза въ своята решителна фаза. Скѫсваме вече съ заблудата, невежеството и фанатизма. Днесъ се изхвърля и последниятъ белегъ отъ робството. Съ побългаряване имената ние отрѣзваме пѫтя на всички външни влияния и внуше-

ния. На 5 май тая година, когато бѣхме като делегати въ София, ние поискахме отъ г. министра на Правосъдието да улесни процедурата за промѣна на имената и ето ние вече имаме Законъ, утвърденъ съ Царски указъ и обнародванъ въ Държавенъ вестникъ, по силата на който ние можемъ свободно и безпрепятствено да промѣнимъ небългарскитѣ си имена, които сж чужди и неприличащи на насъ. Следователно, не остава нищо друго, освенъ да се възползуваме отъ тоя законъ и да потвърдимъ, че сме българи, макаръ и отъ мохамеданско изповѣдание, като покажемъ и пълното съзнание, че сме такива. Азъ, въ качеството ми на мюфтия — вашъ духовенъ представитель, ида да ви увѣря, че съ това ни най-малко не се засѣга религията, защото тя е на сърдцето, а не въ облѣклото или въ името. За всѣко нѣщо си служимъ съ български думи — така и имената ни трѣбва да бждатъ български. Днесъ въ Смоленъ предприехме това начинание, което се възприе съ несдържанъ ентусиазъмъ, безъ никакво колебание и азъ пръвъ подадохъ молба и отъ тоя моментъ се преименувамъ отъ Мехмедъ Дервишевъ на Светославъ Духовниковъ. Това име българско не ми прѣчи никакъ да си изповѣдвамъ религията. Вѣрата си пазимъ, но и народностьта си бранимъ. Апелирамъ къмъ всички ви, драги съвѣрци, живѣйте съ това възприятие и направете общо промѣната на имената, съ което ще се заличи раната отъ робството и разликата, която сжществува между насъ и братята по кръвь отъ другитѣ изповѣдания. Пожелавамъ ви успѣхъ въ това велико дѣло".

По поводъ на тия думи, пъкъ и по свое си умонастроение, Райковци започнаха и свършиха акцията само за единъ день.

Провеждането въ Смоленъ. Щомъ се получи известието, че Райковци сж решили да изпреварятъ въ промѣната, Смоленскитѣ деятели и първи родинци сжщо изгубиха търпение. Настоятелството и други нѣкои бързо се събраха на заседание въ ливадата предъ кжщата на Арифъ Бейски да обмислятъ и вематъ решения. Това бѣше въ четвъртъкъ по обѣдъ.

— Щомъ Райковци правятъ това довечера, да го сторимъ ние още сега, казваше председателтъ, та да не оставаме следъ тѣхъ!

Околийскиятъ мюфтия въ Ксанти г. Каменъ Боляровъ и съпругата му Цѣна.

— Азъ вече го сторихъ, каза мюфтията Дервишевъ. Днесъ по обѣдъ подадохъ заявление за мене и цѣлото си семейство. Значи отъ тоя моментъ азъ съмъ вече Светославъ Духовниковъ.

— Браво, казаха нѣкои, значи пакъ тука се е подала първата молба.

— Нѣма значение, кой по-напредъ, кой посетне подава молба, каза секретарьтъ на дружбата Мариновъ. Кой когато ще, тогава нека подава. Азъ съмъ на мнение, тукъ да стане на общото събрание въ недѣля, както се реши на 18 того!

— Не въ недѣля, а още утре въ петъкъ, казаха всички. Всички ще се съберемъ въ джамията, та отъ кждето да се прогласи и обясни на народа!

Мюфтията въ това време тръгваше къмъ Райково да участвува въ събранието имъ, както вече видѣхме, но тукъ се реши, на другия день, той да се върне, да отиде въ джамията и тамъ следъ обичайното кланяне да държи слово и направи провъзгласяването предъ всички богомолци. Тъй и стана. Още отъ сутриньта въ петъка градътъ бѣ обходенъ отъ родинци и раздадени формуляри-молби и списъци съ имена, тъй че всички знаеха. Въ джамията по тоя случай бѣха се събрали по-

Светославъ Духовниковъ, бившъ смоленски духовникъ, съ съпругата си Росица.

вече отъ другъ пѫть хора. За никого не бѣше скрито, че днешниятъ день е отъ особено важно значение за българитѣ мохамедани. Следъ обичайния отпускъ мюфтията се обърналъ къмъ хората съ следнитѣ думи:

Драги правовѣрни братя! Известно ви е, че съ Царски Указъ № 112 въ Държавенъ вестникъ брой 147 отъ 8 того е утвърденъ Законътъ за измѣнение и допълнение закона за лицата, по силата на който

всички българи съ небългарски имена могатъ да промѣнятъ имената си само съ български такива. Това на всѣкиго вече е известно, като разпратихме да се раздаватъ и съответни за цельта молби. Това е необходимо за насъ, и ние трѣбва да го дадемъ въ интересъ на себе си, въ интересъ на нацията и въ интересъ на вѣрата, като съ това ще се покажемъ истински българи, съ пълно съзнание и готовность за саможертва. Това е последниятъ белегъ на робството, който ще изхвърлимъ отъ себе си, ще избѣгнемъ всѣки укоръ и

Хубенъ Адъровъ, околийски духовникъ въ гр. Неврокопъ, съ съпругата си.

различие съ кръвнитѣ си братя българитѣ отъ другитѣ изповѣдания. Азъ, като духовенъ началникъ, ви увѣрявамъ, че съ това не се накърнява религията, обаче, ако се дѣлимъ отъ туй движение, ние сами ставаме врагове на вѣрата си. Бждете увѣрени, че и държавата се грижи за вѣрата ни, за което имаме гаранция въ вѣрското училище въ с. Райково, за което държавата харчи ежегодно по единъ милионъ лева само да ни подготви имами и вѣроучители. Азъ ви моля да бждете

разумни и последователни. Азъ и много още се преименувахме съ български имена и това никакъ не ни пръчи ди се кланяме и да се чувствуваме добри българи и добри мохамедани. Смоленъ винаги е билъ пръвъ въ родолюбиви прояви. Ние трѣбва да бѫдемъ горди, че отъ тукъ се запали първо искрата на възраждането. Нека Богъ ви дарува здраве и разумъ, за да вървите всички по правия пѫть на истината. Пожелавамъ успѣхъ на това дѣло. Да не остане нито единъ съ небългарско име!“

Тъй се провъзгласи побългаряването на имената въ гр. Смоленъ. Следъ излизането отъ джамията още сѫщия день се подадоха много молби. Първи дадоха примѣръ духовницитѣ, мюфтията още отъ предния день, а сега градския имамъ Мехмедъ Велиевъ, който обяви името си Великъ, Арифъ Бейски — Каменъ Боляровъ, Ахмедъ Хусковъ — Александъръ Мазаровъ и др. Следъ тѣхъ и нѣкои отъ първенцитѣ, макаръ и неродинци, по-нататъкъ почнаха да идватъ и хора отъ всички съсловия и възрасти.

„Людесе са като овце нахъ плавило; казва народната поговорка — врипне ли адно и врѫть са въ виронъ“. Тъй стана и съ имената. Презъ тоя и следващитѣ дни постоянно се редѣха хора предъ канцеларията на мюфтийството, общината и училището, да искатъ молби, да ги попълватъ и ги подаватъ. Надпреварваха се да не останатъ назадъ. Заредиха се имена: Славъ, Радой, Младенъ, Радослав и женски: Росица, Дафина, Снѣжана и др. По едно време зачестиха имената Зафиръ и Чавдаръ, поради което се наложи ограничение, за да има по-голѣмо разнообразие. Слушаха се най-различни коментарии и мнения. Едни се сѣщаха, че е задължително за всички, други обясняваха, че е само за които желаятъ, трети смѣтаха, че се отнася само за младитѣ, а за женитѣ и старитѣ не, и т. н. Но не липсваха съревнувания и у стари, да

подадатъ молби за стари български имена. Това особено действуваше болезнено на нѣкои тукъ-таме останали противници по начало на движението.

— Ѣ са другу ни чудемъ, бѣ казвалъ единъ противникъ, ама какъ ми са викали мене шейсе години Мустафа, че сига да ми викатъ Чавдаръ!?

— Вай, какво ми е бално, бѣ казвала една фанатичка, ега мене майка ми е клала айсва име, та какъ ще ма познае на другата диньо, ага туря другу име.

— Ага, ти е ѣце бално, седи си съ старото, й бѣха казвали родинци. То са и безъ тебе ворши работа.

— Ниможе! Кѫдето варвьôтъ врѫть людесе, тамъ съмъ и ѣ, казала сѫща и отишла да търси и подава заявление.

— Ти какъвъ си и какъ да ти казваме? — бѣха пръвитѣ въпроси и между родинци и между другитѣ презъ всички тия дни, докато си научатъ новитѣ имена.

— Азъ съмъ Бориславъ, казваше единъ.

— Мене ще викате Борисъ казваше другъ.

— Моето име пъкъ е Цвѣтанъ, и който ми казва друго име, ще му налагамъ глоба, казваше трети и сочеше юмруци.

Тъй до края на августъ бѣха побългарени имената на всички въ Смоленъ, като останаха само тукъ таме нѣкои стари или пъкъ въ отстранени колиби или махали. Градътъ Смоленъ значи свърши, оставаше да се види, какво става другаде.

Положението въ селата. Въ с. с. Смилянъ, Рудоземъ и Елховецъ бѣха устояли на решението и устроили събрания на 26 юлий — недѣля. Въ Смилянъ главното ржководство имали мѣстниятъ духовникъ Салихъ Имамовъ и Арифъ Главовски, които предъ многолюдно събрание въ двора на джамията известили решението на дружби

„Родина“ въ Смоленъ. Поканенъ билъ и говорилъ и кметътъ Ст. Тончевъ, отличенъ културенъ деецъ въ тоя край, който поздравилъ и похвалилъ устроителитѣ и инициаторитѣ за имената, които подали първитѣ молби. Главовски се нарекълъ Каменъ, а имамътъ Цвѣтанъ. Тѣхъ последвали и членоветѣ на „Родина“, а едновременно съ тѣхъ и нечленове, тъй че за нѣколко дни следъ това всичко се свършило. Въ Рудоземъ сжщо събранието се е състояло на открито, кждето говорилъ новиятъ свещенослужитель Фахми Топаловъ, присжтствували учители и др. лица и още въ сжщия часъ почнали да се подаватъ молби. Въ Елховецъ пъкъ събранието било ржководено отъ Рашидъ Асанлийски, учительтъ, новиятъ духовникъ и др. и сжщо почнали да се подаватъ съ десетки молби наведнъжъ. Първомъ подавали родинци, а следъ тѣхъ и всички други, като останалитѣ най-накрая се забавили не за друго, а поради недостигъ на печатани молби.

с. Могилица. Председательтъ на дружба „Родина“ въ това село Мехмедъ Абдулаховъ отсжтствувалъ тая недѣля, заради това събранието тамъ се е състояло една седмица по-късно. Това село, макаръ че въ лицето на нѣкои първенци се смѣташе да стои на противния лагеръ, и то се вреди въ новото течение, тъй че общо и спонтанно бѣха подадени молбитѣ. Единъ само първенецъ бѣ пратилъ човѣкъ въ Смоленъ да пита: Може ли да си тури германско име?“ Отговори му се, че ако се чувствува такъвъ, да тури, но понеже е отъ българската народность, то самъ да си реши. И той бѣше си турилъ българско име.

с. Виево. Тамъ бѣ станало прогласяването на имената на 30 юлий, въ присжтствието и на околийския мюфтия, който тия дни бѣ въ обиколка изъ оня край. Отначало нѣкои недоумявали, но следъ като мюфтията имъ обяснилъ, че съ имената

никакъ не се засѣга религията, решили, и всички, съ съдействието на родинскитѣ деятели тамъ, подали молби.

с. Търнъ. Това бѣ родното село на околийския мюфтия, кждето често той си ходѣше по свиждане или частни работи. Работата се бѣ подготвила и събрание за имената устроено на 9 ав-

Две Тинки отъ гр. Смоленъ — Тинка П. Маринова — християнка и Тинка А. Северинова — мохамеданка.

густъ, на което присжтствувалъ и секретарьтъ на общината въ с. Устово, кметскиятъ намѣстникъ и други случайно минаващи тамъ лица. Откриването станало отъ мюфтията, който уяснилъ цельта и поканилъ населението, а следъ него говорили и други. Настроението е било подготвено отъ по-рано, затова още следъ събранието почнали да се подаватъ молби, едновременно и стари и млади. Старият Мехмедъ Далгъча се нарекълъ Свѣтълъ, бащата на мюфтията — Добринъ, Таибъ Дервишевъ — Твърдъ, Салимехмедъ Шевкетовъ — Бориславъ, Шевкетъ Мюдерицовъ — Вихъръ, Ресимъ Чаушевъ — Русинъ Първановъ и т. н.

с. Маданъ. И това село не остана настрана отъ побългаряване имената. Това бѣ станало въ петъка следъ събранието въ Търнъ, кждето бѣ отишълъ да присжтствува и даде указания и околийския мюфтия. Да се забави акцията до сега тамъ се дължеше преди всичко на това, че нѣмаше още една дейна „Родина“, а и старанието да се набавятъ достатъчно молби-формуляри. Събранието би било много по-многолюдно отъ всѣкжде другаде. Духоветѣ сжщо повишени. Всичкото внимание е било насочено къмъ две страни, — къмъ мѣстни нѣкои първенци, стоещи отъ край време на едно противно становище, за да използуватъ труда на беднотията и не се приравняватъ съ населението, и къмъ дошлия за пръвъ пжть въ селото имъ мюфтия, който говорилъ отъ отреденото мѣсто. Отначало повечето селяни се свивали, понеже имъ било внушено отъ чорбаджиитѣ, че съ имената ще имъ се измѣни и вѣрата, но като имъ обяснилъ мюфтията, че такава опасность съвършено нѣма, че напротивъ, държавата ги напълно гарантира, като имъ отваря училища и назначава духовници, привѣлъ имъ примѣръ и съ себе си, че той е вече съ българско име и, че това съвсемъ не му прѣчи да се кланя и изповѣдва вѣрата си, настжпило общо отрезвяване и лицата на мнозина свѣтнали. Отъ сжщия моментъ почнали да се подаватъ и молби, които бавно и старателно се обмисляли, тъй че за нѣколко седмици цѣлата Маданска община, тая „фанатична централа“, както мнозина наричаха селото, нацѣло побългари имената си.

Съ нови имена. До края на августъ 1942 година всички българи мохамедани въ Смоленската околия бѣха съ нови имена. Общиятъ брой на молбитѣ не може да се установи, но всички тѣ бѣха своеовременно пращани въ Пловдивския областенъ сждъ за утвърждение. Оставаха само тукъ-таме нѣкои неподали молби, но и тѣ следъ време, послед

ваха предшественицитѣ си. Имената на по-виднитѣ лица и обществени дейци отъ гр. Смоленъ сж: Асенъ Боляровъ (Юсеинъ Бейски), Светославъ Духовниковъ (Мехмедъ Дервишевъ), Владимиръ Шумаровъ (Арифъ Шумаровъ), Великъ Велиевъ (Мехмедъ Велиевъ), Харизанъ Боляровъ (Риза Бейски), Каменъ Боляровъ (Арифъ Бейски), Александъръ Мазаровъ (Ахмедъ Хусковъ), Хубенъ Севериновъ (Асанъ Сеферковъ), Бориславъ Бонкаловъ (Ахмедъ Бонкаловъ), Славей Пенчевъ (Салихъ Пенчежиевъ), Благо Шумковъ (Ахмедъ Шумковъ), Хубенъ Чавдаровъ (Хусанъ Юмеровъ), Видулъ Куцевъ (Брахимъ Куцевъ), Смилянъ Бонкаловъ (Мехмедъ Бонкаловъ), Чавдаръ Ишерлиевъ (Мехмедъ Ишарлиевъ), Каменъ Зеф. Куцевъ (Мехмедъ Куцевъ), Чавдаръ Билянски (Мустафа Билянски), Зефиръ Чоковъ (Реджепъ Чоковъ) и братята му Адемъ и Шевкетъ — Адамъ и Чавдаръ, Минчо Мустановъ (Еминъ Мустановъ), Бойко Хаджиевъ Бойковъ (Алия х. Исмаиловъ) Славянъ Паспаловъ (Кадиръ Як. Паспаловъ), Великъ Пенчевъ (Адилъ Рахемовъ), Асенъ Манушевъ (Исенъ Биляновъ), Сабинъ Ржжаниковъ (Салихъ Ржжаниковъ), Зафиръ Страхиновъ (Хилми Страхински), Асенъ Колибаровъ (Асанъ Колибаровъ), Здравко Недѣлковъ (Зюйди Челебиевъ), Стоянъ Маджаровъ (Салихъ Маджировъ), Сашо Кроповъ, (Салихъ Кроповъ), Зефиръ Кобатевъ (Ахмедъ Кобатевъ) и жени: Теленужка Асенова Болярова (Сафие Юс. Бейска), Росица Св. Духовникова (Фатме М. Н. Дервишева), Красимира Б. Милчева (Фатме Сердарова), Дафинка Великова (Незифе Велиева), Иглика Заф. Кропова (Бехие Бр. Кропова), Сърма Вл. Кобатева (Кадрие М. Кобатева), Севда Зафирова (Хамдие Ахм. Кобатева), Вѣра Найд. Бѣлова (Нурие Мехм. Бѣлова), Снѣжанка Добр. Сивенова (Фатме Ем. Идризова), Цѣна Кам. Болярова (Фатме Ар. Бейска), Невена Сав. Шефова (Несибе Шехова), Карамфилка Хаджиева (Рукие Ходжова) и др.

Нови дружби „Родина“. Едновременно съ имената и движението за образуване нови дружби „Родина“ не спираше. Навсѣкѫде се намираха будни и свободолюбиви младежи, които влизаха въ връзки, търсѣха и питаха, какъ става това, за да полагатъ началото на нови дружби въ селата си и довършватъ борбата не само за външна промѣна, но главно за насаждане единъ новъ мирогледъ въ свѣтлината на българската племенна принадлежность. Такава дружба бѣ учредена въ с. Чепинци, Рудоземска община, като начело застаналъ Ахмедъ Шакировъ съ ново име Недко Бл. Миленковъ, който билъ избранъ и за председатель. Учредители били още: Исеинъ Кючюковъ, Хасанъ Кафеджиевъ, Раифъ Асановъ, Бесимъ Джаферовъ, Салихъ Исеиновъ, а къмъ тѣхъ се присъединили и: Ресимъ Шабановъ, Мохамедъ Маджировъ, Асанъ Михтарски, Исеинъ Молловъ и Рафикъ Смаиловъ. Секретарь на дружбата станалъ учительтъ Тома Ст. Радевъ.

Презъ февруарий 1942 г. бѣ образувана дружба „Родина“ и въ с. Маданъ. Досега тукъ имаше само родинска група съ водачъ Али Летифовъ Бешевъ, който бѣ поелъ инициативата за образуване и дружба, на която бѣ избранъ и за председатель. Други членове тамъ сѫ: Шабанъ Исеиновъ, Фехми Масърлиевъ, Ресимъ Имамовъ, Садъкъ Идризовъ, Анаст. Рѫчковъ, Кир. Даритковъ и др.

Нова дружба бѣ образувана и въ с. Влахово. Тя, обаче, предстои отъ сега да развие по-интензивна българополезна дейность.

Тая година се вреди въ родинското движение и Дрѣновското дере, далечъ нейде въ коритото на Юговската рѣка. Съ това Асеновградската околия съ мохамеданското си население напълно се присъедини къмъ туй движение и има да играе важна роля въ приобщаването на тия освободени, макаръ и преди повече отъ шестдесеть години български мохамедански поселения, но въ културно и национално отношение останали още много назадъ. Първата дружба тамъ бѣ образувана въ с. Дрѣново презъ м. октомврий 1942 година, която ведно съ тая въ с. Чепеларе, Зорница и Забърдо има да развиватъ знамето на българщината тепърва.

Родинството въ Славейновска община. Тамъ се проявяваше отъ редъ години Салихъ Осм. Кюмецовъ, който, както видѣхме, отъ 21 юний бѣ се преименувалъ Воинъ Кумецовъ. За неговата дейность се получи въ редакцията на „Родина“ следната дописка:

Воинъ Кумецовъ.

Случая въ с. Кутела. Както въ всички села въ Смоленска околия, тъй и въ с. Кутела, Славейновска община, се проявиха родинци. Единъ петъченъ день бѣха се събрали много хора предъ кафенето и джамията и казваха: „Брей, какви ли са асѐй киниги налепени по кавеньо̀са и жумо̀са?“ „Асѐй киниги са отъ „култураса“ за довòршване фесове и фережи, казвали други. Вчера въ Карлуково са драли фѐсове и фѝрили фережи“. Имамътъ се е обърналъ къмъ тѣхъ и казалъ: „Комшуларъ! Дòржите са! Айса̀я работа е не шекò“! Въ това време излѣзълъ отъ джамията родинецътъ Салихъ Кюмецовъ, застаналъ предъ всички и казалъ: „Слушайте комшуларъ, ще ви прочета позивитѣ, прочелъ ги и продължилъ: Драги селяни! Не ще и съмнение, че ще разлепваме такива позиви, защото като българи трѣбва да разберемъ, че не само фесоветѣ и фережитѣ ще изхвърлимъ, но и имената ще си смѣнимъ. Ето въ Смоленъ това стана отдавна. И мѫжетѣ и женитѣ ходятъ свободно, защото сѫ културни. И ние трѣбва да последваме тѣхния примѣръ. И не само смоленци, но и

търънци, смилянци и др. се събудиха и отърсиха отъ петвѣковното робство. Затова и ние веднага трѣбва да направиме това и да последваме по-събуденитѣ отъ насъ“. Тия думи отначало смутили населението, но като ги потвърдилъ и учителтъ, и като се увѣрили съ специално пратени хора въ Смоленъ и Търънъ, че това е наистина станало, заради това и тѣ се съгласили и направили сѫщото. Тъй изхвърлили фесоветѣ и фереджитѣ на женитѣ си и почнали да си турятъ български имена“.

Случая въ с. Рѣка. Тамъ бѣ назначенъ новъ лекторъ по Коранъ и се опѫти единъ день за училището. Обаче, преди неговото отиване населението се научило, че имъ иде новъ лекторъ и то отъ „културнитѣ“, затова нѣколцина стари решили да му кажатъ, че го не приематъ. Лекторътъ отишълъ и заварилъ населението на едно, а казанитѣ стари въ страни си шушукали нѣщо. Той се обърналъ къмъ болшинството и казалъ: „Драги Рѣковски жители! За пръвъ пѫть идвамъ въ вашето хубаво село. Искамъ да си поговоримъ, господа, за засилване религиознитѣ чувства, за да разбере всѣки, че ние родинцитѣ, съвсемъ не сме противъ религията. Напротивъ, закрепяваме я и азъ като вашъ лекторъ ще видите, че ще се оправдаятъ думитѣ. Ще запознавамъ вашитѣ ученици, сѫщо ще беседвамъ и съ васъ за размѣняне мисли и взаимно учене. Вие знаете, господа, че отъ нѣколко години се образува дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ и тази дружба развива много полезна дейность. Тази дружба е да се осъзнаятъ всички българи мохамедани, че сѫ българи по народность, а мохамедани по вѣра. Искамъ да подчертая, че е време и тука да се пробудите всички и да се не дѣлите едни отъ други, а да последвате примѣра на по-събуденитѣ и по-културнитѣ. Сега като идвахъ въ селото нѣкои жени ме срещаха и се обръщаха гърбомъ или бѣгаха. Това е срамъ за васъ и трѣбва да скѫсате съ това робско криене, защото ние не сме роби, а сами се правимъ като роби. Да не слушаме

вече никого, а сами да си градимъ бѫдещето. Това ще е за наша честь и похвала“. Тия думи се изслушали съ голѣмо внимание, следъ което престанали да си шушукатъ и старитѣ, които се присъединили къмъ множеството. Нѣкои казваха: „Ние до сега не знаехме, какви сѫ културнитѣ люде; сега разбрахме“. Следъ това се разотишли хората и още отъ тамъ се разбрало, които сѫ — за „родина“ и кои — противъ, но и последнитѣ следъ време се съгласили съ родинцитѣ.

В. К. Б.

Движението въ околиитѣ. Въ всички съседни Родопски околии движението презъ изтеклата 1942 година се въртѣше все около промѣната на имената. Агитиране, ходене, тичане, убеждаване — ето въ що се състоеше доброволно поетата работа на всички дейни и будни родинци. И благодарение на тази имъ самоволна, неуморна и напълно безкористна дейность, отиваща нейде до самопожертвователность, ние бѣхме свидетели за самоволното побългаряване имената срѣдъ българитѣ мохамедани, което е съ други думи затвърдяване българщината въ тая твърдина на български ценности и духъ отъ най-старо време, до днесъ. Отъ разнитѣ околии се получаваха сведения за движението, както следва:

гр. Златоградъ. Прогласяване имената, както вече споменахме, тамъ бѣ станало на 21 юний 1942 г. Начело застаналъ околийскиятъ мюфтия, който и първи подалъ молба, като замѣнилъ името си отъ Хасанъ на Радославъ. Събранието било открито отъ него съ едно хубаво, сдържано и убедително слово, поради което го последвали на първо време около 60 глави на семейства, а следъ това и населението отъ цѣлата околия. Скоро работата се свършила напълно и всички молби били пратени въ Кърджалийския областенъ сѫдъ за утвърждение. Новитѣ имена на нѣкои отъ по-видните лица тамъ сѫ следнитѣ: околийскиятъ-духов-

никъ (мюфтия) Хасанъ Ехленовъ — Радославъ Еленовъ, Момчилъ Ив. Чипевъ (Сюлманъ Чипевъ), Младенъ Личевъ (Ахмедъ Личевъ), Георги Капитановъ (Халидъ Халилаговъ), Трендафилъ Илиевъ Капитановъ, Звезда Серафимова Желѣзарова, Минчо Ивановъ Чипевъ (Еминъ А. Чипевъ), Райчо Мазгалджиевъ (Раифъ И. Мазгалджиевъ), Ралчо Адзагабовъ (Раифъ Адзагабовъ,) Свѣтълъ Думбовъ (Мехмедь Думбовъ), Елеонора Люб. Иванова (Закие Ис. Дормушева) и др.

гр. Ардино. Главното седалище на българитѣ мохамедани тукъ е общината Бѣлъ-Изворъ, състояща се отъ около 11 села и махали. Родинството се възглавява отъ кмета на селото г. Тодоръ Хр. Ангеловъ, общественикъ и съ много будно чувство човѣкъ и мѣстния енорийски свещенослужитель Махмудъ х. Идризовъ, сега преименуванъ Вихъръ Изворовъ. Отъ последния до редакцията на „Родина“ бѣ пратена следната дописка:

Още преди да излѣзе законътъ за преименуване на небългарскитѣ имена съ национални такива, тукашнитѣ родинци почнаха да ги прилагатъ за новороденитѣ си деца. Първото записване на дете съ българско име стана миналата година (1941), когато единъ день дойде при мене имамътъ отъ с. Буково, Ардинско, Мехмедъ Ахм. Карахасановъ и ме попита: „Колега, мене се е родило момиче, та какво ли име да му сложа?“. „Това е много лесно, му казахъ, ще му сложишъ българско име. Ние като духовни служители, като дейни членове на дружба „Родина“ и духовни водачи на народа трѣбва да бѫдемъ примѣръ за тази хубава идея, не само за селата, въ които служимъ, но и за другитѣ села въ Ардинска околия“. „Съгласенъ съмъ, каза сѫщиятъ, ще му сложа българско име! Ха сега да му изберемъ!“ Азъ безъ много да му мисля му казахъ: „Недѣлка да го запишешъ“. Тъй и стана. Заедно отидохме въ общината и тъй го записахме, като азъ подписахъ за свидетель.

Тъй се записа първата девойка съ българско име въ ардинска околия, което се последва отъ всички други родинци отъ общината, тъй че законътъ ни завари съ около 50—60 новородени деца съ български национални имена. Тогава се основа при Бѣл-изворската дружба „Родина“ спестовна каса и се подаряваха на всички новородени съ български имена деца по една сума отъ 500 лева, които се даваха въ специална пощенска спестовна книжка на името на новороденото. Едновременно съ това издавахме и разпространявахме малки позивчета съ съдържание: „Станете членъ на дружба „Родина“!, „Българино, знай своя родъ и езикъ!“ и др. Тѣ бѣха пръскани и разлепявани по всички частни и обществени сгради. По поводъ на това присъедини се всецѣло къмъ родинското движение цѣлото селце Еньовче. Дружбениятъ праздникъ на 6 май 1942 година сѫщо бѣ тържествено отпразднуванъ.

Вихъръ Изворовъ.

После презъ лѣтото мога да ви се похваля, че въ околията ни, всички лица българи мохамедани, глави на семейства, се отзоваха най-доброволно на позива за промѣната на имената, като сами потърсиха молби, попълваха ги и ги подаваха въ общината. Нѣколко дни всички попълвахме само такива заявления. Днесъ отъ общината ни се изпращатъ още хиляда молби до Кърджалийския областенъ сѫдъ. Общината ни, въ това отношение, смѣтаме е първа, не само въ Ардинска околия, но и въ сравнение съ общинитѣ, първа и въ другитѣ околии. Като гледамъ, какъ драговолно става смѣната на старитѣ инородни имена съ нови български такива, съ пълно

съзнание, че това трѣбва да стане, за да се изхвърли единъ последенъ белегъ отъ робството и става сближението съ българската народность, на която насилствено и съ кървави жертви е налагано това, азъ си го обяснявамъ само съ едно, — че кръвьта тегли и родътъ ни привлича. Имената на по-виднитѣ и дейни членове отъ общината сж: с. Буково: Страхилъ Радоевъ Танински (Юсуфъ Рашидовъ Метковъ), Любенъ Бойковъ Сандовъ (Шабанъ Ахм. Саидовъ), Борисъ Бойковъ (Еминъ Ахмедовъ), Момчилъ Стояновъ (Лютви Хабибовъ), Цвѣтанъ Смиляновъ (Азисъ Рашидовъ), Цвѣтань Илиевъ Малковски (Мехмедъ Алиевъ Малковски), Димитъръ Зидаровъ (Ахмедъ Дюлгеровъ), Светославъ Каменовъ (Хасанъ Рахмановъ), Любенъ Смиляновъ (Хасанъ Абдулаховъ), Асенъ Знаменовъ (Хюсеинъ Байрактаровъ), Милко Смиляновъ (Мехмедъ Карахасановъ); с. Жълтуша: Тодоръ Асеновъ (Азисъ Хас. Моладжиковъ), Димитъръ Бояджиевъ (Мехмедъ Бояджиевъ); с. Еньовче: кметския намѣстникъ Борисъ Добр. Генераловъ (Азисъ Ибр. Пашовъ); с. Стояново: Божанъ Господиновъ (Арифъ Хасановъ), Ботю Стояновъ (Февзи Сюлмановъ), Димитъръ Асеновъ (Мехм. Хасановъ), Асенъ Славчевъ (Арифъ Сюлмановъ); с. Диамандово: свещеникъ Вихъръ Изворовъ (имамъ Махмудъ х. Идризовъ) и т. н.

В. И.

гр. Девинъ. За това, какво е станало тамъ и какъ се е провела акцията, ще процитуваме самитѣ дописки, получени отъ Каменъ (Арифъ) Главовски, духовенъ секретарь въ тоя градъ.

„Реформитѣ тукъ се тълкуватъ най-различно, и повечето отъ хора, които ги мислятъ за зло, а тѣ сж фанатици и прости хора, които отъ носа си по-далечъ не виждатъ. Младитѣ и интелигентнитѣ разбиратъ смисъла и възприематъ всичко, като отхвърлятъ всичко онова, което е чуждо и напомня петвѣковното робство. Девинската околия, въ сравнение другаде, е останала много назадъ. Това се дължи на фанатизъма и простотията у старитѣ, поради което въ Девинъ и околията

бѣднотията и мизерията сж още по-голѣми. Но полекалека настжпва отрезвление. Имаме образувани до сега дружби „Родина“, които ратуватъ за подобрение на живота, но се смѣтатъ и за чума на фанатизма и невежеството въ следнитѣ села: Девинъ, Беденъ, Настенъ, Брезе, Триградъ, Ягодина, Лѣсково и Мугла, а въ другитѣ нѣма, понеже тамъ сж най-голѣмитѣ ходжи и хаджии. Последна дружба се образува въ с. Ягодина, кждето хората сж добри, занимаватъ се съ земедѣлие, чувствуватъ се българи и имъ е обидно, когато имъ казватъ помаци или ахряни.

Група родинци ведно съ женитѣ си отъ с. Буково, Ардинско.

А промѣната на имената се извърши на 21 августъ 1942 г., когато бѣ насрочено голѣмо събрание на всички настоятелства на дружби „Родина“ отъ околията въ Девинъ, а поканени бѣха и дойдоха и всички свещенослужители. Това ми костува много трудъ и старание, понеже простотията и невежеството на хората е много голѣмо, а и самата власть нищо не предприемаше. Двадесеть деня преди това обикаляхъ изъ селата и организирахъ всички младежи, изведнажъ да провъзгласимъ имената и да се съберемъ на това голѣмо събрание. Точно въ 11 часа то бѣ открито съ речь отъ мене, а говори и Джемалъ Адъровъ, който бѣ дошълъ отъ Невр-копъ. Обяснихъ съ ясенъ тонъ, кжде какво е направено, какъ въ Смоленъ, Златоградъ и Ардино имената вече сж смѣнени, и всички следѣха съ голѣмо

внимание думитѣ ми. Съобщихъ имъ, че азъ съмъ вече преименуванъ и подканихъ родинцитѣ, който желае, и той да направи това. А тѣ бѣха готови всичкитѣ и на края идваха при мене и казваха: „Азъ замѣнявамъ арабското си име Ахмедъ на Цвѣтанъ, тъй като съмъ българинъ, а моята вѣрна съпруга ще се казва Дарина и децата ми Росица, Славъ и Секулъ". И т. н. изрежданха се всички, като на края взеха молби и разнесоха въ селата да раздаватъ. Духътъ и настроението бѣ много тържествено. Вечерьта всички новоименници се събрахме на банкетъ и пакъ имаше речи. Общо присѫтствуващитѣ бѣха около 300 души, а имаше и жени около 50 българки мохамеданки. Молбитѣ ни се свършиха, а нѣмамъ пари да напечатаме нови, затуй изпратете ни отъ Смоленъ, ако има останали. Съ това фронтътъ на фанатизма и турцизма въ Девинска околия е напълно разбитъ".

Новитѣ имена на нѣкои по-видни лица въ Девинъ и селата сѫ следнитѣ: гр. Девинъ: Нури Мехм. Бошнаковъ — Северинъ Чавдаровъ, жена му Факрие — Минка, Ахмедъ Ахмедовъ Голѣмечевъ — Ангелъ Ангеловъ Голѣмечевъ, Джамалъ Юруковъ — Огнянъ Юруковъ, жена му Рамзие — Венера, Асанъ Х. Байрактаровъ — Дечо Асеновъ и жена му — Арифе — Веселина, Сюлеманъ Ибраимовъ — Асенъ Чавдаровъ, Асанъ Молла-Мехмедовъ — Хубенъ Чавдаровъ, Ражепъ Брезевъ — Чавдаръ Брезевъ; с. Беденъ, Ибраимъ Имецки — Звезданъ Родопски и жена му Незифе — Росица, Османъ Шабановъ — Свѣтославъ Славовъ, Тефикъ Буковъ — Василъ Буковъ и др.

Въ Чепинско подготвителната работа за родинска дейность почна съ отстранението отъ длъжность на нѣкои съвсемъ стари, неграмотни и безъ оформени български взглядове свещенослужители, осемь на брой и замѣстването имъ съ нови и отявлени борци за новъ мирогледъ. Самиятъ

околийски духовникъ (мюфтия) е още новъ и му предстои тепърва да развие по-интензивна и народополезна дейность.

гр. Неврокопъ. Въ тоя градъ околийски духовникъ (мюфтия) е Джамалъ Адъровъ, родомъ отъ гр. Девинъ, който отъ лѣтото на 1942 година се преименува Добринъ Адъровъ. Той пръвъ почна да насажда родинскитѣ идеи въ околията и редно

Председателитѣ на дружби „Родина" отъ Девинско (с. Лѣсково, Беденъ, Настенъ, Мугла и др.) на събрание, въ което решили побългаряване имената.

съ Адемъ Арнаудовъ отъ с. Абланица сѫ първитѣ деятели въ оня край. Тамъ за сега е започнато поставяне на български имена на новороденитѣ, а втория етапъ на работата ще бѫде побългаряване личнитѣ имена и на възрастнитѣ българи мохамедани. Първото дете съ българско име е синътъ на Адемъ Арнаудовъ — Карамфилъ, роденъ презъ пролѣтьта на 1942 година.

Зачисляване Чепеларско къмъ Смоленъ. Мохамеданското население въ тоя край, както е известно, се състои само отъ българи, безъ нито

единъ другородецъ. Като тъй, нуждитѣ на времето, пъкъ и общитѣ национални интереси, изискваха духовниятъ имъ животъ да се насочи въ нашъ народностенъ духъ. Това бѣше съкровеното желание и на родинскитѣ деятели, тамъ още отъ самото учредяване на дружбата. Не можеха да гледатъ тѣ, какъ въ съседната имъ Смоленска околия българитѣ мохамедани се устройватъ и надпреварватъ, както въ материялната, тъй и въ духовната култура, а Чепеларци и съседнитѣ тѣмъ села гинатъ още въ назадничавость, само за угодата на нѣколцина тамъ агалари, които смѣтайки се за първенци, ги спъватъ и изкуствено подържатъ въ заблудата, че не сж българи, и като тъй за още шестдесеть годишенъ свободенъ животъ не щѣха да мръднатъ нито стжпка. Поради туй презъ лѣтото на 1942 година родинскитѣ деятели, пъкъ и други съ будно чувство българи мохамедани отъ тоя край, направиха до Министерството на Външнитѣ Работи и Изповѣданията следното изложение:

„Господинъ Министре! Ние, долуподписанитѣ жители отъ с. Чепеларе, Зорница, Забърдо, Богутево и Дрѣново, Асеновска околия, по народность българи, а по вѣра мохамедани, по неизвестни и независящи отъ насъ съображения въ миналото сме зачислени къмъ Пловдивското околийско мюфтийство, което се направлява и води въ чистъ инородчески духъ. Понеже туй не е въ нашъ племененъ интересъ, по нашитѣ нрави и обичаи и се накърнява съ туй националното ни самочувствие, молимъ Господинъ Министре, да бждемъ отчислени отъ тамъ и се зачислимъ къмъ Смоленското околийско мюфтийство, което е българско-мохамеданско и се управлява въ нашъ племененъ духъ. Това ще бжде само отъ полза, както за нашето общо добруване, тъй и въ интереса на нашата държава, понеже по тоя начинъ ще пресѣкне веднъжъ за винаги тоя начинъ на разпространение на инородчество срѣдъ нашитѣ маси. Като се

надѣваме, че молбата ни ще бжде уважена, оставаме къмъ Васъ съ отлични почитания".

Следъ това следватъ подписи отъ всички споменати села, по поводъ на което министерството се вслуша въ туй така справедливо искане и съ заповѣдь № 321 отъ 25 септемврий 1942 година, постанови:

„Селата: Чепеларе, Зорница, Богутево, Дрѣново и Забърдо, Асеновградска околия, се включватъ въ района на мюфтийството въ Смоленъ".

Ученици бълг. мохамедани отъ с. Зорница, Чепеларско.

Тая заповѣдь бѣ своевременно разгласена на населението, а самото зачисляване стана отъ околийския мюфтия, който лично ги посети и прие презъ днитѣ отъ 25 до 31 октомврий 1942 година. До сега тия села никога не сж били посещавани отъ мюфтия, поради което той билъ на особено внимание, особено видътъ му на културенъ човѣкъ, отърсенъ отъ всички инородни белези, както въ името, тъй и въ външностьта. Една отъ придобив-

китѣ по туй мюфтиево посещение тия села е и образуването на нова културна дружба „Родина“ въ с. Дрѣново, изгледитѣ на която за дейность и прояви сж много надеждни.

Иначе, родинството, изразено въ побългаряване и на имената въ Чепеларе и селата бѣ почнало още отъ пролѣтьта на 1942 година, когато първото дете съ такова име бѣ новороденията синъ на дружбения членъ Шукри Вощевъ, комуто бѣ поставено име Здравко. Него последваха и други, а начело на възрастнитѣ застана Шабанъ Керозовъ, председатель на „Родина“, който си постави име Бориславъ. Това бѣ станало на едно събрание общо на родолюбивитѣ организации въ селото презъ м. августъ въ салона на общината. Къмъ тия промѣни се присъединили и жителитѣ на Зорница. Отличенъ деятель тамъ е и българинътъ християнинъ Иванъ Доревъ. Новитѣ имена на нѣкои по-видни лица отъ тоя край сж както следва: с. Чепеларе: Бориславъ Керозовъ (Шабанъ Керозовъ), Димитъръ Вощевъ (Мехмедъ Вощевъ), Цвѣтанъ Вощевъ (Салихъ Вощевъ), Минка Дим. Вощева (Кадрия М. Вощева), Зафиръ Керозовъ (Салихъ Керозовъ), Любенъ Керозовъ (Салихъ Керозовъ), Горчо Карабаджаковъ (Мустафа Карабаджаковъ), Димитъръ Дуевъ (Арифъ Дуевъ), Цвѣтанъ Минчевъ (Керимъ Еминевъ), Владимиръ Косевъ (Адилъ Косевъ), Александъръ Саджковъ (Арифъ Саджковъ), Горанъ Славчевъ Аговски (Салихъ М. Аговски), Асенъ Семерджиевъ (Шакиръ Семерджиевъ) и др.

Общо годишно събрание на дружба „Родина“ — 1942 г. То се състоя на 8 ноември по установения вече редъ и традиция. Присжтствуваха общо 28 действителни члена, т. е. повече отъ половината, поради което то бѣ редовно. Отсжтствуваше председателтъ г. Каменъ Боляровъ, поради служебното му положение въ гр. Ксанти, заради това и събранието се ржководѣше отъ подпредседателя

на дружбата г. Светославъ Духовниковъ. Прочете се писменъ отчетъ на настоятелството, а сжщо и на контролния съветъ, които се одобриха. Като най-главна придобивка презъ годината въ отчета се изтъкнаха направенитѣ постжпки предъ правителството за създаване улеснения за побългаряване имената, което въ тоя моментъ бѣ вече дѣло свършено, посочи се сжщо, че е зачисленъ къмъ Смоленската духовна околия и Чепеларския районъ отъ Асеновградската околия, населенъ съ българи мохамедани, а така сжщо и образуванитѣ тамъ нови дружби „Родина“, При обмисляне бждещата дейность се предложи и прие: да се устрои пакъ традиционна вечеринка, да се направятъ постжпки за общо огрaмотяване и да се направи родинска обиколка съ агитационна цель въ съседнитѣ села и околии, като за ржководитель на вечеринката и групата се опредѣли Бехчетъ М. Сердаровъ, учитель въ града. Гласува се бюджетъ, разгледаха се спомазаявления, приеха се нови действителни и спомагателни членове и на край настоятелството се обнови съ двама нови членове, а именно преизбра се Светославъ Духовниковъ (Мехмедъ Дервишевъ) и се избра новъ Слави Хаджиевъ (Османъ Ходжаджиковъ), а за контролна комисия се избраха: председатель Хр. Табаковъ и членове: Хубенъ Чавдаровъ и Великъ Велиевъ.

Шеста обичайна вечеринка на дружба „Родина“. Тя се състоя на 19 декември 1942 год. въ салона на читалището въ гр. Смоленъ. Основната ѝ тема, както въобще и цѣлата дейность на дружбата презъ изтеклата година бѣ побългаряване имената. За представление бѣ съставена пиеса „Родинци“, въ която доволно картинно се рисуваше това, което е станало срѣдъ българскитѣ мохамедански срѣди изъ селата. Посетителитѣ бѣха по-мнобройни отъ всѣки миналъ пжть, тъй като тия вечеринки се затвърдиха не само като интересно

зрелище, но и като една духовна храна въ инакъ безинтересния животъ на населението отъ края. Откриването стана отъ подпредседателя на дружбата г. Светославъ Духовниковъ съ следната речь:

Уважаеми Смоленски граждинки и граждани,
Драги скжпи гости!

Особено съмъ щастливъ, че, въ качеството си на подпредседатель на Българо-мохамеданската културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“ въ града, имамъ честьта отъ името на председателя на сжщата да открия шестата ни традиционна вечеринка.

Драги сънародници, изминаха се повече отъ шесть години, отъ какъ дружба „Родина“ на бълтаритѣ мохамедани бѣ основана тукъ, за да разкрие една национална истина и да разбули една тъмна завеса, която бѣ предъ очитѣ на нашитѣ съвѣрци, които бѣха забравили своята национална принадлежность. Не бѣ лесно тогава за нѣколцината родинци да вдъхнатъ въ съзнанието на своитѣ съвѣрци, че тѣ сж българи, — наследници и потомци на Крума, Симеона, Асена и Калояна. Нѣмаше тогава нито единъ българинъ мохамеданинъ въ китнитѣ Родопи да се нарича българинъ, а и ако го наречеше нѣкой такъвъ, тоя се обиждаше. Българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание въ Родопитѣ се отричаха отъ народностьта си и отъ наследството на дѣдитѣ ни. Тогава именно презъ 1937 година дружба „Родина“, която току-що се основаваше си поставяше тая цель — осжзнаването народностно на всички българи отъ мохамеданско изповѣдание, тѣхното просвѣщаване и приобщаване къмъ Царь, Народъ и Държава. Въ течение на тоя периодъ на сжществуване дружба „Родина“, благодарение на съдействието и подкрепата на обществени и културни срѣди, развиваше и развива една похвална дейность за постигане на своитѣ

цели и задачи, които сжщевременно сж и една национална необходимость. Цельта на дружба „Родина“ бѣ и сега е да изхвърли всичко небългарско въ живота, езика, бита, облѣклото, нравитѣ и обичаитѣ у българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание, които прѣчатъ за обединение и сплотеность на българитѣ отъ дветѣ изповѣдания въ Родопа. Като се знае, че само единението прави силата и че само единението на цѣлокупния български народъ ще допринесе полза за възвеличаването на България, така сжщо само чрезъ единението на Родопскитѣ синове — кръвни братя ще възвеличи тоя хубавъ и китенъ край, дружба „Родина“ действува съ всичкитѣ си усилия, за да се постигне това единение между българи мохамедани и християни за величието и благоденствието свое лично, а съ това и на нашето отечество България. Основниятъ девизъ на всѣки родинецъ е: „Азъ съмъ българинъ и обичамъ моето отечество България“, който девизъ насъ родинци ни тласка все напредъ къмъ нови прояви отъ историческо значение за българщината въ Родопа. Въ течение на това време дружби „Родина“, проведоха редица мѣрки за осжществяване на своитѣ цели и задачи, като захвърлянето на всички белези, останали ни отъ петвѣковното робство и тирания, които белези ни били наложени отъ завоевателитѣ. За никого не е скрито, че нѣма вече тестемели, нѣма вече фереджета, фесове и чалми, които подтикваха нашитѣ фанатизирани елементи да не се чувствуватъ българи и които прѣчеха за приобщаването на българитѣ мохамедани къмъ своитѣ събратя и сънародници, българитѣ отъ другитѣ изповѣдания, а отъ тамъ и къмъ своята родина България.

Особено тазгодишната дейность на дружбитѣ „Родина бѣ една отъ най-важнитѣ и съ най-голѣмо историческо, ще кажемъ, значение за възхода на

българщината въ Родопитѣ за обединението на родопчани, а именно — постѫпкитѣ за побългаряване имената на българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание и замѣняването имъ съ чисти български такива. Досегашнитѣ ни чужди на нашия езикъ, битъ и народность имена бѣха единъ отъ главнитѣ белези останали отъ робството, които ни отчуждаваха най-вече отъ събратята ни. Срамъ и позоръ бѣше за насъ родинци и интелектуалци по възрожденското ни родинско движение, да се наричаме българи, а да носимъ арабски и турски имена. Не малко ние сме се срамували съ тѣхъ и трѣбваше да дочакаме най-после тая 1942 година, за да се отървемъ отъ тѣхъ, и да ги захвърлимъ въ забвение. Навсѣкѫде имената ни сѫ били причина да бѫдемъ третирани като инородци. Предвидъ на това обстоятелство управителнитѣ тѣла на дружби „Родина“ въ цѣлата Пирино-Родопска область изготвихме въ началото на настоящата година едно изложение до почитаемото правителство, съ което молѣхме, щото дейностьта на дружби „Родина“ да бѫде подпомогната и подкрепена отъ всички органи на властьта, за да може тая благородна и отъ историческо значение за българщината задача, да преуспѣе, а така сѫщо и да се съкрати и улесни сѫдебната процедура по промѣната на небългарскитѣ ни имена. Това изложение една нарочна делегация, съставена отъ българи мохамедани, поднесе на 4 и 5 май т. г. на г. Министъръ Председателя, на г. г. министритѣ, на г. Председателя на Народното събрание и на други обществени фактори, въ която делегация бѣхъ щастливъ да бѫда и азъ членъ и водачъ на сѫщата. И ето не следъ дълго време ние видѣхме, че обещанията, които ни се дадоха се осѫществяваха. На 26 юний т. г. Народното събрание гласува и прие единъ законъ за измѣнение и допълнение на закона за лицата, по силата на който всички българи и български поданици съ чужди имена

можеха да замѣнятъ имената си съ български такива и то по единъ много опростенъ и безплатенъ начинъ. Възползувайки се отъ облагитѣ на тоя законъ, дружби „Родина“ въ Родопската область започнаха провеждането на акцията за побългаряване на имената. И за наше щастие, ние видѣхме, че очакванията ни се сбѫднаха. Отначало ние се съмнявахме, дали всички родинци ще се съгласятъ да промѣнятъ своитѣ чужди имена, но ние скоро се убедихме обаче и бѣхме свидетели на едно самостоятелно желание у всички българи мохамедани да се сдобиятъ съ български национални имена. Спонтанно и непринудени отъ никого българитѣ мохамедани въ Смолянско, Златоградско, Ардинско, Девинско и Асеновградско масово замѣняха своитѣ чужди на бита и обичаи имена съ звучни български такива. Това значи, че у всички българи мохамедани въ Родопа заговорва вече националното чувство и съзнаване националната имъ самобитность. И ето отъ преди нѣколко дни вече виждаме, че въ общинскитѣ управления пристигатъ опредѣленията на Пловдивския областенъ сѫдъ за утвърдени вече български имена. Именно за това ние днесъ може да кажемъ, че празднуваме два праздника: единъ праздникъ на годишнината на дружба „Родина“ въ гр. Смолянъ, първа въ цѣлия Родопски край, и другъ много по-важенъ за насъ праздникъ — побългаряване на инороднитѣ ни имена. Поради туй и по тоя случай азъ особено съмъ честитъ, че мога да обява имената на нѣкои отъ по-първитѣ ни деятели, приятели и първенци, тъй както сѫ утвърдени отъ съответния обл. сѫдъ, а именно: Председателя на дружба „Родина“ г. Арифъ Юсеиновъ Бейски на Каменъ Асеновъ Боляровъ; азъ, отъ Мехмедъ Дервишевъ — на Светославъ Духовниковъ; мѣстния първенецъ и печетенъ председатель на дружба „Родина“ г. Юсеинъ Адемовъ Бейски на Асенъ Адамовъ Боляровъ;

госпожата му отъ Сафие Юсеинова Бейска на Теменужка Асенова Болярова; Алие х. Смаиловъ — на Бойко Хаджиевъ Бойковъ; Исеинъ Асановъ Исеинъ Кехайовъ на Асенъ Асеновъ Кехайовъ; Зюйди Чечелебиевъ на — Здравко Недѣлковъ; Салихъ Асановъ Маджировъ на — Стоянъ Маджаровъ; Салихъ Брахимовъ Кроповъ на — Сашо Зафировъ Кроповъ; Бехие Брахимова Кропова на — Иглика Зафирова Кропова; Мехмедъ Ахмедовъ Шумковъ на — Благой Хубеновъ Шумковъ; Хусни Мехмедовъ Юмеровъ на — Хубенъ Малковъ Чавдаровъ: Ахмедъ Сюлмановъ Хусковъ на — Александъръ Мазаровъ и т. н. Вѣрвамъ, че всѣки българинъ, независимо отъ кое вѣроизповѣдание е, ще се радва и трѣбва да се радва на тия събития, които сж отъ голѣмъ националенъ интересъ и обща наша гордость.

Драги сънародници, ние сме особено радостни и щастливи, загдето виждаме, че възрожденскитѣ ни прояви и действия, които провеждаме, намѣриха отзвукъ навсѣкжде и въ всички срѣди и се посрѣщатъ отъ всички отговорни фактори съ задоволство, което нѣщо още повече ни окуражава и ни тласка да вървимъ напредъ и все напредъ. И така трѣбва да бжде, защото мохамеданската религия, която изпълняваме, не бива и споредъ вѣрскитѣ ни постановления, никакъ не ни прѣчи да изповѣдваме открито българската ни народность. Азъ, въ качеството си и на вѣрски представитель на българитѣ съ мохамеданско изповѣдание въ Смоленско и Асеновградско, мога да заявя открито отъ това мѣсто, което заемамъ, че религията ни не се засѣга ни най-малко съ промѣната на имената, защото Богъ на Сждния день, не ще сжди човѣцитѣ по облѣклото и имената, а по това какво сж вършили на земята. За Бога не е важно, дали се казва човѣкъ Ахмедъ или Иванъ, а дали е чистъ по душа. За това ние родинци следваме примѣра на нашитѣ възрожденци въ миналото, които, за да освободятъ

своето отечество, дадоха кръвьта и живота си предъ олтара на Родината. Така и ние не можемъ да стоимъ бездейни, когато виждаме историческата истина и когато виждаме, че съзнанието у нашитѣ съвѣрци е заблудено Не можемъ да гледаме у съвѣрцитѣ ни да изчезва и да се губи националното имъ съзнание, — трѣбваше ние да ги събудимъ. За да можемъ и ние, както всички човѣци на земята, да изпълнимъ нашия вѣрски, отечественъ и човѣшки дългъ, трѣбваше да работимъ и да се боримъ съ всички предразсждъци и отживелици, които спѣватъ естествения развой на българската просвѣта и култура у насъ, българитѣ мохамедани. И най-после, ние трѣбва да оправдаемъ предъ Бога предназначението си като човѣци, защото всички сме създадени да работимъ и да творимъ благолучие за общество и държава, а не да бездействуваме. Виждайки правия и истиненъ пжть, ние не можемъ да кривимъ душитѣ си и да кажемъ, че това е криво, когато е съ положителность право. Преди всичко и най-после и ние сме българи и сме длъжни да дадемъ своята дань за благополучието на нашата родина. Днесъ, когато е почти ликвидирано съ иноroднитѣ ни имена, ние сме честити, че доживѣхме да видимъ това. Българо-мохамеданското население сега се радва и се чувствува щастливо, загдето Богъ го опредѣли да бжде часть отъ българския народъ и днесъ, заедно съ всички българи — свои събратя, да се гордѣе за величие и възходъ на своята татковина и да бжде запазенъ отъ бурята, която бошува въ цѣлия свѣтъ за правда и редъ въ свѣта. Ние се радваме още и за това, че виждаме днесъ въ тия върховни времена, нашето отечество да е спокойно, останало вънъ отъ военнитѣ действия, да може да урежда своитѣ национални въпроси и проблеми, единъ отъ които бѣ и нашиятъ. Мина онова време, когато българитѣ мохамедани се използуваха отъ водачитѣ на партиитѣ само за гла-

советѣ имъ, които водачи подържаха у насъ криви схващания, невежеството и тъмъ религиозенъ фанатизъмъ. Днесъ не е така. Днесъ българското правителство стои здраво на поста си. Цѣлата българска общественость и държавность, съзнавайки грѣшкитѣ отъ миналото, днесъ ни третира, като истински свои синове, каквито сме си и въ сжщность.

Въ тия решителни моменти, когато единението е по-важно отъ всѣка друга проява, азъ, въ интереса на българщината, моля всички съвѣрци и сънародници да се проникнатъ отъ съзнание за тия моменти на пробуда и самоопредѣление, които изживѣваме и отъ необходимостьта за сплотяване около трона на нашия любимъ и върховенъ вождъ Негово Величество Царь Борисъ трети — Царьтъ на всички българи; да си подадемъ братски ржка съ всички събратя българи отъ всички изповѣдания за благополучие и възходъ на Родопа и на България.

Тая речь бѣ прекжсвана и съпроводена съ бурни ржкоплѣскания. Непосрѣдствено следъ него на сцената застана Смоленскиятъ околийски управитель г. Ив. Джевизовъ, който поздрави родинци за възторга и полезната имъ инициатива, да провеждатъ една дейность отъ първостепенна важность за добруването и благополучието на Родопското население, като прикани всички да знаятъ, че това е единственятъ правъ пжть и да разчитатъ на неговата безрезервна подкрепа навсѣкжде и всѣкога. Следъ него поздрави родинци и кметътъ на гр. Смоленъ г. Любенъ Поповъ, родопчанинъ отъ с. Батакъ, който съ особено топли думи имъ честити жертвения праздникъ и новитѣ български имена, съ които да сж честити да пишатъ най-свѣтлитѣ страници на родопската история. Следъ кмета говори и поднесе сжщо поздравления Околийския училищенъ инспекторъ г. Хр. Д. Калиновъ, сжщо родопчанинъ и живѣещъ съ всичкитѣ чувства и

тежнение на младитѣ българи мохамедани. „Пълното възраждане на българитѣ въ Родопския край, каза той, сега се завършва! Бждете честити съ новитѣ си имена, бждете честити съ новия си духъ, който никога не е замиралъ, защото българитѣ мохамедани говорятъ най-старинния и чистъ български езикъ, жива връзка съ езика на св. св. Кирила и Методия“ и пр. Рецитираха се стихотворения и се представи пиесата „Родинци“ съ сравнително добро изпълнение. Следъ това се проведе весела часть и вечеринката свърши късно следъ полунощь.

Българитѣ мохамедани въ новитѣ земи. Тѣ сж сега въ своя организационенъ периодъ. За отбелязване е, че тѣ сж единственитѣ поселения въ бивша гръцка Бѣломорска Тракия, които презъ течение на цѣлото робство сж говорили само български езикъ. Турцитѣ, обаче, както всѣкога, тъй и сега, постоянно сж се чуждѣели отъ тѣхъ. И затова тѣ се оказаха най-благодатна почва за родинскитѣ идеи. Мнозина дохождаха въ Смоленско, други търсѣха роднински връзки, трети влѣзоха въ кореспонденция съ мѣстни българи и тъй се създаватъ и уягчаватъ наново традиционнитѣ връзки между населението въ Бѣломорската область и Смоленско, каквито сж били въ миналото. Мнозина Смоленци отидоха чиновници въ новитѣ земи и тъй се установиха и продължаватъ да се установяватъ още по-тѣсни връзки, като начело на цѣлото родинско движение въ тия земи застана околийскиятъ мюфтия въ гр. Ксанти г. Каменъ Боляровъ, а така сжщо и още много други по-малко или повече известни деятели. За сега за тѣзи мѣста ще дадемъ само сведения, кжде живѣятъ българи мохамедани, а за изникналитѣ инициативи и постигнати резултати споредъ случая и времето ще се повърнемъ повторно.

Най-много българи мохамедани живѣятъ въ Ксантийска околия. Въ самия градъ една трета отъ

мюсюлманитѣ сѫ българи мохамедани, съсрѣдоточени въ свой кварталъ Ахрянмахлеси. Други села съ такова население сѫ: Мустафчево, Кетенликъ, Гьокче-бунаръ, Измисъ, Кърмахла, Егнила, Кочина, Басайково, Айваджикъ, Отманъ-ери, Коюнкьой, Карауланъ, Синиково, Угърли, Полисково, Котане, Шахинъ, Алмалѫ, Козлуджа, Демерджикъ, Вълканово, Исьоренъ, Пашевикъ, Сандевица, Чаймахле, Стаматаско, Теотоково и др., а въ Гюмюрджинска околия: с. с. Сусуркьой, Коюндере, Керезли, Юванджели, Еникьой, Муратлѫ, Салманлий, Еникьой, Долубурунъ, Араракъ, Долуада, Сараджина, Ададере, Мерикосъ, Хадживеренъ, Хебилкьой, Окаракамберлеръ, Ешекъ-Дере, Казълагачъ, Козвиренъ, Гердеме, Челѫба, Мусаджикъ, Балджа, Генчоларѫ и др., а така сѫщо и въ гр. Гюмюрджина една четвърть отъ мюсюлманското население сѫ българи мохамедани. Отъ гр. Гюмюрджина смоленинътъ г. Райчо Данчевъ изпрати до редакцията на сборникъ „Родина“ следната дописка:

„Българитѣ мохамедани тукъ съ гордость признаватъ, че сѫ българи по народность. Говоримиятъ имъ езикъ е чистъ български — родопско наречие. Носията на мѫжетѣ е почти такава, както се носи въ Родопитѣ. Пояситѣ имъ сѫ само бѣли. По обичаи и традиции съ нищо не се различаватъ отъ нашитѣ българи мохамедани. Всички тѣ не сѫ преселници отъ нейде, а ясно и открито говорятъ, че сѫ отъ мѣстенъ произходъ българи. Напримѣръ, Ахмедъ Везировъ отъ гр. Гюмюрджина, който дълги години е живѣлъ въ с. Гердеме, казва, че тамъ най-стариятъ турски гробъ е отъ преди 250 години, когато е станало помохамеданчването. Всички знаели, че нѣкога сѫ били християни, но сѫ помохамеданчени едновременно съ българитѣ мохамедани въ Родопитѣ. Въ сѫщото село има мѣстности съ названия: Кирова нива, Свурова чука, Черковище, Поповъ чучуръ, Борце, Каурско гробе, Илиндень и др. Животътъ имъ е грубъ и старомоденъ. Скромно се обличатъ и сѫ съ ограничени семейни нужди. Ястията имъ сѫ родопски, хлѣбътъ царевиченъ. Сродяване и женитби съ турци се избѣгватъ, освенъ единични и рѣдки случаи, когато е ставало претопяването на самия турчинъ у българитѣ мохамедани, а не обратно. Въ Гюмюрджина има преселници българи мохамедани отъ Родопитѣ — Златоградско и Девинско отъ времето на Балканската война. Тѣ сѫ се напълно приобщили съ мѣстнитѣ българи мохамедани и дружбата имъ съ тѣхъ е най-искрена. Забележителенъ белегъ е, че българитѣ мохамедани отъ Гюмюрджинско жадуватъ за дружба съ Родопчани“.

Освенъ въ Бѣломорската область българи мохамедани има въ Македония, главно въ околиитѣ Битолска, Кавадарска и др. Провѣрени сведения, обаче, за тѣхъ още нѣма, както за числото имъ, тъй и за настоящето имъ духовно състояние. Поради това, приключваме настоящата глава, а така сѫщо и тоя дѣлъ на настоящата книга съ надежда въ бѫдеще, да се повърнемъ пакъ по-подробно, както за българитѣ мохамедани отъ родинското движение въ Родопитѣ и Пиринъ, тъй и за българитѣ мохамедани въ новитѣ земи.

II. ДѢЛЪ НА МЛАДИТѢ БЪЛГАРИ МОХАМЕДАНИ

СТИХОТВОРЕНИЯ

Чавдаръ Славяновъ*)

1. НОВИ ДНИ

Нови дни настжпватъ
въ бащинитѣ двори,
пѣсни ще се пѣятъ
въ слънчеви простори.

Свѣтли, животворни
вечъ лжчи огрѣватъ —
съвѣсти притворни
вече се свѣстяватъ.

Обичь къмъ народа,
обичь къмъ езика,
обичь къмъ свобода
въ насъ кипи велика.

Мракътъ се разпръсва,
рухватъ ледоветѣ —
пѣсень нова ква
намъ отъ гласоветѣ.

*) Юсеинъ Якубовъ.

2. КЪМЪ РОДИНАТА

Родино, кой ще ни вини,
че обичь нѣмаме къмъ тебе,
когато въ твоитѣ балкани
родени сме и живѣемъ?

Обичаме лазура твой
и твойтѣ птички пѣснопойни,
и твойта радость, твойта скрѣбь,
напуканата твоя гръдь.

И утрото, що руменѣй,
и пѣсеньта, що въ тебъ се пѣй,
и твойтѣ свѣтли синове,
що ги свещенъ дългъ днесъ зове.

И все по-рѣзко всжде ето
наставатъ нови, свѣтли дни,
блести по-ясно вечъ небето
и ний подъ него — по-добри! . .

3. СВОБОДНИ ДНИ

Тамъ, гдето орлитѣ извиватъ се,
скалитѣ где вдигатъ чела,
где югътъ и северътъ сбиватъ се,
Свобода възема снага.

Зловещи окови сѫ скѫсани
за бѫдеще свѣтло, усмихнато;
жена, твоитѣ вежди навѫсени
вечъ вдигатъ се — пуква се утрото!

Да, ширва се огнено утрото,
плисватъ лѫчитѣ пурпурени,
на днитѣ свѣтли началото
проблѣсва надъ сѣнки катурени.

И новитѣ дни възмечтавани
носятъ се леко навсѣкѫде.
Братя, тъй дълго сковавани,
надъ насъ свобода ще пребѫде!

Светославъ Младеновъ*)

1. НА БѢЛОМОРСКИЯ БРѢГЪ

На твоя брѣгъ стоя унесенъ
съ очи въ безкрайната ти ширъ
и слушамъ тихата ти пѣсень,
що носи нощния зефиръ.

Ти мощното ура повтаряшъ
на Одринъ, Петра, Тутраканъ,
и ехото пакъ изговаряшъ
на престарѣлия Балканъ.

Ти пѣешъ за Пиринъ, за Странджа,
за Рила, въ синий небосводъ
възправени катъ вѣрна стража
надъ своя гордъ и смѣлъ народъ.

Пѣй за България широка,
пѣй за народа ѝ великъ,
надпѣвай се, море дълбоко,
съсъ Охридъ — нѣвгашенъ свѣтликъ!

Пѣй за вѣка на Симеона,
за Братята отъ Салоникъ,
за зова свѣтълъ отъ Атона,
за българския смѣлъ войникъ!

*) Шевки Мохаремовъ.

2. ЛѢТНЯ НОЩЬ

Навънъ е тихо и прекрасно,
луката пръска нѣженъ чаръ,
звезди обсипватъ свода ясенъ,
далече нейде пѣй овчарь.

И всичко живо е заспало,
салъ птица нощна прехвърчи,
на сънь селото се отдало,
надъ него свѣтла нощь мълчи.

Прохладенъ въздухътъ отново
разнася цвѣтенъ ароматъ, —
както душата — бодро слово,
лѣкува той и старъ, и младъ.

Едничъкъ нѣкжде щурецътъ
подхваща нощния концертъ,
и отъ ливади скакалецътъ
приглася съ нѣкакъвъ терцетъ.

Огнянъ Хаджиевъ*)

1. СТРЕСНИ СЕ, ПЛЕМЕ!

Стресни се, племе, сънь заспало,
съзнай далечната си грѣшка,
дигни глава и погледъ смѣло —
последенъ денъ е днесъ за прощка.

Следъ своя сънь дълбоко дрѣмемъ...
Да счупимъ люлката коварна,
въ коя ни люля толкозъ време
орисницата зла невѣрна.

Събуденъ, буденъ осъзнай се,
огледай се, саминъ си тука,
за миналото си разкай се,
за бждещето свий юмрука.

И съ него бий, кови сждбата,
която утре ще те води.
Веднъжъ живѣй тукъ на земята,
животъ на воля, на свобòда!

*) Османъ Ферадовъ, с. Беденъ.

Чавдаръ Славяновъ

ЗАВЕТЪ

разказъ

На баба Бина се роди внучка. За семейството това бѣше цѣло събитие. Праздникъ, наистина, въ кѫщи бѣше, понеже за пръвъ пѫть въ тѣхния домъ се раждаше момиче. То бѣше едро и здраво, съ свѣтли сини очи. Майка му се радваше, галѣше го по челото, — всичко наоколо се смѣеше. Тази голѣма радость изразиха общо, като направиха „госте“ — молитви. Всичко бѣше въ движение. Въ кѫщи се разшетаха, — едни готвѣха ястия, други чистѣха наоколо. Дворътъ бѣ изметенъ, пѫтьтъ предъ кѫщата свѣтна. Майката на невѣстата сякашъ не стѫпваше на земята. Но имаше и друго, — малката трѣбваше да бѫде сложена пръвъ пѫть въ люлка. Повиха я въ красива сърменошита пелена, везена отъ стари родопски майстори, когато Родопитѣ бѣха пълни съ стада, сложиха ѝ малка капка катранъ на челото, за да я пази отъ зли духове, — да не урочасва. Въ люлката най-напредъ сложиха метла, точилка, перустия — да бѫде момичето здраво, да бѫде кѫщовница, работлива и добра домакиня. Уреченията день бѣ дошълъ. Всички жени отъ селото почнаха да пристѫпятъ една по една отъ пѫтищата и всѣка носѣше по торба свита баница въ ржка. По-старитѣ сѣдаха на по-преднитѣ мѣста и тъй се нареждаха. Нѣкои отиваха при невѣстата и ѝ даваха подаръци и пари за малката, да ѝ купятъ сѫдове, когато стане голѣма. Казваха се пожелания, вричания, благославяния.

„Молитвитѣ“ минаха, днитѣ се занизаха единъ следъ другъ, а малката растѣше и крепнѣше подъ грижитѣ на родителитѣ. Когато дойде день да проходи, всички се зарадваха. Бащата и майката при-

мираха отъ радость, като я виждаха да пристѫпя, а когато падаше, сърдцата имъ трепваха. Поемаха я отъ ржка на ржка, галѣха я и я кичѣха. Когато презъ лѣтнитѣ дни отиваха по нивитѣ, носѣха и нея, оставяха я край нѣкое дърво да си играе съ цвѣтя и трева.

Въ дома имъ винаги имаше гости. Кой отъ кѫдето идѣше, у тѣхъ спираше. Нахранваха го, съ каквото имаха, и то отъ най-хубавото. Бащата сечеше изъ горитѣ, майката работѣше изъ нивитѣ и градинитѣ и бѣха доволни. Въ кѫщата имъ всичко имаше.

А вечерь нѣкога презъ дългитѣ зимни нощи, когато луната се издигаше надъ синитѣ Родопски чукари, когато сѣнки играеха подъ голѣмитѣ канари, двамата съпрузи приказваха за бѫдещето на тѣхната дъщеря.

— Минко, ѣ ѝщамъ да учимъ дѫщеря̀са! Не видишъ ли на какôвъ халъ сме. Все съ мôка изкарваме хлѣбасъ. Да са научѝ та̀, та пôрва да е въ село. Нашисе стари като бухали стискатъ очѝне, ага́ видятъ свѣтлинка! Не ѝщамъ да станва като тѣхъ. Ще я проводимъ на всѣкакво училище, та да излѣзе и та на равно съ вритъ людесе на светôсъ!

— Ѣце хубаво! И ѣ тъй викамъ! Ле дано сме живи и здрави! каза майката. Тя ще стане голѣма и за радость и примѣръ на всички. Ка̀ксо учителкаса въ село са е учѝла, тъй да изучѝмъ и нея!..

Тъй си говорѣха тѣ. Всичко може да стане тѣхното обично момиче, макаръ че не сѫ богати. Достатъчно е, желание да иматъ. Не сѫ като комшиитѣ имъ, — богати хора, които иматъ много пари, но не учатъ децата си и даже хокатъ тия, които се учатъ. Двамата съпрузи не бѣха като тѣхъ; тѣ бѣха отъ онѣзи, които вървѣха съ новото време.

Едно лѣто се бѣха родили много череши. Минка си бѣ легнала рано, но но заспиваше. Луната тихо бродѣше изъ бистрия Родопски просторъ, хвърляше сѣнки на голѣмитѣ барчини и посребряваше високитѣ върши. Тиха лѣтна нощь. Нѣженъ вѣтрецъ полъхваше, дърветата трепваха и се борѣха съ лунния блѣсъкъ. Тишината на тая чудна тиха вечерь изведнъжъ се наруши отъ тѫженъ, жаленъ гласъ. Отначало тихъ, сетне остъръ като че се издигаше къмъ небето. Виеше старото домашно куче. То виеше съ всичка сила, риеше съ краката си, отдалечаваше се нейде въ градината, връщаше се и пакъ почваше. Като че ли искаше нѣщо да каже. Минка не чу това и не подозираше нищо. Заспала бѣ съ своята рожба на рѫка и почнала да сънува. — Голѣма градина съ черни угари орѣше нѣкой съ сиви волове. Браздитѣ бѣха дълги, черни, дълбоки, коренитѣ пръщѣха и се къртѣха. Птички подскачаха изъ браздитѣ и събираха червеи. На съседитѣ момчето носѣше вода въ дървенъ бъкълъ. Когато, вървѣше изъ черната угарь, нѣщо се продъни, черна дупка се отвори, тя трепна и се пробуди. Бѣше цѣла облѣна въ потъ. Ведрата Родопска зора се пукваше, срещнитѣ каменни върши зализаха първитѣ утринни лѫчи. Дълго стоя тя тъй, докато се окопити. Селцето се пробуждаше. Задрънкаха звънци. Говедарьтъ се изсвири. Хора съ мотики и рала тръгнаха по нивитѣ. Жени празнодумки се спираха по кръстопѫтищата, говорѣха нѣщо и пакъ се разотиваха.

Следъ като свърши всичката си домашна работа, Минка взе малката си дъщеря и отиде да бере череши. Остави я на сѣнка да си играе, а тамъ наблизу имаше ручей, при който отиде детето, газѣше съ боситѣ си крачка, кѫсаше трева, хвърляше я въ водата и си играеше. Смѣеше се съ невиненъ детски смѣхъ, поглеждаше къмъ дървото и викаше: „Мамо, хвърли ми череши“, а

като му тя хвърляше, вземаше ги и отиваше пакъ при рѣкичката и се оглеждаше въ водата. Тъй безгрижно си играеше детето съ треви и пеперуди, когато изведнъжъ се чу страшенъ боботь. Нѣщо се свлѣче и като че ли падна отъ черешата. То се затича къмъ дънера и чу смътенъ стонъ едва доловимъ, то разбираше вече, какво е станало, поневеже бѣ вече къмъ четвъртата година. Наистина, майката бѣ паднала отъ черешата, бѣ се ударила въ главата и алена кръвь силно шуртѣше отъ раната. Детето издаде сърдцераздирателенъ писъкъ и се спустна съ малкитѣ си рѫчички да се мѫчи да спре кръвьта. Викаше: „Мамо, мамо!“ но гласътъ му замираше безъ отгласъ. По едно време я задърпа за рѫцетѣ, но тѣ паднаха безжизнени къмъ земята. Кръвьта свърши и животътъ сѫщо.

Насъбраха се хора. Вдигнаха я отъ тамъ.

На другия день я погребаха.

Останаха сами: бащата и детето момиченце.

Домътъ щѣше да западне, но бащата съ твърдъ характеръ понесе всичко. Имаше, защо да се бори. Една свидна рожба имаше да отгледва. И той остана вѣренъ на онзи заветъ, който бѣха сторили съ любимата съпруга, една красива вечерь въ Родопитѣ.

Годинитѣ минаваха, малката растѣше, стана ученичка въ гимназия и подъ грижитѣ на своя баща се готвѣше вече да бѫде учителка между своитѣ.

Огнянъ Хаджиевъ

МАЙКА

Отдавна зимата бѣ разперила крилата си надъ сгушеното Родопско селце. Снѣгътъ се сипѣше и покриваше черната земя. Врабчетата се събираха на ята около плѣвнитѣ. Кокошкитѣ се гушѣха и свиваха подъ стрѣхитѣ. Останалитѣ тукъ-таме овци жално блѣеха изъ дворищата, напомняйки, че трѣбва да имъ се сложи сѣно или пъкъ да се напоятъ. Въ огнищата горѣха буйни огньове, на които пламъцитѣ ближеха нѣкой бакъръ съ вкусна родопска гостба. Наоколо седѣха дребни деца, а въ буджака старъ дѣдо или баба и имъ разправяха приказки. На страни майката преде съ затъкната хурка, а вретеното ѝ пѣе. Мѫжетѣ пъкъ се трупаха въ селското кафене, гдето срѣдъ гѫстъ димъ пушеха, прехвърляха пастра или бистрѣха политика. А вънъ снѣгътъ тихо падаше и затрупваше всичко. Единъ отъ мѫжетѣ въ кафенето поглежда часовника.

— Ей, трѣбва да вървимъ!

— Вѣрно е, часътъ наближава дванадесеть! Сега е тъкмо време за дърва въ гората, каза другъ.

— Да отиваме, каза първиятъ, та да се върнемъ довечера рано.

Излѣзоха. Нарамиха изправени край вратитѣ брадви и заминаха. Вечерьта знаеха, че ще бѫдатъ посрещнати отъ женитѣ весели и радостни. Въ кафенето остана само нѣкой, за да продължава „контра“.

Само Бинка нѣмаше кого да посрещне. Нейниятъ мѫжъ бѣ загиналъ преди десеть години — затрупа го снѣжна лавина, когато се връщаше отъ пазаръ, тъкмо когато да премине високия връхъ. Останаха му две малки деца: Санчо и Седефинка. Санчо бѣше тогава на три години, а Седефинка на

половинъ. Майка имъ, останала вдовица, ходѣше на чужда работа, за да изхрани сама своитѣ рожби. Често пѫти по цѣла нощь не спѣше. Предѣше, шиеше, тъчеше. А понѣкога, когато нѣмаше достатъчно вечеря, лѣгаше и безъ да е турила въ уста нѣщо. Но бѣ доволна, че е нахранила своитѣ деца. Когато работѣше, тя често имъ разправяше приказки или истински случки, предавани отъ уста на уста, че сѫ станали нѣкога, запомнени отъ нейния дѣдо, какъ нѣкога инородцитѣ ги мѫчили, вземали имъ всичко, карали ги да работятъ безъ пари и др. Разправяше имъ още, какъ нѣкога група инородци били отишли въ селото имъ и почнали да убиватъ всѣки, който не искалъ да се помохамеданчи. Единъ пѫть преди да бѫдатъ помохамеданчени въ селото минали войници и имъ казали, че ще имъ сѫ вечерьта на гости. Заповѣдали имъ да заколятъ по единъ овенъ и да приготвятъ още ядене и пиене. Тѣ направили всичко, както било поржчано. Вечерьта дошли инородцитѣ. Яли, пили, веселили се и на край почнали да имъ искатъ смѣтка, загдето си търкали зѫбитѣ. Почнали да биятъ и изнасилватъ. При последнитѣ думи отъ очитѣ на майката се търкулнаха две голѣми сълзи.

— Вие нищо не знаете, деца мои! Сѫщо и азъ. Но какво сѫ прекарали дѣдитѣ ни, само единъ Господь знае!

Децата слушаха съ жалъ всичко това, което разправяше майката.

— Ами сега, ако дойдатъ тия люде, пакъ ли ще ни правятъ така?

— Пакъ ще ни правятъ, деца мои, защото ние не сме други, а българи. Само чужда вѣра сме приели и друго нищо.

Наближаваше обѣдъ. Децата поискаха да ядатъ. Тя имъ раздѣли последното парче хлѣбъ. На огъня дървата догаряха. Скоро щѣше да стане студено.

— Мамо, изведнажъ скочи Санчо. Ще отида и азъ да донеса отъ гората дърва, колкото мога. Азъ съмъ вече якъ. Стига си ходила вече да искашъ отъ чуждитѣ кѫщи. Тѣ вече не даватъ, а азъ съмъ голѣмъ. Презъ лѣтото ще ида при вуйчо въ Кутела да ми купи магаре, та съ него да карамъ дърва...

Лицето на майката свѣтѣше отъ радость. И синътъ ѝ почналъ да мисли за въ кѫщи... Тя не му даваше още да ходи въ гората, защото бѣше слабъ. Но той взе малко вѫже и отиде. Тя дълго гледа̀ следъ него, докато се изгуби въ далечината.

На Бинка падна нѣщо като камъкъ на сърдцето. Все мислѣше, че нѣма да го види вече. Минаха часъ, минаха два, тя взе да става още по-неспокойна. Почна да мръква, а Санчо още го нѣмаше. Майката изгуби търпение. Загърна си лицето съ стара престилка и тръгна да го търси. Навънъ вѣтърътъ я шибаше и засипваше всичко съ снѣгъ. Тя се изгуби въ тъмнината, по посока кѫдето бѣ заминалъ Санчо. На едно мѣсто се спрѣ и извика. Никой се не обади. Почваше да губи сили. Гласътъ ѝ се сливаше съ вѣтъра и нищо се не чуваше. Тя падна и пакъ стана, па продължи по-нататъкъ. Предъ очитѣ ѝ навсѣкѫде снѣженъ просторъ. Бурята я брулѣше немилостиво. На единъ ридъ тя се спрѣ и послуша. Нищо се не чуваше. Нозетѣ ѝ се вкочениха. Силомъ ги усѣщаше. Правѣше последни усилия, когато изведнажъ нѣщо се мѣрна срѣдъ виелицата и изпъшка отпреде ѝ. Тя изтръпна. Какво ли е това? Направи усилия, прорѣза снѣга и наближи. Забеляза крака надъ снѣга. Хвърли се. Това бѣ нейниятъ малъкъ синъ!.. Снѣгътъ бѣ го съборилъ и почналъ да го засипва. Цѣлъ бѣ премръзналъ. Още минута и нѣмаше да го види майката. Тя го хвана и издърпа цѣлъ вкоченѣлъ отъ студъ. Едвамъ туптѣше сърдцето му. Тя го взе на ржце. Сълзи се зароиха отъ посинѣлитѣ ѝ очи. Отъ сърдцето ѝ кръвь, като че капѣше. Той още не помръдваше. Това повече я отчайваше и караше да върши безъ да знае и тя какво. Обгръщаше го, цѣлуваше го, за да го стопли. Сълзитѣ ѝ замръзваха на лицето му. Тя силно изписка и се понесе въ снѣга, обратно къмъ селото. Дъхътъ ѝ секваше, като помисли, какъ ще занесе трупъ въ кѫщи. Тя бѣ напълно изгубена тогава. Изведнажъ усѣти, като че той мръдна. Спрѣ се и се услуша. Той едва дишаше. Не сѣти, какъ стигна до портата на кѫщата си. Тръшна се и тя сама се отвори. Вѫтре имаше шумъ. Тамъ бѣ дошла съседка ѝ, защото бѣ чула плача на Седефинка.

Събраха се съседки. Донесоха дърва. Запалиха голѣмъ огънь. Тамъ поставиха и Санчо. Почнаха да го разтриватъ. Това помогна на Санчо. Той отвори очи, бледи и изпити, безъ да знае самъ, какъ си е дошълъ въ кѫщи. Сетне и проговори. Майка му го грабна и сълзи рукнаха отъ очитѣ ѝ.

Но това бѣха сълзи не на скрѣбь, а сълзи на радость. Сълзи на чистата неподкупна майчина любовь...

Чавдаръ Славяновъ

ЕДИНЪ ВЪПРОСЪ

Фактъ е, че българката отъ мохамеданско вѣроизповѣдание е робиня на своя съпругъ, който я третира като вещь. Отнасятъ се съ нея въ много случаи като къмъ животни. Въ нея е убито личното достойнство, личното ѝ азъ.

Българката мохамеданка, обаче, която презъ вѣковетѣ запази своя български ликъ и го предаде на своитѣ деца, заслужава много по-добра участь. Тя трѣбва да живѣе човѣшки. Мѣрки въ това отношение сж повече отъ необходими. Да се чака още, е невъзможно и престжпно. Трѣбва да се влѣзе въ положението на българката мохамеданка. Тя, която е натоварена съ най-тежкитѣ семейни грижи и задължения, е заставена да води тежъкъ, затворенъ животъ, като се утешава съ мисъльта, че „така било писано". Този предразсъдъкъ трѣбва да се изкорени, и българката отъ мохамеданско вѣроизповѣдание трѣбва да се просвѣти, да разбере своето високо предназначение, като съпруга и майка, да осъзнае своитѣ задължения и добие необходимата свобода за изпълнение на тия задължения. Необходимо е часть по-скоро да се вематъ просвѣтни и други мѣки, които ще спомогнатъ и засилятъ подобрението участьта на българката мохамеданка. Българщината зове къмъ творчески идеализъмъ. Наблюдаватъ се страшно печални нѣща, които на пръвъ погледъ сж недопустими за времето, въ което живѣемъ. Ще посоча единъ само случай:

Въ единъ градъ идва българинъ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание въ едно духовно учреждение и иска разводъ — раздѣла съ жена му, отъ която има деца. Мюфтията изважда единъ законникъ, който е писанъ може би въ Адамово време, а ние днесъ живѣемъ 20 вѣкъ, и му казва: „Щомъ ѝ плати никяха — сума, обезщетение, опредѣлено преди вѣнчаването — ще го разведатъ".

Не искамъ да правя упрѣкъ на лицата, които изпълняватъ тия длъжности. Но въ кои човѣшки закони е допустимо да сжществуватъ подобни закони? Единъ човѣкъ, живѣлъ много години съ една съпруга, съ която е дѣлилъ скърби и радости, създалъ домъ, създалъ и изкутилъ челядь, за нещастие, съпругата се разболява. Мжжътъ, вмѣсто да се погрижи за жена си, намира за по-изгодно и лесно да се отърве отъ нея, като ѝ даде „бошъ кеятъ", т. е. като я изпжди, безъ да мисли, че оставатъ безъ закрила неговитѣ деца и че семейството му е за винаги разорено. За забелязване е, че жената нѣма тая свобода на действие.

Тукъ, въ Родопитѣ сж натрапени закони чужди на нашитѣ български нрави и обичаи. Ние днесъ, въ свободна България, сме длъжни да отхвърлимъ тия натрапени закони. Нашата българска кръвь ни налага да отхвърлимъ всички ония закони, които сж съставени и писани за азиятци.

Ние искаме закони и редъ, съобразно съ времето, въ което живѣемъ и народностьта, къмъ която принадлежимъ. Ние, като българи, искаме закони, които да сж съобразни съ свободолюбивия и просвѣтенъ български духъ. Наедно съ това, налага се, щото ние, българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание въ Родопитѣ да бждемъ освободени отъ инородническия духъ, който чуждо гравенство насажда и подържа между насъ отъ първобитни чужди закони и обичаи. Време е вече да се отърсимъ отъ онова настойничество, което ни третира като рая, поради това, че насаждаше чужди обичаи и наредби между насъ, българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание. Ние сме докарани до положение да сме най-изостаналитѣ и най-прости

отъ всички българи. Време е, нашето духовно ржководство да се изземе отъ ржцетѣ на чужденство въ България и да се предаде въ ржцетѣ на насъ — българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание.

Светославъ Духовниковъ

1. КАКВИ СМЕ И КАКЪ ДА СЕ ГЛЕДА НА НАСЪ?

Радостенъ е фактътъ за насъ младитѣ българи мохамедани, които сме съзнали своя националенъ български произходъ, че виждаме най-после нашитѣ сънародници, че и тѣ се съзнаватъ и почватъ да ни чувствуватъ такива, каквито сме. Особено се радвамъ, и всички трѣбва да се радватъ за това, че за пръвъ пжть виждаме и официозътъ на Българската православна църква „Църковенъ вестникъ“ да се занимава по въпроса за тия изостанали и до скоро забравени българи, които изповѣдватъ мохамеданска вѣра, а въ жилитѣ имъ тече ясна българска кръвь и говорятъ звучната българска речь. Нали това е достатъчно, за да разбератъ всички, какви сме и какъ да се гледа на насъ? Тоя случай именно ме кара да пиша тия редове и да допълня писаното отъ г. М. Шарковъ — мюфтия въ Чепинско. Действително, ние българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание въ китнитѣ Родопи сме останали най-назадъ въ културно и просвѣтно отношение, което нѣщо се дължи на това, че изповѣдваме мохамеданска вѣра, която е била натрапена на дѣдитѣ ни на сила, религия, която и до сега си остава неразбираема за всички ни, по която причина слѣпо сме се придържали къмъ разнитѣ религиозни догми на мохамеданството. Това ни е възпрепятствувало да не можемъ да погледнемъ напредъ и да разберемъ истината, както и да възприемемъ нѣща по-полезни за нашето национално осъзнаване. Жалъкъ е обаче и фактътъ, че има мнозина, които едва сега се научаватъ, че

въ красивитѣ Родопи живѣе една компактна маса население, повече отъ сто хиляди души, което изпълнява мохамеданска вѣра и е часть отъ българското население, истина доказана отъ историята. Доста се е говорило и писало по този въпросъ, мислейки, че всички вече разбиратъ, какъвъ е националния ни произходъ, особено когато и правителството открива вече училища въ българо-мохамеданскитѣ селища, не сега, както казва г. Шарковъ, а още отъ 1925 година дори и по-рано. До 19 май 1934 година обаче на насъ се гледаше не като на чисти българи, а като на чужденци. Ако тукъ-таме отдѣлни общественици и добри българи изказваха мнението си въ полза на българитѣ мохамедани, че и тѣ сж българи, че трѣбва на тѣхъ да се гледа като на братя, че трѣбва да се приобщаватъ къмъ българската нация и че трѣбва най-първо да се просвѣтятъ, за да възприематъ това, което е тѣхна полза за издигане и напредъкъ, всичко това си оставаше тѣхна идея, не възприета отъ мѣродавнитѣ власти, защото тогава върлуваше партизанскиятъ бѣсъ, който нѣмаше интересъ тия забравени българи да се пробудятъ и да се просвѣтятъ. Напротивъ, тѣ се подкрепяха, за да си подържатъ своя фанатизъмъ, защото така по-лесно се тласкаха къмъ една и друга партия. Обаче следъ 1934 година се погледна по-сериозно върху тоя толкова важенъ за българщината въпросъ и се установи, че това население не е чуждо, а чисто българско, часть отъ тѣлото на българската нация и дългъ на всички българи е да помогнатъ на тия тѣхни братя, за да се отърсятъ отъ простотията и невежеството, за да се просвѣтятъ, да се осъзнаятъ народностно и да се приобщатъ къмъ кръвнитѣ си братя — българитѣ християни.

Училищата, които откри и открива почитаемото Министерство на народното просвѣщение, допринесоха твърде много, защото тия млади бъл-

гари научиха въ историята си, какъвъ е тѣхниятъ народностенъ произходъ, което нѣщо се изрази въ образуването на българо-мохамеданската културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“, първо въ гр. Смоленъ презъ 1937 година, после и въ другитѣ селища въ Родопа. Тѣ развиха и продължаватъ да развиватъ похвална дейность срѣдъ своитѣ съвѣрци и сънародници, а даже и срѣдъ обществени и държавници, да заработятъ и тѣ за просвѣщаването и осъзнаването на това българско население. Дружби „Родина“, вѣрни на целитѣ и задачитѣ си, се стремятъ да изхвърлятъ всичко небългарско у българитѣ мохамедани и успѣха въ тоя периодъ на сѫществуване да премахнатъ робскитѣ знаци, които прѣчеха на сближението на българитѣ въ Родопа отъ дветѣ изповѣдания. Нѣма вече червенитѣ фесове на главитѣ у мѫжетѣ, нѣма и була, мехтени и фереджета, което нѣщо отдѣляше братъ отъ братъ. Пѫтьтъ на дружбитѣ „Родина“ е правъ и затова намѣри подкрепата на цѣлата общественость и държавность. Дейностьта на дружби „Родина“ е описана и може да се види цѣлия й животъ и дейность въ тритѣ издадени до сега книги „Сборникъ Родина“. Тая родолюбива организация, наредъ съ всички други задачи, си поставя и другия най-важенъ въпросъ — побългаряване на личнитѣ имена у българитѣ мохамедани, която идея се пое първо отъ председателя на дружбата въ гр. Смоленъ г. Арифъ Бейски, който именува рождената си дъщеря Малинка, чийто примѣръ се последва отъ Арифъ Шумаровъ, който именува сина си Свѣтославъ и още отъ много будни родинци: Шабанъ Саидовъ отъ Буково именува сина си Живко, Еминъ Саидовъ отъ Галища именува сина си Цвѣтко, Шукри Карахасановъ отъ Буково именува сина си Борисъ, Мехмедъ Хасановъ отъ Буково именува сина си Цвѣтко, Мехмедъ Ахмедовъ — имамъ въ Буково именува дъщеря си Недѣлка, Арифъ Ураковъ отъ

Галища именува дъщеря си Трендафилка, Мехмедъ х. Еминовъ отъ Галища именува дъщеря си Райна, Ахмедъ Иарямовъ отъ Вехтино именува сина си Момчилъ, Шабанъ Шабановъ отъ Паспалъ именува сина си Чавдаръ и още др. Тоя фактъ трѣбва да радва всѣки българинъ, милѣещъ за Царь, родъ и родина. Наредъ съ това искамъ да подчертая, че върши престѫпление всѣки българинъ, безъ разлика на вѣрска принадлежность, който не подкрепя това свето общобългарско дѣло, тая света идея — идеалъ на българския народъ. Само чрезъ просвѣта съвѣрницитѣ ни ще се отърсятъ отъ простотията, която не ни позволява да стѫпимъ крачка напредъ. Не малко за тая цель допринася и мохамеданското духовно училище въ с. Райково, Смоленско, открито преди три годинини отъ почитаемото Министерство на народното просвѣщение и поддържано отъ бюджета на държавата. Цельта на това училище е да подготви будни, трезви и съ бистъръ умъ, национално осъзнати български мохамедански духовници и вѣроучители, който да проповѣдватъ мохамеданска религия на разбираемия майчинъ български езикъ и да пръскатъ свѣтлина между съвѣрцитѣ си. Това училище допринесе много, защото почитаемото правителство доказа на фанатизиранитѣ наши съвѣрци, че не ще се докосне религията на българитѣ мохамедани, напротивъ ще се закрепи, защото става разбираема. За това че българитѣ мохамедани сѫ останали толкова назадъ, не бива да се сърди и да ги обвинява никой, но нека всѣки българинъ си зададе въпроса „Какво направихме за тия наши братя и сънародници, за да се просвѣтятъ, да се осъзнаятъ и да се приобщатъ къмъ майката Родина“?. Въ всѣки случай нека се има предвидъ, че ние сме българи и равни на сънародницитѣ си и като такива, трѣбва да бѫдемъ третирани и управлявани. Чрезъ просвѣта, култура и съзнание къмъ напредъкъ и величе на обединена и цѣлокупна България!...

2. ПО ИМЕСМѢНЯВАНЕТО

Днесъ българитѣ, живущи въ Родопската область, сѫ щастливи, защото изживѣватъ единъ исторически моментъ отъ голѣмо значение за българщината, — премахването на небългарскитѣ имена у българитѣ мохамедани и замѣняването имъ съ чисти българсси такива, съ което българитѣ отъ всички изповѣдания се нареждатъ едни до други, нераздѣлящи се както до сега по имената. Днесъ българитѣ отъ всички изповѣдания могатъ по отблизу да се разбиратъ и сподѣлятъ радоститѣ и да работятъ съ еднакъвъ устремъ за постигане националнитѣ ни въжделения, които сѫ еднакви за всички българи, за по-свѣтло бѫдеще на своя край и България. Днесъ Родопската область се прощава съ още единь белегъ, останалъ отъ петвѣковното ни робство, като се решава единъ много важенъ народностенъ български въпросъ отъ голѣмо значение за българската общность и държава. За това и всички българи отъ обединеното ни отечество трѣбва да се радватъ и възхищаватъ. Не бѣше лесно за възрожденскитѣ деятели преди 5—6 години да вдъхнатъ въ съзнанието на своитѣ съвѣрци, че тѣхниятъ произходъ е български, когато бѣ мѫчно да се каже на нѣкого, че той е българинъ и когато се обиждаше отъ това българско име. Ние виждаме, обаче въ много кратъкъ периодъ на сѫществуването на културно-просвѣтното движение срѣдъ насъ българитѣ мохамедани, да се дойде до съзнание, че ние не сме турци, а истински българи по кръвь, битъ, езикъ и нрави, както и българитѣ отъ всички изповѣдания. Съ тая именно упорита борба се доказва на обществото, че и ние българитѣ отъ мохамеданско изповѣдание сме способни да се боримъ за народностни стремежи, идеали и въжделения и готови да дадемъ кръвьта и живота си за запазване на своето родно огнище, за запазване на своята

татковина. Съ изхвърлянето на робскитѣ белези у насъ, като фесове, чалми, кюлафи, фереджета и була, се осѫществиха една часть отъ поставенитѣ цели на родолюбивитѣ и културно-просвѣтни дружества „Родина“, една отъ които е: „Изхвърляне на всичко небългарско у българитѣ мохамедани“. Оставаше да се справимъ и съ чуждитѣ на бита и езика арабски и турска имена, оставени ни отъ робството. Налагаше се, и тѣ да бѫдатъ изхвърлени, защото ни дѣлѣха най-много отъ събратята и сънародницитѣ ни. Като се има предвидъ, че понятието народность, нѣма нищо общо съ понятието религия, много лесно може да се обясни, че отъ голѣмо значение е името на човѣка, което той носи. Промѣната на небългарскитѣ ни имена съ български такива е отъ голѣмо за насъ значение, стига то да се разбира добре, съ което се чувствуваме вече свободни и не тормозени вѫтрешно въ съвѣстьта си, като българи съ чужди имена. Увѣренъ съмъ, че съвѣрцитѣ ми отъ Родопската область иматъ и трѣбва да иматъ съзнанието, че нашиятъ народностенъ произходъ е български, което никой не може да отрече и оспори. Съ побългаряване имената ни ние се затвърдяваме като истински българи, съзнали своята народность въ нашата държава.

Промѣната на имената въ Смоленска околия се проведе много резултатно и надмина нашитѣ очаквания, защото ние очаквахме да последватъ зова ни само членоветѣ на родинскитѣ дружества, обаче видѣхме, че населението масово възприе позива ни и всички съ желание промѣниха чуждитѣ си имена. Това показва, че съзнанието у всѣкиго е налучкало правия пѫть, по който ще трѣбва да тръгне, за да се опредѣли единъ пѫть за винаги къмъ народа си, къмъ държавата си. Нека се има предвидъ, че не е лесно човѣкъ да се отвикне отъ името си, но щомъ съзнанието и българското чув-

ство наддѣлѣятъ и щомъ сърдцето и българската кръвь заговорятъ, лесно е човѣкъ да възприеме това, което е въ неговъ и въ общъ интересъ за братята му, за държавата. Днесъ, когато повече отъ 80% отъ българитѣ мохамедани въ Смолянска околия сѫ съ български народни имена и то възприето за срокъ отъ единъ месецъ и половина, това показва, колко силно е народностното чувство у съвѣрцитѣ ни и колко българското съзнание се е вкоренило въ душитѣ имъ и гордостьта у всички, че сѫ българи, потомци на Аспаруха, Крума, Симеона и др. Съ промѣната на имената, ние дадохме окончателенъ изразъ, че сме разбрали своя родъ, езикъ и принадлежность и съ това доказваме за лишенъ пѫть, че въ тѣзи исторически моменти, които изживяваме на българското величие и възходъ, и ние, като всички българи, се нареждаме на народностния фронтъ на нашата държава и че сме готови да се боримъ за още по-голѣмо величие и благоденствие на нашата родина.

Като духовенъ и вѣрски представитель на българитѣ мохамедани въ Смоленската околия, нека увѣря съвѣрцитѣ си, че не е името което крепи религията у човѣка. Азъ имъ заявявамъ, че ни най-малко съ това не ще се засегне религиозното ни чувство като мохамедани. Ние можемъ свободно да изпълняваме мохамеданската си религия, да бѫдемъ добри и правовѣрни мохамедани, а сѫщевременно и добри българи, милѣещи за своя Царь и за своята Родина. Отъ сърдце и душа честитя на всички мои съвѣрци новитѣ ни и звучни български имена, като имъ пожелавамъ, щото да живѣятъ още много и много години, за да се радватъ, носейки имената си гордо и за украса на своята народностна българска принадлежность.

Впрочемъ, нека крепне у насъ българското народностно чувство и съзнание, вѣрата въ Бога и вѣрата въ бѫдещето на България!

3. ОТЕЧЕСТВЕНИЯТЪ НИ ДЪЛГЪ КАТО МОХАМЕДАНИ

Всѣки правовѣренъ българинъ отъ мохамеданско изповѣдание трѣбва да знае своя отечественъ дългъ, който му заповѣдва религията и да го изпълнява, ако иска да бѫде истински служитель на своята вѣра, на своя родъ и Родина. Моето народностно чувство, националното ми съзнание и любовьта ми къмъ Отечеството като българинъ, истински синъ на майката земя, ме каратъ да изтъкна на моитѣ съвѣрци религиознитѣ ни задължения къмъ отечеството. Всички ние, българитѣ мохамедани въ Родопа трѣбва да знаемъ, че и религията ни задължава: I. да почитаме правата и законитѣ на държавата; II. да подпомагаме задоволяването нуждитѣ на държавата; III. да бранимъ държавата ни отъ вѫтрешни и външни врагове; IV. да подържаме мира и съгласието въ държавата и V. да работимъ, да се трудимъ и да дадемъ последната си дань за доброто, благоденствието, величието и успѣха на държавата. Освенъ това въ единъ стихъ на Корана се казва: „О истинно вѣроющи, покорявайте се на Бога, на Божия пратеникъ и на владѣтеля си". А пратеникътъ ни Мохамедъ въ единъ отъ хадиситѣ си казва: „Да се обича Родината е вѣрска длъжность". Това ни дава да разберемъ, че Богъ и религията ни задължаватъ да се покоряваме на владѣтеля, нашия Върховенъ Вождъ, и да обичаме Родината. Следователно, особено ние младитѣ българи мохамедани, работящи за осъзнаването на своитѣ съвѣрци, още тънящи въ мракъ и невежество, следва сега да имъ обяснимъ това наше за всички ни най-важно вѣрско задължение. Трѣбва да е ясно на всѣкиго, че Върховниятъ Глава на държавата ни е най-висшиятъ защитникъ на нашитѣ права, той е бранитель и благодетель на народа ни. Ето защо, родопскитѣ българи отъ мохамеданско изповѣдание трѣбва да си вематъ добра бележка и поука отъ

това, което Всевишният Богъ и Мохамедъ ни задължаватъ. Това трѣбва да направимъ, за да се отдадемъ изцѣло въ служба на своя Царь, Родъ и Родина, а така сѫщо и да се обединимъ рамо до рамо съ своитѣ събратя и сънародницитѣ ни българитѣ християни и ведно съ тѣхъ да се подготвимъ достойно да се боримъ и да жертвуваме живота си за благоденствието на цѣлокупния български народъ. Всѣки твърдо трѣбва да бѫде увѣренъ, че това сѫ Божии задължения, следователно този, който добросъвѣстно изпълни отечественитѣ си задължения, е истински правовѣренъ служитель на Бога, на Пророка и на нашия любимъ Върховенъ Вождъ Негово Величество Царя на всички българи.

А. Арнаудовъ,
с. Абланица, Неврокопско

БЪЛГАРИТѢ ПРЕЗЪ ЕПОХАТА НА ТУРСКОТО РОБСТВО

Малко сѫ източницитѣ, отъ които може да черпимъ сведения за живота на българитѣ презъ време на турското робство. Съ положителность, обаче, може да се каже, че най-печалниятъ и мраченъ периодъ отъ българската история е епохата на турското иго отъ 15 вѣкъ до началото на нашето възраждане. Сведенията за този важенъ периодъ, презъ който сѫ извършени толкова много и толкова дълбоки промѣни, сѫ крайно оскѫдни. България, намирайки се въ центъра на тогавашното голѣмо турско царство и откѫсната всецѣло отъ свѣта, останала незасѣгната отъ великото движение на европейското възраждане, чужда за новата цивилизация, книжовность, наука и развитие въобще. Най-оскѫдна е и нашата писменость отъ онова време. Заради туй нашитѣ историци, за разясняване и разучаване на този тъй важенъ въпросъ, по липса на други източници, често сѫ принудени да прибѣгватъ къмъ приказки и пѣсни, останали отъ онова време.

Следъ окончателното завладяване на Балканския полуостровъ турцитѣ устроили свое административно дѣление, бейлеръ-бейства, кадилѫци, санджаци, нахии, каази, мюдюрлюци и др., които се управлявали отъ нарочни чиновници: бейлеръбееве, кадии, валии, паши, спахии, бееве и др. Всичкото население било рая безправна, съ изключение на нѣкои по-събудени или въ по-непристѫпни области, които, за да ги държатъ на своя страна, турцитѣ имъ давали известни привилегии. Турската държава се издържала отъ данъци и налози, най-тежкиятъ отъ които е билъ ежегодното събиране деца за яничери, което ставало изключително отъ християнскитѣ народи. Привилегированата рая изпълнявала най-важнитѣ задачи и на нея се опирала главно турската държава при управлението на народа. Хората отъ привилегированата рая се грижели за спокойствието, но и отговаряли за народа. Тѣ ходѣли войници — войнигани, началницитѣ имъ били обезателно турци, наричани черибашии; служели за постройка на позиции, мостове и пр. — черохари, служели като моряци въ търговска или военна флота — кюрекчии и гемиджии; наблюдавали брѣговетѣ на моретата, като се упражнявали въ изкустно плуване за спасяване отъ водитѣ на хора, стоки и пр. — далгъчи; пазѣли проходитѣ и планинскитѣ тѣснини — дервенджии; пазѣли горитѣ отъ пожарища и откривали разбойници — коруджии; пазѣли граничитѣ на империята и се притичвали на помощь на войската, когато станѣло нужда — мартолози или граничари; опитомявали и давали на държавата по единъ или нѣколко сокола за военни цели — соколари или доганджии и др. Освенъ това, привилегировани били и майсторитѣ по разнитѣ занаяти. Всички тѣ били рая, но не плащали така голѣми данъци, както раята безправна, върху гърба на която тежали всич-

китѣ берии и ангарии. Тия привилегии показватъ, че турцитѣ отначало не били жестоки, съзнавали, че сж малобройни и не въ състояние сами да си вършатъ тѣзи работи. Затова често прибѣгвали до помощьта на християнското население срещу известни свободи и права. Голѣми права и привилегии били дадени и на търговцитѣ, които можели да се движатъ всѣкога и навсѣкжде, да носятъ оржжие, да яздатъ добри коне, да се обличатъ хубаво, да иматъ слуги и пр.

Всички тия привилегии обаче съвсемъ не задоволявали желанията на широкитѣ маси народъ. Който е билъ привилегированъ, той добрувалъ само за себе си — положението обаче на раята безправна било съвсемъ друго. Върху плещитѣ на тая рая падала издръжката на цѣлата държава. Особено се влошило положението на безправната рая къмъ края на 16 и началото на 17 вѣкъ, когато почва и упадъка на турската държава. Привилегиитѣ се ограничили пъкъ, и за каква да е макаръ малка простжпка българитѣ били най-жестоко наказвани, поради което прието е да се характеризира онова време като епоха на най-тъмното робство. Честьта и достойнството на българина били понизени до най-последна степень. Докато турчинътъ, като победитель е ага, господарь, важенъ и благороденъ, ималъ всѣкакви лични и граждански права — българинътъ презъ това време билъ безправенъ робъ. Докато турчинътъ можелъ да се облича въ скжпи и разноцвѣтни дрехи, да се носи като голѣмецъ и гради хубави и високи кжщи, да носи оржжие и язди силни и хубави коне, както и да изразява бурно и съ външни знаци своята сила и власть, българинътъ, безправенъ робъ, трѣбвало да се държи смирено, съ наведена глава, съ облѣкло просто и черно, и винаги да е послушенъ. Докато турцитѣ не плащали никакви данъци, понеже съ това се ужъ унижавали като

хора, българитѣ, като безправна рая, трѣбвало да плащатъ и издържатъ нацѣло своитѣ господари. И не само това, но и да облича, отоплява и подържа гладната и полугола мюсюлманска сбирщина, която дошла и се заразполагала въ тукашнитѣ земи. Презрѣната рая не можла да има кжщи по-високи отъ тия на дошлия турчинъ. Тя нѣмала право да бѣлосва кжщата си съ варь или бѣла, червена и особено зелена боя; българинътъ робъ неможелъ да има конь или волъ по-якъ и по-красивъ отъ турчина. Богомолнитѣ заведения трѣбвало да бждатъ зидани въ скришни и прихлупени мѣста. Презрѣниятъ робъ можелъ да се отърси отъ тежкия товаръ и да добие права, равни на правата на агата, само когато приемѣлъ мохамеданската вѣра. И наистина, нѣкои отъ раята, за да турятъ край на голѣмитѣ си мжки и тегла, решавали и преминавали въ исляма. Тъй измжченитѣ българи ставали мохамедани, а впоследствие воевателитѣ, за да си подсигурятъ единъ здравъ и едновѣрски тилъ, прибѣгнали и до принудителни помохамеданчвания на цѣли области, какъвто е случая съ Родопския край, Пиринско и нѣкои области въ Македония. Приелитѣ по тоя начинъ новата вѣра бедни българи веднага смѣняли облѣклото и имената си и почвали да живѣятъ като истински аги, да подържатъ много жени, да учатъ турски привички и др. Тѣ добивали веднага турски лични, военни и политически права. Къмъ такива новопомохамеданчени турцитѣ се отнасяли много почтително и съ снизходителность. Това давало възможность на нововѣрцитѣ да се надъхватъ и свирепствуватъ още по-грозно и по-безчовѣчно надъ близкитѣ си родни и сънародници, отколкото самитѣ турци. Отоманската държава се основавала не върху народностьта, а върху вѣрата. Впоследствие, отъ тия нови мохамедани нѣкои съ по-голѣми дарования се издигали та получавали и важни

военни и държавни постове: чаушъ, бей, паша и др., обаче не въ своя край, а все въ вѫтрешностьта или столицата на страната. Това е вкратце миналата история на насъ българитѣ мохамедани.

Такова е било положението на нашия народъ подъ ятагана на завоевателя и произвола на неговата безчовѣчность. Но всичката тази безчовѣчность и жестокости все пакъ не могли да сломятъ духа на нашия народъ, а напротивъ, отъ тѣхъ се роди реакцията и отъ тамъ, свободата на България. Ние, българитѣ мохамедани, сме последната останка отъ туй племе, които, рано или късно, всички трѣбва да се осъзнаемъ и независимо отъ вѣроизповѣданието ни да се приобщимъ къмъ общата ни Родина България.

Б. М. Сердаровъ

БУДИТЕЛЬТЪ И НИЕ

Когато заглъхна кървавото ехо и на последното възстание, сподавено нѣкѫде въ дебритѣ на Балкана, когато като че ли загасна последната свещена искрица на чудовния български духъ, когато цѣлъ народъ тръпнѣше отъ ужаситѣ на небивалото робство и надъ цѣлата му земя се размахваше бича на тържествуващия победитель, — никой вече въ свѣта не помисляше дори, че името Б ъ л г а р и я отново ще се чуе. И, наистина, то почна да се забравя. Яремътъ на двойното робство бѣше привѣлъ низко къмъ земята главата на българина. Той бѣше вече само безправна рая и никой вече не можеше да познае въ него гордия потомъкъ на Крума Страшни, Симеона Велики, Иванъ Александра.

Тѫжна и печална, запустѣла бѣше и българската майка земя. Огънь и мечъ царуваха надъ нея; тя като че ли бѣше забравена и отъ самия Богъ. Въ дългата и безкрайна почти непрекѫсната борба презъ вѣковетѣ, българинътъ бѣше победенъ, и победительтъ можеше да тържествува. Но

точно тогава, когато всичко като че ли обезпечаваше крайния резултатъ на „С м ъ р т ь и С в о б о д а“, въ тази борба между врага стана чудото. Единъ отрекълъ се отъ свѣта монахъ, тамъ нѣкѫде на югъ, на синора на земитѣ на изнемогващия българинъ, при слабата свѣтлина на вощеницата, довърши онази книга, всѣки редъ отъ която бѣше пламъкъ. Тогава този немощенъ старецъ напустна Атонския монастиръ и тръгна на северъ къмъ своитѣ братя, за да имъ предаде най-скѫпия даръ, който тѣ тогава можеха да получатъ, — История на забравеното си славно минало.

Въ пепелището на народното огнище този монахъ бѣше намѣрилъ последната искра отъ миналото, раздуха я и като факла я понесе надлъжъ и на ширъ по българската земя, голъ и босъ, гладенъ и жаденъ.

— Защо? — повтаряше той навсѣкѫде: ти не се наричашъ б ъ л г а р и н ъ? Или не знаешъ, че сиималъ царство и господарство? И неговото „з а щ о“ се понесе отъ градъ на градъ, отъ село на село. Неговата книга се преписваше съ трѣскави, треперещи ржце. Така стои и днесъ въпросътъ съ нашитѣ братя българи мохамедани, които за голѣмо съжаление и днесъ все още продължаватъ да се срамуватъ отъ своя произходъ като истински сто процентови българи. Та нима искатъ по-голѣми доказателства отъ тия, които се срѣщатъ навредъ, а особено въ случая съ новоосвободенитѣ наши братя българи-християни и мохамедани, които и до днесъ говорятъ стариятъ Кирилометодиевски езикъ, въпрѣки строгитѣ мѣрки на гръцкото правителство да ги сочи и счита не за българи, а за гърци, потурчени още презъ епохата на тъмното имъ робство, което, за голѣмо съжаление, не бѣше тъмно за гърцитѣ, а за насъ — българитѣ? Може би, да ви се види чудно, ако ви кажатъ, че множеството отъ нашитѣ братя българи се срамуваха да говорятъ собствения си езикъ подъ голѣмитѣ

тормози и часть отъ тѣхъ днесъ почти сѫ забравили първородниятъ си майчинъ езикъ, а помацитѣ, както ги познаватъ мнозина, сѫ го запазили досущъ такъвъ, какъвто си е билъ преди стотици години. Незасѣгнати отъ никакво гръцко влияние, обаче, тамъ жалкото за тѣхъ пъкъ е, че тѣ се считатъ за турци, както е и съ повечето въ предѣлитѣ на китнитѣ Родопи. Ето защо Паисиевата история наново ще трѣбва да се преписва въ хиляди екземпляри и се разнесе и въ най-тъмнитѣ кѫтове на Родопитѣ, отъ които до скоро се чуваха само воплитѣ и риданията на това население, незнаейки истинския пѫть и скитащо се безъ цель и идеали. Какво отъ това, че въ тѣхъ все още продължава да сѫществува оная язва въ тѣхнитѣ сърдца, да познаятъ истината и съ открити чела да заявятъ на свѣта своя славянски произходъ? Ето защо, Паисиевото „защо“ ще трѣбва дълго време още да чука навредъ и настойчиво по всички порти на всички българи мохамедани за тѣхното приспивано народно съзнание и принадлежность, и българскиятъ духъ отначало несмѣло, а после шеметно да започне да чертае пѫтя на своя дивенъ възходъ. Кръвьта на великитѣ свободолюбиви прадѣди ще се обади, и тѣ нивга вече нѣма да се съмняватъ въ своя истински произходъ.

2. ВЪЗРАЖДАНЕТО НА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ

Има повече отъ единъ милионъ мохамедани. Тѣзи мохамедани не сѫ дошли отъ Азия, както обикновено мислятъ. Това сѫ потомци на онѣзи българи, преобърнати въ исляма въ епохата на завоеванието и следващитѣ години. Това сѫ деца на сѫщата раса, на сѫщата страна, отъ сѫщото това колѣно. А измежду тѣхъ има и една часть, които не говорятъ другъ езикъ освенъ българскиятъ.

Мидхадъ паша

Какво трѣбва да разбираме подъ възраждане на българитѣ мохамедани. За да се поставя и днесъ този въпросъ, толкове важенъ следъ като толкова много се пише и говори, очевидно е, че се дължи на нѣкаква неясность въ разбирането на

този въпросъ. Думата ми е именно за възраждането на българитѣ мохамедани като българи, като жива часть отъ общото тѣло на българския народъ.

То въ българитѣ-мохамедани още е доста далечъ отъ развѣтъ поради недейни още национални сили, творческа енергия, културно битие, като подемъ за национално самосъзнание, чувство на народностна самоценность, и изживяване на народностно достойнство. Възраждането е връзка съ миналото, възкресяване на историческото минало; то е будна историческа паметь. Възраждането, като голѣмо културно историческо движение, трѣбва да почива върху една духовна даденость, върху душата на народа. Създаването на народностьта и народностното съзнание се обуславя отъ физически и духовни фактори. Биологически (кръвь, раса), географски, езикови и битови особености обуславятъ произхода на дадена народность, както е случаятъ съ българитѣ-мохамедани. Ако потърсимъ всички тѣзи фактори, които обуславятъ произхода на даденъ народъ, безсъмнено ще ги намѣримъ въ нашитѣ кръвни братя българитѣ-християни.

Преди половинъ вѣкъ настѫпи тъй много очакваната свобода за цѣлия български народъ, Свобода, изградена върху пепелищата на стотици и хиляди селища, върху грамади отъ кости, рѣки отъ кърви на историческия Батакъ, Перущица, Брацигово, Панагюрище и още много др. Най-после огрѣ слънцето на свободата за цѣлия български народъ. Тя огрѣ съ милионитѣ си лѫчи душитѣ на изстрадалия български народъ презъ 1878 год. Рухнаха устоитѣ на вѣковна империя, която се е крепѣла на гнилитѣ си основи. Лѫчитѣ на свободата обаче не сѫ достигнали още до душитѣ и сърдцата на това съ коравъ духъ българско население отъ Родопския край, известни подъ най-разични мѣстни назовавания: ахряне, помаци, българи-мохамедани и др.

Тия наши братя сѫ първитѣ жертви на завоевателя турчинъ, който презъ 1656 год. подъ страхъ на силата на меча и глада сѫ приели исляма по инструкциитѣ на Мехмедъ Кюпрюлю. Първи сѫ приели мохамеданството българитѣ отъ Родопитѣ, а именно Чепинско корито въ с. Костандово, споредъ лѣтописа на попъ Методи Драгиновъ отъ с. Корава, тогавашенъ очевидецъ. Всички тѣзи хора отъ Чепинско, Смоленско, Девинско, Неврокопско, Златоградско, Асеновградско, Ловчанско сѫ били съблазнени отъ обстоятелството, че ще се ползуватъ отъ много права. Тия помохамеданченаци, населяващи повече отъ три вѣка Родопския край, които говорятъ чистъ български езикъ, и до днесъ мнозина отъ тѣхъ не сѫ почувствували настѫпилата свобода. Едва напослѣдъкъ се появи едно ново схващане отъ редица наши родопски културни труженци и просвѣтени и интелигентни българи-мохамедани, които издигнаха високо своитѣ гласове въ името на историческата истина, подобно на Паисий Хилендарски: „Братя, не се заблуждавайте въ приказкитѣ на мнозина чужди агенти, както съ миналото сѫ правили гърцитѣ. Ние, българитѣ мохамедани, не сме инородци, както ни смѣтатъ даже мнозина наши братя християни, а сме чисто сто процентови българи и съ право трѣбва да се радваме на свободата и да работимъ за величието на Велика и обединена България".

За всеобща радость на интелигентни българи мохамедани повикътъ не остана като гласъ въ пустиня, а отекна въ душитѣ и сърдцата на всѣки здраво мислящъ родопчанецъ. Най-после, слѣдъ дълги лутания се намѣри правиятъ пѫть, водещъ къмъ истинското разрешаване на този тъй важенъ народностенъ въпросъ, водещъ къмъ народностно осъзнаване и културно издигане, разрушаване на гранитната стена — вѣрски фанатизъмъ — който сковаваше умоветѣ и сърдцата на

нашитѣ братя. Споредъ мохамеданството, всичко което води къмъ прогресъ и култура, е грѣхъ непростимъ за всѣки мохамеданинъ. Напримѣръ азъ, като учитель, имахъ следния случай въ едно българо-мохамеданско селище: отивайки на ревизия по квартиритѣ вънъ близу до обора виждамъ окачена торбичка съ учебницитѣ на ученичка. Питамъ: — Защо е така? — а бащата ми казва, че е грѣхъ да се внасятъ книгитѣ въ стаята, гдето се отправя молитвата къмъ Аллаха, съ изключение само на свещената книга Коранъ, която единствена може да стои въ кѫщи.

Срѣдствата за така поставената цель сѫ различни, но трѣбва да се отбележи, че въ този естественъ процесъ несъмнено играе и ще играе главна роля българското училище, единъ отъ главнитѣ фактори следъ семейството и казармата за народностното самоопредѣляне на кой да е народъ.

Училището ще може да покаже на младото поколѣние пѫтя на историческото развитие на българския народъ, участьта на българитѣ мохамедани и възкресяване на славното минало на българския народъ. Училището ще вдъхне любовь къмъ българската история, българския народъ и Отечество.

Съ възраждането на българина мохамеданинъ върви и неговата вѣра. Защото безъ вѣрата, душата на българина мохамеданинъ е истински негодна и разбита. Ето защо възраждането, като историческо движение, което едва сега начева, трѣбва да увлѣче съзнанието имъ съ чара на идеята за нация, идеята за народностьта като единство, изградено върху основата на езика, бита, духовната и културна самобитность, историческата сѫдба, трѣбва да се възвеси и изясни въ съзнанието на българитѣ мохамедани. Така, националната идея, въздигната въ едно живо съзнание, се явява като основа, върху която ще се изгради единството на

нацията. Отъ друга страна, когато говоримъ и провеждаме възраждането на нашитѣ братя българи мохамедани, трѣбва да внимаваме и да сме много предпазливи, да не би нѣкакъ да пренебрегнемъ значението на вѣрата имъ, защото тѣ трѣбва да се укрепяватъ въ собствената имъ вѣрска принадлежность. За истинското възраждане на българитѣ мохамедани е необходима усилена и планомѣрна възрожденска дейность. Наложително възпитаване на българитѣ мохамедани въ добродетелитѣ на нашия народъ, възвисяване духа на вѣрата въ родолюбието. Вѣрата, съ която нѣкои смѣтатъ, че ние не принадлежимъ къмъ българитѣ, е неосновательно доказателство за народностната принадлежность. Тогава ние бихме казали, че и другитѣ народности мохамедани незнаятъ за своя произходъ, защото източникътъ на мохамеданството иде отъ Арабия, откждето бива възприето и отъ ония, които по-късно насилствено го предадоха и наложиха и на насъ българитѣ мохамедани. При все това, обаче всрѣдъ обширниятъ Родопски лабиринтъ, недостжпенъ въ миналото, е останалъ незасѣгнатъ отъ други промѣни, съ изключение на вѣрата. Битътъ, животътъ, езикътъ и културата имъ е останала и до день днешенъ непромѣнена. Така, затворени въ своитѣ планински селища, откжснати и отдалечени отъ културни центрове на страната, българската книга, четмо и писмо слабо прониква въ българо мохамеданската кжща. Тукъ се налагатъ именно по-сериозни грижи отъ страна на учителитѣ въ мохамеданскитѣ селища, да преподаватъ тѣ историята и миналото, сжщо да има вечерни курсове, да се запознава неграмотната маса съ четмо и писмо.

Слънцето, това е учительтъ, който съ своитѣ лични качества ще даде духовната храна, ще стопли почвата, та посѣтитѣ семена да дадатъ обиленъ и богатъ плодъ. Той трѣбва да се ржководи всѣкжде и всѣкога отъ мисъльта, че той е единъ животворецъ лжчъ и творецъ на единъ новъ животъ въ свѣтлината на националния идеалъ.

Тамъ, гдето има смѣсено училище отъ българи мохамедани и християни, учительтъ ще трѣбва да се погрижи за създаването на най-благоприятни взаимни условия и отношения, така че да не се чувствува никаква разлика между еднитѣ и другитѣ. Въ игри и екскурзии, забави и развлѣчения непремѣнно да не се пренебрегватъ еднитѣ, като лошо облѣчени, прости, свити другоѣрци, а винаги, всѣкога и всѣкжде да бждатъ заедно и да се чувствуватъ като истински родни братя. Всичко това е особено важно, защото само тъй ще можемъ да изкоренимъ една лоша мисъль всрѣдъ тѣхъ, че понеже сж другоѣрци, не принадлежатъ къмъ тоя народъ.

Семейниятъ животъ на българина мохамеданинъ заслужава сжщо сериозно внимание, тъй като той си има своитѣ тънкости за разрешаване. Животътъ, който се води, никой отъ насъ не би посмѣлъ да имъ завиди, заслужава да ги съжаляваме, а тѣзи, които още го подържатъ, да се порицаятъ отъ всички интелегентни и осъзнати българи мохамедани. Въ него има толкова много несъобразности съ огледъ днешния начинъ на живѣене. Днесъ, па и въ най-старо минало, той е случаенъ и нещастенъ, защото двата стожера въ семейството се събиратъ случайно по натрапничеството на родителитѣ или други външни фактори. Тукъ и дума не може да става за свободния изборъ между момъка и момата. Винаги тѣ сж принудени да се подчиняватъ на волята на своитѣ родители, и тъй като тѣ сж събрани насилствено, то едва ли би могло да си помислимъ за обичь между тия нещастници, жертва на коравия религиозенъ фанатизъмъ на своитѣ родители. Обичьта, която е основниятъ факторъ на щастието и благоденствието на дадено семейно огнище, тука липсва.

Но въпрѣки всичко, тукъ като че ли мѫжътъ е запазилъ онова свещено право на свобода въ изборъ, какъвто, разбира се, другата страна нѣма. Той може да вземе за своя другарка, която мома си пожелае, безъ значение на това, дали тя го е обичала или пъкъ обратното. Вѣрвамъ, че на мнозина отъ васъ ви е познатъ старият български обичай за „откраднването“ на мома отъ къра или отъ кѫщи. Тукъ тя насилствено бива отвличана отъ момъка и това е достатъчно тя да бѫде негова законна съпруга предъ вѣрскитѣ власти сѫщо и предъ обществото.

Ако ли пъкъ по нѣкакъвъ начинъ тя съумѣе да се изтръгне отъ рѫцетѣ му, то за обществото и предъ него, тя остава нахапана овца и всички я отбѣгватъ. И ето, че тъй сключениятъ бракъ, който е построенъ на такива гнили основи, води и ще води винаги къмъ всѣкидневни раздори, а следъ тѣхъ и разводитѣ, които представляватъ съвсемъ лека работа за тъй нареченитѣ мюфтии, чиято съвѣсть много лесно се продава и бракътъ е разтрогнатъ аламинутъ.

Кой отъ васъ би отказалъ, че този въпросъ не е отъ първостепенно значение и чака своитѣ достойни реформатори изъ срѣдата на културни и образовани българо-мохамедански мюфтии и свещеници? Но тѣзи хора, трѣбва да бѫдатъ подготвени за свещената мисия и съ своя личенъ примѣръ да спечелятъ обичьта и уважението, както на всички братя мохамедани, така и на християнитѣ. Защото възраждането на единъ народъ не се състои само въ многословието, но въ дѣлата на неговитѣ достойни водачи. Днесъ, вѣкътъ на културата и напредъка, не може да търпи туй срамно положение на робство, въ което се намира българката мохамеданка. А виновникътъ е пакъ съпругътъ, който забранява много нѣща на своята съпруга. Отъ сърдцето на Родопа се чуватъ гласоветѣ на

хилядитѣ подтиснати майки и деца, риданието на хиляди девойки. Тамъ се очертаватъ безвременнитѣ гробове на млади българо-мохамеданки. И тъй спокойствието на българо-мохамеданското семейство трѣбва да бѫде осигурено, защото стожеритѣ на една държава, както казахъ, това сѫ: семейството, училището, казармата.

Икономическото състояние на това Родопско население е едно отъ най-окаянитѣ; върху него съмъ писалъ и другъ пѫть и все пакъ има да се пишатъ стотици страници. Разкошъ е за бълг. мохамеданинъ качамакъ съ масло или съ сирене, извара, а десертъ огуртъ. Нѣщо обикновено е днесъ да се види всрѣдъ зима бъл-мохамеданинъ и деца съ изподрани царвули, изъ подъ които се подаватъ зачервени пръсти отъ студъ. Често пѫти ще видишъ старъ бъл-мохамеданинъ, нарамилъ торба съ ръженъ хлѣбъ или мамулъ, се запѫтилъ къмъ своето стадо, което е далечъ въ планината. Тамъ често му е постелка скѫсана черга и извехтѣло кепе, вѣренъ другарь рунтавото куче — близки приятели вакли овчици. Тъй доскоро, захвърлени изъ дебритѣ на китна Родопа. тия планинци живѣятъ своя нерадостенъ животъ. Но никога той не се оплаква отъ състоянието си, въ което е изпадналъ.

Той го приема, като всѣки отъ тѣхъ мисли, че това отъ Аллаха било наречено и вървятъ съ напукани рѫце, окѫсани дрехи и посинѣли лица, свити и сгърчени сърдца.

Едничката имъ утеха въ дни на радость е да седнатъ подъ нѣкой гигантски кичестъ боръ на зелената трева и на нѣкой високъ връхъ, отъ кѫдето да надуе своя меденъ кавалъ, разпръсвайки мѫката, желанията и копнежитѣ отъ връхъ на връхъ. Дивна е тая наша мелодия, напомняща нѣщо близко, нѣщо родно и мило. Ние имаме чудно хубави пѣсни по съдържание, по форма, а мелодията е омайна и пленителна.

Тъй пѣятъ и говорятъ нашитѣ родопски братя българи-мохамедани на чистъ Кирило-Методиевски езикъ, дългото имъ общуване съ турчина завоеватель не е могло да измѣсти първородния ни майчинъ езикъ, българскиятъ.

Въ заключение ще кажа, че ние бъл-мохамеданитѣ, особено просвѣтенитѣ и интелегентнитѣ, ще трѣбва да работимъ съ перо и слово, дѣла и примѣри срѣдъ нашитѣ братя, да сломяваме дебелитѣ устои на гранитната стена на вѣрския и дълбоко религиозенъ фанатизъмъ, мрака на вѣчното невежество.

Тъй да огрѣе умоветѣ и душитѣ имъ нова мисъль и новъ духъ, като се стремимъ все напредъ. Началото е сложено, назадъ връщане нѣма. Ние сме единъ народъ съ единъ езикъ и една душа. Този фактъ е доказанъ и всѣки день все наново се доказва.

Обръщайки се къмъ братята мохамедани, сѫщо и къмъ братята християни, искамъ Вашата подкрепа, да изградимъ съ общи усилия една велика и възродена България, като сме готови да жертвуваме и живота си, когато Родината ни го поиска.

М. Шарковъ

БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ ВЪ ОБЕДИНЕНА БЪЛГАРИЯ

Днесъ цѣлиятъ български народъ изпитва радость, че се създаде Велика България, че отпочна бързъ народностенъ възходъ, който се очакваше отъ всѣки родолюбивъ българинъ. Защото осѫществи се вече идеалътъ за обединението на българския народъ, правдата възкръсна и възтържествува, като сразя всички вражи сили.

Днесъ, заедно съ всички българи, се радватъ и българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание, които сѫ часть отъ българския народъ. Тѣ населяватъ южнитѣ склонове на Родопа, източно отъ

рѣка Мѣста до Гюмюрджина. Тия мѣста сѫ населени почти изключително отъ българи съ мохамеданско вѣроизповѣдание. Освенъ това тѣ сѫ пръснати въ по-малки или по-голѣми селища, сѫщо и въ старитѣ предѣли на страната ни. И макаръ и да сѫ чистокръвни българи, тѣ стоятъ отчуждени и не могатъ да вематъ открито участие въ великата радость.

Българитѣ мохамедани въ новоосвободенитѣ земи сѫ били въ единъ тежгълникъ, въ който сѫ се гнетѣли, безъ да имъ нѣкой помогне. Отъ една страна, изповѣдватъ мохамеданска религия, която ги е теглила къмъ мохамеданството; отъ друга попаднали въ границитѣ на Гърция, тѣ сѫ били теоризирани и третирани наравно съ българитѣ християни; отъ трета страна е била връзката съ българската нация, къмъ която принадлежатъ, макаръ още да не съзнаватъ това напълно, но за което най-добре говори чисто българскиятъ майчинъ езикъ и старобългарскитѣ традиции. Облѣчени съ натрапенитѣ имъ преди вѣкове дрехи, които свидетелствуватъ за тѣхното помохамеданчване, мѫжетѣ съ червени фесове на главитѣ си, голѣми бѣли чалми, а женитѣ — съ черни фереджета и бѣли яшмаци, все пакъ, обаче подъ червения фесъ и черното фередже туптятъ български сърдца и въ жилитѣ имъ тече гореща българска кръвь!

Българитѣ мохамедани, живущи въ китна Родопа, сѫ останали и до днесъ вѣрни на своята нация. Тѣ несъзнателно сѫ още привързани и обичатъ своята родина, защото тукъ за първи пѫть сѫ огрѣни отъ слънцето, и тукъ за първи пѫть сѫ изговорили чисто българския майчинъ езикъ! И ако тѣ не излизатъ съ слово и перо да изкажатъ своята обичь къмъ отечеството си и радостьта си отъ Велика България, то е защото сѫ останали невежи и изповѣдватъ мохамеданска религия, която не имъ дава възможность да бѫдатъ по-просвѣтени

и по-прогресивни въобще въ живота. Не проучили до днесъ своята история и жестока сѫдба, за да знаятъ, че наистина сѫ българи и тогава да могатъ явно и смѣло да заявятъ, че сѫ синове на своето отечество, тѣ все още водятъ едно затворено и несмѣло сѫществуване.

Много сѫ още българитѣ християни, които все още не знаятъ за тѣзи невинно изостанали въ развитието си българи, които носятъ отпечатъка на българското страдание и които сѫ неизлѣкувана още рана въ тѣлото на българската нация, която напомня и свидетелствува двойното петвѣковно робство, изживѣно отъ единъ храбъръ народъ на балканитѣ.

Обаче, радостенъ е фактътъ, че Министерството на народното просвѣщение отвори вече и въ най-малкитѣ села училища, които, безъ съмнение, ще помогнатъ за пълното национално осъзнаване на сънародницитѣ българи-мохамедани. Така започнатото и градено съ толкова любовь и трудъ отъ една идеалистична група българи-християни и българи-мохамедани народностно съзнание и културно издигане на българитѣ мохамедани, ще стане по-скоро фактъ, и тогава ще се осѫществи великото народно копнение за една мощна нация въ центъра на Балканитѣ, която ще се наложи съ своитѣ жизнени и културни предпоставки.

ПИСМО ДО „РОДОПА“

Любезни г-нъ редакторе,

Особеното днешно настроение ме кара да Ви напиша това писмо, съ което да Ви обадя, че отъ какъ съмъ постѫпилъ на служба тукъ въ казармата, получавалъ съмъ и продължавамъ да получавамъ писма отъ моитѣ другари и братя-възрожденци, които въ всѣко писмо ми споменаватъ за ежедневното издигане на нашето велико дѣло,

което за напредъ трѣбва дв бѫде още по-силно и здраво подкрепено отъ всѣки възрожденецъ и осамосъзнатъ младежъ, при днешна Велика и Обединена България. За да се постигне обаче задачата, която ни предстои като възрожденци и за да преуспѣе нашето велико дѣло, ще трѣбва да работимъ безспирно и задружно и то тъй, както го изисква новото време, при което не може да сѫществува единъ закорененъ и гнилъ фанатизъмъ, насаденъ и вдъхнатъ отъ неразбираемото наше евангелие — Корана и отъ твърдия бичъ на инородеца, който преди години е пирувалъ и бѣснѣлъ изъ диплитѣ на китната и красива Родопа. Азъ особено много съмъ зарадванъ, че и почитаемото правителство не ни забравя, като взема грижата и ни помага въ всѣко начало и бди съ закрила надъ насъ. Впрочемъ, радвамъ се, както споменахъ и по-горе, за редица нѣща и най-вече, като чета Вашето списание и виждамъ, кѫде сѫ назначени нови мюфтии, които вече сѫ заели своя постъ и съ трудъ и постоянство работятъ за Царь и Родина. Съ това трѣбва да се радватъ всички наши братя, които въ гърдитѣ и сърдцето си носятъ български духъ, а да изкажемъ и нашитѣ безкрайни благодарности къмъ онѣзи високопоставени лица, които никога не ни забравятъ. Казвамъ, да благодаримъ, защото отъ сега нататъкъ нѣма да бѫдемъ изоставени най-назадъ и ржководени отъ волята и натиска на онѣзи, които завладѣха сърдцата на най-добритѣ българи и почерниха съ фереджето нашитѣ сестри (девойки), за което, естествено тѣ не сѫ виновни. Нима и тѣхъ не боли тежката рана на сърдцето, породена отъ черното минало на агарянина? Но сега нѣма вече онѣзи белези, които бѣха причина да ни наричатъ помаци и ахмаци. Ние вече не сме помаци, а българи: по кръвь, народность, езикъ, нрави и традиции. Дойдоха вече времената, въ които ние, младото поколѣние, ще се боримъ

до край, за да видимъ утре всички българи, наредени въ стройнитѣ редици подъ скиптъра на Върховния ни Вождъ и подъ знамената на Велика и Обединена България.

Моитѣ най-искрени и възрожденски пожелания:

Тр. войникъ Ботю Асеновъ*) отъ с. Стояново, Ардинско, подѣл. 3254 В. п. Чеганъ, 6. VII. 1942 год.

Ахмедъ Ас. Косовски)**

НАПРЕДЪ КЪМЪ ОСЪЗНАВАНЕ

Било е време, когато Родопа е била населявана само отъ българи християни. Тая истина и днесъ ни боде въ очитѣ, но още малцина сме, които всеотдайно служимъ на истината и я проповѣдваме прямо и искрено предъ голѣмитѣ наши съвѣрци и съвѣрки.

Християнската религия преди 280 години е била слънцето въ душитѣ на нашитѣ прадѣди, което тиранътъ съ кърваво насилие и лукаво подкупничество гасилъ. Това слънце не е угаснало и до сега и нѣма никога да угасне. То грѣе изъ подъ развалинитѣ на опожарени черкви презъ помохамеданчването ни, а имената на тия черкви, напомнятъ и нашепватъ на сърдцата ни за оная звѣрска постжпка на тирана, която подържа още злия духъ у българина мохамеданинъ.

Нѣкжде изъ околноститѣ на гр. Самоковъ се гуши малкото селце Доспей, което роди първия българинъ будитель и създатель на родната ни история. Това е Отецъ Паисий. Той пръвъ съ перо и слово заработи за народностното ни единение и начерта спасителния пжть на своя народъ. Българинътъ християнинъ се вслуша въ великата проповѣдь на Отца Паисия и ето днесъ съ просвѣта и

*) Фейзи Хасановъ.

**) Тази статия и други нѣкои въ настоящата книга сж отъ времето преди побългаряване имената. Б. Р.

култура е далечъ надрастналъ своя братъ мохамеданинъ.

Братско и пламенно е желанието на българитѣ християни да ни видятъ и ние българитѣ мохамедани единодушно да следваме свещения заветъ, останалъ и завещанъ отъ родоначалника на историята на българския народъ.

Много народи изповѣдватъ християнството, обаче по народность се различаватъ коренно едни отъ други.

А именно: народностьта е раздѣлила народитѣ съ граници, макаръ че, можеби да иматъ една вѣра.

Турция има граници съ Сирия, Месопотамия и Персия. Това е достатъчно да се разбере, че сж отдѣлни народи съ мохамеданско вѣроизповѣдание.

Ако ние, българитѣ мохамедани, не отдѣлимъ вѣра отъ народность и не се осамоосъзнаемъ, като чисти българи, мнозина отъ насъ ще се смѣтатъ за турци и ще бждатъ врагове на собствената си майка България.

Край на заблудитѣ, съвѣрци! Нашиятъ народностенъ пжть е светъ и чистъ, но трѣбва да махнемъ тръните, съ които е посѣтъ пжтя отъ робия и невежество.

Въ с. Райково имаме духовно училище. Е, това не е ли документъ и най-голѣмо доказателство, че държавата дава пълна свобода на вѣроизповѣдание? Кой ни преследва вѣрата? — Никой. А за срамъ на насъ българитѣ мохамедани, още се намиратъ продажници на скжпата ни народность и Родина.

Азъ, като българинъ, открито мога да кажа на всички мои съвѣрци, че пжтьтъ на невежеството ни е донасялъ много злини и мизерия и ще продължава да ни държи като роби, не на майката Родина, а на чуждата пропаганда, която е безжалостенъ бичъ на насъ и поколѣнието ни.

Напредъ, съ народностьта, съвѣрци! Нашето спасение е тамъ!

Изъ в. „Красногоръ“

Желѣзко Севериновъ
студентъ-агрономъ

ЗАДАЧИ НА ДРУЖБИТѢ „РОДИНА“

Бѣше време, когато липсваше какъвто и да било духовенъ интересъ у българитѣ мохамедани, населяващи обширната Родопска область. Тѣ не се интересуваха отъ културата, която напредваше и напредва съ бързи крачки. Живѣеха въ непрогледенъ мракъ. Само нѣкои християни родопчани, отрастнали въ Родопа и живѣещи за нея, виждаха онова, което ставаше.

Но намѣриха се млади, будни и просвѣтени българи мохамедани, които съ своята младенческа непокварена душа прозрѣха истината на своя произходъ, виждаха, т. е. чувствуваха, че въ жилитѣ имъ тече българска кръвь, и тѣ именно, съ подкрепата на свои родни братя родопчани християни, сложиха основата на просвѣтителната дружба „Родина“, най-напредъ въ Смоленъ.

Каква бѣше задачата на дружбата? Дали само да се премахне чуждата пропаганда? Това бѣше една отъ задачитѣ, но имаше и други много важни задачи. Основателитѣ и членоветѣ на „Родина“, трѣбваше да почнатъ една голѣма дейность за културно и просвѣтно издигане, а най-вече за национално осъзнаване, за приобщаване на българитѣ мохамедани къмъ българската народность и култура и къмъ майката отечество.

И какво стана? Отначало родинци бѣха оритвани, презирани, дори и отбѣгвани отъ страна на притѫпени и фанатични елементи. Но съ търпение и смѣлость първитѣ основатели най-после успѣха да се наложатъ, печелейки успѣхъ най-главно

по-между младитѣ. Било чрезъ вечеринки, било чрезъ сказки и беседи, било чрезъ срещи и дружби, тѣ можаха да спечелятъ сърдцата и душитѣ на голѣма часть отъ българското мохамеданско общество въ Родопитѣ и да пробудятъ въ значителна степень заспалото му народностно съзнание. Наредъ съ това станаха и важни преобразования. На първо мѣсто бѣ премахването на фесоветѣ на мѫжетѣ и фереджетата (мехтенитѣ) и булата на женитѣ, явни знаци на срѣдновѣковно робство и на затвореность. Днесъ вече не се вижда нито червенъ фесъ, нито пъкъ черно фередже (мехтенъ).

Движението отиде и по-нататъкъ. По примѣра на първитѣ родинци въ Смоленъ, който стана центъръ на възрожденското движение на българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание, родински дружби се образуваха и въ други съседни селища, а и въ мѣста вънъ отъ тая околия. Тъй се тръгна по свѣтлия пѫть на нашето възраждане, нашата просвѣта и култура.

Пѫтьтъ е открить. По него трѣбва да тръгнемъ всички, за да се избави нашия животъ отъ всички ония прѣчки, създавани отъ простотата и фанатизма.

Вихъръ Изворовъ
Бѣлъ-изворъ

ПРОИЗХОДЪ НА ФЕРЕДЖЕТО

Долупосочената народна пѣсень, която се пѣе отъ българитѣ мохамедани въ Златоградско, Смоленско и другаде, най-ясно показва причинитѣ, които сѫ наложили употрѣбата на черното женско намѣтало (фереджето) и булото, съ което се покриватъ и нашитѣ жени българки мохамеданки.

Въ пѣсеньта се казва:

Да ма бѣ, мале, погребала
жива въвъ гроба да влѣзамъ,

пакъ ти ма, майко, затисни
съсъ тьожки йодри камене.
Менъ ма е турчинъ загалилъ,
загалилъ още завардилъ;
че не е турчинъ отъ тува
ами е турчинъ манафинъ,
манафинъ, черенъ черкезинъ.
Хайде отъ туфъ да бѣгаме . . .
Дощерьо мила майчина,
да бѣгаме, кжде ще идиме?!
Хо да ти, майчинъ, скроиме
широка черна фередже,
та да са, майчинъ, забулишъ
съсъ бѣла корпа доземе,
замъ да та турчинъ не види
дали си мома лефтера
или си млада невѣста,
или си стара бабица.

2. ИСТОРИЧЕСКИ ДНИ

Лѣтото 1942 год. бѣ и остана отъ изключително значение за Родопския край, особено за Ардинска околия.

Осъзнаването на българо-мохамеданитѣ презъ това лѣто получи единъ особенъ импулсъ. За него си дадоха обетъ всички общественици, подкрепени щедро и безрезервно отъ народния ни представитель Иванъ Б. Батембергски. По инициативата на последния, както е известно въ селата Бѣлъизворъ, Петково, Давидково и Загражденъ се откриха станове на Мл. червенъ кръстъ и къмъ 200 девици и юноши червенокръстци, отъ ранна утринь до късна вечерь, дадоха безрезервно своята помощь на населението по пребиране на реколтата. Отруденитѣ и тънещи въ невежеството на религиозния си фанатизъмъ българо-мохамеданки видѣха за първи пжть въ кжщитѣ си своитѣ сестри, отъ

всички краища на отечеството, да полагатъ грижи за тѣхъ и децата имъ и да имъ помагатъ, да ги напжтствуватъ въ домакинството. А непознаващитѣ нищо друго освенъ трудъ и задължения българомохамедани бѣха учудени отъ младежитѣ червенокръстци, които дадоха примѣръ така, както може само братъ брата да подпомага.

Както дейностьта на младитѣ червенокръстци, така и тая на всички пионери на българизма въ края ни дадоха своитѣ плодове. Презъ това лѣто Родопа придоби новъ видъ.

Започна и довършва се единъ огроменъ по своитѣ последици исторически актъ, който веднъжъ за винаги ще тури край на различията въ Родопа и веднъжъ за винаги ще направи отъ нея онова, което е била преди тъмната епоха на черното робство, непревзимаема крепость на българщината и съкровищница на българския духъ.

Старитѣ, носени до скоро, имена на жителитѣ на тая отъ памти вѣка българска планина, които ни отчуждаваха отъ българщината, умрѣха. Населението ги захвърли въ бездната на тѣхната отжилелица и възкръсява на мѣстото имъ имената на Момчила, Слава и редица други синове на майката планина.

Нѣма селце, ни колибка въ Родопа, които да не сж обхванати отъ благородния подемъ, за който нѣма граници. Народътъ, възроденъ и опиянень отъ радость, посрѣща съ несломима и крѣпка вѣра въ свѣтло бждеще новия день на новия животъ въ Родопа.

Отъ името на възроденото си паство, като свещенослужитель, изказвамъ неговата и своята безпредѣлна признателность къмъ всички, които не пожалиха ни трудъ, ни срѣдства, въ борбата ни за народностно освѣстяване.

Искамъ още да подчертая, че ние, чадата на България, искаме, заедно съ всички братя българи християни да я изградимъ единна и силна.

Чавдаръ Любеновъ*)
с. Забърдо

ИМЕНА НА МѢСТНОСТИ КРАЙ СЕЛО ЗАБЪРДО

Не само кръвьта говори, а и бездушнитѣ природни кѫтове, заобикалящи така щедро с. Забърдо, Асеновградско, моето родно село, мълчаливо протестиратъ противъ резултата на историческата игра.

Българино, — отъ с. Забърдо, та нима красивитѣ мѣста, по които така безгрижно ходимъ, не ни говорятъ съ названията си, които всѣки день произнасяме, че тукъ преди години и то не преди много, е витаелъ чистъ български духъ. Този духъ, които е умрѣлъ въ душитѣ на поколѣнията, е останалъ да живѣе въ скалитѣ на „Человѣчницата“, „Моминъ камъкь“ и др., кѫдето българитѣ отъ тукъ сѫ се жертвували за родъ и вѣра.

А Светеката, Свети Атанасъ, Св. Петка, Могилата, Сливовска рѣка, Горно Елово, Долно Елово, Бърдище, Селища, Влакътъ, Кокалица, Черквитѣ, Балабана, Просойна, Суласка гора, Малка Коджаманица, Анатемата, Маринови ливади, Чернокана, Калинено корито, Стояноскова воденица, Вѣтерницата, Честокъ, Езерото, Ямище, Храстето, Черногорица, Топилото, Поляната, Гайдарица, Задъ камъкъ, Старо село, Кобилинъ долъ, Алпачъ, Лѫкитѣ, Шипчето, Демиретъ, Стойкитѣ, Заградъ, Ленищата, Градище, Дългитѣ дѣлове, Вартоломица, Разваления кьошкъ, Изворитѣ, Нови нивища, Плавътъ, Ушитѣ, Ваклитѣ дупки . . .?!

Ето живата картина на онова, което е било! То ще и пребѫде!

*) Смаилъ Б. Алиевъ

Иванъ М. Зеровъ*)
с. Рудоземъ

НАШЕТО СЕЛО РУДОЗЕМЪ

Искамъ да кажа нѣколко думи за нашето село Рудоземъ. Въ миналото то се наричаше Паласъ, турска дума, която ще рече с л а б о. Тъй сѫ го нарекли презъ време на робството, когато турцитѣ се застѫпили съ насила да ни помохамеданчатъ. Въ онова време нашитѣ прадѣдовци дълго време сѫ били слаби въ познанията на мохамеданската вѣра, и мѫчно сѫ ги помохамеданчили, и затова тогава сѫ го нарекли турцитѣ Паласъ, т. е. слабо въ мохамеданската религия. Въ това време на помохамеданчване сѫ били разрушени всичкитѣ дотогавашни каменни черкви и богомолни домове. Имената имъ обаче си сѫ останали и сѫ запазени и до сега, както на черквитѣ, тъй и на нивитѣ и ливадитѣ. Тѣзи названия въ Рудоземско землище сѫ следнитѣ, както ги наричаме и ние днесъ:

Пеева чôрква	Василевица
„Св. Тодоръ“	Димитрова нива
„Св. Георги“	Петкова чука
„Св. Петъръ“	Кирчова поляна
Чôрквата	Николово и др.
Димова нива	

Освенъ това, има запазени и прѣкори на мнозина хора, които се наричатъ съ чисти български имена:

Добровци	Доньовци
Боневци	Бѣльовци и др.

Запазени сѫ и българскитѣ традиции, които тачимъ и ние днесъ, и българския езикъ, който ни е майчинъ езикъ и на който говоримъ и ние днесъ. Българскиятъ духъ днесъ възпламенява душитѣ ни. Затова ние, българитѣ мохамедани, не бива да се самозаблуждаваме и да се срамуваме да се наричаме българи, такива, каквито сме си.

*) Асанъ М. Зеровъ

III. НАРОДОУЧЕНЪ ОТДѢЛЪ

1. НОСИИ.

Байрямско хоро въ с. Костандово, Чепинско.

На рѣката.
с. Забърдо, Асеновградско.

Жена отъ с. Буково, Ардинска околия.

Момиче отъ с. Беденъ, Девинско.

Момиче отъ с. Бабекъ, Чепинско.

Момче отъ с. Дрѣново, Асеновградско.

Бълг. мохамедани на съборъ отъ с. Виево, Смоленско.

Бълг. мохамедани отъ селата отиватъ на пазаръ въ гр. Разлогъ.

Момичета бълг. мохамеданки отъ с. Беденъ.

Моми и ергени отъ с. Беденъ, Девинско.

Изъ стопанския битъ въ Чепеларско.

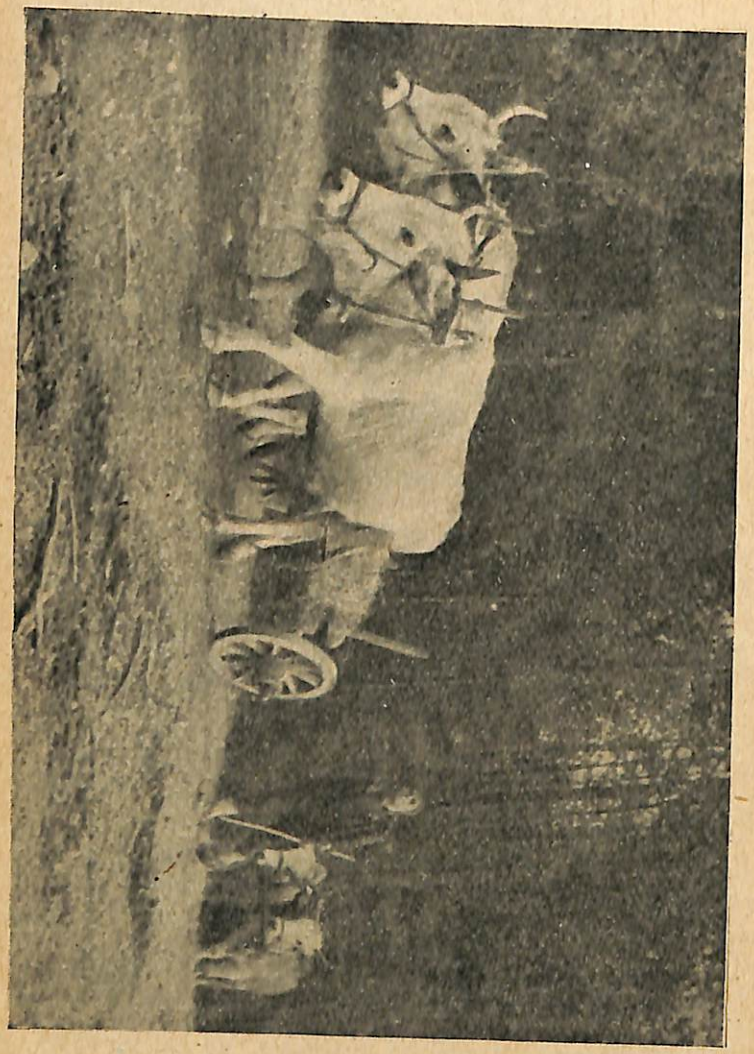

НА ТРУПИ.

ГОДЕЖНИ, СВАТБЕНИ И ДР. ОБИЧАИ ВЪ с. ЗАБЪРДО, АСЕНОВГРАДСКО

Съобщава Владимиръ Х. Хаджиевъ*)

Годежъ

Щомъ момъкътъ стане на 15—16 години, а момата на 14, казватъ, че сѫ „фтасали за женене". Затова родителитѣ и др. близки почватъ да ги сгледватъ и съобразяватъ, кой за коя е „муна-сипъ" да се ожени. Изобщо момъкъ и мома рѣдко оставатъ до 18 годишна възрасть неоженени. Особено за момиче на тая възрасть съ съжаление се гледа и се казва: „Язъкъ! Ануй момиче си нѣма касметъ. Устарѣ, мари, бѣзвреме!"

А и самитѣ момчета и момичета, щомъ станатъ на 15 години, почватъ да изоставятъ детешкитѣ си игралки и се завгледватъ едно въ друго, „кому кое прилѣга, кое е по-хубавко, и кое по-каматанко". Тогава момичетата изоставятъ по-старитѣ си и кирливи дрехи и почватъ да се обличатъ по-хубаво и гиздаво. Ако момичето нѣма кандидатъ, почва още повече да се гизди и облича, особено като отива по улици, дето знае, че ще срещне нѣкого, който подхожда и е желателенъ за нея. Момчетата пъкъ по-често почватъ да обикалятъ по „сокацитѣ", да търсятъ срѣщи и пр. Най-много момчетата и момичетата се срѣщатъ, „бендисватъ и галятъ" на Байрямъ. Тоя день на много мѣста въ селото вързватъ люлки и тамъ се събиратъ всички млади. На една страна стоятъ „юнацине", а нейде насреща „девойкине". Когато нѣкое момче „бендиса" нѣкое момиче, то следи когато последното седне да се люля, момчето иде тамъ, отстрани

*) Атемъ х. Ибр. Атемовъ

жената, която го люля, и почне то само да я люлѣе. Ако момичето стои въ люлката, значи „бендисало е и то момчето, а ако не, и го „ни гали“, почва да рита и вика майка му.

Решителна воля, обаче, за годяване и женене на младитѣ иматъ родителитѣ. И да не иска момчето, напр. нѣкое момиче, родителитѣ го „кандардисватъ“ да го вземе, понеже тѣ сѫ го „бендисали“, че е хубаво и ще имъ „прави изметъ“ на стари години. Момичето пъкъ по-често нито го питатъ. За форма само може нѣкой отъ родителитѣ да му рече: „Каде галишъ, мари, и на кога да те дадемъ“? на което момичето обикновено, засрамено, отговаря: „На когуну ве речете“. Тъй е докато се направятъ сериозни постѫпки за годежъ.

Когато родителитѣ на нѣкое момче харесатъ нѣкое момиче, тѣ правятъ намѣрение да идатъ и го поискатъ. Посъбератъ се съ нѣкои още други тѣхни сродници и се опѫтватъ къмъ момичето. Въ тоя моментъ тѣ се наричатъ „момаре“. Щомъ влѣзатъ въ момината кѫща, тѣ разравятъ огъня, ако има такъвъ или обърнатъ възглавницитѣ, за да е „хаирлия“ работата. По това време когато момаритѣ сѫ вѫтре, момата се скрива нейде и не излазя да ги поздрави. Отначало момаретѣ повеждатъ разговоръ за други работи, за овце, работа, ниви и пр. най-сетне отварятъ въпросъ, че сѫ отишли момаре за тѣхното момиче. Момината страна отначало не се съгласява и се извиняватъ, че ужъ момата е още малка, глупава и др. пъкъ и поискватъ „да се почудятъ“, затова срещата може да свърши безъ нѣкое решение. Следъ една недѣля момаретѣ пакъ ходятъ, пакъ се говори по тоя въпросъ, и ако моминитѣ родители „хми са фтасатъ“, тогава опредѣлятъ, кой день ще отидатъ „да главьôтъ“.

За годежа обикновено вематъ нѣкои купени „гиздила“, кафтань, ирмилици и др. украше-

ния. Събиратъ се много хора отъ момкова страна и отиватъ. Гледа се да е въ недѣля или четвъртъкъ. Броятъ на годежаритѣ може да е 20 или 30 души. Щомъ отидатъ въ кѫщи на момата, сѣдатъ и дълго разговарятъ по съвсемъ странични въпроси. Годежитѣ ставатъ обикновено вечерь. Най-първо момини слагатъ предъ гоститѣ трапеза, и всички се нахранватъ. Следъ яденето момковиятъ баща или опредѣлениятъ за тая цель човѣкъ взема донесения нишанъ и го слага на софрата, който бива покритъ съ хлѣбъ, и всички въ единъ гласъ казватъ: „Да устаряватъ, да убѣлѣватъ!“ Сетне дигатъ софрата, всички си измиватъ рѫцетѣ и се отстраняватъ. Следъ туй момини даряватъ годежаритѣ „аглоци“ и др. и съ това се смѣта годежътъ за станалъ. Отъ тукъ нататъкъ на момата казватъ „главеница“, а на момъка „главеникъ“. За сватба още не говорятъ нищо. Годежитѣ обикновено траятъ дълго време, година, две, три и повече, като се казва за младитѣ: „Да понарастатъ, да понаякнатъ!“

Никяхъ

Никяхътъ става преди сватбата. Имамътъ ходи между еднитѣ и другитѣ сватове и имъ записва, кой какво обезщетение ще даде въ случай на разоставяне на младитѣ. Отъ тоя моментъ момичето почва да носи феределже.

Сватба

Когато уредятъ никяха, решаватъ да стане и сватбата. Нѣколко деня преди това ходятъ нѣколцина отъ момкова страна у годеницата „да секотъ сватба“. Това отиване е съ весело и тържествено настроение, като да се отива „нахъ женлетя“. Обикновено отиватъ момковиятъ баща и майка, които сѫ много радостни затова, че се подмладява родътъ. Момини ги посрѣщатъ сѫщо радостни, наго-

стяватъ ги, поговорватъ туй онуй, па отварятъ дума за сватбата. Обмислюватъ и спитватъ се взаимно, дали е готова момата, па най-после опредѣлятъ деня, въ който ще се води невѣстата", т. е. „отсицатъ сватбата".

Отъ тоя день годеницата вече никакъ не излазя отъ кѫщи. Все стои вѫтре и си приготовлява чеиза, като биватъ извиквани и други нѣкои съсѣдки и роднини да ѝ помогнатъ. Нѣкои млади жени я вематъ настрана и приучаватъ, какво да прави като иде невѣста.

Момъкътъ въ това време сѫщо е занятъ съ работа: — приготовлява ядене, грижи се да има свирки и увеселение, събира нагода за кѫщи и др. Нѣкои вематъ ракия или вино, съ които става още по-весела сватбата. Ако се случи нѣкое препятствие или не могатъ да се приготвятъ еднитѣ или другитѣ, то „отсунуватъ" сватбата за нѣкой още день, но се гледа да е въ недѣля или въ четвъртъкъ.

Въ сѫбота преди сватбата обикновено каратъ у момини „годешътъ" — овенъ за гощавки. Въ сѫщото това време или по-рано нарочни жени носятъ и дрехи отъ момкови за невѣстата, състоящи се отъ кафтанъ, лескати кондуре, ялтоне да свѣтятъ и др. украшения, съ които да се облѣче за сватбата. Отначало тия сватове пакъ биватъ гостявани, следъ което ставатъ да търсятъ невѣстата, която въ това време се крие нейде въ кѫщата. Като не я намиратъ, почватъ шеговито да се молятъ на домашнитѣ ѝ: „Доведите! Доведите нивѣстана да я курдисаме, та още по-ѣце да я бендиса колеланъ!" Момини се малко опъватъ, но най-после я довеждатъ и тогава всички я обличатъ и това се казва „пременьоване нивѣстана".

Когато се върнатъ пакъ тия, които сѫ я обличали, събиратъ се отъ махалата момчета да „окичатъ овена". Турятъ му разни прежди и украшения, „ворзватъ му чѣнъ", а на роговетѣ му

ябълки, на челото му турятъ огледало, нашарватъ го съ разни бои по вълната и пр., тъй че овенътъ добива съвсемъ пъстра външность. Тогава идватъ хората, които сѫ поканени за водене овена. „Калесването имъ" става съ „шекеръ" или люти сливи. Щомъ се събератъ уреченитѣ хора, почватъ да водятъ овена къмъ невѣстата. Предъ процесията тръгватъ обикновено свирачи, па почнатъ да обикалятъ презъ по-далечни улици, „овенътъ цонка", а тѣ викатъ, пѣятъ и „рукатъ", за да дадатъ по-голѣма тържественость на отиването. Щомъ сѫ вече предъ момината кѫща, тия ги посрѣщатъ още вънъ и ги черпятъ, като всѣки отъ идващитѣ е недлъженъ да пусне по една пара, „бакшишъ на невѣстана". Момини ги даряватъ и всѣки даренъ влиза вѫтре и чака ракия. Преди това имъ се слага ядене, състояще се отъ трахана, чорба или какво да е, почерпятъ се още съ нѣщо, па си отиватъ. Съ това се свършва „воденето на годешътъ".

Каносване. Въ сѫбота вечерьта ходятъ нѣколко жени та „каносватъ" невѣстата, т. е. боядисватъ съ нарочна кърмъзена боя ноктитѣ на пръститѣ на рѫцетѣ и краката ѝ.

Водене невѣста. Предния день и нощь преди сватбата и у момкови и у момини всички хора сѫ на кракъ за „работа и шотакъ". Гледатъ да има повече ядене. Може да приготвятъ единъ казанъ, два, три, петь, дори до деветь казана. Сѫщото е и у момини, понеже и тамъ сватбаритѣ ядатъ. Воденето става сутринь, или по обѣдъ.

Когато да водятъ невѣстата най-напредъ тръгва отъ момкови нѣкоя стара жена или човѣкъ, та носи армаганъ, а следъ това останалитѣ. По-напредъ вървятъ „москитѣ", яхнали на конь, а следъ тѣхъ женитѣ. Водятъ сѫщевременно и нѣколко свободни коня, за да „товарятъ рубана". Предъ всички поставятъ да върви нѣкой смѣшникъ, наричанъ „чаушище", облѣченъ въ кожи или друго нѣщо за

възбуждане смѣхъ, който „рюка, рипка и играе“, колкото и каквото може. Това е, за да не урочаса невѣстата. Цѣлата тая процесия обикаля селото по най-околни улици и отива предъ момини. Яхналитѣ на коне не слазятъ, защото може нѣкой да му се качи на коня, и тоя трѣбва да му плати, за да си го вземе. Тъй се повъртятъ изъ двора, па опредѣленитѣ хора влазятъ вжтре и вематъ „рубана“. Тая обикновено се пази отъ нѣколко деца, на които се дава пари, за да я дадатъ. Въ тоя моментъ въ нѣкой случай пишатъ „никѣхетъ“, ако това не е станало по-рано, като кълватъ невѣстата съ сърпъ по главата. Следъ това баща ѝ я хваща съ кърпа, извежда я до вратата и я подава на момковия баща. При извидане невѣстата, посипватъ сжщата съ дребни пари, шекеръ, жито и пр., за да имъ е на „берекетъ“. Щомъ изведатъ невѣстата и „рубата“ е товарена, тръгватъ къмъ момкови. Невѣстата върви въ срѣдата на сватоветѣ между две млади невѣсти — „золви“, премѣнени съ цошени фереджи. Пакъ пообиколятъ селото съ „чаушени фереджи. Пакъ пообиколятъ селото съ „чаушина“ отпредъ и отиватъ у момкови. По пжтя мжжетѣ се веселятъ съ всичко, каквото е възможно. На вратата на момковата кжща постилатъ бѣла аба, презъ която да мине. Когато влиза, даватъ ѝ две бѣли бакърчета съ вода и два „фурнита“ хлѣбъ подъ мишници, като водата излива по двора и стълбитѣ дорде влѣзе. Щомъ влѣзе вжтре, застава предъ чеиза, който вече е стоваренъ въ опредѣлена стая и тъй стои и мълчи до вечерьта, когато идва при нея момъкътъ.

По време на сватбата се пазятъ следнитѣ повѣрия:

Когато невѣстата стои предъ чаиза, тя трѣбва да държи нѣкое мжжко дете, което дарява кърпа, чорапи, калчуне и др.

Когато доведатъ невѣстата, извеждатъ предъ нея и младоженеца, който строшава иглата, съ която

е забрадена, прави я на две парчета и ги хвърля, знакъ, че нѣма да се раздѣлятъ. До този моментъ момъкътъ може да не е ходилъ у момини и да не е виждалъ още невѣстата, а самото ѝ довеждане става отъ родителитѣ му или други нѣкои роднини.

Когато останатъ сами вечерьта младоженцитѣ почватъ да развързватъ „рубата“, и който по-напредъ я развърже, той повече ще живѣе.

На другата сутринь следъ оженването, двама сватове завеждатъ младоженика у дѣдо му. Двамата носятъ „пити съ клинове“, а младоженекатъ месо „козелъ“. Ако момата е била девствена, турятъ при хлѣба червено „прьоло“ (прежда), а ако не е, на пититѣ правятъ една дупка. Отъ сжщитѣ пити раздаватъ на роднинитѣ, а момъкътъ ходи у тѣхъ, та имъ „люби рока“, а тѣ го даряватъ съ „аглокъ“.

Една недѣля следъ сватбата поканватъ младоженцитѣ у невѣстинитѣ родители на „повратки“.

Раждане

Когато невѣстата усѣти, че е „корместа“, домашнитѣ ѝ почватъ да я гледатъ по-внимателно и снизходително. Не ѝ даватъ да върши нѣкоя тежка работа, защото може да роди „недоносено“ или „безвреме“. Колкото повече наближава деньтъ за раждане, толкова по-внимателни ставатъ и съ гораждане, толкова по-внимателни ставатъ и съ молѣма радость чакатъ да се роди „копеле“ или „мече“. Когато се явятъ родилнитѣ мжки, повикватъ нѣкоя стара жена „да я обирада“. По това време, ако влѣзе въ кжщата нѣкой външенъ човѣкъ и се сѣти, че жената ражда, откжсва отъ дрехитѣ си конецъ или влакно, за „по-льосно да роди“. Околнитѣ сж молитвено настроени и „рюкатъ Мехремана“, т. е. Св. Богородица, да помогне на родилката. Щомъ се роди, най-напредъ му вързватъ пжпа и ако е момче, радватъ се:

— Марии, кòпеле са роди! Кòпеле роди ни-

вѣстата!“ А, ако се роди момиче, пакъ сѫ весели, но по-сдържано и казватъ:

— Ехъ! да е живу! Мумиченце е!“

На майката казватъ „рождилница“. Следъ вързване на пѫпа, веднага окѫпватъ детето въ топла вода и наричатъ: „Да е кротко, като ягне, да устарѣва и убѣлѣва“ и др. Въ това време пращатъ известници въ невѣстинитѣ родители да имъ кажатъ и „зо̂матъ мижде“. Следъ окѫпването повиватъ детето въ „плѣни“, дебелъ вълненъ платъ, ошаренъ съ сърма, и го вързватъ съ „по̀вой“. Щомъ го повиятъ, турятъ го при майка му въ кюшето, а надъ главата му вързватъ нѣкакви бѣли конци, правъ даракъ, и нити, за да не дойдатъ магьосници и да умагьосатъ детето, та да не расте. До четиридесеть деня нищо не изнасятъ вънъ отъ кѫщата и всѣка вечерь турятъ вънъ предъ вратата паница съ вода, за да се спиратъ тамъ злитѣ духове. Ако влѣзе човѣкъ за пръвъ пѫть, по-напредъ ходи при огъня, за да останатъ тамъ „жиновене“, че сетне отива при детето. Ако се отиде по-рано при детето, то почва да плаче и става „яце евру“. Предъ новороденото поставятъ и кожа отъ таралежъ, за да се бодатъ на нея жиновете.

На третия день поканватъ роднини и съседки на „молитви“. Тогава наричатъ и името. Идващитѣ жени носятъ „клинъ на руждилкана“. На четиридесетия день родилката пръвъ пѫть излазя отъ кѫщи. Тоя день майка ѝ идва и я завежда у тѣхъ. Тя носи детето, а младата върви задъ нея.

Одучване

Когато детето стане на 2 — 3 години „одучватъ“ го да не бозае вече. Въ опредѣления день изпичатъ на огънь едно яйце, обиграватъ му задницата до три пѫти и му го даватъ да го ѝзяде. Отъ тоя моментъ спира вече бозаенето. За да го

плашатъ и лъжатъ, поставятъ на гърдитѣ на майката нѣкаква вълна или друго нѣщо.

НАРОДНО ТВОРЧЕСТВО ОТЪ с. МУСТАФЧЕВО, КСАНТИЙСКО

НАРОДНИ ПѢСНИ

Мома и овчарь

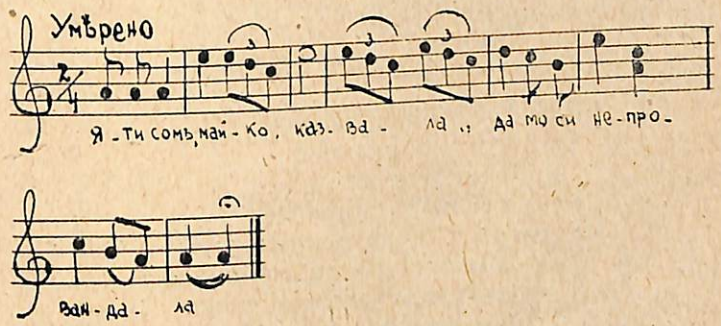

Я ти сомъ, майко, казвала,
да мо си не проваждала,
се вечерь примракъ на вода,
че си ми срьошнахъ ьовчарче,
на плешкове ма почукна.
Я му са никакъ не дадахъ,
емъ си са сама почудихъ,
какво на смѣхъ да му поправя.
Емъ му запалихъ ереконъ,
ереконъ сасъ шилетана.
Шилешти майки блѣеха,
ьовчарче люто калнеше:
— Русо ле, Руса девойко,
дано та Аллахъ нагоди
презъ игла да са провирашъ
на игла да са йопирашъ!

Болна мома

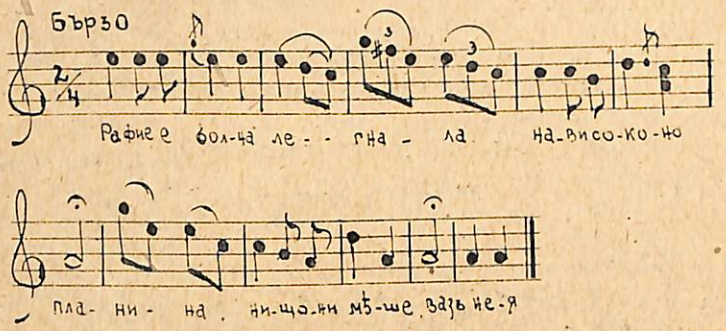

Рафие е болна легнала
на високоно планина.
Нищо нимаше вазъ нея,
майка й седи и плаче,
Гергиръ й вода дръжеше:
— Майчинко мое, майчинко,
поди ми рюкни, майчинко,
Айше мижова да дойде,
да ми надѣне рубана,
да видимъ прилѣга ле е!

ИМЕНА НА МЪСТНОСТИ КРАЙ с. МУСТАФЧЕВО, КСАНТИЙСКО

Паѣново
Серджово
Чорквата
Вранскетъ каменъ
Дунска чука
Маринска чука
Чорката (II)
Костадинъ
Барчинска чука
Кула
Езерото
Кочинитѣ
Присойката
Агнило
Люлката
Братанково
Теркешъ
Босайково
Кетенликъ
Гребенарево
Киселката
Горне долъ
Гробето
Гробска вода
Вранскетъ врись
Доброския долъ
Бѣлата вода
Буково
Градинищата

Къшлачище
Змиската лока
Горната лока
Папазъ тарло
Изворъ
Харбодолската градина
Голѣмо каменище
Черешово
Барчината
Средокъ
Малкетъ каменъ

Махали:

Мустафчево
Кочинитѣ
Агнило
Люлката
Басайково
Кулци
Кетенликъ

Прекори:

Езерци
Фезовци
Батановци
Дуневци
Баровци
Братанковци и др.

Роднински названия:

Майко
Бубайко
Дѣдо
Баба
Амижо
Невѣста
Булъо голѣма
Леля
Калеко
Уйко
Учина

Казани отъ **Асанъ М. Зюмбюлевъ**
отъ с. Муставчево

Непознала либето си

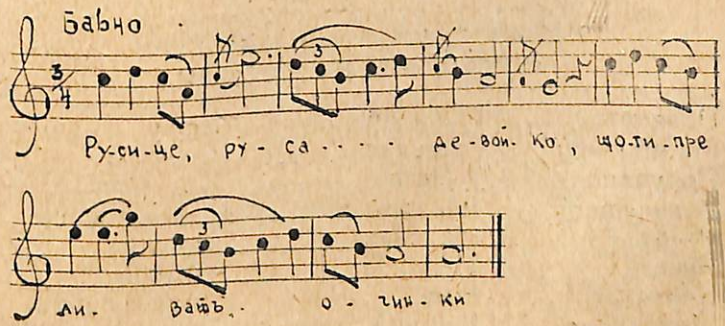

Русице, руса девойко,
що ти преливатъ очине,
преливатъ и прекипѣватъ?
Какъ да не плачатъ очине:
мойто са либе загуби
деветь до десеть години,
дете ми въ коремъ остави,
кажѐ го мома изкутихъ,
момарене му доходатъ,
нѣма, кой да хи дочеква,
нѣма, кой да хи опрата!..
Русице, руса девойко,
Акъ си ти дойде любено,
позна ли гу щишъ Русице?
Позна си гу ща пôтниче:
мойто бе либе личничко,
то сиво конче ѣхаше,
на синьо седло сидѣше.
Русице, руса девойко,
сиво се конче продава,
синьо се седло промѣня,
амъ си ти самъ ѣ любену,
далече си самъ ходило,
руса ми коса побѣлѣ,
та ма, Русице, не позна!

Пѣлъ въ рейса идейки отъ Пловдивъ
М. Кукулевъ отъ с. Маданъ

НАЗВАНИЯ НА МѢСТНОСТИ КРАЙ с. ИСЬОРЕНЪ, КСАНТИЙСКО

Полянатa
Магаржиица
Попувица
Ковачевица
Читакътъ
Чуката
Киреково
Манолчово
Гарваново
Градище
Рѣката
Волково ниве
Манолва чука
Маноленъ орѣхъ
Кула
Хайдутъ тепе
Раюву
Мисигунъ
Турчиново
Черна падина
Хвойната
Ахрянското
Папратьовица
Пашицко

Кеменчекатъ
Кацково
Димчово
Христово
Енчово
Дрѣньово
Нивичкитѣ
Шишково
Орище (ср. с.)
Селище
Копривата
Диханово
Стари долъ
Бойчово
Мараково
Папрата
Бѣлювица
Преслупъ
Бѣла рѣка
Игралище
Питаръ
Черна падина
Сандьовица
Оскрушата
Равна нива
Почивало
Ковачевица
Бѣльовъ каменъ
Бачище
Черешовица
Равенъ каменъ
Гачково
Лозята
Игльово
Огурли
Германя
Краище
Шейова нива
Чубра чука
Папазъ кюпри
Кутлена
Голото бърце
Момски каменъ
Стайкова черква
Стаматовъ мостъ

Махали:

Стаматарско
Тиутову
Чѣхмахала
Горна махала
Срѣдна
Джамийска
Долна
Срьошна

Слушани отъ **Ахмедъ Исеновъ**
отъ с. Исьоренъ

НАЗВАНИЯ НА МѢСТНОСТИ КРАЙ с. РУДОЗЕМЪ, СМОЛЕНСКО

Срѣдорѣката
Димово
Николовъ баиръ
Васильова нива
Кирчова поляна
Димитревица
Мемково
Янчова гора
Пеюва черква
Св. Тодоръ
Св. Петаръ
Елинденятъ
Янюва махала
Яньова чука
Доброво
Черешово
Минчевъ гропъ
Караджовото
Могилата
Сборатъ
Полѣната
Еленска ловада
Златарско
Цанково

Св. Недѣля	Войково	Момичето
Черквата	Будьово	Боево
Петкова чука	Радкова лѫка	Ваклиново

ФАМИЛНИ И ПРѢКОРНИ ИМЕНА ОТЪ СѪЩОТО СЕЛО

Доньовци	Караджовци
Боневци	Айѣнци
Добревци	Чилингировци
Зеровци	Чакърци
Жувелековци	Бѣльовци

Слушани отъ **Иванъ (Ѧсанъ) Зеровъ** отъ с. Рудоземъ

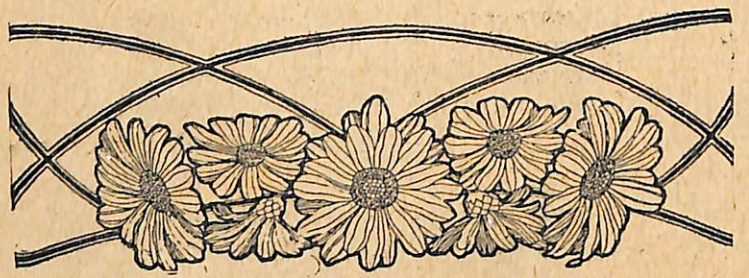

IV. БЪЛГАРО МОХАМЕДАНСКИ ПРОСВѢТИТЕЛИ И ПРИЯТЕЛИ

СТОЮ ДОКУМОВЪ

Стою Докумовъ е роденъ въ с. Казанчиларъ, Провадийско, обаче името му е тѣсно свързано съ Чепинското корито, по-частно съ българитѣ мохамедани въ оня край. Основното си образование е получилъ въ родното си село, а следъ това ходилъ въ Цариградъ, кѫдето сѫщо училъ, а главно добилъ житейски опитъ и знания. Като се завърналъ въ България, посветилъ се на учителството. Отначало учителствувалъ въ родния си край, а следъ това дошълъ въ Пазарджишката община и билъ такъвъ въ с. Кюсемуратово, а впоследствие се премѣстилъ въ училището при монастиря „Св. Петъръ и Павелъ“ край с. Баткунъ. Въ това време въ най-будното тогава Чепинско село Каменница се чувствувала голѣма нужда отъ учитель, който да заведе и обучава децата по по новата училищна метода. Това било презъ първитѣ години следъ Освобождението, и учебното дѣло навсѣкѫде изъ Княжеството и Румелия се току що устроявало. Затова една комисия, състояща се отъ четири души видни селяни отъ с. Каменица отишли въ с. Баткунъ и монастиря край него, чието училище било единственото и най-добре уредено тогава, да помолятъ Стою Докумовъ да отиде и учителствува въ селото имъ. Той приелъ поканата

Стою Докумовъ.

и отишълъ въ с. Каменница, кѫдето започналъ да учителствува и впоследствие се оженилъ за дъщерята на тъй наречения тамъ дѣдо Даскалъ отъ с. Драглище, Разложко. Той е първиятъ преселникъ въ Чепинско следъ Освобождението ни.

Още отъ самото начало Стою Докумовъ проявилъ интересъ и обичь къмъ българитѣ мохамедани въ тоя край. Вложилъ старание и успѣлъ да прибере отъ всичкитѣ околни села по нѣколко ученика българчета мохамеданчета, съ изключение на с. Корово, откѫдето не се намѣрило нито едно момче. Едновременно съ учителството той проявявалъ и голѣмъ интересъ за общото културно и просвѣтно издигане на българитѣ мохамедани въ Чепинско, като за тая цель той билъ въ преписка съ видни лица отъ тогавашното Княжеско Правителство и Министерство на Просвѣщението и убедилъ министъръ-председателя Петко Каравеловъ да бѫдатъ приети и настанени въ София като стипендиянти нѣколко момчета българчета мохамеданчета, свършили при него основното си образование. Имената на нѣкои отъ тѣхъ сѫ: Мехмедъ Тумбевъ, Юсуфъ Синаповъ, Исмаилъ Диваковъ, Халилъ Доспадски и др. Всички тѣзи младежи получили по нѣколко класа образование въ София и като се върнали въ Чепинско заработили като чиновници. Нѣкои отъ тѣхъ се проявили като сътрудници за народонаучни материали въ издавания отъ Министерството на Просвѣщението тогава „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина“ (кн. II. 1890 год.).

Общата идея на Стою Докумовъ за просвѣтата на българитѣ мохамедани се съсрѣдоточила въ образуването на едно специално дружество, което ведно съ съидейницитѣ си нарекли „Светата идея“. Срѣдището на дружеството било с. Каменица. По-после единъ отъ свършилитѣ въ София българи мохамедани станалъ учитель въ с. Баня-

Чепино, кѫдето основалъ и друго дружество на младежитѣ българи мохамедани, главно ученици, което нарекълъ „Свѣтлина“ или „Просвѣта“. Къмъ това дружество било присъединено и първото такова отъ с. Каменица, като подъ новото си название просѫществувало около четири години. Обаче, поради нѣкои причини и това дружество спрѣло, членоветѣ му се разпръснали и архивата се изгубила.

Въпрѣки всичко това, обаче, Стою Докумовъ си останалъ вѣренъ приятель на българитѣ мохамедани до края на своя животъ. Знае се и до днесъ се още говори, какъ всѣки петъкъ, когато ставало пазаръ въ Чепино-Баня и слизали отъ селата и колибитѣ много българи мохамедани, кѫщата на Стою Докумовъ била извънредно много посещавана отъ тѣхъ, било за съветъ или допитване, поради което населението го нарекло „Миджо Докумъ“.

Макаръ че идеята за осъзнаване на българитѣ мохамедани почти заглъхнала, но посѣтото семе отъ Стою Докумовъ не е закъснѣло да поникне, макаръ и въ настоящитѣ години. И въ Чепинско е основано вече сега дружество „Родина“, което има сѫщата цель и членоветѣ му сѫ десетки осъзнали се българи мохамедани почти отъ всичкитѣ Чапински села, като с. Корово, което е било тогава последно, сега стои на първо мѣсто. Отъ тамъ е и водачътъ на новото народностно движение, Лѫджанскиятъ околийски мюфтия г. Мустафа Якубовъ Шарковъ.

Стою Докумовъ сега е покойникъ, но неговата идея, наистина, е била света и продължава да живѣе въ по-младитѣ поколѣния, като всѣки вѣрва въ едно по-свѣтло бѫдеще и че не ще е далече деньтъ, когато ще се осѫществи напълно родинската идея и въ Чепинския край, тъй че всичкото население тамъ подъ единъ скиптъръ и единно съ-

знание да съставляватъ едно цѣло въ духа на българската имъ народность.

Ето и нѣколко писма изъ архивата на Стою Докумовъ:

I.

София, 18 септ. 1882 г.

Драги Господине,

Като се завърнахъ следъ 64 дневно отсжтствие пакъ въ София, намѣрихъ Вашето писмо заради помацитѣ. Между тѣмъ Княжеското Правителство бѣше опредѣлило по мое предварително настояние, стипендии за троица отъ тия мюсюлмански Българчета. Министерството на Просвѣщението Ви е съобщило това съ две писма, които, надѣвамъ се, че Сте приели вече.

Желая Ви добъръ успѣхъ въ всичко и съ много поздравления съмъ

Вашъ Д-ръ Конст. Иречекъ

II.

МИНИСТЕРСТВО
на
НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ
№ 2594
Августъ 18 день 1883 г.
гр. СОФИЯ

До Господина С. Докумова,
Главенъ у-ль въ с. Каменица,
Пещерска околия,
въ Източна Румелия

Като отговоръ на прошението Ви отъ 1-ий тек. Августъ Министерството Ви предлага да изпроводите въ София трима отъ най-способнитѣ ученици помаци, които, щомъ се представятъ въ Министерството, ще бждатъ настанени въ нѣкое отъ държавнитѣ училища.

Управляющий Министерството: Д. Д. Агура
Главенъ Секретарь: П. Асяневъ
Началникъ на Отдѣлението: С. Вацовъ

СИРКО СТАНЧЕВЪ

Като народенъ представитель, избранъ два пжти последователно въ XXIV и XXV-о Обикновено Народно Събрание, отъ Златоградската избирателна колегия, той се прояви като много ценен сътрудникъ въ дѣлото на Родопската общественость. Съ вѣренъ усѣтъ за нѣщата, той постави въ действие изцѣло своитѣ сили, дарование, научна подготовка и опитъ, авторитетъ и широкитѣ си връзки въ полза на духовното, материалното и стопанско издигане на своята изборна околия, гдето напредъкътъ е очебиенъ. Отъ когато пъкъ почина Смолянскиятъ народенъ представитель зап. генералъ Ат. Каишевъ (29.I.1941 г.), г. Станчевъ участвува и въ грижитѣ за задоволяване общитѣ нужди и интереси въ живота и на Смоленска околия.

Сирко Станчевъ.

Който познава Златоградъ отъ преди петь години и отиде сега тамъ, ще види, какъ великолепно се обзавежда съ изникнали и строящи се кокетни сгради за всички държавни, общински и обществени учреждения, тоя градецъ, затъналъ да-

лечъ отъ нашитѣ културно-стопански центрове, скѫтанъ при изворитѣ на р. Върбица (Суютлийка), всрѣдъ високитѣ гребени и върхове на Родопския лабиринтъ, въ миналото забравенъ отъ Бога и свѣта. Въ усиленъ строежъ за пригодяване къмъ новитѣ условия на живота, съ необходимитѣ сгради за общинскитѣ нужди, жилища, красиви училищни постройки, съ общежития, водоснабдяване и пр., сѫ и всички общински срѣдища, а и по-голѣмитѣ села въ тая околия, населени изключително съ българи-мохамедани. Дори срѣдъ плодородното Кирилско поле, гдето въ миналото стърчеше само една джамия съ пазарище отъ разкривени бараки и обикновени сѣнници, сега се издигатъ редица нови и кокетни обществени сгради, една благородна амбиция иска да създаде на това мѣсто едно модерно селище съ около четиридесеть нови постройки за жилищни домове, съ широки стопански дворове, за настаняване въ тѣхъ нови български преселници.

Съобщенията съ и въ този далеченъ край се значително подобриха съ разширена и удължена пѫтна мрежа и нови хубави желѣзобетонни мостове, които осигуряватъ вече движението презъ всички времена на годината. Настойчивата и справедлива намѣса на г. Станчевъ има своя хубавъ дѣлъ и за правителственото решение, да бѫде желѣзопѫтната линия отъ Момчилградъ за Ксанти и Гюмюрджина прекарана презъ Златоградъ, а не презъ Маказа, както бѣше първоначалния проектъ. По този начинъ тази ж. п. линия ще обхване много повече мѣста, населени съ българи-мохамедани, ще засегне използуващитѣ се сега богати мини въ околноститѣ на Златоградъ и ще има по-голѣмо военно-стратегическо, техническо-строително и стопанско-експлотационно оправдание и преимущество.

Този новъ образъ на Златоградъ и околията му, който съдържа красота и необикновено творчество, отразяватъ въ най-голѣма степень идеитѣ и дейното застѫпничество на г. Сирко Станчевъ, вложени въ длъжноститѣ, които изпълнява нашата държава и къмъ този иначе голѣмъ тютюнопроизводителенъ и съ богати рудни залежи нашъ Родопски край. Да не говоримъ още за грижитѣ на г. Станчева за редовното и своевременно продоволствие на околията, което е особено важно презъ последнитѣ години.

Не по-малко сѫ обаче, неговитѣ заслуги и къмъ възрожденското движение на българитѣ мохамедани, и то не само въ Златоградско, но изобщо въ Родопа. Както е известно, това родолюбиво културно-просвѣтно движение се провежда отъ българо-мохамеданскитѣ дружби „Родина“ и има за основна цель да чисти фанатизма и инородническия духъ, като насажда българско народностно чувство и съзнание у нашитѣ събратя и така ги приобщава къмъ българщината. На това движение, като общественикъ и родолюбецъ, г. Станчевъ посвети всичкото си внимание, даде всичкото си покровителство и подкрепа и то, както казахме, не само по отношение родинскитѣ работи въ Златоградско, но и за цѣлото движение въ Родопската область, особено следъ покойния А. Каишевъ, когото г. Станчевъ достойно замѣсти като председатель на Обществено-културния съюзъ за всестранно издигане на Рило-Родопската область.

Г-нъ Сирко Станчевъ е роденъ на 8 февруарий 1893 г. въ гр. Ловечъ, гдето е получилъ основното си образование. Следъ това той постѫпва и завършва Военното училище въ София и на 2 августъ 1912 год. е произведенъ въ първи офицерски чинъ-подпоручикъ. Като командиръ на рота отъ 34 п. Троянски полкъ, той взе участие въ всичкитѣ боеве на този полкъ презъ тритѣ войни и за бойни отличия и храбрость е награденъ съ редица наши и германски ордени. Следъ войнитѣ той бива удо-

стоенъ и назначенъ за адютантъ на Н. В. Царя, на която длъжность прекара почти до края на военната си служба. Презъ това време той успѣва да завърши и двата факултета на Свободния университетъ — по търговия и дипломация. Като подполковникъ отъ Щаба на войската, презъ 1928 год., по собствено желание, напуска военната служба, установява се въ София и се отдава на стопанска и обществена дейность. Добре подготвенъ научно, и, проявявайки живъ интересъ къмъ стопанскитѣ въпроси и стопанския животъ у насъ, той днесъ е високо цененъ като стопановедъ и компетентно лице въ срѣдитѣ на българскитѣ икономисти, индустриалци и търговци, усърдно членува въ разни стопански сдружения и учреждения и работи за тѣхното развитие и напредъкъ; известенъ е и съ многобройнитѣ си студии и реферати, както е и авторъ на книгата „Чуждитѣ пазари“ (1937 год.). Тия му високи качества признаватъ и колегитѣ му въ Народното събрание, гдето той е председатель на Парламентарната комисия по Министерството на търговията, промишлеността и труда и членъ на Бюджетарната комисия.

За пръвъ пѫть г. Станчевъ влиза въ допиръ съ Родопската общественость и почва съ опознаването си съ Родопската действителность и нуждитѣ на Родопската покрайнина презъ 1934 год., когато, за щастие на Златоградци, бѣ интерниранъ отъ тогавашното правителство, на мѣстожителство въ Златоградъ, гдето престоя три месеца. Тогава той прояви особенъ интересъ къмъ живота на града и околията, разбра нуждитѣ и мѫката на населението, за които писа и въ ежедневния печатъ и така се свърза съ Златоградския край и Родопа. Златоградчани, които иматъ вѣрно чувство въ преценката на людетѣ, видѣха въ негово лице свой искренъ покровитель и преданъ защитникъ и му дадоха всичкото си довѣрие презъ време на законодателнитѣ избори за XXIV и XXV О. Н. С., следъ което той започва своята ревностна, планомѣрна и системна дейность за духовното и стопанско издигане на Златоградска околия, а и по-специално — за разрешението на голѣмия Родопски въпросъ, тѣсно свързанъ съ народностното осъзнаване на българитѣ отъ мохамеданско вѣроизповѣдание.

Приобщенъ къмъ здравитѣ принципи, идеи и задачи на току-що появилото се родинско движение, зараждаще се и въ Златоградско, той остана единъ отъ най-голѣмитѣ искрени покровители, поддръжници и сратници на вдъхновенитѣ млади българи мохамедани, които по онова време, смѣло и неустрашимо, въпрѣки прѣчкитѣ отъ най-разнообразно естество отъ страна на фанатичнитѣ и съ противонародностни настроения елементи, поставени на животъ съ историческата мисия срѣдъ балкански народъ, и на Родопска земя да довършатъ великото дѣло на Отца Паисия. По-нататъкъ народното представителствуване на г. Станчевъ съвпада съ най-оживения периодъ въ развитието на родинското движение, когато то се разширява, задълбочава и утвърждава и срѣдъ българитѣ мохамедани въ Златоградъ и околията му, и когато бѣ най-усилената борба за решителни промѣни въ облѣклото — премахване на фесоветѣ, чалмитѣ, фередjетата, яшмацитѣ и булата и замѣстването имъ съ български носии; когато се въвеждаше поставянето на български имена на новородени българчета мохамеданчета, както и при замѣстването на инородскитѣ имена съ български отъ страна на възрастнитѣ.

Ако г. Станчевъ искаше да остане на страна отъ тъй мощно появилото се българо-мохамеданско културно-просвѣтно и родолюбиво възрожденско движение въ Родопа, за да угоди на спокойствието си и да бѫде съ една голѣма грижа по-

малко, и той можеше да оправдае обществено и държавно бездействието си въ това отношение, като се постави задъ разни, едни или други, причини и причинки, каквото направиха въ Родопската область, нѣкои други представители на властьта. Но той се привърза къмъ това движение, стана неговъ приятель и покровитель, защото имаше дълбокото съзнание за неговата сериозность, навременность, необходимость и полезность, и защото вѣрваше, че то носи блага преди всичко за нашитѣ събратя българи мохамедани, като имъ отваря очитѣ да прогледнатъ въ свѣта, да се приобщятъ къмъ своята народность и да се освободятъ отъ духовното си робство, а и защото бѣ съ пълно убеждение, че се извършва едно велико дѣло отъ историческо значение за единството на българския народъ, като се ликвидира по този начинъ най-добре съ единъ отъ най-болнитѣ въпроси въ Родопската покрайнина, и защото най-после чувствуваше въ себе си отговорностьта и длъжностьта, като народенъ представитель и общественикъ, къмъ единъ родолюбивъ починъ отъ необикновена полза за родъ и Родина.

При това положение неговото разбиране бѣ, че, за да преуспѣе възрожденското дѣло, което имаше своитѣ ратници изъ самитѣ българо-мохамедански срѣди, и се явяваше съвсемъ естествено и непринудено, то се нуждае не отъ прѣко участие въ него на нѣкои други външни сили, а му сѫ потрѣбни просто благоприятни условия за неговото вирѣене и развитие. Значи, да се отстраняватъ по пѫтя му произходящитѣ отъ идеологични различия въ нашата общественость и държавность прѣчи, да не се допустне раздвоение въ общественото мислене, схващане и действие, а и въ самото движение, да се привлѣче вниманието и правилното отношение на компетентнитѣ кржгове къмъ движението чрезъ навременно освѣтление за неговия

чистъ народностенъ ликъ и характеръ и неговата полезность, да се привлѣче участието на всички българи-мохамедани въ тѣхното ново духовно строителство и се отбиватъ противодействията и злотворствата. Най-после, пакъ отъ чисто държавнически съображения, да се отклоняватъ въ движението всѣкакви крайни увлѣчения и действия, къмъ каквито сѫ склонни всѣкога дейцитѣ по осѫществяване подобни възвишени идеали, гдето не сѫ недопустими романтиката, пристрастностьта. Възнасоки сѫ най-характерни и най-неоценими. Тукъ действията и труда на г. Станчевъ въ тия именно решителното си влияние той прояви, благодарение на своята голѣма култура, въ своето умение и тактъ, чрезъ привързаностьта и любовьта си къмъ населението отъ Родопа, чрезъ личнитѣ си срещи, чрезъ събрания, беседи и сказки за освѣтлявания, убеждения и съвети, както и чрезъ обширната си кореспонденция съ първенци, дейци и други чинители, която писмовность е отразена въ добре подреденитѣ му нѣколко вече дебели папки, — едно съдържание, представляващо днесъ и за въ бѫдеще, исторически документи за сегашното възраждане на Родопа.

Ето защо, при страданията и мѫкитѣ, спѫтствуващи общественичеството на всѣка личность въ България, които сигурно е преживѣлъ и той, това негово участничество въ родинското движение за изграждане на по-свѣтълъ и по-народностенъ животъ въ Родопа, ще бѫде, увѣрени сме, найскѫпия му споменъ отъ общественическото му служение въ нашата покрайнина, неговата гордость и утеха и за което родинци и Родопчани му отправятъ искрената си признателность и сърдечната си благодарность.

Хр. Караманджуковъ

ГЕОРГИ ПОПАНАСТАСОВЪ

Наричатъ го още „Пашата“. Това е старият учитель въ с. Устово, Смоленско, сега пенсионеръ. Общественото му служене обаче е по-широко отъ това на единъ учитель, — той е само почналъ като такъвъ, а следъ това презъ бурнитѣ години на освободителното движение до преди 1912 година той е революционеръ, черковенъ деецъ, замѣстникъ архиерейски намѣстникъ, чиновникъ въ Гюмюрджина и организаторъ на българскитѣ общини, учитель въ Одринъ, чиновникъ въ Цариградъ и пр. По време на Балканската война той е билъ чиновникъ съ специални поржчения при Министерството на Вжтрешнитѣ работи, помощникъ управитель и кметъ на гр. Гюмюрджина, а отъ априлъ въ 1914 година до края на Европейската война, той е билъ народенъ представитель на Гюмюрджинската избирателна колегия. Отъ войнитѣ насамъ той се прибралъ наново въ с. Устово, кждето учителствуваше и бѣше срѣдищенъ директоръ до 1942 година, съ замахъ на единъ по рождение културенъ и общественъ деецъ. Това е накратко служебниятъ пжть на Георги Попанастасовъ обаче неговитѣ заслуги

Георги Попанастасовъ.

като общественикъ и деятель въ Срѣднородопския край сж много. Общественото му положение още отъ самото начало на неговата служба го е поставило въ досегъ съ видни лица, заемащи отговорни постове, тъй, че отъ четиридесеть години насамъ рѣдко има общественъ Родопски въпросъ, културно или какво да е общенародно начинание въ долината на Арда, въ което да не взема участие и той. Притежаващъ рѣдки душевни качества за общуване и връзки, при това и добъръ ораторъ, той си е създалъ едно особено мѣсто въ нашата Родопска общественость, въ това число и по въпроса за българитѣ мохамедани. Самото му прозвище „Пашата“ иде да покаже, че въ тукашната действителность, той е една изключителна личность. За забелязване е, че това прозвище, което е нераздѣлна часть отъ цѣлото негово битие, му е дадено отъ българи мохамедани. Случаятъ е билъ презъ 1915 година, въ самото начало на тъй наречения въпросъ за българитѣ мохамедани въ Смоленско, когато той въ качеството си на Гюмюрджински народенъ представитель билъ си дошълъ въ Устово за свиждане и срещи, по който случай отъ цѣлата Смоленска околия се стичали хора да го видятъ и поздравятъ. Между гоститѣ идвали и много българи мохамедани, въ това число и кметътъ на сегашно Елховецъ (тогава Енузъ-дере) Риза Делихасановъ, който като видѣлъ Георги Попанастасовъ съ официаленъ рединготъ и окачени ордени, а тогава било праздникъ та се готвѣло тържество, застаналъ насреща му и се провикналъ: „Вай, машела, каковъ паша! Честитъ паша!“ и продължилъ словоохотливо да нарежда, какъ е щастливъ нашиятъ край да има отъ него такъвъ единъ „паша“ и пр. Отъ тогава му е останало това название „паша“, но не такъвъ по положение, а паша по душа.

Общественитѣ заслуги на Георги Попанастасовъ, както казахме, сж много. За тѣхъ нѣма да

се спираме, — тѣхъ по-подробно изброени ще ги намѣри любопитниятъ читателъ въ юбилейната му книга, печатана презъ миналата година, а тукъ ще споменемъ на кѫсо само връзкитѣ и участието му въ въпроса за българитѣ мохамедани.

Презъ всичкото време на своя общественъ животъ, той нито за моментъ не се е поколебалъ и винаги ги е третиралъ и представялъ предъ общественици и държавници, наши и чужди, за чисти българи, независимо отъ вѣроизповѣданието, къмъ което, знае се отъ историята, какъ сѫ преминали. Като тъй, пръвъ общественъ, пъкъ и човѣшки дългъ на всѣки родопчанинъ е да ги счита и гледа на тѣхъ като наши еднокръвни братя сънародници, безъ да засѣга по нѣкои начинъ вѣрското имъ изпълнение. Той е вѣрвалъ, вѣрва и сега, че българитѣ мохамедани, когато и да е ще се отърсятъ напълно отъ съ вѣкове наслоявания у тѣхъ фанатизъмъ и въ общъ темпъ съ новото време ще заживѣятъ единъ новъ съвсемъ свѣтълъ и смисленъ животъ въ духа на българската имъ народностна принадлежность. Да се мисли друго и му се приписватъ зломислия по този въпросъ е грѣхъ и неистина. И други Родопски общественици отъ войнитѣ насамъ сѫ се занимавали съ въпроса за българитѣ мохамедани, но Георги Попанастасовъ като че изпревари всичкитѣ, и той пръвъ трезво, обективно и съ най-голѣма сериозность се изказа по тоя тъй актуеленъ за Родопския край въпросъ. Въ сп. „Родопски прегледъ“ кн. IV, г. I той посочи цѣла система мѣрки, които трѣбва да се усвоятъ и приложатъ, за да се дойде до едно окончателно осъзнаване на тѣзи наши сънародници. Той препоржчва общо координиране дейностьта на всички служби, широка просвѣта на маситѣ, прибиране даровити българчета мохамеданчета въ нарочни пансиони, обособяване българитѣ мохамедани въ свое духовно ведомство, отдѣлно отъ турското

главно мюфтийство, превеждане корана на български и пр. За да има системность и да се постави въ правилна насока възпитанието на българитѣ мохамедани, той казва: „Необходимо е да се преведатъ на български най-важнитѣ молитви и обряди на мохамеданството и се систематизиратъ въ специаленъ учебникъ по вѣроучение и всички ходжи-учители да се обучаватъ въ задължителенъ специаленъ курсъ и се подготвятъ за учители по вѣроучение“. Осѫществяването на тия препоржки сега става, а духовниятъ курсъ въ с. Райково сѫществува вече отъ три години.

Другъ случай на особенитѣ му грижи за добруване на българитѣ мохамедани, които той винаги е бранилъ отъ разни зловредни агитации и попълзновения е, когато по време на президентството на покойния Андрей Ляпчевъ заедно съ Д. Левовъ отъ Райково, се явилъ предъ сѫщия и успѣлъ да предотврати агитацията за изселване българитѣ мохамедани въ Азия и Месопотамия и се предизвикало разпореждането отъ правителството за забраняване изселването на българи мохамедани, по какъвъ да е поводъ.

Поединичнитѣ му услуги пъкъ, изразявани по единъ или другъ начинъ къмъ българи мохамани, сѫ безъ четъ. Сѫщо и къмъ българи християни. Поради тия си чувства и качества, изразяващи се винаги съ топла усмивка и бащински съветъ къмъ всички, той е една отъ най-популярнитѣ личности въ Смоленско и, кѫдето да се намира, на улицата въ кѫщи, той денонощно е спохожданъ и търсенъ отъ посетители съ молби и просби отъ най-различно естество. И на всички той ще намѣри какъ да услужи, било лично, билъ съ връзкитѣ си съ разни учреждения и лица.

Той е напълно предаденъ и на новото възрожденско движение срѣдъ българитѣ мохамедани. Когато презъ 1937 година се положи основата на

дружба „Родина“ и се пишеше уставътъ, той бѣше единъ отъ първитѣ, който безрезервно се отдаде на туй начинание. Много отъ препоржкитѣ и схващанията му легнаха въ основата на устава. Отъ тогава насамъ той живо следи проявитѣ и дейностьта на дружбата и нѣма случай на тържество или среща да не се изкаже най-възторжено за нея, съ пожелания и бащинска относба къмъ всички пробуждащи се и национално осъзнаващи се младежи българи мохамедани. Къмъ старитѣ той държи за една търпимость, тъй като времето само ще ги доведе до новото и българополезно схващане у тѣхъ.

На юбилея му презъ май 1942 година, той бѣ поздравенъ и отъ околийския мюфтия въ Смоленъ, неговъ ученикъ, сжщо и отъ секретаря на дружбата, на които той тържествено отговори съ похвала за правотата въ идеологията и себеотрицанието въ участието въ предприетото дѣло.

Прямолинейность, откровеность, кавалерство, обективность, бързо схващане и разсждливость, — ето присжщитѣ качества на Георги Попанастасовъ. Съ тия качества той е билъ винаги въ полза на обществото и на българитѣ мохамедани, поради което уредничеството на дружба „Родина“ и сборника сме му признателни и му пожелаваме още много години животъ, дейность и прояви въ полза на народа и края.

За други подробности, какво представлява той, личность и дѣло, отправяме любознателния читатель къмъ юбилейната му книга.

V. ОПИСАНИЯ НА СЕЛИЩА

Адемъ Арнаудовъ
учитель

СЕЛО ДОСПАТЪ ВЪ МИНАЛОТО И СЕГА

Село Доспатъ е малко и чисто българо мохамеданско селце, заобиколено почти отвсѣкжде съ високи и гжсти иглолистни гори. Както въ миналото, тъй и днесъ, то е разположено по лѣвия брѣгъ на рѣката Сура, притокъ на Мѣста.

Миналото на Доспатъ е историческо. Още въ времето на второто българско царство е било нѣщо като столица на прочутия въ нашата история войвода и боляринъ — Деспотъ Славъ, на чието име признателното нему тогава население — споредъ едно предание, почнало да нарича селото Деспотъ. Защо именно Деспотъ Славъ е избралъ това селище за своя столица, не е точно установено. Сигурно, това ще да е направилъ, поради голѣмото стратегическо положение, което заема сегашното село Доспатъ.

Презъ времето на сжщия Деспотъ Славъ това село е било и седалище на митрополия. Кой е билъ обаче последниятъ български владика, не е известно още. За короната на този митрополитъ, срѣдъ мѣстното българо мохамеданско население, сжществува една легенда, споредъ която презъ последния вѣкъ на турското владичество въ България турцитѣ при едни разкопки въ селото намѣрили въпросната корона. Помохамеданченитѣ тогава българи, за да скриятъ своя български произходъ, откраднали короната и я занесли на гърцитѣ. Отъ

тогава следитѣ на короната се изгубватъ. Археологическиятъ институтъ и Светиятъ Синодъ въ София трѣбва да си поставятъ за задача и откриятъ и намѣрятъ на всѣка цена тая историческа корона. Днесъ това може да се направи сравнително полесно, отколкото когато Гърция бѣ свободна и независима държава. Откриването на тази корона ще послужи като едно историческо доказателство за българския произходъ на българитѣ мохамедани отъ този Родопски край, защото мнозина отъ тѣхъ и днесъ, въпрѣки свободата ни и въпрѣки чистия и запазенъ български езикъ, когато говорятъ мелодичната българска пѣсень, която пѣятъ, българскитѣ нрави, традиции и обичаи, пакъ не се чувствуватъ за истински българи.

За историята на тази владишка корона въ с. Доспатъ срѣдъ българското население отъ мохамеданско вѣроизповѣдание се шири и едно друго още предание. Споредъ последното, разкопкитѣ, за които се говори по-горе, станали случайно при разчистването на една градина, намираща се подъ днешнитѣ казарми въ селото. Това било около 1900 година. Тая градина и до днесъ се именува отъ мѣстното население — но само по между тѣхъ — „Владишка корона“. При тѣзи случайни разкопки били намѣрени основитѣ на старъ черковенъ зидъ. Тамъ именно била намѣрена златната корона ведно съ златна чаша. Разчиствачитѣ на градината се похвалили за откритието си и били излъгани подъ формата на наказание отъ турската власть, като щѣли да бѫдатъ обвинени въ укривателство въ старитѣ имъ християнски вещи, отъ брата на днешния мѣстенъ първенецъ на селото — Ракипъ Халиловъ, който взелъ по такъвъ начинъ короната, ужъ да я занесе и хвърли въ гръцка територия. Виждайки обаче голѣмата и ценна стойность на короната и чашата, той, вмѣсто да ги хвърли, ги продалъ на нѣкой си богатъ гръкъ. Съ

полученатa стойность той заминалъ за Мека и Медина, откѫдето се връща като хаджия. И до днесъ този човѣкъ е още живъ, но се е изселилъ въ гр. Чаталджа — Турция.

Презъ турското робство доспатчани и населението отъ околнитѣ села, поради особеното положение, което то е заемало, били измѫчвани много жестоко отъ тогавашната турска власть. Често пѫти населението било подлагано на сѣчь и гладъ. Това именно принудило доспатчани да преминатъ въ лоното на мохамеданската религия, която и днесъ изповѣдватъ. Обаче, скѫпиятъ и милиятъ майчинъ езикъ — българскиятъ, тѣ запазили ненакърненъ. Днесъ тѣ не знаятъ другъ езикъ, освенъ българския. Освенъ мелодичната българска пѣсень, момитѣ и ергенитѣ не знаятъ друга!...

Доспатъ и другитѣ села около него, като: Баротинъ, Чавдаръ, Змеица, Касъкъ, Борино, Любча, Осина, Сърница и др., взели масово участие въ Баташката сѣчь, подъ водителството на Ахмедъ ага Баротинлията. Споредъ мѣстното население, последниятъ, заедно съ редовната турска войска презъ Балканската война, се оттеглилъ ведно съ семейството си и своитѣ привърженици въ Турция, откѫдето и умрѣлъ. Споредъ други сведения, този похититель на Батакъ презъ Балканската война билъ убитъ отъ свои войници — българ. мохамедани, чиито имена не сѫ известни. Вижда се, следователно, до каква степень мохамеданската религия — понеже е неразбираема за населението — е фанатизирала населението отъ цѣлия Родопски край, щото то е забравило своята народность, своя български произходъ. Днесъ село Доспатъ не е вече столица, както презъ второто българско царство. То е седалище на централна община. Въ селото има още телеграфопощенска станция, участъковъ медицински лѣкарь, ветеринаренъ лѣкарь и районно лесничейство.

Административната власть работи неуморно за благоустройството на селото.

Днесъ с. Доспатъ е свързано съ сравнително добри шосейни пѫтища съ градоветѣ: Пещера—Пловдивъ, Неврокопъ, Девинъ и с. Лѫджене, Пещерско. Движението по тѣзи пѫтища обаче е слабо, само сезонно, защото презъ зимата тукъ изъ Родопитѣ падатъ голѣми снѣгове, които затрупватъ пѫтищата и правятъ движението невъзможно. Трудолюбивото население изкарва прехраната си като надничари изъ горскитѣ кооперации, занимава се съ земедѣлие и скотовъдство. Произвежда се главно овесъ, ръжь, картофи, а отъ индустриалнитѣ растения се сѣе главно ленъ и малко конопъ. За нуждитѣ на Доспатъ и околнитѣ села, кѫдето се сѣе ленъ, отъ бившия народенъ представитель — Никола Цаневъ Кямилевъ е построена ленена фабрика за превръщане лененото стъбло въ сукно.

Последниятъ полага максимумъ усилия, за да направи труда на населението отъ този край по-продуктивенъ и то изъ всички области на неговия стопански животъ. Съ това той цели две нѣща: първо — закрепване на българитѣ мохамедани къмъ тѣхнитѣ родни огнища и второ — рационално обработване на земята и застѫпването за посѣвъ на ония земедѣлски култури, които най-добре вирѣятъ изъ планинския теренъ. По такъвъ начинъ доходътъ отъ тѣзи земедѣлски култури ще бѫде много по-голѣмъ. Така и прехраната на населението ще бѫде осигурена. Примѣрътъ на г. Кямилевъ заслужава похвала и подражание. Населението обаче отъ този край е много невъзприемчиво и се отнася съ недовѣрие къмъ неговия починъ. Затуй е необходимо да се развие една по-широка дейность отъ агрономическата власть.

ГРАДЪ СМОЛЕНЪ

Минало и настояще

Градътъ Смоленъ е разположенъ въ подножието на връхъ Орфей (Карлъкъ — 2191 м.) — върху една терасовидна площь по най-южнитѣ спускове на билото Мургавецъ (Караманджа) — Соколца. Обграденъ е съ едни чудно хубави скали, канари и чукари, проголени въ нѣкоя далечна геологическа епоха, когато цѣлата тая площь отъ скалитѣ Турлукъ до Кокоша и Голѣмата стена, се е свлѣкла и образувала въ каменнитѣ ракли на горния ѝ край днешнитѣ Смоленски езера. Край града тече дълбоко врѣзала се между камъни и стръмнини рѣка Черна, лѣвъ притокъ на Арда, която събира водитѣ си отъ ущелето Срѣдокъ, Еленска и Крива рѣка, като последната, преди да се влѣе въ нея, хвърля водитѣ си отъ прочутия Смоленски водопадъ, тъй наречената Салихагова урва.

„Стражътъ“
скала край Смоленъ.

Къщитѣ на града сж каменни, повечето два и три етажни, сгрупирани на малки махали, отдалечени една отъ друга, тъй че градътъ има много разтланъ видъ. Улицитѣ, съ изключение на главнитѣ шосета, сж криви и каменисти. Забележително за града е неговата изобилна зеленина и чисто алпийска природа. Ако се погледне отъ страни, тъй както е прошаренъ съ множество пжтеки, разновидни огради и плетища, и както е осѣянъ съ много овощни дървета, добива се впечатление, че той е единъ голѣмъ градъ — градина, съ красиви кули канари, едно рѣдко съчетание на природа и хубости.

„Бухалътъ“
край Смоленскитѣ езера.

Къмъ града се числятъ и махалитѣ: Срѣдокъ — 4 клм. западно и Къшлитѣ — 7 клм. северно отъ града. Общиятъ брой на жителитѣ е 3,153 души, всички българи, които се раздѣлятъ на две изповѣдания: християни — 1,572 души и мохамедани — 1,581 души. Говоримиятъ езикъ е само българскиятъ.

По благоустройствения планъ на града, за срѣдищна часть се предвижда тая около Читалището и централния площадъ, който кварталъ бързо расте и се развива. Най-хубавитѣ здания въ града

сж: Офицерското събрание, Казармитѣ, Офицерскитѣ жилища, Читалището, Лесничейството, Архиерейското намѣстничество, Агрономството, Земледѣлската банка, Училището, Здравния домъ, Общината и др. нѣкои частни постройки. Градътъ има електрическо освѣтление, баня, водопроводъ, модерна кланица, овощенъ разсадникъ, читалищно кино и ведно съ красивата околность, мекъ и прохладенъ климатъ може да бжде първостепененъ курортъ, съперничащъ съ Тиролъ или Кавказъ, ако имаше по-добри пжтища и какво да е околно разхубавяване. При все това, посещава се лѣтно време отъ значително число лѣтовници, а има вече и 5—6 частни вили за курортъ.

„Невѣстата“.

Организационниятъ животъ въ града е доста оживенъ. Сжществуватъ и развиватъ дейность надъ десеть дружества, организации, съюзи, кооперации и др., като напр.: читалище „Хр. Ботевъ“, Популярна банка, Дружество на запаснитѣ офицери, Ловно дружество „Соколъ“, Дружество на запаснитѣ подофицери, Културно дружество „Тракия“, Всебългарски съюзъ „Отецъ Паисий“, дружество „Червенъ кръстъ“, Приютъ за неджгави старци, Съюзъ

„Обществена подкрепа“, Занаятчийско дружество, Пчеларско дружество, а тукъ е и централната българо-мохамеданска културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“, основана най-рано и развиваща една дейность за примѣръ на околнитѣ села и другитѣ околии.

Езерата.

Въ града има и една печатница, плодъ на частна инициатива, а отъ 1931 година се издава и единъ вестникъ — „Красногоръ“, двуседмичникъ за култура, просвѣта и стопанство, който надхвърли своята дванадесеть годишнина.

Въ поминъчно-стопанско отношение градътъ не е много добре, но може да бѫде на завидно положение. Намира се въ най-голѣма близость до едни вѣковни, пространни и съ неизчерпаеми запаси елови гори, които обаче малко сѫ използувани, понеже сѫ малко прокаранитѣ пѫтища до тамъ. Поради туй градътъ е все още беденъ. Има изгледи обаче скоро да се прокаратъ още пѫтища или да се довършатъ наченатитѣ такива, и съ туй градътъ бърже ще се издигне. За сега въ града има две парни дъскорѣзници съ гатери, банциги и др. модерни

дърворѣзни машини. Населението се препитава главно отъ земедѣлие и дърводѣлство, а по-малко отъ занаятчийство и скотовъдство. Мнозина препитаватъ семействата си като чиновници и служащи въ разнитѣ държавни и обществени учреждения.

Изъ околноститѣ на Смоленъ.

Подземнитѣ богатства на града се състоятъ отъ една каменовѫглена мина, открита преди десетина години, но все още недобре разработена, поради липса на пѫтища и пазаръ.

Разстоянието отъ гр. Смоленъ до Пловдивъ е 112 клм. Връзкитѣ, стопански и културни съ тоя градъ сѫ много оживени. Сѫщо такива връзки има и съ Бѣломорието и Ксанти. Транспортътъ и пѫтуванията отъ тукъ къмъ вѫтрешностьта на царството и другаде ставатъ съ камиони и омнибуси, а къмъ околнитѣ села и мѣстности, — съ конски коли, мулета и магарета.

Градътъ е околийски центъръ съ всички държавни учреждения и служби, повечето отъ които въ свои собствени сгради. Срѣдно учебно заведе-

ние въ града нѣма, тъй като такова — смѣсена гимназия — следъ Европейската война е открита въ съседното село Райково. Въ града има прогимназия, две основни училища и държавно промишлено училище по модерно столарство ведно съ стопанско девическо училище.

Соколца.

Минало

За миналото на града се знае доста много. Има много предания и легенди, а помалко документи и вещественi паметници. Знае се, че отначало селището е било на мѣстността „Могилата“ — 2 клм. северно отъ града, което е било разрушено при нашествието на турцитѣ, а жителитѣ му помохамеданчени. На това мѣсто презъ 1936 год. се направиха разкопки и откриха основитѣ на много сгради и една църква. Тамъ сега всѣка година въ петъкъ следъ Великдень става традиционенъ съборъ, тъй като има предание, че църквата е била „Св. Петка“. Друга старина край града е „Кальота“, въ скалитѣ източно отъ селището, сѫщо разрушена при нашествието на турцитѣ*). Отъ тогава е останала

*) Това е може би старата византийска крепость Аетосъ, т. е. Орелъ. И сега единъ отъ съседнитѣ чукари се нарича Соколца.

и легендата за „Невѣстата“, — какъ млада жена, за да защити честьта и вѣрата си отъ турцитѣ се хвърлила отъ скалата, и затуй камъкътъ добилъ физиономията на забулена невѣста. Тая легенда е художествено възсъздадена отъ нѣколцина наши писатели и поети.

„Турлукъ“.

Най-напредъ си направили кѫщи въ сегашния градъ Смоленъ първитѣ помохамеданчени българи отъ „Могилата“, които напустнали старото си селище, за да скѫсатъ по тоя начинъ по-лесно съ старитѣ си християнски обичаи и традиции, хорище, църкви и др., а главно да забравятъ трагедията на тѣхнитѣ близки и сродници, избити при помохамеданчването. Отъ тая участь се спасили само трима: една бабичка на име Стана, единъ мѫжъ съ име Димо и трети — на име Петканъ.

Бабичката въ време на помохамеданчването се молѣла, плакала и казвала на заробителитѣ:

— Молемъ ви са, синку, нимôйте ма хàла! ѣ самъ стара и нѣма да живамъ още млогу, та дà си òстанамъ айсъй! т. е. християнка.

Това ѝ желание било удовлетворено при условие да си направи кѫща нейде далечъ и на страни отъ дугитѣ. Затова тя отишла и се заселила на

срещния склонъ на Кайнадина при студения изворъ, дето се прибрали и други отъ забѣгналата ѝ челядь, която махала и днесъ, чисто мохамеданска, се нарича Станюска. Помохамеданчването имъ станало после въ началото на 18 вѣкъ, като отъ тоя родъ сѫ фамилиитѣ: Кроповци, Саджковци, Зеленовци и Семетьовци, мохамедани отъ Смоленъ и родътъ на Никола Коджабашевъ, християнинъ отъ с.Райково*).

Игра въ въздуха.

Другиятъ християнинъ Димо се спасилъ съ бѣгство изъ горитѣ, като следъ време си направилъ кѫща въ стръмния спусъкъ при извора край Голѣмата Стена. Впоследствие при поголовното помохамеданчване едновременно съ Станюската махала били помохамеданчени и Димовитѣ потомци и кѫщитѣ имъ изгорени. Тѣ си направили нови кѫщи по-надолу близу до сегашнитѣ казарми, като мѣстностьта и махалата имъ днесъ, чисто мохамеданска, се наричатъ Димовъ пожаръ. Напоследъкъ тамъ има и нѣколко християнски семейства, преселници отъ с. Стойкитѣ.

Третиятъ християнинъ Петканъ дълго скиталъ

*) Вижъ сб. Родина, кн. III, стр. 298, некрологътъ на Мехмедъ Семетевъ.

изъ горитѣ и се установилъ въ своя колиба на мѣстностьта Лаготъ. Суровитѣ зими, обаче, го принудили да измѣни мѣстожителството си и той си направилъ нова кѫща на припека Шепшиица. Общото помохамеданчване заварило внуцитѣ му, единиятъ сѫщо Петканъ, а другиятъ Мустанъ тамъ, които сѫщо се помохамеданчили и сѫ родоначалници на днешнитѣ мохамедански родове Мустановци и Петкановци. По тоя случай наследницитѣ имъ се преселили въ града, като останалъ само единъ отъ тѣхъ християнинъ по име Пьотко, комуто следъ време мохамеданитѣ, за да нѣматъ нищо общо съ него, изпродали нѣкои отъ имотитѣ, а нѣкои си владѣли дори до последно време, когато ги продали пакъ на християни, нѣкои отъ с. Райково. Поради туй мѣстностьта се е дѣлила на „Турска Шепшиица“ и „Болгарска Шепшиица“. Петковитѣ потомци били скотовъдци и търсили по-заветно мѣсто за зимуване, затова се установили въ ливадитѣ подъ Чернока, кѫдето си направили кѫщи. Следитѣ отъ тѣхъ още личатъ, а лѣтна колиба и кошара за стадата си имали и на Поляната.

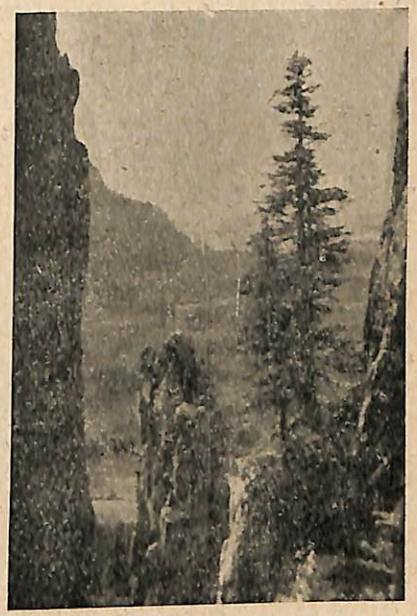

Изъ висинитѣ.

По-нататъшни сведения за града, до началото

на 18 в., нѣмаме. Знае се само, че името му е било Пашмаклъ, както градътъ се наричаше до 1934 г. На тая дума съ правени разни обяснения, но отъ последнитѣ й тълкувания става ясно, че тя произхожда отъ думата пашмаклъкъ, т. е. султански приходъ или земя, приходитѣ отъ която отиватъ изключително за издръжката на нѣкоя султанска принцеса или наследникъ отъ женска линия*). Отъ такъвъ именно човѣкъ, или отъ името на самия султанъ тоя край е билъ подаренъ въ началото на 16 в. на единъ дворцовъ лѣкарь Ахъ-Челеби, по името на когото и околията се наричаше Ахъ-челебийска до най-ново време**). Инъкъ градътъ се е развивалъ като чисто мохамеданско селище, като къщи е имало само по горната часть, а мѣстностьта Грашища и Долната махала били обрасли съ гъсти борови гори. Едновременно съ новитѣ мохамедани въ горната махала живѣли и нѣколко семейства юруци, които ги утвърдявали въ мохамеданския култъ, обаче, не оставили никаква следа отъ езика си. На срѣдищно и огледно мѣсто подъ сѣнката на нѣколко вѣковни борики тѣ се събирали на молитва и кланяне, на което мѣсто впоследствие е издигната сегашната джамия. Занятието на юруцитѣ било изключително овчарство и краятъ имъ съвпада съ общото изселване на къщитѣ въ Бѣломорието къмъ 1750 година, отъ когато тѣ престанали да лѣтуватъ семейно на планината, а стадата си предали на наемни овчари, отъ които впоследствие се издигнали знаменититѣ родопски кехаи: и християни и мохамедани. Смоленскитѣ юруци, навѣрно, заседнали, и тѣхни потомци били турцитѣ-аги отъ чифлика и мѣстностьта Пашмаклъ, Ксантийско.

Най-старото писмено известие за града е отъ 1705 година, презъ която година тукъ е миналъ

*) сп Родопа, г. XVIII бр. 5 и 6 и в. Красногоръ, г. VI бр. 20.

**) сп. Родопа, г. XVI бр. 9 и в. Красногоръ, г. VII бр. 21

французкиятъ лѣкарь-пѫтешественикъ Полъ Лукасъ. Въ своя пѫтеписъ за града Смоленъ, той казва:

> ... Следъ двучасова отмора вървѣхме седемь часа (отъ Естаке б. р.) по много мѫчни пѫтища въ сѫщитѣ планини. Изъ пѫтя си минахме презъ едно село, наречено Пашмакли (Paschamakli), населено само съ мохамедани, които не говорятъ турски, а видоизмѣненъ славянски езикъ, размѣсенъ съ гръцки и български думи. Следъ Пашмакли минахме презъ планината Крушова . . . и пр. (вж. сп. Родопа, год. VIII, бр. 8 и год. XVIII, бр. 3 — 4).

Това известие е интересно за начинътъ, по който пѫтешественикътъ опредѣля състава на населението въ онова време. Ясно е, че тукъ не става дума за турци или юруци, каквито той навѣрно не е и срещналъ, а за българи мохамедани, каквито сѫ били жителитѣ му тогава, па и въ голѣма часть сѫ такива и до днесъ.

Друго известие за града е единъ каменен надписъ отъ 1720 година, поставенъ въ стенитѣ на Бейската киприя въ долната часть на града, въ който се говори за общоселски строежъ на сѫщата и напомня за голѣмо наводнение, станало тогава. Съдържанието му въ свободенъ преводъ отъ турски е следното:

> „Свършенъ бѣше мостътъ, но дойде наводнение отъ небето и го завлѣче. Затова всички се наново събраха отъ селото и спомогнаха нашия господарь, за да го направятъ наново. Писахъ това за Божия слава и примѣръ, та които минаватъ презъ моста да казватъ по една молитва за тоя, който е причината да стане той. Хатибъ Велиолу. 1132 година. (1720 сег. лѣточисл.).

Преданието добавя, че преди наводнението мостътъ билъ построенъ отъ Сейменинътъ, споменатиятъ господаръ въ надписътъ, който е прадѣдо на рода Мановци отъ града. За тая цель той

продалъ имотитѣ си източно отъ Юруковското дере, които сѫ онаследени отъ родоветѣ Мезинци, Кобатевци, Ишарлийци и др., които доскоро се наричали „Сейменско“. Следъ наводнението, обаче, самъ не можалъ да събере наново срѣдства, затова прибѣгналъ до общоселска помощь.

Християнски заселници въ гр. Смоленъ почнали да идватъ къмъ края на 18 в. по време когато кърджалии и даалии кръстосвали края. Найнапредъ дошли 4 — 5 семейства отъ колибитѣ на Чернока начело съ Пьотко, по произходъ и родословие отъ споменатитѣ по-рано Петканъ и Мустанъ, премѣстени тукъ отъ Шепшиица. Пьоткоималъ женен синъ Митрю и приведенъ зеть Велко. На Митрю се родилъ синъ Куртю, който ималъ три деца: Янчо, Тодоръ и Митрю, и едно съ неизвестно име, което отъ раждането си още било цѣло космато. Поради туй нарекли това дете съ прѣкоръ Попътъ, а и махалата, кѫдето се заселили въ Смоленъ, се нарича и днесъ Поповска.

Други преселници пакъ отъ онова време въ Смоленъ сѫ: Томовци и Станчовци отъ Хасковско, Киряновци и Узунци отъ Димотика, Начовци и Таковци отъ Арда и др. Тѣ се заселили въ горната махала, а заселницитѣ на долната; — Мандолци, Чакоровци, Палчикутювци, Бѣлювци и др. не се знае точно отъ кѫде сѫ дошли.

По времето на Салихага въ града дошли и нѣколцина власи-християни отъ Епирската область Загоричане. Тѣ се препитавали като халваджии и фурнаджии въ бараки предъ самата джамия, а лѣтно време си отивали въ своята земя — „на вилаеть“. Впоследствие, обаче, си довели и женитѣ, сродили се съ тукашни християни, направили си кѫщи и заседнали въ града. Отъ тѣхъ сѫ родоветѣ Янювци, Фронювци и Гареловци, които живѣятъ главно въ горната часть на града. При едно отъ последнитѣ си ходения въ Епиръ прадѣдото на Яневци донелъ

отъ мѣстностьта Лангаза североизточно отъ Солунъ една млада фиданка отъ дърво чинаръ, засадилъ я предъ кѫщата си, тя се хванала, развила и порасла, и днесъ представлява грамадния и величественъ чинаръ въ срѣдата на стария пазаръ, кѫдето намиратъ прохлада и сѣнка всички граждани и минаващи презъ града любители на природата и туристи.

Освенъ тия заселници власи, населението има слабъ примѣсъ и съ гъркини и сръбкини, доведени тукъ по време на възстанията въ областитѣ имъ като робини, нѣкои отъ които били помохамеданчени. Мохамеданскитѣ родове Симитчийци и Бошнаковци иматъ баби сръбкини, а бабата на п. Райчовци, Начовица е била гъркиня отъ островъ Хиосъ.

Значение на важно и централно селище градътъ Смоленъ е придобилъ едва въ края на 18 в., когато следъ борби за селско първенство нему се паднала честьта да стане управително седалище на околията. Дотогава той е билъ незначително българо-мохамеданско селище, безъ никакъвъ културенъ или материаленъ подемъ. Пръвъ тукъ си направилъ конакъ известниятъ войвода и деребей българина-мохамеданинъ Сюлейманаа, баща на прочутия Салихага. Управлението на първия е кратко и неособено значително, но това на втория е славно и съ голѣмо значение, както за града и околията, тъй и за цѣлата Срѣднородопска область, заради туй него ще отбележимъ по-подробно.

Салихага, легендаренъ Родопски войвода и деребей, поелъ управлението презъ 1798 година, сѫдилъ и раздавалъ правдини на населението пълни четиридесеть години. Неговото управление и животъ представляватъ цѣла една епоха въ Срѣднородопското минало, като управление самостойно и почти независимо отъ султани и везири. То съвпада съ най-бурнитѣ и размирни години на тур-

ското владичество — кърджалийскитѣ размирици и злосторства. Още съ поемане на властьта си, той се заелъ и съ строги мѣрки и най-жестоки наказания спрѣлъ и изкоренилъ разширилата се прѣстжпность. Обвиненитѣ въ развратъ мжже и жени вързвалъ въ чувалъ и ги хвърлялъ живи отъ прочутата урва, днешния водопадъ; за кражба на овци, мулета и др. бѣсилъ на киселката, гдето сж сега гробищата на долната махала Смоленъ; за втезми застрелвалъ виновното животно, а на господаря му налагалъ 50 тояги по гърба; за разбойничество, обирничество и неизпълнение на заповѣдитѣ му застрелвалъ въ мѣстностьта Поляне между Смоленъ и Райково. Съ сжщитѣ жестоки мѣрки той се справилъ и съ кърджалиитѣ. Той не пощадилъ и своя едноутробенъ братъ Аджиага, известенъ кърджалийски главатарь, когото заловилъ и убилъ собственоржчно, по който случай въ конака му се разиграла рѣдка трогателна драма.

Конакътъ на Салихага билъ на живописната мѣстностъ, гдето сж сега казармитѣ на Смоленския гарнизонъ. За подържане реда и спокойствието въ околията тойималъ своя армия, всички смолени българи, мохамедани и християни, наречени сеймени. Предводителитѣ имъ се наричали бюлюкбашии, кабадаии и др.

Въ управлението си Салихага билъ своенравенъ и строгъ, но безупрѣчно справедливъ и човѣченъ. Населението гледало на него като на неумолимъ сждия, който всичко знае и отъ когото нищо не може да се скрие. Особено се грижелъ за семейния моралъ като не допущалъ двуженството и особено нѣкой да си напустне жената или годеницата безпричинно. Не оставали ненаказани и клеветницитѣ. За една мома му било донесено, че извършила нѣкакво неморално деяние, поради което заповѣдалъ да я хванатъ, вържатъ и хвърлятъ въ урвата. По едно чудо обаче момата излѣзла не-

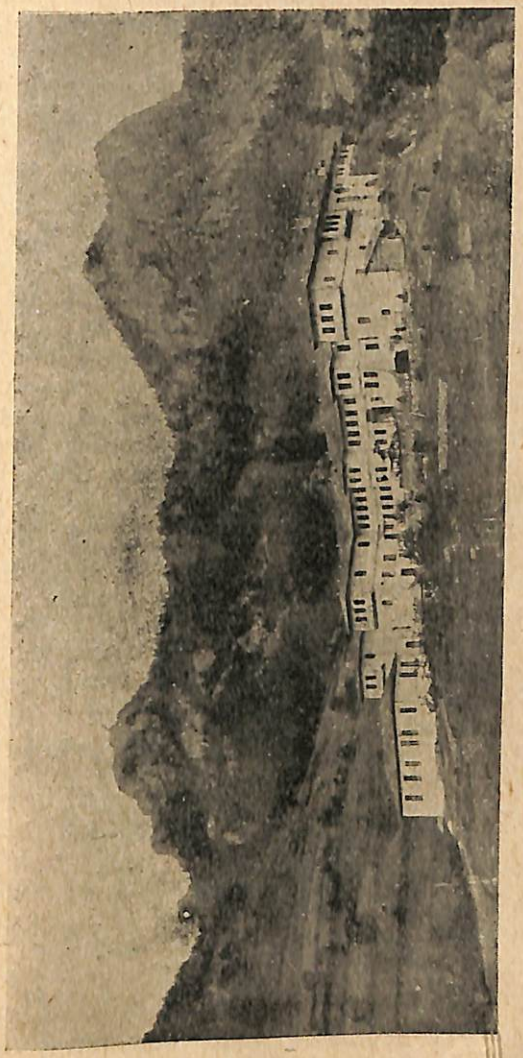

Конакътъ на Салихага.
Снимка отъ 1920 год.
На негово мѣсто сж сега казармитѣ на Смоленския гарнизонъ.

вредима. Това силно озадачило агата, който, като всѣки мохамеданинъ, бидейки суевѣренъ, наново провѣрилъ случката и се оказало, че момата е невинна. Затова я освободилъ, а вмѣсто нея наказалъ клеветницитѣ. При всичката си жестокость той проявявалъ и високи човѣшки разбирания. Единъ день му съобщили, че Манолъ Макрела, Чокмански кехая, открадналъ чужда годеница. Салихага заповѣдалъ веднага да доведатъ виновния и го хвърлятъ отъ урвата. Осѫдениятъ обаче се помолилъ на агата да му позволи да посвири на воля за последенъ пѫть съ гайдата си, понеже билъ изкусенъ гайдарь. Агата позволилъ, и гайдата проплакала жално и провлѣчено подъ пръститѣ на осѫдения. Жалната мелодия трогнала Салихага, който се унелъ и разкаялъ за тежката присѫда. Намѣсила се и аговицата, и на край агата послушалъ сърдцето си и пустналъ виновния, за „да не загине такъвъ изкусенъ свирачъ“. Другъ единъ младежъ отъ с. Пещера, Манолъ Бояджията. оставилъ годеницата си и, знаейки, че агата наказва най-строго такива постѫпки, самъ отишълъ предъ него и му изповѣдалъ вината си. Тая доблесть харесала на Салихага, който нито го обѣсилъ, нито го хвърлилъ отъ урвата, а за наказание му далъ за невѣста една отъ слугинитѣ си. Най-жестоко си изпатилъ само синътъ на известния Царвуланъ кехая отъ с. Момчиловци, който при едно отиване съ овцетѣ къмъ Енидже на минаване презъ Устово „ощипалъ“ една уставленка. За тая му волность момъкътъ билъ хвърленъ отъ урвата, поради което баща му отъ тукъ нататъкъ станалъ кървенъ врагъ на Салихага и гоненията имъ свършили съ погубването на последния.

Въ религиозно отношение Салихага давалъ най-широка свобода, но забранявалъ да си промѣни нѣкой вѣрата, дори доброволно. А ако вилъ, че стори нѣкой това, изпъждалъ го изъ околията си. Помагалъ да се строятъ черкви и параклиси въ християнскитѣ села, своитѣ слугини и работници събиралъ и всѣки голѣмъ праздникъ или тържество пращалъ на църква и хоро въ с. Райково съ нароченъ пазачъ, Милушъ, прадѣдото на родътъ Милушовци отъ горната махала на Смоленъ.

Единствената тяжесть, която народътъ неохотно понасялъ била постоянната ангария за обработка на аговитѣ ниви, постройка на пѫтища и мостове, а така сѫщо и за вмѣшателството на агата въ частния животъ на хората, често пѫти принуждавайки младежи да се задомяватъ не по тѣхнитѣ чувства и желания. За такъвъ случай говори следната народна пѣсень:

Сабрали са са сабрали,
отъ врютъ села́на мо̀мине,
момине и нивѣстине,
Салихагому да жо̀натъ,
Салихагому са шо̀татъ,
на висока́на планина.
Жо̀наха, колку жо̀наха,
тьо̀вна бе мо̀гла па̀днала,
ситна бе ро̀са ро̀снала,
та си росѝца наросѝ,
алто̀нъ жо̀лтине ракойки,
сейменски пушки бойлие,
кулжийски сърма пищоле.
аргатски бѣли ракаве,
Салихага си продума: —
„Аргатьки млади жетварки,
фо̀рлейте со̀рпе извити,
и паламарки шарени,
сто̀рите хо̀ро голѣмо,
на широкине хармане;
на̀дуйте гайди саслие,
за̀пейте пѣсни жетварски!“
Мо̀мине хо̀ру сто̀риха,
Гана са фа́ти най-напрешъ,

ду Гана, майчу, и Стана,
ду Стана са са фàтали,
и Станинине друшчици.
Салихага са пувгльôда
въ Ганкина снажка сюлвия,
въ Ганкини коси куприна,
въ Ганкини вѣжки гайтане,
въ Ганкини очи чирѣшки,
въ Ганкини бузи ьѣбалки,
и си на Ганка думаше: —
„Ганку лю, мари, хубава,
Ганку лю, мари, башова,
дьô да та, Ганко, дадеме,
Хубчуму кехеьонуму!“
— „Нищô гу, башô, нищô гу!
Хубчу е старецъ и овчарь,
мень си е, башо прилика,
Устовско вакло кóпеле;
на високъ чердакъ да сиди,
ситнуну шийву да шие,
сасъ бунгарийка да свири
и стари пѣсни да пѣе“
Салихага хи думаше: —
— „Хубча щишъ, башувъ да зôмишъ
нему ще изметь да правишъ,
тебе е, бвшувъ писано,
тебе е, Ганку прилика,
кехайскô коща да редишъ,
кехайски дворе да метешъ.

Краятъ на Салихаговото управление съвпада съ издаването на известниятъ Гюлхански хатишерифъ (1838 г.), съ който държавенъ актъ се установилъ новъ видъ управление на турската държава и се турилъ край на тъй нареченото деребейство. Салихага, обвиненъ въ превишаване права незачитане по-горни власти и главно въ подпомагвне българщината, изразено въ едно съвършено еднакво третиране населението, и мохамедани и християни,

съ измама билъ извиканъ въ Гюмюрджина и обѣсенъ презъ есеньта на 1838 година, а тѣлото му погребано въ мѣстностьта Пошпошъ. Краятъ на неговото управление е запаметенъ въ следната чудно хубава народна родопска пѣсень:

Сакова лѣту усилно,
усилно ѣце притажно,
никога не е повнено,
никога не е знаено.
Ферманъ по ферманъ провадатъ,
отъ Стамболъ града голѣма;
хаберъ по хаберъ дохада
отъ Гримижюне касабо,
отъ Гимижюнскенъ аѣнинъ,
отъ Гелиболскиенъ кадия,
Салихагому нарôчатъ: —
да прави ага, що прави,
нахъ Гимижюне да варви,
нахъ Стамболъ града да иде,
царюму да са поклони,
царюму и везиремнемъ.
Легналъ агуне, задрѣмалъ,
задрѣмалъ тьôжко заспалъ е,
на личенъ денчьôкъ Гергьовдень,
че си ми виде вавъ сôне,
червена руба носѣше,
пôстра кучие ѣхаше,
въ Пашмаклѫ вода трôсѣше,
капка водица не найде,
устана да си разкваси,
жôдана да си угаси.
Стрьôсумъ са ага разбуди
и си Страхина изрюка:
„Страхине бюлюкбашиино,
морна ма дрѣмка налегна,
та са принесахъ и заспахъ,
ала са бôрже разбудихъ!
Иди, Страхине, пôрукай

моенокъ брата Лимана,
моенокъ брата Шишмана.“
Шишманъ прибôрза отиде
и си агуне попита:
„Какво е, аго, станало?
какво си аго упатилъ?“
„Лимане, брате, Шишмане,
нищо ми ни е станало
и нищо нисôмъ упатилъ,
ала ще нѣщо да стане!
Легналъ бѣхъ тьôжко заспалъ бѣхъ,
че си ми видехъ вавъ сôне
червена руба да носямъ,
пôстра кучие да ѣхамъ,
врить сокацине обиграхъ,
нийди водица не найдахъ.
Питамъ та брате Лимане,
на хаиръ ли е или не?“
„Хаирдъръ, аго, хаирдъръ,
нимóй са, аго, кахарй!“
Еще си дума думаха,
агуне хаберъ дупадна,
татаре ми са тôрнали,
отъ Гимижюне касабô,
сноща са били на Паласъ,
дувечера ще са ейтюва!
Агуне глава наведе
и си Шишману думаше:
„Лимане, брате, Лимане,
н'е са сме съ тебе карали,
дьô да са, брате, сгодиме!
дьô да са, брате, простиме!“
Еще си дума думаха,
еще Лимана кýдѣше,
татарски коне тропнаха,
по калдарôме сокаци,
съ петали лочки правѣха,
съ гоздене огань всичеха.

Татаре порти хлопнаха,
отъ коне бôрже слизаха,
съ чизмене вôтре влизаха,
Агуне михтюпъ метнаха.
Кетипче михтюпъ пѣеше
и на агана думаше: —
„Да бôрзашъ, ага, да идишъ,
нахъ Гимижюне касабô,
царенъ.е тебе послагалъ,
царюму дуво да вдигашъ,
царянъ е тебе проводилъ,
Цошена руба червена,
сърмени бѣли поесе,
синджирли нишѣнъ на шия.“
Агуне глава кратеше,
и синовемъ си викаше: —
„Сѣтамъ са, айолъ, сѣтамъ са,
какви ми даре провадатъ,
каква ще руба да нося,
какви нишѣне ще имамъ!
Идите, айолъ идите,
нахъ Гимижюне касабô,
дано на айолъ сгодйте,
съ гимижюнскенъ аѣнинъ,
и съ гелиболскиенъ кадия,
и съ стамбокскенъ везиринъ!..
ищатъ ли цоха алена,
давайте сърма куприна;
ищатъ ли бѣли грошуве,
давайте жôлти алтôне!“
— „Хóдихме, буба, хôдихме,
ала са кимни вôрнахме!
Другушъ са съ пари вôршеше,
сига парине ни вôршатъ!
тебъ, буба, хаберъ провàдатъ,
ти да са сгадашъ да идишъ,
насъ Гимижюне касабô,
нахъ Стамболъ града голѣма,

царюму да са поклонишъ,
царюму и везиремнемъ!“
Мамна са ага, отиде,
въ Гимижюне касабо̀,
съ оники киши сеймене,
съ товаръ жо̀лти алто̀не,
отиде тамо остана...
По пилце хаберъ проводи: —
„Носите здраве нагоре,
нагоре нахъ планино̀на:
но̀сите здраве децамнемъ,
децамнемъ, още людемнемъ; —
носите здраве овчаремъ,
овчаремъ, още аргатемъ;
носите здраве сейменемъ,
сейменемъ бюлюкбашиемъ; —
ѣ ще далеко да идамъ,
ѣ ще са млогу забавямъ!“...
Ага хаберянъ допадна
въ Пашмаклѫ село голѣмо,
писнаха бѣли кадо̀ни
на високине кьошкюве,
плакнаха дребни дечинки
въвъ аленине люлчици,
охнаха млади овчере
на високана планина
тюхнаха отборъ сеймене
въ аговине конаци,
Сальо̀ запѣха имаме,
на високине минаре
пилцене фо̀ркатъ и пеьотъ,
съ песнине думатъ и плачатъ:
„Та чули ли сте, не ли сте,
кина е ново станало,
въ Пашмаклѫ село голѣмо
Салихага е загиналъ
въ Гимижюне касабо̀,
въ пашовине сарае,
на високине кьошкюве.

Тъй загиналъ силниятъ и славенъ родопски войвода и деребей Салихага, а управлението и наредбитѣ му останали да се помнятъ и споминатъ отъ поколѣнията много години наредъ, дори до днесъ.

Презъ време на Салихаговото управление е станало и последното паметно у народа унищожение отъ чумата (1836—1837 г.). Тогава хората бѣгали по околнитѣ поляни и височини, — мохамеданитѣ въ Дервишица и Къшлитѣ, а християнитѣ къмъ Чернока и Шепшиица. Тогава населението оредѣло до една четвърть. Въ време на това бѣгане сѫ родени на Черно̀ка подъ ела виднитѣ после деятели и борци за българщината въ тоя градъ Куртю Чекора и Райчо Начовъ, по-после попъ Райчо. Следи отъ това бѣгане сѫ и мохамеданскитѣ гробища на мѣстността Дервищица.

Едновременно съ туй раздаване правдини Салихага се грижилъ и за духовното преуспѣване на населението. За християнитѣ той помагалъ да се строятъ черкви, а кѫдето пожелаели и училища, а за мохамеданитѣ сѫщо наредилъ да се построи и отвори духовно медресе въ горната махала, гдето сѫ сега кѫщитѣ на Кременарци, Башаговци и текето. За наставникъ на младитѣ духовници той довелъ нароченъ учитель отъ с. Лѫджа, Златоградско, българинъ мохамеданинъ Шехъ-Исенъ ефенди. Медресето просѫществувало презъ всичкото време на неговото управление, а шехътъ се оженилъ за мѣстна смоленка, отъ рода на когото сѫ днешната фамилия Сарлачовци. Гробътъ на Шехъ-Исенъ ефенди се намира въ текето, сега западащо.

Животътъ и управлението на Салихага бѣ възсъздадено и представено на сцена отъ българската мохамеданска културна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ презъ 1938 г. по случай стогодишнината отъ обѣсването му, и бѣше издадена нарочна книжка*).

*) Вижъ сб. „Родина“ кн. II, 1940 г., стр. 38 и 279.

Сцени отъ животътъ му бѣха представени и отъ Асеновградската родопска дружба „Роженъ“ въ Асеновградъ и Пловдивъ. Въ тия представления той се изтъкна не само като радетель за народни правдини въ края, но и като пръвъ предвестникъ за народностно възраждане и първа искра за опредѣляне народностното самочувствие на срѣднородопскитѣ българи, точно какъвто и въ действителность е билъ.

Възраждане

Възраждането на българитѣ въ Смоленъ се подклаждало, както казахме, отъ Салихага, който управлявалъ и третиралъ досущъ еднакво населението, и мохамедани, и християни. Мохамеданитѣ, живѣейки въ една държава, съ еднакво вѣроизповѣдание, не давали никакъвъ признакъ за народностно обособление, но все пакъ виждали ясно, че не сѫ едно съ турцитѣ. Едната вѣра, пъкъ и политическото имъ положение, били преграда, която не можле да преодолѣятъ. Тая прѣчка бѣ махната едва презъ 1912 година, при Освобождението, а пробуждането на народностното имъ чувство като самобитно явление едва напоследъкъ се яви и разрази въ всичката му възможна широта, точно сто години следъ възраждането на българитѣ християни. Затова отъ тукъ нататъкъ, като говоримъ за възраждане, ще имаме предвидъ само българитѣ християни, а за мохамеданитѣ ще говоримъ по-късно.

Както всѣкѫде, тъй и тукъ възраждането дошло отъ училището и черквата. Пръвъ отворилъ училище въ града нѣкои си Георги Чакора отъ долната махала на гр. Смоленъ, по-малкъ братъ на известния Куртю Чакора. Не се знае точно, кѫде е училъ, тоя Георги, но знае се, че ходилъ нѣколко години изъ монастиритѣ край Пловдивъ, кѫдето слугувалъ и научилъ пѣене, та като се върналъ въ Смоленъ презъ 1848 г., събралъ нѣколко момчета и

любознателни възрастни мѫже, въ кьошка на братовата си кѫща, сега собственость на Георги Чакровъ, и ги училъ на българско четмо и писмо, пишейки на пепель или пѣсъкъ. Той пръвъ донесълъ въ града и дървено клепало, суха липова дъска, съ което въ праздникъ събиралъ християнитѣ за отиване на черква въ с. Райково, понеже въ града още нѣмало такава. Това се зловидѣло на нѣкои фанатични българи мохамедани, които го наклеветили предъ властитѣ и забранили да прави това, поради което Георги едно отъ честолюбие и друго отъ притѣснение, че не може да върши свободно любимото си занятие напустналъ Смоленъ и отишълъ въ с. Петково, кѫдето подъ влиянието на упоителнитѣ слова на всеизвестния тогава срѣднородопски народенъ свещеникъ и будитель попъ Глигорко билъ рѫкоположенъ и е известенъ повече като Петковски свещеникъ.

Училището въ долната махала на Смоленъ било въ двора точно предъ църквата „Св. Георги“ и било построено презъ 1856 год., т. е. две години преди църквата. Първа учителка въ него била Рада Казалиева отъ с. Райково, по-после попадия Паделиица, която учила български езикъ въ Калоферския и Сопотски манастири. Нейни ученици били нѣколко моми и възрастни момчета, нѣкои отъ които впоследствие станали сѫщо учители. Учителствувала една година. Презъ 1857 година я замѣстилъ даскалъ Гочо Бечевъ Ликинъ, училъ сѫщо български. Тогава гръкофанариотски борби още нѣмало. Впоследствие и той се изселилъ и станалъ търговецъ въ с. Сотиръ, Пловдивско. Презъ 1858 година постѫпилъ за учитель Андонъ Кузмановъ, родомъ отъ гр. Смоленъ, по-после свещеникъ, а следъ него даскалъ Дорко Георгиевъ. Гочо, Андонъ и Дорко се мѣнявали по година-две чакъ до 1877 година, време на освобождението. Презъ това време се преподавало букваръ, катехизисъ, часо-

словъ, псалтиръ и апостолъ, което се смѣтало за достатъчно. Презъ 1878 до 1885 година билъ учитель Дичо Николовъ отъ долната махала, а отъ 1887 до 1912 г. се редятъ учителитѣ: Анастасъ Дорковъ, Анастасъ п. Райчевъ, Василъ Данаиловъ отъ с. Райково, Михаилъ Даракчиевъ отъ с. Дунево и др. Следъ освобождението пъкъ учителитѣ сѫ: пак Анастасъ Дорковъ, Лучка Кацарова, Стефанъ п. Анастасовъ, Иосифовъ и др. по за една две или повече години.

Презъ времето отъ 1874 до 1878 г. училището, подъ влияние на нѣкои отъ гърчеещитѣ се българи и власи отъ горната махала на града, било раздѣлено съ дъски на две половини, въ едната отъ които училъ на гръцки нѣкой си даскалъ Бечо Митрьовски, а въ другата се редували Дорко, Дичо и др. Тогава отношенията между българитѣ не били много изострени, та се търпѣли и българи учители, и гръцки такива въ другата половина, споредъ годишния пазарлъкъ. Децата, обаче, отъ тия две половини не се обичали, а постоянно се закачали, подигравали гърчеещитѣ се и имъ хвърляли камъни и пръсть въ стаята, та въ края на краищата Даскалъ Бечо се принудилъ да напустне училището. Тогава изникнала идеята да се построи ново училище и въ горната махала на Смоленъ. Инициаторъ билъ Тодоръ Поповски.

Това училище е било построено презъ 1881 година и отъ тогава до 1902 г., т. е. около 20 години съ нѣкои прекѫсвания, е служило на гърчеещитѣ се българи, съ учители: споменатиятъ Бечо Даскалътъ и други нѣкои вънкашни гърци. Даскалъ Бечо си е служилъ съ говоримия български езикъ, мѣстно наречие, но е преподавалъ на децата гръцкитѣ букви. Презъ времето пъкъ отъ 1902 до 1906 година преподаването въ това училище се е преобърнало всецѣло на български езикъ, съ учители Георги Дорковъ, Михаилъ Чолака отъ с. Дунево,

Никола Хр. Добрински, Дим. Караманджуковъ отъ Чокманово и др. Следъ туй гърчеещитѣ се наново го взели и развили даже въ прогимназия. Българитѣ пъкъ отъ тая махала, за да не останатъ децата имъ безъ учение, отворили отдѣлно училище въ частна кѫща (у Узуновцехъ) което служило и за черква и религиозни обреди. При туй състояние на училищата е заварило българитѣ отъ горната махала на града Освобождението презъ 1912 година. Първенцитѣ отъ гърчеещитѣ се излѣзли и първи посрещнали освободителитѣ. Следъ Освобождението училището минало въ български рѫце, разширено бѣ въ прогимназия, като поради тѣсната бѣ заангажирано за нѣколко години и старото здание на сѫда, а следъ време се направи новата постройка въ срѣдата на града, кѫдето се помѣщава понастоящемъ прогимназията. До 1932 година въ града имаше и частно българско мохамеданско училище при джамията, което отъ тая година се слѣ съ общо-българското, тъй че да нѣма две разновѣрски училища. Първи учители следъ Освобождението въ горната махала сѫ били: Дечо х. Диевъ отъ Устово, Дим. Караманджуковъ отъ Чокманово и др. външни, Ал. Стрѣзовъ, Иосифовъ, София Кирова, Мария Анчева, Серафимовъ, Крумовъ, Софкаровъ, п. Фотевъ, Т. Боботанова, Дамановъ и др., а отъ мѣстнитѣ: Хрони Семерджиевъ, Коста Хараламбовъ, К. Палагачевъ, Ан. Дорковъ, Ст. п. Анастасовъ, Р. Гавраиловъ, В. Емануилова, Хр. Табаковъ, К. Гавраилова, К. Узуновъ, Г. п. Ивановъ, Т. Петровъ, Ал. Димитровъ, Г. Каранлѫковъ и др. Последнитѣ отъ тѣхъ понастоящемъ сѫ и въ новата прогимназия.

Черквата „Св. Георги“, въ долната часть на Смоленъ, е построена презъ 1858 година. Мѣсто за нея е подарилъ Стою Г. Кацаровъ. Ферманъ за постройката ѝ билъ издействуванъ отъ митрополитъ Панарета, когато билъ още ксантийски гръцки

владика. При копане основитѣ намѣрилъ се хубавъ изворъ съ студена вода, който билъ каптиранъ и опредѣленъ за църковно аязмо. Ктитори и приложници били първенцитѣ чорбаджии: Райчо х. Бѣлевъ Пампорътъ и Христо Табакъ отъ долната махала и отъ горната: — Тодоръ Поповски и Никола Милушевъ, а майстори устабашии: Янчо Поповски, Куртю Чакора и споменатия Тодоръ Поповски. Когато започналъ строежа, явило се роптание отъ нѣкои туркомани българи мохамедани, поради което дошълъ въ града Митрополитъ Панаретъ отъ Ксанти, отседналъ въ училището, което наскоро било довършено, събралъ всичкитѣ правителствени служащи турци и имъ прочелъ фермана, съ който се разрешава строежа на църквата. Турцитѣ се примирили и отъ тукъ нататъкъ не само не прѣчили, но и назначили нароченъ пазачъ българина мохамеданинъ Кара-Ибишъ, който да пази темелитѣ и настоява по-скоро да се изгради. Плащанията правилъ само Райчо х. Бѣлевъ, който давалъ свои пари. Когато паритѣ му намалѣли, майсторитѣ почнали да роптаятъ, затова той единъ день яхналъ коня си и отишълъ въ Пловдивъ, та взелъ на заемъ отъ х. Калчо. Когато се върналъ въ Смоленъ, било точно деня на събора на връхъ „Св. Георги“. Тамъ той свикалъ майсторитѣ и на зелената поляна имъ раздалъ паритѣ. Наскоро била довършена и осветена църквата отъ сжщия Митрополитъ Панаретъ презъ лѣтото на 1858 година. Първиятъ свещеникъ въ църквата билъ попъ Панделия Вълчевъ отъ Райково, женененъ за учителката Рада Казалиева. Службитѣ си каралъ той безъ никакви препятствия до 1864 година, когато възникнали гръкофанариотскитѣ борби и въ тоя градъ. Причината била, че още отъ самото начало на църковнонароднитѣ борби жителитѣ отъ долната махала на Смоленъ минали на българска страна. Основниятъ въпросъ билъ: на какъвъ езикъ да се служи въ църквата

— на български или на гръцки, а понеже нѣкои отъ гърчеещитѣ се българи отъ горната махала, били придобили привилегировано положение предъ турцитѣ, искали да се служи на гръцки, на

Попъ Райчо съ синоветѣ си Анастасъ и Гавраилъ.

край било решено да се редуватъ службитѣ, и на гръцки и на български. Тия борби ту се разпалвали, ту спирали, споредъ времето и събитията.

Презъ 1873 година билъ ржкоположенъ за български свещеникъ Райчо Начевъ, единъ скроменъ, но твърдъ и доблестенъ човѣкъ, беззаветенъ ратникъ и защитникъ на всичко българско

въ града, който изнелъ на плещитѣ си цѣлата борба за възраждане на българщината, често пѫти клеветенъ, затварянъ и довежданъ даже до смъртъ отъ турци или гръцки патриоти. Животътъ на тоя коравъ българинъ е поучителенъ и заслужава специално изучаване, за да се покаже на обществото, какъ може да се жертвува и страда за родъ и Родина, особено въ едни времена на смутъ и изтезания, когато само да се споменава за свобода и българщина е било обвинение, равно на смъртъ. Не ще се впущаме въ подробности, а ще изтъкнемъ само нѣкои случки изъ неговото служение въ Смоленъ, които достатъчно говорятъ за характера му.

На Рождество Христово 1876 година било редътъ да служи въ „Св. Георги“, българскиятъ свещеникъ, т. е. нему. Гърчѣещитѣ се, обаче, искали да отнематъ тоя редъ, затова предния день отишли по-рано и набързо изкарали вечерната служба, следъ което заключили църквата съ дебела конска верига (букаьо), за да не влѣзатъ презъ нощьта българитѣ и служатъ по обичая. Българскитѣ първенци Райчо Пампоръ̀тъ, Хр. Табакъ, Анастасъ Бѣлевъ, Дорко Георгиевъ, Стою Кацарьтъ, Сивко Волковъ, Колю Геговъ и др. силно възнегодували и по наставленията на попъ Райчо въ уреченото време презъ нощьта отишли при църквата и като я намѣрили затворена почнали да чупятъ веригата. Това, като не можло да стане, Дрею Радковъ се досѣтилъ и съ желѣзна кюския изкъртилъ северната къмъ женското отдѣление врата, влѣзълъ вѫтре съ сѫщия лостъ подигналъ цѣлата западна врата и я отворилъ. Службата станала на български.

На Гергьовдень 1879 год., когато е и патронниятъ праздникъ на църквата, гърчеещитѣ се пакъ съ измама наредили службата да се извърши отъ тѣхния доведенъ нарочно за пропаганда протосингелъ, настаненъ въ горната махала. Времето било размирно и мѫчително за българитѣ, затова мѫжетѣ решили да не правятъ нищо, а това предоставили на женитѣ. Рано сутриньта тоя день попъ Райчо отишълъ и започналъ службата на български. По-после дошълъ и протосингелътъ, който като видѣлъ, че службата е почната отъ схизматикъ свещеникъ, възропталъ, разсърдилъ се и се върналъ, като изрекълъ анатема по адресъ на всички българи и ведно съ придружаващитѣ го, които нито влѣзли въ църквата, се отправили къмъ конака да се оплачатъ. Следъ службата населението по обичая се отдало на пѣсни и веселие. Екнали гайди и свирки въ цѣлата махала. Тъкмо въ това време, турска жандармерия обхванала махалата, дошълъ и каймакамътъ, който поискалъ обяснение отъ първенцитѣ и свещеника, защо не сѫ позволили на гръцкия протосингелъ да служи. Попъ Райчо се оправдалъ, че поканилъ сѫщия на съслужене, но той самъ отказалъ. Преди други какви да е по-нататъшни обяснения наизлѣзли много жени и обкрѫжили каймакама. Съ каймакама идѣли и много гърчеещи се.

— Каймакамъ ефенди, казала Христювица Табакова, кажи на тия гъркомани да се махнатъ отъ тука, зере по-лошо ще стане. Чôркваса е наша! Ние женисе изпôдихме гôрцкия патрошингелъ, а не мôскисе!

— Ако още аднôщъ дойдатъ тува сее гôрци и тѣхнесъ патрошингель, хубаво да знаишъ, каймакамъ ефенди, ние женисе ще хми строшимъ главине! — казала Пампорката.

Запискали и други жени. Каймакамътъ се мѫчилъ да ги успокои, но тѣ още повече викали и затова, като видѣлъ, че не ще наложи редъ, отишълъ си ведно съ жандаритѣ и казалъ на патриаршиститѣ:

— Тая работа не е моя, чорбаджиларъ. Идете та се оплачете на патриханьона!

Сѫщия день, обаче, билъ арестуванъ попъ Райчо, тъй че на втория день, Гергьовдень, служба нѣмало. Тогава наново се събрали жени и отишли въ конака, гдето съ викъ и настоявания взели ключа отъ църквата и напирали още въ тоя моментъ да бѫде пуснатъ попъ Райчо. Каймакамътъ, колкото и да искалъ да услужи на гърчеещитѣ се, се принудилъ и сторилъ това.

Тъй се борили българитѣ отъ двата лагера въ Смоленъ, като въ края на краищата горно-махаленцитѣ, за да има редъ и спокойствие, решили да си направятъ отдѣлна дървена църква въ горната махала, посветена на „Св. Духъ“, гдето да имъ служи постоянно гръцки свещеникъ. Тая дървена църква просѫществувала до 1888 година, до единъ моментъ на стихване борбитѣ, когато всичкитѣ жители отъ тая махала се обединили и я направили каменна. А понеже въ тая махала живѣелъ и попъ Райчо, а имало и българи, наредено било службитѣ въ „Св. Духъ“ да сѐ редуватъ едната недѣля на български, другата на гръцки езикъ. Въ „Св. Георги“ отъ тогава нататъкъ никакъ не е влѣзълъ гръцки свещеникъ.

Тъй вървѣли службитѣ въ „Св. Духъ“ нѣколко години, обаче, гърчеещитѣ се почнали да тормозятъ българитѣ, като предоставяли тѣмъ служби само на малки и незначителни праздници, а въ тържествени дни си служили тѣ. Попъ Райчо, по политически причини, нѣколко години билъ емигриралъ въ България, но се върналъ въ 1897 година. Още съ идването му той се намѣсилъ и на день Възнесение тая година службата въ „Св. Духъ“ станала на български. Тая година за пръвъ пѫть се отпразднувалъ по подбуждането на попъ Райчо въ тая църква и праздникътъ „Св. Кирилъ и Методи“. По тоя случай станали остри разправии, та турскитѣ власти затворили църквата, и тя стояла тъй чакъ до 1902 година, когато по специални ходатайства

била наново отворена, но само за гръцки служби. Това продължило и следъ Хуриета, като българитѣ, за да иматъ богуслужение на свой езикъ, се принудили и издигнали презъ 1911 година първо дървена, а после нарочна каменна постройка, служаща за църква при североизточния жгълъ на „Св. Духъ“, която постройка е запазена и сега. Тамъ сѫ изпълнявани религиознитѣ служби на българитѣ, а понѣкога и въ училищната стая въ Узуновската кѫща до 1912 година.

Попъ Райчо умрѣлъ презъ 1910 година. Следъ него сѫ служили въ града свещеницитѣ: Юрданъ п. Симеоновъ, Иванъ Дорковъ и прот. Тодоръ Ангеловъ.

Гръцки владици въ града сѫ идвали нѣколко пѫти, но никога следъ обявяване на Екзархията не сѫ служили въ българската черква. Последенъ е идвалъ въ града Ксантийскиятъ гръцки владика презъ 1893 год. Той разчиталъ най-вече на личнитѣ си връзки съ българина отъ долната махала К. А., та се отправилъ за тамъ. Последниятъ пратилъ човѣкъ да бие камбаната, но българитѣ се спотаили, и никой не излѣзълъ за посрѣщане. Нѣщо повече, църквата била заключена, а Анастасъ Дорковъ, който билъ учитель и клисарь, се покачилъ на камбанарията и откачилъ топуза, за да не може да бие камбаната. Това като разбралъ владиката видѣлъ, че не е желанъ отъ населението, а не билъ въ състояние нищо да направи, затова, недоволенъ си заминалъ къмъ Райково.

Последна жертва на тия борби е раняването на Георги Добринъ Узуновъ отъ горната часть на града, станало лично отъ гръцкия свещеникъ Николаосъ на день Духовдень 1910 година. Тоя день жителитѣ на връщане отъ езерата правили хоро съ пѣсни и гайди на площада предъ училището. Свещеникътъ, който билъ гръкъ, неможелъ спокойно да гледа, какъ българитѣ се веселятъ, за-

това отишълъ въ училището и отъ единъ прозорецъ стрелялъ 3—4 пѫти въ хорото. Цельта му била да убие сина на попъ Райчо, Гаврила, но олучилъ Георги Узуновъ, който охромѣлъ и останалъ куцъ съ единия кракъ и до днесъ.

Борби се водѣли между българи и гърчеещи се и по сборища и седѣнки. Често пѫти ставали скандали и на хората, понеже българскитѣ младежи не допущали гърчеещитѣ се да играятъ на тѣхното хоро. Най-паметенъ е останалъ скандалътъ единъ празниченъ день въ долната махала на Смоленъ, когато биещитѣ се нѣмало какво да взематъ, а нападнали единъ близъкъ плетъ и измъкнали всичкитѣ му колове и вѣйки, че не останало отъ него нищо. По тия причини мнозина гърчеещи се, изоставени и отритнати отъ роднинитѣ си българи, се отмѣтали и отивали на страната на българитѣ.

Въ политико-свободолюбивото движение българитѣ въ Смоленъ не останали по-назадъ отъ другитѣ села. Най-тежко е било времето отъ 1877 до 1879 г., едно време на истинско междуцарствие и безначалие. Рускитѣ освободителни войски минали презъ града въ началото на 1878 г., обаче, следъ това не последвала никаква наредба за редъ и управление. Скоро станало ясно, че тоя край наново си остава въ турско. Това се предшествувало отъ тъй наречения българо-мохамедански бунтъ презъ 1878 г. подъ водителството на англичанина Сенклеръ. То било, обаче, само дипломатическа маневра, а населението никакъ не пострадало, още повече, че за защита на християнитѣ застаналъ видния българо-мохамедански първенецъ х. Мюфтия отъ Арда и х. Исенъ Агушоолу отъ Могилица. Външната въоржжена сила и духъ на българското население пъкъ се поддържала отъ легендарниятъ южнородопски войвода капитанъ Петко Киряковъ, къмъ чиято чета се зачислили и около 30 човѣка отъ Смоленъ. Отъ тѣхъ живъ днесъ е само Никола

Поповски. Сетне, когато комисията отъ чуждестранни представители чертаела границата и се поставяли трайни знаци по билото Роженъ—Караманджа, отъ Смоленъ се излѫчила една група отъ шестима мѫже, които начело съ попъ Райчо отишли на Караманджа и молили европейцитѣ да бѫдатъ включени и тия села въ България. Комисията, обаче ги изслушала и имъ казала, че границата е въпросъ вече свършенъ, узаконенъ съ единъ договоръ, затова да правятъ постѫпки за измѣнение и пр. е работа късна и невъзможна. Попъ Райчо съ свито сърдце се върналъ, а следъ време и емигриралъ въ България. Скоро се разформирувала и четата на Петко войвода и четницитѣ му едни се прибрали, други сѫщо емигрирали въ България. Следъ време наново се изявилъ българскиятъ духъ въ свободолюбиво движение, когато къмъ новооснованата Македоно-Одринска революционна организация се вредили и смоленски дейци. Начело на тѣхъ стоели синоветѣ на попъ Райчо, Анастасъ и Гаврилъ. Засега движението имъ била особено трудна, понеже, жидѣйки въ околийски центъръ, трѣбвало да следятъ за движението и разпоредбитѣ на властьта и съответно да донасятъ, която работа изисквала особена осторожность и предвидливость. Освенъ тѣхъ въ организацията се числили: Колю Геговски, Никола Поповски, Бечо Гоздевъ отъ горната махала, и отъ долната: Анастасъ Дорковъ, Георги Палагачевъ, Димитъръ М. Капсузовъ, Василъ Милушевъ, Георги Бурунсуза и др. Особени заслуги къмъ тая организация ималъ и Райчо Пѣевъ Харбалиевъ, който, макаръ че билъ кметъ отъ гръцка страна въ горната махала, билъ повече преданъ на българитѣ и допринасялъ много за запазване и закриване на работитѣ по движението. Най-достойно, обаче, си изпълнили дълга братята Анастасъ и Гаврилъ п. Райчеви. Анастасъ п. Райчевъ впоследствие свещеникъ и архиерейски намѣстникъ, много пѫти

е разкарванъ по арести и затвори тукъ и въ Гюмюрджина и на край като учитель и съ будно чувство българинъ не можелъ да бѫде търпѣнъ тукъ, затова емигриралъ и отишълъ при баща си, въ с. Крумово, Асеновградско. Братъ му Гаврилъ пръсналъ всичкото си време и състояние, за да поддържа въ града българския духъ, като споредъ случая, кога парично, кога съ авторитета си предъ турскитѣ власти, е освободилъ отъ преследване и затворъ не малко съзаклятници българи отъ града и околията, работа, която могатъ да вършатъ само люде съ силенъ характеръ, високъ духъ, силна съобразителность и самообладание. Гавраилъ умрѣ презъ 1941 година, а Анастасъ е живъ, но боленъ и мѫчително прекарва днитѣ си въ гр. Смоленъ.

Това е на кѫсо миналото на българитѣ християни въ гр. Смоленъ. Сега ще се повърнемъ на кѫсо и за българитѣ мохамедани. Самочувствието имъ въ турско време се изразявало не въ нѣкакво народностно съзнание, а въ схващането, че съ едновѣрието имъ съ турцитѣ тѣ сѫ първенствующа и власть имеюща маса, т. е. едно и сѫщо съ турцитѣ. Турцитѣ обаче не гледали на тѣхъ тъй, а ги използували само споредъ времето и случая. Най-свѣтлата личность българинъ мохамеданинъ презъ цѣлото робство е Салихага, за когото доволно говорихме. Следъ погубването на тоя последния войводството му минавало отъ рѫка на рѫка на по-близки или по-далечни негови хора до 1850 година, когато турскитѣ власти почнали да пращатъ външни лица за управители съ титли каймаками. Знае се, че първиятъ външенъ такъвъ управникъ не билъ одобренъ отъ населението, което, за да се отърве отъ него, следъ всички внушения и молби да напустне града, прибѣгнало до единъ много хитъръ и изкусенъ начинъ. Една вечерь, когато управникътъ спѣлъ, опредѣленъ смоленинъ се вмъкналъ въ стаята му, та запалилъ юргана и дрехитѣ му

и се измъкналъ обратно навънъ. Стаята пламнала и изгорѣла. Изгорѣлъ въ нея и чужденецътъ-кадия и кѫщата. Следъ него за управникъ билъ назначенъ смоленинътъ българинъ мохамеданинъ Исеинъ Журналя. Въ управлението си той подражавалъ на Салихага, като гледалъ да варди населението отъ тежки тегоби и ангарии. По негово време въ цѣлата околия, въ това число и въ Смоленъ, се работѣли голѣми наряди аби, шаяци и плетени чорапи за турската армия по предприемачеството на пловдивския богаташъ гръкъ Михалаки Гюмюшгерданъ. На нѣколко лѫти се правили постѫпки за намаляване ангарията и като свършили всички безъ резултатъ, Исеинъ Журналя решилъ самъ да уреди въпроса. Въоръжилъ единъ свой довѣреникъ, когото изпратилъ да дочака и убие въпросния богаташъ на отиване или връщане въ с. Дермендере, Пловдивско. Планътъ билъ изпълненъ, обаче билъ убитъ не сѫщинския богаташъ гръкъ, а братъ му Димитраки Гюмюшгерданъ. Станало сбиване, та билъ убитъ и нападателтъ, обаче тайната не останала скрита и на край Исенъ Журналя билъ сѫденъ и осѫденъ на дългогодишенъ затворъ въ Цариградъ. Следъ него българитѣ мохамедани въ Смоленъ не сѫ имали свой голѣмецъ, освенъ първенцитѣ чорбаджии, като старията Билянъ, Чоко, Сюлманъ бей, Разю, старията Пенчежия и др., уважението на които се е състояло само въ това, че сѫ вземали участие въ общинскитѣ или околийски съвети, а други права и привилегии турцитѣ не имъ давали. Затова и духътъ у българитѣ мохамедани бѣ убитъ; тъй че мнозина отъ тѣхъ следъ Освобождението не можеха открито да се приобщятъ къмъ естественото имъ и кръвно отечество България. Признаци на народностно чувство у тѣхъ винаги е имало, обаче поради вѣрското различие съ българитѣ християни, тѣхнитѣ духовни водачи въ миналото винаги имъ сѫ

внушавали да се отнасятъ съ пълно равнодушие по народностния въпросъ и тъй сж станали безразлични и заживѣли въ ново робство на тжпъ фаназизъмъ. Първитѣ години следъ освобождението, естествено, бѣха години на духовни търсения, които се развиха и разразиха презъ последнитѣ години въ едно пълно българско възрожденско движение и срѣдъ българитѣ мохамедани. Градъ Смоленъ стана центъръ на туй движение и отъ тукъ се възвести новото схващане на българитѣ мохамедани отъ цѣлия Пирино-Родопски край. Туй схващане се изрази въ открито изповѣдване българската си народность на всички млади и будни българи мохамедани, често пжти и въ разрѣзъ въ разбиранията на старитѣ си дѣдовци и баби. Движението се ржководи и направлява отъ културнитѣ дружби „Родина“, около които се създаде цѣла литература отъ 1937 година насамъ. Начело застана Смоленския първенецъ и бившъ пом. кметъ Юсеинъ Бейски, а дейната воля по осжществлението на всичкитѣ възрожденски придобивки бѣ и си остава синъ му Арифъ Бейски. Заредиха се и други дейци и радетели въ всички села и околии, за които достатъчно говорятъ издаденитѣ до сега книги „Сборникъ Родина“. Първиятъ етапъ бѣ изтикването отъ съзнанието имъ схващането, че сж нѣкакви другородци; вториятъ етапъ — хвърлянето на фесоветѣ като чужда инородна шапка, а сжщо и хвърлянето на фереджитѣ отъ женитѣ българки мохамеданки и замѣнянето имъ съ обикновени носии, и последниятъ етапъ е — побългаряване на личнитѣ имена, на което сме свидетели напоследъкъ и е най-крупния фактъ въ цѣлата срѣднородопска действителность отъ освобождението насамъ. Начело на туй движение, както навсѣкжде, тъй и тукъ, застанаха духовницитѣ и учители българи мохамедани, които най-тактично и последователно се приобщаватъ къмъ своето общо народностно огнище съ българитѣ отъ всичкитѣ други изповѣдания, като съ будна съвѣсть и чисто чувство пазятъ своитѣ съвѣрци отъ противно внушение. Туй е правиятъ пжть, за да имаме единъ народъ, едно чувство и една мисъль на всички българи, както въ Смоленъ, тъй и въ околията.

Тъй настжпиха годинитѣ на свободата. Всрѣдъ жителитѣ на Смоленъ не се чуватъ вече никакви спорове за народность и принадлежность нито срѣдъ българското християнско население, нито срѣдъ българитѣ мохамедани. Единъ езикъ, единъ духъ, подъ единъ скиптъръ, ето общиятъ имъ идеалъ.

Следъ войнитѣ имаше всичкитѣ изгледи за единъ спокоенъ, смисленъ и чистъ културно-творчески животъ за града. Дълго време обаче трѣбваше да се плаща данъкъ на едни безсмислени и вредни борби между дветѣ махали за първенство и центъръ. Сега, обаче, отъ 5—6 години насамъ тия сепаратистични увлѣчения, като че се наджитѣха и младитѣ смоленчани, обединени въ единъ духъ и общъ ентусиазъмъ, усилено работятъ за издигане града. Строятъ се нови здания, прокарватъ се улици, разхубавяватъ се дворища — нова култура, нови разбирания се раждатъ; бждещето е на младитѣ. Това е тъй, защото честность и благоразумие ржководятъ тия млади хора. При туй положение въ последния моментъ смѣло може да се каже: че ако градътъ продължава все тъй да върви напредъ къмъ обща култура и възходъ, то не ще е далечъ времето да добие той съвсемъ друга физиономия до степень да стане не само първостепененъ курортъ, но и цвѣтущъ стопанско-икономически градецъ.

VI. БЪЛГАРО МОХАМЕДАНСКИ УТРА И ВЕЧЕРИНКИ

ЧУЖДЕНКАТА,

пиеса

изъ живота на срѣднородопскитѣ българи мохамедани

въ две действия

отъ **Петъръ Ан. Мариновъ**

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА:

Бобачътъ — 50 годишенъ, грубъ, фанатикъ, подържникъ на старото.

Афузътъ — старецъ съ бѣла брада и голѣма чалма.

Имамътъ — срѣдна възрасть, умѣренъ и разсѫдливъ.

Хамди — 17 годишенъ, синъ на Бобача.

Тахиръ — пѫдарь съ униформа.

Ферадъ — разпаленъ младежъ

Единъ полицай, младежи, мѫже и жени, пѣвци и пѣвици задъ сцената.

Първо действие

Сцената представлява улица между две кѫщи. На едната въ дъсно надпись „Кметско намъстничество“, врати, прозорецъ и отпредъ дървена пейка, а на другата въ лъво сѫщо врати и прозорецъ. Въ дъното пѫть, зеленина и храсти.

Афузътъ и имамътъ, седнали на пейката разговарятъ.

Афузътъ. — Йѣце са изпуснаха младисеее!... каде ще му излѣзе края, ни знамъ! Другушъ кадееее!! (върти ржка) Насъ на бѣ страхъ отъ старитѣ, та, ага, видехме старъ чилѣкъ, нàноги му станвахме! Пъкъ сига какво? Миновамъ презъ пôтенъ, та никой ма ни станадисва ни за афузинъ, ни за старъ!... То бива бива, ала и солкова ни бива!...

Имамътъ. — И йѣ гу видимъ и е ейней, ала какво да гу правимъ!?

Афузътъ (продължава). — Кой ти гльôда, кой ти пита, стари и агаларе?! Сое замань е краенъ замань. Бу сарадà младисе станаха хаймани и сумнтии, каквито никога са не били! Другошъ йѣ бѣхъ елли ашинда, та ма бе еще срамъ да прòдумамъ упрешъ бубайка нѣкафъ лафъ, пъкъ сига имамъ внукъ, та са вика устана си му еще биятъ на прѣсно, пъкъ ага му прòдумамъ, та ейсакива уста отваря нахъ менъ! Нищо ни слуша! Мôчихъ го и мôчихъ да са научи и ми наследи афузлукатъ, ала то, ааахакъ!...

Имамътъ. — Слушай да ти кажемъ. То с са или младисе изпуснали, или ние сме останали назатъ! Животесъ е той като рѣка: — все нахпрешъ варви, и каквону е изтеклу, назать са ни враща

Афузътъ. — Та мень ма е за друго и йѣдъ, и не, лекимъ ма е йѣдъ, оти да казватъ, че сме бôлгаре?! Хичъ йѣ сасъ сое каяфетъ (сочи си чалмата и брадата) за бôлгаринъ ли самъ?

Имамътъ. — То чи сме бôлгаре, вритъ сме болгаре, ала десу викашъ ти, бива и да са ни казва ѣце! Лѣкимъ да ти кажа право, ѧѣ самъ най-натѣсно. Агаларесе и ти отъ аднô страна ми викате: „ти си имамъ и старусу ще следишъ“, младисе пакъ отъ друга. — нищôтъ такôвъ имамъ, ага нѣма да хи слушамъ, та са чудемъ кòму да огудемъ!...

Афузътъ. — Намъ ще огудишъ, амъ та кòму? Питане ли ище?

Имамътъ. — Вамъ. Хубаво. Ами ага са младисе по-млогу. Рекаха да подпишатъ заявление, махнаха ма отъ имамлъкасъ и отидахъ войникъ! Кой ще ма забрани тогава?...

Афузътъ. — Ние!

Имамътъ. — Аа-ха, вие! Чи колцина сте вие?

Афузътъ. — Какъ колцина сме? Тва самъ ѣ! Ѣ каквото рекамъ, тва станва!

Имамътъ. — Ала само ти.

Афузътъ. — Ала отъ мене нататъкъ има и други!

Имамътъ. — Кутри?

Афузътъ (брои на пръсти бавно и тежко, като особено наблѣга на ѣ). — Тва самъ-ѣ! Бобачесъ Селихъ-и ѣ, Каба-Асанъ-и ѣ, Келъ-мустафа-и ѣ, Куркутъ-Асанъ-и ѣ, Босъ-Адемъ-и ѣ,... и-ѣ!...

Имамътъ. — Ехъ ехъ! То млози стàнахте ага си насѣкаде и ти!...

Афузътъ. — Хô, и Режепъ Кòчесъ е нахъ моса страна. Негу пъкъ щѣхъ да забуре!...

Имамътъ. — Тъй, ама сте само вие, пъкъ по-нататъкъ ни-единъ нѣма!

Афузътъ. — Чи тôрни и ти сасъ насъ, та да станимъ по-млогу! Овчѣренъ варви съ билюканъ, не съ гьôпавине и останалине. Тѣхъ пасотъ малешинине!

Афузътъ. — Стига, стига!... И ти са си избôрналъ! Демекъ каксу казвашъ ти, ние ле да

стиснемъ очисе и да тôрнимъ съ младисе, и дечищаса!... Аааа, ѣ сасъ мосу ще си умра! (удря юмрукъ о колѣно).

Тахиръ (вѫтре пѣе и стѫпва въ тактъ).

... Тукъ се гледа мойта воля;
Аааазъ съмъ капитанъ!...

Афузътъ (слуша). — Чуй го! И то са е изврàтило синъ! То хми е башетъ!... (дърпа си дрехата) Кôцай, та фôрлѣй!...

Тахиръ (идва на прозорецътъ). — Имамътъ тука ли е?

Имамътъ. — Ей ма. Тува самъ. (Става).

Тахиръ. — Ела вѫтре. Викатъ те на телефона. (Вѫтре звъни телефонъ).

Имамътъ. — Думай за мене ти бѣ, ѣ му са ни сѣтамъ отъ телефонъ!

Тахиръ. — Не не! Тебе викатъ, — отъ мюфтийството!

Имамътъ (сепва се). — Хô, отъ мюфтийството? За какво ли ма рюкатъ пакъ?

Отива вѫтре. Остава самъ Афузътъ, та се чуди и мръщи. Идва Бобачътъ и търси нѣкого.

Бобачътъ. — Кѫде е имамътъ? Чухъ чи билъ садева?

Афузътъ. — Тува е. Влѣзе вôтре. За какво ти е?

Бобачътъ. — Трѣбва ми. Имаме сватба!

Афузътъ. — Каква сватба?

Бобачътъ. — Доведахме снôха!

Афузътъ. — Вазгечъ бе? Отъ каде?

Бобачътъ. — Отъ Пловдивъ!

Афузътъ. — Вазгечъ бе? Каква?

Бобачътъ. — Туркиня!

Афузътъ. — Вазгечъ бе!

Бобачътъ. — Богата! Има араби, биволе съ кюстеци!...

Афузътъ. — Вазгечъ, вазгечъ! Вай машалла! Аферимъ Бобачъ! Аферимъ аретликъ! (тупа го

по гърба). Ейсôй трѣбва! Хюлбелиене ѣце галятъ да зиматъ отъ насъ нивѣсти, та дà зомимъ и ние адношъ отъ тѣхъ!

Бобачътъ. — Зôхме я билѣ! Ѣце имѣхъ меракъ да имамъ нѣква рода въ Пловдивъ, ала стана най-сетне!

Афузътъ. — Ачколсунъ!... Е, какъ е станало? И ти ли ходи?

Бобачътъ. — Не! Дететищену само! И то излѣзе бобачъ, синъ. Проводихъ гу съ Халиловине копелетии да видятъ свѣтъ, ала излѣзоха масторе, синове! Тѣ всичко знаятъ. Дошли бѣха напрешнаса нидѣля, хасъ отъ тува да водятъ нивѣста, ейсва (сочи кжщата въ лѣво). Пембе, ала прилѣга ли гу негу хубаво? не е рачило. Имало аднъ турчинъ въ Пловдивъ, та е билъ ѣце мераклие за тувашна жена, та я са кандардисвали, ала то будалô, не е рачило!...

Афузътъ. — Будалô! Прилѣгалу гу негу хубаво?

Бобачътъ. — Хеле отиде мосу съ тѣхъ, обиграли са биръ качъ керетъ Ачикмакъ-махалеси, вархлитѣли ейсая и му я са довели!

Афузътъ. — Да, да! Ѣце хубаво!

Бобачътъ. — Чи то ако зимоме да гльôдаме тувашнисе хаймани, та ще са хептенъ откоцаме отъ тюрклюкесъ!...

Афузътъ. — Да, да! Ейсва е таманъ за насъ съ тебе! Да ни викатъ чи нѣмаме рода съ турце. Пъкъ да видишъ и имамасъ отъ пôренъ! Зôлъ е да ми разправя Петрови лѣта и косуви гнѣзда, чи младисе били по-млоу, чи тѣ са по-прави, та тѣхъ да слушаме!... Аааа, му викамъ, тая работа нѣма да я бôде!... И ми разправя, за „култура“!...

Отъ вжтре се чува шумъ. Наближаватъ стжпки.

Бобачътъ (поглежда на вжтре). — А-ха, идатъ.

Тахиръ и имамътъ идватъ иззадъ прозореца презъ вратата.

Тахиръ (на имамътъ). — Ехъ, щомъ е тъй, нѣма да ги вѣнчавашъ. Ти нѣма да отидешъ въ затвора заради тѣхъ, я (и двамата идватъ на сцената).

Бобачътъ (къмъ имамътъ). — Таманъ тебе трôсимъ.

Имамътъ. — За какво?

Бобачътъ. — Имаме нивѣста!

Имамътъ. — Сѣтихъ са.

Афузътъ. — То е станала аднô работа, ама аднъ пôть!

Бобачътъ. — Ала е не вѣнчета, та хайда да хи вѣнчеимъ!

Имамътъ. — То вѣнчилката е льôсна, ами имате ли свидетелство, позволително отъ нехиненъ имамъ?

Бобачътъ. — Ти хи вѣнчей, че сетне ще ти донесемъ свидетелството. Отъ мене го ищи!

Имамътъ. — Ама ни може!

Афузътъ (къмъ Бобачътъ). — Ами оти хи са не вѣнчели тамъ, тогава да дохадатъ?

Бобачътъ. Оти са бôрзали. Гльôдали да са измôкнатъ нахъ тувъ, пъкъ вѣнчеването оставили за сига.

Имамътъ. — Ни сô бôрзали, ами хи са не рачили. Тамъ е работана!

Афузътъ (озадочено). — Оти са не рачили?

Имамътъ. Оти е туркиня!

Тахиръ. — Туркиня я, пъкъ ние сме българи.

Афузътъ. — Какво ага е туркиня?

Имамътъ. — Турцесе на нищотъ. Нищотъ да са каращисваме съ тѣхъ! Иматъ на за по-долни отъ тѣхъ!

Тахиръ (къмъ Бобачътъ). — Трѣбваше ли вамъ да довеждате туркиня? Нашитѣ свършиха ли се? Хубаво казва имамътъ!

Афузътъ. — Мôлчи ти тамъ! Ни пита та никой! (къмъ имама). Слушай! Тая работа ни може

инакъ, ти ще хи вѣнчеишъ, пъкъ сетне ще уредимъ сичката работа!

Имамътъ. — Казахъ ви, ни може. ѣ по закона вôрвемъ!...

Бобачътъ. — Ние пъкъ по вѣраса варвиме! Ищиме вѣнчети да ходятъ.

Афузътъ. — Та ни може ли?

Имамътъ. — Ни може!

Афузътъ (грубо). — Щомъ кажа ѣ, сичко може!...

Имамътъ. — Ти казвашъ, ама мюфтияна друго казва! Затва ма рюка на телефонанъ!

Бобачътъ. — Е, какво казва?

Имамътъ. — Казва, да ни вѣнчевамъ! Момата ще си ищатъ назатъ!

Бобачътъ (пламва). — Назатъ ли? Чи ѣ ща цалъ Пловдивъ обôрна, и пакъ я ни вращамъ!...

Тахиръ (смѣе се). — По-полека! По-полека!...

Афузътъ (авторитетно, къмъ имамътъ). — Слушай! Сае работа, нѣма да я бôде! Мома са назатъ ни връща! (тежко) Тувъ ние заповѣдаме! Каквото ищиме, тва правимъ!...

Имамътъ. — Вие не можете да заповѣдвате, ага мюфтиена тъй казва. Той ми е начелникъ, ѣ него слушамъ! За вашъ кефъ нѣма сига въ затвора да идамъ! Казахъ ви, дайте ми свободно свидетелство, и ейсое сахатъ ще я вѣнча!...

Вобачътъ. — Е, хубаво. Ще ти донесемъ свидетелство.

Имамътъ. — Ама мюфтияна казва, чи никакво свидетелство нѣма да хи са издава, — оти момана е била крадена, не е била сама дошла!...

Афузътъ. — Хаааа!...

Бобачътъ. — Ага тъй, не вѣнчени ще сидьôтъ, и пакъ нѣма да я вращамъ!

Тахиръ. — Тъй, ама ще ти съставимъ актъ, ще ва вкараме въ участъка!

Афузътъ. — Чекайте! Имамасъ е правъ (важно) Безъ имамцка шехатлемьô ни може. Може да е вѣнчета — нахъ другаде! (къмъ Бобачътъ) Чи ни варви ли нѣкавъ чилѣкъ сасъ нея? Ни носятъ ли нѣкаква кинига?

Бобачътъ. — Ни носятъ. Не ли ти казвамъ, бôрзали са!

Афузътъ. — Хайде да видимъ! (насочва ги да вървятъ) Та е работаса не текинъ!... Аааа, ище ѣко вôрзуване! (къмъ имама) Хайде и ти имамъ!

Имамътъ — (съгласява се). Хайда! (тръгватъ къмъ дъното).

Тахиръ (задъ тѣхъ). — Ама сватба?!! Каква ще стане тяяя! (върти ржка. Имамътъ се обръща) Имаме! Дръжъ се! Да не имъ приставашъ!... (имамътъ продължава съ тѣхъ, излизатъ, а Тахиръ остава самъ, върта се, па отива предъ кжщата въ лѣво, отдето се чува шумъ, подсвирва, като да вика нѣкого и вика:) Ей, Ферадъ!...

Ферадъ (вжтре). — Ей! (излиза). Каква е тая гюрюнтия бе, Тахиръ?

Тахиръ. — Остави се! Тя е станала една, та края ѝ се не види! На Хамди Бобачевъ довели невѣста.

Ферадъ (изненадано). — Ади бе! Отъ кжде

Тахиръ — Отъ Пловдивъ.

Ферадъ. — Ама каква?

Тахиръ. — Туркиня!

Ферадъ. — Не думай! Та нима се свършиха нашенскитѣ моми, та чакъ отъ Пловдивъ да му взематъ...

Тахиръ. — То се не знае още! Тя е крадена и както се вижда, и вѣнчаване нѣма да стане.

Ферадъ. — Защо?

Тахиръ. — Защото не е озаконена. Документи нѣма!

Ферадъ. — Азъ пъкъ знаехъ, че Хамди се люби съ мойта братовчедка (сочи кжщата въ лѣво)

Пембе, пъкъ и тя го любѣше, та щѣха да се вематъ!

Тахиръ. — И азъ знаехъ, и тѣ сѫ тъкмо единъ за другъ, но тая работа е станала по искането на стария и, както разбирамъ, и самия Хамди не е знаелъ!

Ферадъ. — Е, че какъ е станала тогава?

Тахиръ. — Всичкото е отъ баща му. Старият Бобачъ е далъ пари на Халиловитѣ нехранимайковци, отишли въ Пловдивъ, яли, пили и на край довели тая. Тия копуци само белята си търсятъ. Идватъ тука да примамватъ наши момичета.

Ферадъ. — Ха, миналата недѣля и Пембе бѣха увещавали!

Тахиръ. — Тѣ сѫ най-мръснитѣ копелета! Съ насъ минаватъ за българи, пъкъ щомъ се събератъ съ турцитѣ... Нищо не вършатъ, а само шарятъ отъ тукъ до Пловдивъ да позематъ и подаватъ! (заканително) Ще ги науча азъ тѣхъ, но да дойдатъ още веднажъ!...

Ферадъ. — Ще ги набиемъ, здравата!... Но за какво е на Бобача невѣста отъ тамъ.

Тахиръ. — Иска да се набърка съ нѣкои турци! значително) Разбирашъ ли?

Ферадъ. — Пю! За една жена да си продава народностьта!

Тахиръ. — Да! На него, ако остане, и на Афузътъ, всички ще ни продадатъ! Да, лесно, въ робство ще ни държатъ!

Ферадъ (иронично). — Ще държатъ! Докато нѣкой день пуфнемъ чалмата и на Афузътъ! . . .

Тахиръ. — Каква заблуда, какво безумие! Да си изключватъ разбирането!! Стотини години нашитѣ бащи и майки сѫ ни запазили чисти и по езикъ и по кръвь българи, а сега тѣзи като че сѫ ослѣпѣли. Наистина и турцитѣ сѫ мохамедани, но тѣ сѫ друго, а ние съвсемъ друго. Езикъ и народность ни дѣлятъ.

Ферадъ. — Точно тъй е! Всичко туй е отъ нѣколцината още стари. Но мина туй време (върти ржка). Сега всѣки народъ си отива при своитѣ. А ние гледаме животътъ съ отворени очи. Като българи, макаръ и отъ мохамеданска вѣра, ние не можемъ да се дѣлимъ отъ общото ни отечество. Ти баремъ си ходилъ войникъ, та знаешъ. Всѣко отстѫпление е равно на предателство!

Тахиръ. — Та затова ти казвамъ, — ако речемъ да слушаме Афузътъ и старитѣ, то значи да се продадемъ на чужда народность!

Ферадъ. — Никога!

Тахиръ. — Това е най-позорното нѣщо! Свѣтътъ може да се обърне, но това нѣма да стане! Ние сме си българи, и българи ще си останемъ! Защото кръвьта, сърдцата ни сѫ български! Това е и нашата родина!

Ферадъ. — Де се е чуло и видѣло българинъ съ туркиня да се женятъ, и да се разбиратъ?!... Че тя никога нѣма да научи нашия езикъ и никога не ще разбере нашитѣ чувства! Както казвашъ; езикъ и народность ни дѣлятъ!!

Тахиръ. — Точно така е!

Ферадъ (бързо). — Да вземемъ да я изпѫдимъ! Тахиръ! Тая чужденка! (сочи къмъ дъното).

Тахиръ. — Чакай! Тя може и сама да се махне!

Ферадъ. — Защо?

Тахиръ. — Защото турцитѣ не даватъ да се вѣнчее. Унижение имъ било да дадатъ къмъ насъ мома!...

Ферадъ. — Хааа! За тѣхъ било унижение, пъкъ за насъ не!... Напротивъ азъ мисля, че унижението е за насъ, не за тѣхъ!

Въ това време въ кѫщата въ лѣво се запѣва смѣсено, мѫжки и женски гласове на две групи, като всѣка поема стиха отъ по-първата, тъй че да се застигатъ безъ прекѫсване:

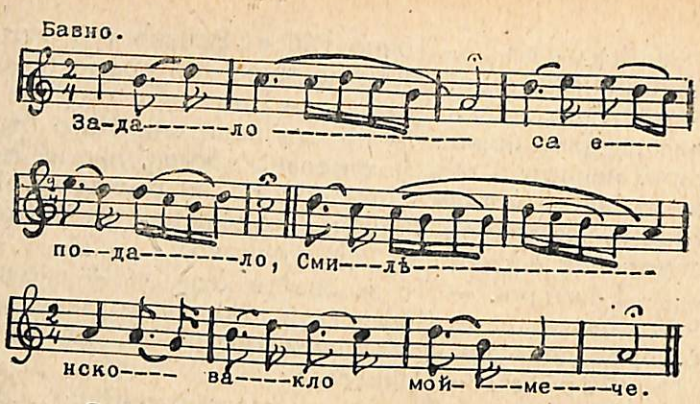

Задало са е, подало,
смиленцко вакло мо̀мече,
низъ бѣла рѣка надолу,
зелено сѣно да сбира.
Бѣленъ ми вѣтеръ дуеше —
фустанчекъ му са кошмѣше
кайно въ морено пено̀на
тестемелчекъ му фо̀ркаше
кайно на Карлъкъ магло̀на,
полици му се бѣлкаха
кайно въ морето далгине,
снажкана му се ко̀ршѣше
кайно на Карлъкъ елине,
дюлбенчекъ му се рѣеш
Кайно въ гуро̀на листено,
плитчици му са ройкаха
кайно вавъ Арда рибкине,
очинкине му свѣткаха
кайно въ небено звѣздине.

Двамата поглеждатъ къмъ тамъ доволно.

Ферадъ (съ свѣтнало лице). — Хееей, пакъ запѣха!

Тахиръ (живо). — Така трѣбва!... А, кои сж тамъ? Какво е на попрелката?...

Ферадъ (весело). — А бе всичко е хубаво, ама ме е ядъ!...

Тахиръ. — За какво?

Ферадъ. — За това, дето ми казвашъ!

Тахиръ. — И мене ме е ядъ. Това е за цѣло село срамъ!

Ферадъ (съ интересъ). — Ама кжде е сега тя?

Тахиръ. — У тѣхъ. У Бобача. Заключена въ стая! Забулена!

Ферадъ. — Забулена?

Тахиръ. — Да.

Ферадъ. — Че ние сме тогава сто пжти по-добре отъ тѣхъ! Ето, събрали сме се оттатъкъ, всички открито, заедно, та какво ни става?

Тахиръ. — Нищо, ама иди кажи това на Афуза и Бобача!

Ферадъ. — Да отиватъ по дяволитѣ! (маха съ ржка, кани Тахиръ). Хайде, хайде и ние да идемъ! (насочва се къмъ кжщата въ лѣво).

Тахиръ. — Да отидемъ (озърта се). Ама чакай, тука е отворено! (оглежда вратата на кметското намѣстничество).

Ферадъ. — Заключи! Чунки нѣкой ще дойде.

Тахиръ. — Наистина, днесъ е праздникъ! (отива и заключва вратата).

Ферадъ (съ чувство, слуша пѣсеньта). — Гледай ги, какъ хубаво пѣятъ! та какво да не ти е драго? Всички открити, свободно, а моята братовчетка Пембе сама ходи около тѣхъ, черпи ги и ги забавлява!...

Тахиръ (тръгва). — Хайде!...

Ферадъ. — Да кажемъ на всички новината!

Тахиръ. — Трай малко! То ще си дойде само по себе си... но да не имъ разваляме пѣсеньта!

Влазятъ въ кжщата въ лѣво, поемайки пѣсеньта, хванати презъ рамо още отъ сцената.

Следъ малка пауза съ шумъ и голѣмо възбуждение идватъ пакъ Афузътъ, Бобачътъ и Имамътъ отъ дъното.

Афузътъ (запъхтѣнъ). — Ще изрюкаме на телефонасъ! Право Пловдивъ! Право мюфтияна! (насочва се къмъ кметското намѣстничество).

Бобачътъ. — Ѣ ще платя! Сичко плащамъ!

Афузътъ (предъ прозореца). — Тахиръ! Ей Тахиръ!... Каде ли е то?

Имамътъ (опипва вратата). А! Канцеларията е затворена!... Каде ли ще е отишôлъ! (всички се се оглеждатъ наоколо и къмъ кжщата въ лѣво).

Афузътъ (следъ пауза). — Чекайте! Оставите гу! И то е адно куче, та само бельô може да ни стори!...

Бобачътъ. — Ами тогава?

Афузътъ. — Тогава друго ще сторимъ!

Бобачътъ. — Какво?

Афузътъ. — Да оставимъ Пловдивъ! Ага ни може, ни може!...

Бобачътъ. — Ами какво да сторимъ?

Афузътъ. — Да избôрнимъ работаса, та младисе да са вѣнчôтъ въ Пашмаклж! Сѣтихте ли са? И тамъ има мюфтие! И тамъ има имамъ!

Бобачътъ. — Хôхъ! Алара-зосунъ!

Афузътъ. — Сига са сѣтихъ! (сочи съ пръстъ главата). Ще идимъ врить, и ѣ ще дойдамъ!

Бобачътъ. — Свôршено! Ѣ пакъ са ни сѣтамъ!

Афузътъ (засмѣно). — Ти питай мене! Че ага да са вращаме, та презъ Караманджо ще му удриимъ адни пѣсни, та да са зачудятъ вритъ комшиесе!...

Имамътъ (отмѣрено). — Слушайте! Тамъ пъкъ хичъ нѣма да хи вѣнчеятъ!...

Афузътъ и Бобачътъ (едновременно). — Оти?

Имамътъ. — Оти е тамъ хептенъ друго! Та бельки ни знаете?

Бобачътъ. — Не!

Имамътъ. — И мюфтие, и имамъ и вритъ са са хептенъ откоцали отъ турцконо!...

Афузътъ. — Ама какъ? Нели сж нашенцки люде?

Имамътъ. — Тѣ сж нашенцки, ала са „култура“. Не признаватъ нищо турцко! Иматъ друтура, жество, записали са са съ хилѣди, и нито даватъ, нито взиматъ съ турце. Сичко са изборнали на болгарцки!

Афузътъ (озадачено). — Аа!...

Имамътъ. — Хичъ нимойте и ходи! Ако ва усѣтятъ, за каква работа варвите, та ще ви трôтятъ една мандра, та и Караманджо ще ви са види тѣсна. Вие питайте мене. Тамъ ми свалиха чалмота! Пъкъ са не ле въ Пашмаклж, ами са вритъ селана! И именана са си изборнали на болгарцки!

Афузътъ. — Ама?

Имамътъ. — Ако ни вѣрвашъ, иди вижъ!

Бобачътъ. — Тогава?!

Афузътъ. — Не е за ходене тамъ! (съобразява) Пакъ ще се ходи въ Пловдивъ. Отъ тамъ е момата, и нехиненъ имамъ ще са троси! Трѣбва да иде будинъ, ала саламъ чилѣкъ! Да найде, и имамъ!... да найде и мюфтие, и доде ни свôрши работа, да са ни враща!... Сѣтихте ли са? Пакъ ѣ да ви кажемъ!...

Бобачътъ. — Сѣтихме са!

Имамътъ. — Каквото и да правите, ѣ ви са ни бôркамъ!... (отдръпва се).

Бобачътъ. — Е, тогава, кой да иде?...

Афузътъ (укорително). — Та да ни ида ѣ?... Ти си бобайко! Тебе се пада да идишъ!...

Бобачътъ (съ готовность). — Да ида бе! Какъ нѣма да ида... и сичко ще платя! Нели е до пари работата? (Бара се въ пояса за кесия).

Имамътъ. — Не е за пари! Тамъ е сичкото! Онѣзи на ни признаватъ за тѣхни, затва ни нидаватъ нивѣста!

Афузътъ. — Ще признаятъ! Какъ нѣма да признаятъ! Нели видятъ мене, нели видятъ Бобачесъ?... (Къмъ Бобачътъ наставнически). Пъкъ ти Бобачъ ще сберешъ тамъ бешонъ-киши отъ нашенцкана махало, и ще идите млози, демекъ цало село са е вдигнало!,.. Че ще найдишъ адинъ дену ѣце знае да дума турцки и нега ще туришъ най-отпрешъ!... Тѣ затва на ни смѣтатъ хасъ турце, оти ни думаме турцки... Та... пари ли ще давате, ѣдене ли ще правите, за нищо да са ни запирате. Пъкъ ку нищотъ съ хубаво, най-сетне ще хи заплашите съ Пашмаклѫ. Нахъ Пашмаклѫ ще са оцѣнимъ! (Сочи нагоре къмъ балкана заканително).

Бобачътъ (съ готовность). — Хо! Ще са оцѣнимъ!...

Афузътъ. — Хайда! Време за бавене нѣма!

Бобачътъ. — Хайда! (тръгватъ) Ѣ ще вôрве, пъкъ вие тува редите сватбаса.

Излизатъ бърже съ Афузътъ, а следъ тѣхъ тръгва и имамътъ. Въ това време бързо излазятъ отъ кѫщата въ лѣво Тахиръ и Ферадъ и спиратъ имамътъ.

Тахиръ. — Слушай, имамъ! И да донесатъ свидетелство, пакъ нѣма да ги вѣнчавашъ!...

Ферадъ (заканително). — Ако ги вѣнчеишъ ще те уволнимъ! Хубаво да знаешъ!...

Имамътъ. — Амаанъ, аманъ!... (излиза).

Завеса.

Второ действие

Сѫщата сцена. Тахиръ, седналъ на пейката чете заинтересовано. Отъ дъното наближава Ферадъ.

Тахиръ. — Ха, Ферадъ! Ела да видишъ, каква книга намѣрихъ!

Ферадъ. — Каква?

Тахиръ. — Пратили сѫ я, представи си, преди щесть месеци на имама. Пъкъ той, нито я отворилъ даже! Ей-тъй я намѣрихъ, неразрѣзана!

Ферадъ. — Ама каква е?

Тахиръ. — „Сборникъ Родина".

Ферадъ. — Хаааа!... Азъ съмъ слушалъ за тая книга, пъкъ не съмъ я виждалъ! Я да видимъ! (посѣга).

Тахиръ. — Гледай (отвраря я и двамата се надвесватъ). Много е интересна! Всичко за насъ пише! За българитѣ мохамедани. Отъ Смолянъ е издадена (загледва се вжтре). Слушай само какви интересни работи пише. Цѣла я изчетохъ (чете бавно) „Когато Мехмедъ Кюпрюлю помохамеданчилъ чепинскитѣ българи, заминалъ за Разлога и...", не чакай друго бѣше! (пакъ чете) „Ние родопскитѣ жители сме българи, отъ които едни мохамедани, а други християни, но все българи. Религията не трѣбва и не бива да ни дѣли". Тукъ обяснява, че въ една държава може да има много религии, и въ една религия много народности (гледа пакъ въ книгата). А, тукъ има и стихотворение! (чете):

Ний пазиме свето български нрави
и бисерно чудни български думи
но сме презрени мохамедани,
при все, че по кръвь сме българи прави!

Защо ни презрително гледате, братя?
Не сме ли и ние чеда на туй племе?
Подъ българско небе живѣемъ,
за родни балкани милѣемъ!

О, братко! Подай си ржката сърдечно,
и ний ще я стиснемъ горещо!...
Да тръгнемъ рамо до рамо,
съсъ български родни стремежи!...

Ферадъ. — Хей вѣрно е! Точно за насъ!

Тахиръ. — Това сж писали, представи си, българи мохамедани, младежи, като насъ! Нѣкой си Исенъ Якубовъ отъ Смоленъ, Риза Солаковъ отъ Девинъ и други. Тѣ сж сжщо като единъ Левски, като единъ Ботевъ за насъ!...

Ферадъ. — Наистина!

Тахиръ. — А вижъ тука пъкъ, какво е писалъ Мидхатъ паша, управитель едно време на Дунавския вилаетъ: (чете на корицата) „Има повече отъ единъ милионъ мюсулмани. Тѣзи мюсулмани не сж дошли отъ Азия, както обикновено мислятъ. Тѣ сж потомци на тѣзи българи, преобърнати въ исляма въ епохата на завоеваването и следващитѣ години. Това сж деца на сжщата тая раса, отъ сжщото това колѣно. А измежду тѣхъ има една часть, които не говорятъ другъ езикъ освенъ българския“...

Ферадъ. — Демекъ, като насъ.

Тахиръ. — Не като насъ, а това сме ние. Ние не говоримъ другъ езикъ освенъ българския. А той казва, че не само ние, но и другитѣ живущи въ България мюсулмани сж българи, „преобърнати въ исляма въ епохата на завоеваването и следващитѣ години“.

Ферадъ. — За другитѣ краища не знамъ, но за насъ е точно тъй.

Тахиръ (съ горчевина). — Ядъ ме е, че останахъ назадъ, та не можахъ да се изуча, та и азъ да напиша нѣщо! Като видя такава книга, та очитѣ ми свѣтватъ! (пакъ гледа) Гледай! И картини има! Тя е за да я четатъ всички, и млади и стари!

Ферадъ. — А-ха, ще я четатъ! Че нали видишъ, че сж я скрили, та и имамътъ може да не я видѣлъ! Докато сж тия тука: Бабачътъ и Афузътъ е-хеее съ голѣмата чалма, та за всичко ще прѣчатъ!

Тахиръ. — Имамътъ! Имамътъ трѣбва да я чете и обяснява на хората! За това е пратена! Азъ ще му я дамъ. Още днеска!

Ферадъ. — Ама да не рече, че е грѣхъ?!...

Тахиръ. — Грѣхъ ли?

Ферадъ. — Грѣхъ я! Него го е страхъ отъ грѣхъ. Единъ день слушамъ, казва на Афуза: „Отъ нищо ма не е страхъ Афузъ ефенди, и женана ща откри и фесанъ фарли, лѣкимъ ма е страхъ отъ грѣхъ!“...

Тахиръ (съ насмѣшка). — Щомъ е тъй, нека прехвърли на менъ грѣха! За народополезни работи грѣхъ нѣма!... Пъкъ и на Афузована чалма ще чуемъ нѣкой день пѣсеньта!...

Въ това време въ кжщата въ лѣво запѣва тжжно женски гласъ:

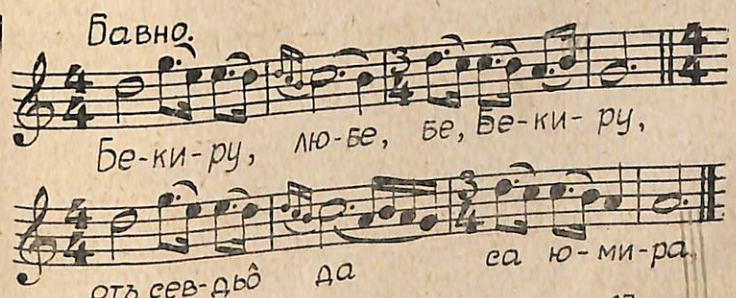

Бекиру, любе, Бекиру,
отъ севдьо да се умира,
ѣ бѣхъ отколе умрѣла.
Амъ са ле нищо не прави,
амъ са ле сохне и вѣхне...

Ослушватъ се и двамата.

Тахиръ. — Ха! Пембе пакъ запѣ!...

Ферадъ. — Поболѣла се е отъ оня день насамъ. Откакъ доведе Бобачътъ тая невѣста, тя като че жива се погребала! Тъй си изплаква мжката!

Тахиръ. — Ама тѣ, наистина, сериозно ли се обичаха съ Хамди?

Ферадъ. — Сериозно се обичаха и щѣха да се вематъ. Това всички вжтре знаятъ, — и бащата и майката!

Тахиръ. — Право да си кажа, отъ какъ доведоха тая въ село, та и мене като че рана ми се отворила на сърдцето!

Ферадъ. — И азъ съмъ тъй!...

Тахиръ. — И ти, и всички младежи!...

Ферадъ (решително). — Ама, наистина, хайде да вземемъ да я изпждимъ!...

Тахиръ (повѣрително). — Слушай!... Тя може и сама да си иде! И Хамди не я иска! Мене имамътъ разправи всичко! Когато да я водятъ била забулена, та Хамди не я видѣлъ. Сега чакатъ да дойде Бобачътъ отъ Пловдивъ; Афузътъ учи Хамди на турски; Хамди пъкъ бѣга отъ кжщи! Станала е една такъва (върти на кълбо ржцетѣ), та нищо не можешъ да разберешъ!...

Пѣсеньта вжтре продължава.

Ферадъ (става и поглежда). — Ха! Афузинътъ иде! (Муси се и маха съ ржка).

Тахиръ (сжщо става). — Кжде?

Ферадъ. —Ей, тука! Не искамъ да го виждамъ!

Тахиръ. — Остави го! Хайде да отнесемъ книгата на имама и му кажемъ да я чете въ джамията!...

Ферадъ. — Хайде! (Загледва се пакъ къмъ шума въ дъното). Ха! И Хамди Бобачовъ варви (отиватъ къмъ дъното задъ кжщата въ лѣво).

Тахиръ. — Разгеле! Я да го извикаме, да ни разправи!

Ферадъ. — Хамди! Ей Хамди!

Хамди (задъ храститѣ). — Ей!

Тахиръ. — Ела съ насъ!

Излазя Хамди и се насочва къмъ тѣхъ, а следъ него и Афузътъ.

Афузътъ (строго къмъ Хамди). — Ела тувъ! Вôрви съ мене! (дърпа го). Каде си тôрналъ съ нее хаймани!?... (Тахиръ и Ферадъ правятъ гримаси съ ржце къмъ Афузътъ и отиватъ задъ кжщата въ лѣво, Афузътъ продължава по тѣхенъ адресъ). Нва са купуци! Сомунтии!... Какво трôсишъ съ тѣхъ!

Хамди (наивно). — Нищо!

Афузътъ. — Ти сасъ тѣхъ да ни ходишъ. Ти си сега женен чилѣкъ, та сасъ дечища нѣмашъ работа!... (Насочва се къмъ дѣсно). Ела тувъ!... (Сѣда на пейката). Е, понаучи ли турцки?

Хамди. — Не.

Афузътъ. — Ами тогава какъ думате съ нивѣстина?

Хамди. — Никакъ. Ние не думаме. Та малчи и ѣ молча!

Афузътъ. — То ни може тъй! Съ малчене ни варви!

Хамди. — Че ни сѣтамъ хи са отъ думанено! Какво да правя?

Афузътъ (строго). — Ще се научишъ! Какво? (сочи му мѣсто) Сьодни ейтувъ!... (Хамди сѣда и разсѣяно гледа. Афузътъ запалва цигара, па почва:) Сига ага идишъ дену нея, ще хи речишъ: „Бу гюнъ сватба япажеимъ“. Сѣти ли са?

Хамди. — Не.

Афузътъ. — „Бу гюнъ сватба япажеимъ“ ще рече: „Днеска сватба ще правимъ“.

Хамди. — А? Ами ага не рачатъ да вѣнчаватъ!...

Пембе въ кжщата въ лѣво продължава да пѣе:

... Бекиру, любе Бекиру,
не ли е льосна и драго,
двамина да са зомиме?!...

Хамди се озърта и гледа къмъ оная посока.

Афузътъ (дърпа го). — Нѣма какво да зѣпашъ тамъ! Слушай тува!...

Хамди. — Ама не могамъ да думамъ!... (пакъ извръща глава къмъ пѣсеньта).

Афузътъ. — Ще са научишъ, бря! И ѣ са самъ тъй научилъ!

Хамди. — Е, какво?

Афузътъ. — Слушай сига: „Бу гюнъ“ ще рече „днеска“, пъкъ „япажеимъ“ — „ще правимъ“.

Хамди (разсѣяно). — Какво да правимъ?

Афузътъ. — Какъ, какво да правимъ?! Сватба ще правимъ!

Хамди. — Хааа! (пауза) Ами „сватба“ какъ ще рече?,

Афузътъ. — „Сватба“ ще рече... „сватба“! (иронично) Не знаешъ ли, какво е „сватба“?...

Хамди. — Ама на турцки?

Афузътъ. — Ага гу ни знаишъ на турцки, ще си го речешъ на болгарцки! Не отбавя са отъ нва работана! (чеше се задъ врата) А бе то ще да се вика нѣкакъ, ала ѣ хубаво ни знамъ!

Пѣсеньта продължава:

двамина да се зомиме,
балнуну да си кажиме!..

Хамди пакъ слуша и зѣпа къмъ пѣсеньта.

Хамди (решително, дърпа се). — Нищô да се уча!... Ни трѣбва ми да знамъ турцки!... (понечва да бѣга).

Афузътъ (дръпва го за дрехата), — Чѣкай!... Каде ще варвишъ?

Хамди (изскубва се). — Кждето ищемъ тамъ ще вôрвемъ!... (затичва къмъ джното, но тамъ се среща съ Бобача).

Афузътъ (къмъ Бобачътъ). — Дôржи гу бряя! Каде бѣга тва свине?!...

Бобачътъ (улавя го). — Каде варвишъ?! Ела тувъ!... (води го обратно).

Афузътъ (съ интересъ къмъ Бобача). — Е, свôрши ли Бобачъ?

Бобачътъ (запъхтенъ и унилъ). — Остави са! Нимой пита!...

Афузътъ. — Оти? Хаирусунъ!...

Бобачътъ. — Хаирсъзъ излѣзе работаса!... Ѣдъ ма е, та ще са пукна! (Тръшка се на пейката и си бърше потьта). Нищо не стана!

Афузътъ (ошупва се). — Вазгечъ бе!...

Бобачътъ. — Отсѣче ми юмосъ!... Сасъ турце да нѣмашъ работа!... (Дърпа си дрехата).

Идва Ферадъ и любопитно наближава.

Афузътъ (смутено). — Ама какъ? Какво стана?...

Бобачътъ. — Не даватъ и дума де спомемъ! „Вие сте викатъ, не турце! Отъ де на каде да зимате отъ насъ жени?!“ Присрьôшнаха ма още на вратана: „Ти си помакъ-ахмакъ! Ти си дибела глава! Дюнме!... Вие сте викатъ Падишахъ душманж! Долни люде! Еръмъ динлие!... Гяуре!“...

Афузътъ (хваща се за брадата). — Вай!...

Влиза и Тахиръ.

Бобачътъ. — Кандардисвахме гу и тъй, и тъй, ала нище, и нище! Ѣдъ го е, оти да му ни думаме турцки. Не можихъ да найда таковъ чилѣкъ. Отъ нашенцкине ни единъ ни знае турцки!

Тахиръ. — Видѣ ли? Да си не и ходилъ!...

Ферадъ. — Пада му се!

Афузътъ (щура се). — Вай!... Какво гу сторихме!...

Бобачътъ. — Казвамъ му тогава: „Аманъ-заманъ! И ние сме турце!“ И какво не още, ала той още по каздисва и рюка по-ѣце: „Не сте турце! Вие ако бѣхте турце, та щѣхте да сте като насъ! Вие сте помаци!“

Тахиръ (тържествуващъ удря юмруци). — Да, да! Пада ви се! Да разберете!

Афузътъ (хваща се за главата). — Хой йорапимъ! Какво мѣса сва?!... (Къмъ Бобачътъ). Какво да правимъ сига?...

Бобачътъ. — Ищатъ да се враша!

Тахиръ и Ферадъ. — И ние я нещемъ!

Хамди. — И ѣ я нищô!...

Тахиръ. — Не щемъ туркиня!

Ферадъ. — Да се махка! Да се отринва!...

Бобачътъ (къмъ Афузътъ). — Ами по това какво станва?

Афузътъ. — А бе сватба редиме! Петь брава заколихме. Петь казане врьôтъ!

Бобачътъ (клати глава). — Ваааай! Отбавихме гу!...

Афузътъ. — Отбавихме гу, че ѣце!...

Бобачътъ (решително). — Нѣма какъ! Срамъ, не срамъ, ще я развращаме сватба-са!... Ще се разтуря сичко!...

Афузътъ. — Какъ ще са разтуря?! Вритъ сме калесали!

Бобачътъ. — Вай, каковъ срамъ!...

Тахиръ (решително). — Слушайте!... нѣма да се разтуря!... Да си му вземемъ тукашна!...

Афузътъ (щуря се и тюхка). — Тю!... Язъкъ!...

Бобачътъ (въздъхва, изглежда всички, къмъ Тахиръ). Наистина! Дали ни ще би?...

Тахиръ. — Защо да не бива! (Тупа Хамди и сочи кжщата въ лѣво). Тукашна! Тамамъ за него!...

Бобачътъ. — Ама каде?

Тахиръ. — Ей тука! (Къмъ Ферадъ). Кажи Ферадъ!...

Ферадъ. — Мене са не пада да думамъ!

Бобачътъ (става съ готовность). — Да я питаме! Да идимъ!

Тахиръ. — Нѣма защо! Тѣ сж се отъ порано обичали!

Бобачътъ. — Да проводимъ момаре!

Тахиръ. — Чакай!... Нѣма защо. Ние сме цѣли момаре!

Ферадъ. — Ама истина! Сериозно ли се захваща Тахиръ? (Изгледва всички).

Бобачътъ (живо). — Истина, ами какъ! Ако върви, да я водимъ още сега!

Ферадъ. — Ами оная?

Бобачътъ (осрамотено). — А бе, не питай! Ще я махнемъ!...

Афузътъ (горчиво). — Амаааааанъ, аманъ!...

Тахиръ (къмъ Бобача и Ферадъ). — А бе, оставете нея! Да питаме Хамди (къмъ Хамди). Хамди, искашъ ли я!

Хамди (съ свѣтнало лице). — Искамъ я! Искамъ я! Ѣ си нея галемъ.

Афузътъ (втрещенъ). — Вай, вай!...

Тахиръ. — Така! Браво! (Къмъ Ферадъ). Иди! Иди, Ферадъ! Иди я питай!...

Ферадъ. Ще ида. Защо не... (Отправя се въ кжщата въ лѣво и влазя).

Тахиръ. — Та какво по-хубаво отъ това, да си му вземемъ нашенка?!

Бобачътъ (признателно къмъ Тахиръ). — Истина! Тоя хаиръ ще го имамъ отъ тебе!... Ѣ самъ билъ до сига противъ, ала отъ сига нататъкъ и ѣ тôрнувамъ сась васъ!... (умолително) Нимоте ма има за противъ!...

Тахиръ. — Ще видимъ!

Афузътъ. — Пъкъ ѣ отъ пôранъ гльôдамъ зѣпа нахъ нае пенджура (сочи кжщата въ лѣво) и са чудемъ!...

Тахиръ. — Нѣма да са чудишъ! Тамъ му е било сърдцето!... Защо го изнасилвате да взема оная?...

Бобачътъ (тържествено). — Дадено! Свôршено! Ейтювъ има мѣсто за нея!... (тупа си върха на главата) Ѣ самъ билъ слѣпъ! Слѣпъ самъ билъ до сига!... И ѣ самъ бôлгаринъ както вритъ!...

Тахиръ (меко съ укоръ). — Ама сега казвашъ това!...

Бързо влазя полицай и носи книга. Всички се споглеждатъ плахо.

Полицаятъ. — Телеграма! Кжде е кметския намѣстникъ?

Тахиръ. — Нѣма го. Азъ го замѣствамъ!

Бобачътъ и афузътъ се отдѣлятъ и нѣщо си шушукатъ, а Тахиръ взема телеграмата и я чете:

„По нареждане отъ околийския мюфтия заповѣдвамъ лицето Айше Бостанджи-баши, понастоящемъ въ дома на Асанъ Бобачоолу въ селото ви, да се вземе и изпрати по етапенъ редъ въ повѣреното ми управление за предаване на родителитѣ ѝ. Околийски управитель Диневъ“

Тахиръ. — Разгеле ще си я изпратимъ!

Бобачътъ (боязливо). —Други ни трôсатъ ли?

Тахиръ. — Не.

Афузътъ (съ ржце на гърди). — Шукеръ Аллахъ!...

Полицаятъ. — Кжде е лицето?

Тахиръ. — Ейсега ще ви го предамъ (къмъ обача) У васъ ли е?

Бобачътъ. — У насъ.

Тахиръ. — Иди я доведи!

Бобачътъ. — Ама сига?

Тахиръ. — Още сега я! (сочи полицаятъ). Нали виждашъ, човѣкътъ за това е дошълъ...

Бобачътъ (съ готовность). — Отидахъ!... (Излиза).

Тахиръ (къмъ палицаятъ). — Сега ще я доведе...

Ферадъ (идва отъ кжщата). — Съгласна е Пембе! Готова е и да тръгне!...

Тахиръ. — Урааа! Браво! Хайде!... (пакъ къмъ полицаятъ). Сега отъ тука ще отведемъ истинска невѣста, а оная (сочи назадъ) вамъ ще предадемъ!...

Настжпва общо оживление. Всички наближаватъ кжщата. Отъ тамъ почватъ да излазятъ мжже и жени, младежи и възрастни. Всички сж радостни и весели. Ферадъ наново влиза въ кжщата.

Афузътъ (тържествено). — Нашето си е пакъ наше!... И отъ него по-хубаво нѣма!...

Тахиръ. — Не трѣбва ни намъ да се мѣсимъ съ чужди хора!...

Единъ младежъ. — Вънъ чужденката!...

Другъ младежъ. — Да се махка!

Третъ младежъ. — Да си върви!...

Бобачътъ (влиза, води туркинята забулена и увита). — Ей ви, чужденката!... (Изправя я отпредъ).

Чужденката (чупи си ржцетѣ). — Аманъ, аманъ!...

Тахиръ. — Никакво аманъ! Тоя човѣкъ за тебе е дошелъ. Ще си те води въ Пловдивъ (Чужденката гледа, нищо не разбрала). Баща ти те иска!

Бобачътъ (ухиленъ). — Да си върви...

Туркинята зѣпа смутена. Полицаятъ застава задъ нея.

Тахиръ (къмъ полицаятъ). — Ето ви лицето!...

Ферадъ (идва пакъ). — Хайде! Да вървимъ!...

Излазя, а следъ него и Пембе, млада, красива мома, пъстро облѣчена, която престжпя напредъ, изравнява се съ туркинята, съ която недружелюбно се поглеждатъ, па веднага се обръща и цѣлува ржка на майка си и баща си, съ които се прощава. Туй докато става, излизатъ още нѣколко мжже и жени, нѣкои отъ които носятъ „аглоци“, даряватъ всички, като турятъ единъ и на по-лицая, други хвърлятъ въ въздуха жито, бомбони и пари, а всички още съ излизането си запѣватъ обичайната сватбарска пѣсень:

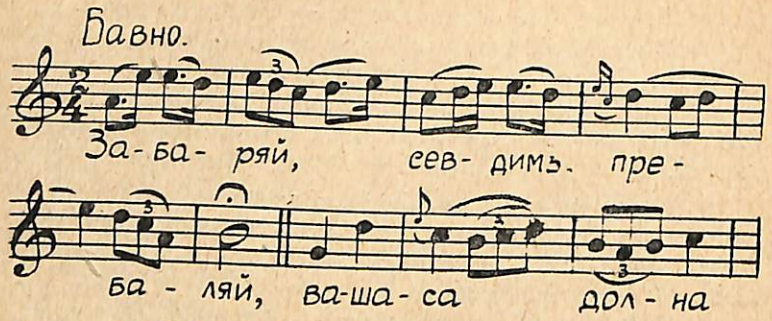

Забаряй, севдимъ, пребаляй;
вашаса долна махало,
твоисе сестри и братя,
твойсе близки комшие!...

Полицаятъ и чужденката заминаватъ напредъ!... Всички други се насочватъ къмъ дъното, Бобачътъ засмѣнъ тръгва най-напредъ, а Афузътъ изостава до къмъ края. Нѣкои отъ младежитѣ се загледватъ въ голѣмата му чалма.

Единъ младежъ (вгледва се въ Афуза). — Ами ти? Какво чакашъ? Защо не хвърлишъ тая чалма?...

Другъ младежъ (изпреварва го). — Какво го питашъ бе?... (грабва бърже чалмата отъ главата на Афуза и я пуфка о земята).

Афузътъ (уплашено). — Чекай бе! Чекай!... Ѣ самичекъ!... (гони си чалмата).

Настжпва смѣхъ. Пѣсеньта продължава.

Шествието отминава къмъ дъното.

Завеса

КРАЙ

РОДИНЦИ

пиеса

изъ възродителното движение срѣдъ родопскитѣ българи мохамедани

въ три действия

отъ **Петъръ Ан. Мариновъ**

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА:

Ахмедъ Балното — 60 годишенъ, грубъ, фанатикъ.

Фатме-Победа — негова дъщеря, женена.

Махмудъ-Вихъръ — неговъ зеть, възрожденецъ.

Майката на Фатме.

Главчевъ — кметски намѣстникъ.

Таибъ, Мустафа — селяни съ стари разбирания.

I Младежъ, II Младежъ, III Младежъ, IV Младежъ — млади възрожденци.

Селски глашатай — съ барабанъ

Имамътъ.

Първо действие

Кьошкъ въ дома на Балното. Въ дъното — „кафезъ“, въ лѣвия жгълъ — врата, въ дѣсно — две врати къмъ други стаи, насреща въ дъното — постланъ миндеръ. Въ страни — опрѣнъ велосипедъ.

При вдигане на завесата влизатъ отъ лѣво Балното и Главчевъ, първиятъ отъ които е ядосанъ, възбуденъ и говори високо съ махане ржце.

Балното. — Хôôô! Нищô гу!... Да става, каквото ще, нищô гу!...

Главчевъ. — Чакай, не бързай! Тая работа не става така.

Балното. — Казвамъ ти, нищô гу! Кой каквото и да казва, ѣ гу нищô!...

Главчевъ. — Ее?!

Балното. — Ти си кметъ и та водямъ айтуфъ, да го махнешъ! Да ми са ни мѣрка упрешъ очисе!

Главчевъ. — Амааа...

Балното (не го слуша). — йѢ гу самъ довелъ туфъ за зьôтъ, да седи като чилѣкъ, пъкъ той ми вженабѐти цàласа кôща!...

Главчевъ. — Е, та какво е сторилъ?

Балното. — Какво ли е сторилъ!! Сичкусу му е опако! И работа, и дума! (Сочи на пръститѣ). Фарлилъ е фесанъ, та ходи съ капела; ѣха на дѣволски конь сасъ теркелекъ (сочи велосипеда). Нищу ми ни работи, нищу ма ни слуша! Та каиль съмъ и нищу да ми ни прави, ала да сиди барекъ като чилѣкъ! Пъкъ то... сичку избраща наопаце!

Главчевъ. — Ама какво точно е сторилъ?

Балното. — Сбира са съ копуци та на избраща нахъ „култура“! Вчера пъкъ довелъ кадражие да извада дащерьôна ми на кадро!

Главчевъ. — Хаа! За фотографията ли била работата!...

Балното. — И за фотографияна, и за теркелеканъ! йѢ въ моса кôща кадра ни внисамъ! Ѣ нва кабулъ ни правямъ! Пъкъ ага ище да ѣха, ей му айтамъ конь, да ѣха колкото ще, ала нищô теркелекъ! Моса кôща е хожуска кôща, пейгамберлѫ кôща! Грѣхъ е да се внисатъ сакви работи! Вритъ людесе ми са смеьотъ!...

Главчевъ. — Ама фотографията не е нѣщо лошо! Нека се фотографиратъ. Млади хора сѫ!

Отъ дъното гърбомъ къмъ Балното се показва Махмудъ, който се подсмихва и подслушва, безъ да го забелязва стариятъ. Главчевъ го поглежда, но не го издава.

Балното (гръмко). — Нѣма да са фотографиратъ! Свôршено!

Главчевъ. — Чакай де...

Балното (не го слуша). — Нва е изневѣрюване! Днесъ ще хи рече да са фотографиратъ, утре ще хи рече да фарли фереджена!...

Главчевъ. — Ехъ, пъкъ и ти! Прекаляваш го!...

Балното. — Ищамъ да ти кажамъ, — ти си кметски, та или ще гу махнишъ отъ кôщаса... инакъ не отговарямъ!... Съ брадвана ще гу сôсѣкамъ, гиди ханзърръ, хааа!...

Главчевъ (подсмива се). — Ади бе! (поглежда къмъ Махмудъ, който сѫщо се подсмива).

Балното (продължава съ движение). — Ще гу науча йѣ нега, магарски синъ! Да на учи то на „култура“! (къмъ Главчевъ). Въ Пашмаклѫ имало нашенци, та са казвали роднина, роднина съ бôлгаресе. Та и то са писало въ тѣхъ! Ище да на прави „култура“!...

Главчевъ. — То не е роднина, ами Родина, — дружество Родина.

Балното. — ѝѣ наква роднина нищô! ѝѣ съмъ остарѣлъ сасъ сае вѣра, та не сô тѣ, да ми я измѣнятъ!...

Махмудъ (пристжпя предъ него строго). — Никой ти не закача вѣрата! Защо заблуждавашъ човѣка?

Балното (стресва се). — Хô, ей гу! Вижъ гу каква уста има!

Главчевъ (къмъ Махмудъ). — Какво се карате, бе Махмудъ?

Махмудъ. — Остави се! Отъ снощи насамъ се е начумерилъ, та като че му се е изкривилъ свѣтътъ! За всичко се кара! Били сме се фотографирали съ дъщеря му!... Ехъ,... фотографирали сме се, та какво отъ това?

Балното. — Ама е грѣхъ! ѝѣ съмъ мюслюманинъ! Грѣхъ е за усманлие чилѣкъ да са изкарва на кадро! Нее люде ще ищатъ душа адинъ день. Отъ де ще хми найдишъ. Ле адинъ Аллахъ дава душа!...

Махмудъ. — Хайде, хайде! Това сж бабини деветини! (Завърта се).

Балното. — Аллахъ белесинъ версинъ! Каде са найде сае кечô за зьôтъ! (Къмъ Главчевъ). Та менъ ма е на другъ и ѣдъ и не, лѣкимъ ма ѣдъ на дѣда му Далгъчъ. Знаелъ е, чи е айсакава стока, защо ми гу дава за зьôтъ?!

Махмудъ. — Той не ме е далъ, ами си ме взелъ ти, че имашъ дъщеря!...

Главчевъ. — Хайде, хайде, то съ кавга не може! (Къмъ Махмудъ). Не може ли да се разберете, бе Махмудъ?

Махмудъ. — Какво ще се разберешъ, господинъ Главчевъ!... Ако поне мълчи, ще се разберемъ. Но той постоянно и за всичко бъбри!...

Балното (болезнено). — Хô,... да молча!...

Махмудъ. — Да е лесно да ни върне сто

години назадъ! Небивало да казваме, че сме българи. Че кой може да отрече това?

Главчевъ. — Наистина...

Балното (къмъ Махмудъ, ядно). — Нищô ти да ма учишъ!

Главчевъ (къмъ Махмудъ). — Махмудъ, недей го дразни!

Балното (продължава). — Бôлгаринъ съмъ билъ!? Каковъ болгаринъ ще съмъ ѝѣ, ага ма Ахмедъ зувôтъ?

Махмудъ. — И това ще му дойде редътъ! И името ще се оправи! Гледай си работа (Двамата се стрелятъ съ очи).

Главчевъ (застава между тѣхъ). — Хайде, стига сега! (Хваща Махмуда подъ ржка). Слушай, хайде съмене да ми разправишъ точно, какъ стои тая работа! (Повежда го и излазятъ въ втората врата въ дѣсно).

Балното (съ гримаса следъ тѣхъ). — Въ жендема вôрви!

Отъ лѣво наближатъ стжпки. Влизатъ Таибъ и Мустафа.

Таибъ (мазно). — Какво стана, комшу? Изринахте ли гу? Ще гу отмахне ли кметскиесъ?

Балното. — Отиде да гу изпитва.

Мустафа. — Демекъ да гу пита.

Таибъ. — Нема какво да гу пита! Лѣкимъ си и ти!! Ами ле да гу фане за парталенъ и хррътъ, нахъ вôнъ!...

Мустафа. — Айсва е сига лошуту на кметскиесъ; чи млого пита!

Таибъ. — Ни трѣбва ѣце да пита.

Мустафа. — Ти трѣбва да дадешъ некву на кметскиесъ. Демекъ да гу подмажишъ, та ле да гу фати и да гу махне!

Балното. — Той не е отъ тее! Нищо не зима! Ще си отвуря работа ку му дамъ нѣкву! Лѣкимъ ку ни сворши той, ѝѣ ще си гу сгодя самичъкъ! Ѣ моксусъ гу рюкнахъ по-напрешъ, да

помочи той, та да ни рече сетне, чи гу самъ не рюкалъ. Че ѝѣ ще си гу сгòдямъ, та и той да си гу бендиса. Ще, въ кошаса гу не оставямъ!...

Таибъ. — Чи менъ да са падне саковъ синъ, та гу ща заколи, бря! Лѣкимъ си и ти. Хичъ са нищô пачуди. Да ми казва то, чи самъ бôлгаринъ!... Бряхъ анджина кодумана!

Мустафа. — Хайде да кажемъ и ние на кметскиенъ!

Таибъ. — Хайда! Да се учисти синъ! То е дюбидюсъ маскарô!

Балното. — То са е било изпущилу въ Пашмаклѫ. Ве тамъ ходи на мехтепъ. Отъ тамъ му докараха и теркелекасъ. Оти е било „култура"! (Погледватъ ядно велосипеда).

Таибъ. — Ние „култура" ни щемъ! Въ наше селу „култура" не ищимъ!...

Мустафа. — Брѣ кучета ти ѣли и „културата", и теркелецитѣ, и главôта! Илюмъ ми щеше до, та айсва ни щѣхъ рекъ, да ще дойде то сарô, та отъ нашенцкисе да си на е страхъ!

Таибъ. — Хô!

Балното. — Нѣма хаиръ отъ него! Отсѣче ми юмосъ! И колкото ми сиди въ кôщаса, зараръ ма нахада!...

Таибъ. — И менъ ма нахада зараръ! ѝѢ съмъ кумшия, та и мене докундисва! Изпади гу, синъ! Исилдисай гу, шу маскарô, да ни ни булащисва махалôса!

Мустафа. — Хайда, да варвимъ! (Тръгватъ въ дѣсно).

Таибъ. — Да гу нѣма билѣ въ селусу! . . .

Излизатъ презъ първата врата въ дѣсно. Следъ малко идватъ отъ втората врата Махмудъ и Главчевъ.

Махмудъ. — Не може бе, не може, господинъ Главчевъ! Съ него не може да се разбере човѣкъ! Каквото и да става, той все неговото си държи!

Главчевъ. — Наистина . . . но тъй е убеденъ. Той смѣта, че щомъ си у него приведенъ зетъ, трѣбва за всичко да го слушашъ.

Махмудъ. — Какво ще го слушамъ!? Той е цѣлъ деребей въ кѫщи. Всички иска да му робуваме!...

Главчевъ. — Затова има нужда малко отъ търпение, отъ твоя страна. После може и самъ да се убеди, че ти си правъ.

Махмудъ. — А-ха, ще се убеди! Той е напълно загубенъ! Фанатикъ до крайность! Твърдъ като камъкъ!...

Главчевъ. — Не като камъкъ, а твърдъ като българинъ. Това е добъръ признакъ...

Махмудъ. — Той е твърдъ, ама и азъ съмъ твърдъ! Че азъ, ако ще и рѣката нагоре да тръгне, нѣма да се откажа отъ убеждението, че ние сме българи. Азъ името си по-скоро бихъ промѣнилъ, отъ колкото убеждението си да измѣня!

Главчевъ. — Е да, но това не е лесно!...

Махмудъ. — Не! Това е въпросъ решенъ! Въ заседанието на „Родина" въ Смоленъ решихме! Въ устава ни е казано: „да се чисти всичко въ живота и бита, което прѣчи за единението между българитѣ въ Родопската область". И ти ще видишъ, менъ ако се роди дете, ще му туря българско име...

Главчевъ. — Тогава бабалѫкатъ ти хептенъ ще те изпѫди.

Махмудъ. — Да прави, каквото ще.

Главчевъ. — Наистина, въ това отношение азъ съмъ напълно съгласенъ съ тебе, и имай предвидъ, че и азъ винаги ще съмъ на страната на младитѣ, та ако ще и властьта да е противъ!

Махмудъ. — Карай да караме! И властьта ще тръгне съ насъ. А ако нѣкой е противъ и крепи фанатицитѣ, ще се оплакваме! Моментътъ е най-

решителенъ. И имената, и дрехитѣ, и богослуженето ще преобърнемъ на български.

Главчевъ (поглежда си часовника). — Да да... (Тръгва въ лѣво).

Махмудъ. — Но чакай! Кѫде бързашъ?

Главчевъ. — Имамъ телефонъ. Ето дойде време... (Заминава).

Махмудъ (изпраща го). — Че после пакъ ела!

Главчевъ. — Добре. Ще дойда. До виждане!

Махмудъ. — До виждане! (Изпраща го, па се връща, самодоволно се усмихва, оглежда се, сѣда и съобразява нѣщо. Маха съ ржка, па става и тръгва въ дѣсно. Въ това време го пресреща Фатме). Ха Фатме! Тъкмо щѣхъ да те търся! (Връща се и сѣдатъ двамата гальовно).

Фатме. — Вай Махмудъ! Ѣце ме е страхъ!

Махмудъ (хваща я презъ рамо). — Какво пакъ?

Фатме. — Бубайку ще на прибие пу вôтре!... Нѣмамъ рахатъ ни день, ни нощь.

Махмудъ. — Е, какво пакъ казва?

Фатме. — Ище да на разоставя!...

Махмудъ. — Ади бе!

Фатме. — Истина! Вика, каквото и да станва, тебе та нище въ кôщаса!...

Махмудъ (съ чувство). — Че нали ние съ тебе сѫ сме взели, не съ него! Него нѣма и да питаме.

Фатме. — Та затва и мене е ѣце бално! Чи йѣ по-хубаво да съмъ не жива, отколкото да се раздѣлимъ!

Махмудъ (милва я). — Какъ ще се раздѣлимъ! Това никога нѣма да стане!

Фатме. — Бубайко казва, чи ще та прибиятъ нейде, та и безъ туй ще остана сама!...

Махмудъ. — Какъ ще ме убиятъ! Кой ще ме убива?

Фатме. — Чи де да знамъ. Вритъ фанатицисе са противъ тебе, и вика, чи ще та прибиятъ!

Махмудъ. — Нѣма, нѣма, мойта женичка! Това нѣма да стане. Човѣкъ, гдето говори за пребиване и биене, той не прави това. Мълчаливитѣ хора сѫ по-опасни. Пъкъ нека си говорятъ. Това е хубаво.

Фатме. — Ахакъ, хубаво! йѣ отъ майка са ни делямъ! йѣце ма е страхъ!

Махмудъ. — Отъ кого те е страхъ? Че азъ когато съмъ съ тебе и двамата тъй се обичаме, отъ кого се боишъ?

Фатме. — Отъ бубайка! Той ни гльôда мене какво е! Хеле, отъ какъ станахъ корместа (сочи корема си), та по-хубаво ща умрѣ, отколкото да са раздѣлимъ!...

Махмудъ. — И азъ съмъ тъй, Фатме. И азъ безъ тебе не мога. Всичко това ще се изживѣе. Ще дойде друго време! Азъ смѣтамъ съ тебе работа да вършимъ; — ти срѣдъ женитѣ, азъ срѣдъ мѫжетѣ! У-хууу, какво има да правимъ... Тестемелитѣ... имената...

Фатме. — Вай Махмудъ, да та ни чуе бубайко!

Махмудъ. — Ние него нѣма да слушаме! Съ насъ ще са всички млади. Разбирашъ ли?

Фатме. — Тъй, ама женисе, не со!

Махмудъ. — Защото мѫжетѣ ги тормозятъ! А итѣ сѫ готови. Затова ти тѣхъ ще поведешъ. Ти първа ще фърлишъ фереджето!...

Отъ дѣсно идва шумъ. Оглежда се. Влизатъ старитѣ. Балното е по-напредъ.

Балното (щомъ вижда Фатме). — Увйдай са! Махай са отъ туфъ, чи идатъ мôски! (Дава й знакъ да се махка, и тя избѣгва въ дѣсно).

Махмудъ (не се мърда). — Нѣма нищо! И да стои тукъ, все едно!...

Балното (изгледва го криво, къмъ другитѣ). — Ей гу това! Казвамъ ви, ако ще сиди въ кôщаса,

да станва чилѣкъ, ага нище, да са махка! (Сочи му вратата).

Мустафа. — Бѣ, то може да са оправи...

Таибъ. — Бива да е не „култура“.

Балното. — Думайте му, та вижте и вие!

Таибъ. — Чи ти пъкъ оти са ни откажешъ отъ сае „култура“, бе, ай-олъ! Нашолъ си сакôвъ рахатъ! Вижъ, сичку имашъ.

Махмудъ (намусено). — Всичко има, ама смисълъ нѣма!...

Таибъ. — Какъ да нема? И кôща има, и хайване има, и мюлкъ има и сичку има, ле да сидишъ и да работишъ.

Балното. — И йѣ тва хми викамъ. Чи йѣ за тѣхъ са самъ пѐчелилъ!

Таибъ. — Какво са младисе безъ насъ, бря комшу. Чи то да сме не ние, та младисе зàгладя ще измрôтъ!

Мустафа. — Тъй е, тъй!

Балното. — Затва и мене ма е ѣдъ! йѣ сасъ зной да гу сбирамъ, пъкъ то ле да сиди и ми адѐ дребôсъ!...

Таибъ (къмъ Махмудъ). — Оти малчишъ? Кáжи нѣкву!

Махмудъ. — Какво да кажа?

Мустафа. — йѣ викамъ видишъ дѣдо ти, какво йще.

Балното. — Да са откажешъ отъ „култураса“ и да работишъ, както Аллахъ далъ!...

Махмудъ (отсѣчено). — Нѣма да са откажа! Разбирате ли? Нѣма да са откажа, защото не само ние, но и вие, кога и да е ще дойдете при насъ!

Таибъ. — Вай!...

Махмудъ. — И за работата си има хора, пъкъ за „културата“ не е дадено вамъ да сждите. Тамъ е бждещето, тамъ е смисълътъ на живота! Тамъ е спасението! Ние сме търпѣли петстотинъ години робство и тъмнина, та нѣма още да търпимъ. Не азъ, а вие, кога да е ще се убедите и тръгнете съ насъ. Нищо че сте стари. И внимавайте, защото който остава назадъ, тежко му.

Мустафа. — Вай!...

Балното. — Видите ли гу! Ти кажешъ адно, то десеть!

Таибъ. — Тъй, ама ако ни слушашъ дѣда ти, ще си ти зоме женана. Ти тва не правишъ ли хасапъ? Ще та изпадй!

Махмудъ. — Да я вземе, ако може! Ако ще, да ме и изпжди! Азъ не съмъ дошълъ тука да аргатовамъ. Казахъ ви, за всѣка работа си има и хора. Пъкъ азъ не мога да си стискамъ очитѣ! Не мога да кажа за едно нѣщо, че е криво, когато е право. Правете, каквото щете, но това е тъй. Ние сме българи, независимо вѣроизповѣданието, и тъй ще си редимъ живота. Ще живѣемъ свободно, а не като роби. Свършило се е вече старото, хееей, свършило се е още преди тридесеть години. Но сега го разбираме. Нѣма да се върне вече! Отваряйте си очитѣ и вие, дордѐ е време. Инакъ други ще ви ги отворятъ. Правете, каквото щете, но това е тъй! (става, раздвижва се и излазя въ лѣво).

Старитѣ го изслушватъ смутено и уплашено.

Тримата (заедно). — Вай!...

Таибъ. — Ти де го чукашъ, то де са пука!...

Балното. — Вижте на каковъ синъ самъ налитѣлъ, комшуларъ! Та да са найда будно да гу прибие, та му ща плати!

Таибъ. — Вай, каква змия!...

Балното. — Изѣде ми душôса! Нѣма да гу пусна вейке въ кôщаса!

Мустафа. — Лѣкимъ каде ли утиде синъ?

Балното. — Въ маглôта да варви!

Таибъ. — Бѣ ти са оплаши. Да ни иде да курдиса нѣкву съ кметскенъ!

Балното. — Оти? Та ѣ викамъ на кметскенъ не е изпила кукувица юмôнъ!

Таибъ. — Бѣ, остави гу. И той е съ нега. И той е съ младисе!

Балното. — Вазгечъ бе. Пъкъ ѣ гу бехъ довелъ гьой нахъ мое страна!...

Таибъ. И той е съ тѣѣѣхъ! И той е не саламъ чилѣкъ. Хайде да гу найдимъ да ни рече, сбрали са сме айтуфъ да круимъ нѣкву противъ нега! (тръгва къмъ лѣво, насочватъ се и другитѣ бързо).

Балното и Мустафа. — Хайде! (излизатъ).

Влизатъ отъ дѣсно Фатме и майка ѝ.

Фатме. — Кàжи му маю! Кàжи му. Да на ни раздѣля!...

Майката. — Вохси, какъ да му кажа?!

Фатме (свива се и се гуши въ нея). — Ще ми са смеьôтъ людесе! Какво мѣса сва!

Майката. — И ѝѣ гу видямъ, чи е айсъй майци, ала какво да правямъ, ага е бубайкути саковъ!...

Фатме. — Кажи му! Той тебе по-слуша!...

Майката. — Ахакъ, слуша! Ни видишъ ли, чи му са ни продумова!

Фатме. — Каквото и да станва, ѝѣ ни оставямъ Махмутя! Ако рече да ма води нейде, ще гу следямъ!

Майката. — Ти си луда мари! Каде ще варвишъ? Той нѣма ни кôща, ни кулиба!

Фатме. — Подъ борика да ма води, пакъ ще идамъ! (гуши се). Ага родямъ, да знамъ барекъ, чи самъ съ мôжъ!...

Майката. — Вохси, какво да правяяяямъ, какво да правямъ!...

Фатме. — Каквото щешъ прави, ѣ гу ни оставямъ!... Отъ тебе ищамъ само адно, да ма не забуревашъ, ага идимъ съ Махмутя!...

Майката (гали я). — Вохси, майчину детеее! Кутрà майка си забурева детету?!

Фатме. — И ще си ми духодашъ! Чу ли?

Майката. — Ще та пусна, ала ще та закална.

Фатме. — За какво?

Майката. — Чи нема да форляшъ фережаса! Той и да ище да я фарлишъ, ти нема да я фôрляшъ! Прошка ти не давамъ. Грѣхотъ... (сепва се и се озърта къмъ лѣво, изведнъжъ влиза Балното).

Балното (влизайки). — Охъ, изѣде ми душôса сое синъ!.. (застава предъ женитѣ).

Майката. — Вохси можу, вохси Ахмедъ!.. (сочи Фатме, която се е скрила задъ нея). Какво да правимъ сва, ага все за нега дума!?..

Балното (меко, бащински). — Чи нимой гу мисли, синъ! Съ нега е сворше́но вейке! Той е загубенъ чилѣкъ! Нѣма какво да му мислишъ. Вижъ сичкусу, каквосу имаме е за тебе. Ти ни си адно дете. Ѣ за тебе самъ печелилъ, за тебе самъ сбиралъ! Ехъ, не било касметъ съ пôрвенъ, съ вторенъ мôжъ ще са доводишъ. То е не кусуръ! Ѣ нѣма да та оставя!..

Майката. — Тъй, ама срамъ гу е детесу! Дете ще ражда!

Балното (прави гримаса, па въздиша). — Еeехъ, ага ражда, да ражда! По-хубаво да я гльôдамъ съ адно дете, отколкото съ три-четири следъ време! Пъкъ ноя синъ, нѣма да гу оставятъ. Ще гу прибиятъ нейде, ще напôлни нѣкавъ хендекъ, та и безъ туй нѣма да го има!.. За мене другъ кулай нѣма. Да се махка дуде е време!.. Де гу знаешъ, какви ощѐ бели ще ни дукара на глависе! Ей гу дожъ ни лити, берекетъ нѣма, само отъ люде касу нега! Той извѣрюва людесе! Ще гу изфарлиме, та да станва, каквоту ще.

Фатме (избръща лице срещу баща си). — Правите, каквоту щете!.. Ѣ гу ни оставямъ!..

Балното (грубо). — Ти молчи!..

Отъ вънъ се чува шумъ, женитѣ се свиватъ и понечватъ да избѣгатъ и се скриятъ, но се възпиратъ. Влиза Махмудъ. Всички се омълчаватъ.

Махмудъ (изгледва всички). — Е, какво се замълчахте? (спира погледъ о Балното).

Балното (ядно). — Ти нѣма да питашъ мене, ами йѣ ще питамъ тебе.

Махмудъ. — Ее?

Балното. — Ти ни сѣти ли са още, чи нѣма мѣсто за тебе въ моса коща? Какво тросишъ тувъ?

Махмудъ. — Азъ не искамъ отъ тебе нищо, ти какво искашъ отъ мене?

Балното. — Да се махвашъ отъ тукъ!..

Махмудъ. — Хааа!..

Балното. — Да ми са ни мѣркашъ упрешъ очисе, че инакъ съ лошу ще са разправяме!..

Махмудъ. — Азъ ще се махна, ама после ти ще вземешъ да ме гонишъ!..

Балното (не дослушва). — И мендебурина прукльотъ!.. Дойде тува като мокро коте, че зафати, та вритъ да на извѣри!..

Махмудъ. — Съобразявай се, какво говоришъ, защото, ако е въпросъ за безвѣрие, ти обезвѣрявашъ хората съ своята простотия, а не азъ. А азъ не съмъ нахаленъ като тебе, — щомъ не щешъ, ще си излѣза. Кжщи мнооого!. (къмъ Фатме) Хайде, Фатме!

Балното. — Ти Фатме да ни халашъ!. (къмъ Фатме) Седи тамъ, Фатме! Да нѣмамъ разправия и съ тебе!..

Махмудъ. — Тя ако не ще да варви съ мене, то другъ въпросъ.

Балното. — Нѣма да та следи! Тувъ ѣ содемъ! Ѣ кумандвамъ въ сае коща!. Ѣ тувъ „култура“ нищо!..

Махмудъ (подигравателно). — Ти култура не щешъ, пъкъ тя ти е кондисала въ срѣде кжщата.

Балното (продължава). — Ѣ гу мислѣхъ за чилѣкъ, пъкъ то излѣзе отъ куче битеръ!.. Отъ мене е сворщено: да са махка!..

Майката. — Чѣкай бре чилѣко! Каде ще иде?

Балното. — Кадету ще да варви! Не ищамъ да знамъ!.

Фатме. — Ами ѣ, бубайко?

Балното. — Ти седи тамъ! Ѣ нега подемъ!. (къмъ Махмудъ, грубо, нахално) Махкай са отъ тувъ! Уринвай са дуде самъ не золъ нѣкавъ колъ!.. (обикаля и го затича къмъ вратата въ лѣво)

Махмудъ (съобразява). — Азъ ще се махна! Азъ ще си отида, но пакъ ще повторя, ти ще дойдешъ къмъ мене, а не азъ къмъ тебе!..

Балното — Маршъ бе сумунту!..

Махмудъ (решително, ядно, сериозно и съ пророческо наблѣгане). — Да!. Отивамъ си! но знай, че това, което съмъ намислилъ да правя, ще го направя, та да станва, каквото ще!.. (тропа съ кракъ, па поглежда Фатме) Фатме? (дава й знакъ да го последва, обръща се и гордо тръгва въ лѣво)

Фатме скача и се насочва, но Балното я улавя, овърта я и грубо я тласва къмъ дѣсно. Тя се разписква и се скрива.

Балното (при улавянето на Фатме). — Ти седи тамъ!... (обръща се къмъ излизащия Махмудъ) Въ жендема вôрви!.. (прави ржкодвижение, сблъсква го при вратата, която бързо затваря следъ него съ ръмжене и ругатни: „гиди калпъ минлетъ“) Щѣлъ да ми прави „култура“!. (вижда велосипеда) На ти и теркелекасъ! (изхвърля му велосипеда, избръща се, съ охкане и въздишане, като че е свалилъ голѣмъ товаръ). На всѣки трѣбва да отсѣче юмôнъ, на адинъ пôть, чи въ моса кôща „култура“ нищô!..

Майката и Фатме стоятъ уплашено, па излизатъ въ дѣсно.

Завеса

Второ действие

Вѫтрешностьта на „Одаята". Стара опушена камина въ лѣво и входъ въ дѣсно. Въ дѣното креватъ отъ дъски, бедно постланъ. Стара маса и нѣколко стола. Свѣти газена лампа..

При вдигане завесата Махмудъ, седналъ на столъ и опрѣлъ на масата, рисува нѣщо на широка дъска или парче мукава. Нѣкой тропа отвънъ).

Махмудъ (безъ да вдига глава). — Дà!..

Влиза имамътъ, съ интересъ наближава и гледа работата.

Имамътъ. — Е, какво правишъ пакъ?

Махмудъ. — Рисувамъ фирма!.. Ще напиша надписъ — „Родинци". Па ще я туря е-ее вънъ надъ вратата! Който мине и замине, да разбира, че тукъ родинци се събиратъ!..

Имамътъ. — А ди, бе?..

Махмудъ. — Хемъ още утре, щомъ се съмне, ще е закачена.

Имамътъ.— Още повече ще ги хване ядъ старитѣ!.. (Седа и гледа, какъ работи Махмудъ).

Махмудъ. — Нека ги е ядъ! Мене много не интересува това. Ще имъ докажемъ че ние сме прави!.. Тѣ, вмѣсто да ни помагатъ съ паритѣ и важностьта си, тѣ ни прѣчатъ. Ето четири месеци какъ съмъ въ тая одая, ала съмъ баремъ свободенъ (Оставя дъската и разправя). Изпѫдиха ме! Хубаво! Че не стига това, ами и по-нататъкъ ме преследваха. Стояхъ две недѣли у Главчевъ. Той, човѣкътъ, ме прие и тамъ нощувахъ, но не можеше винаги. Сетне затърсихъ друга кѫща. Да взема нѣкоя стая подъ наемъ. Представи си, старията толкова се амбицираль на мене, че разгласилъ по цѣло село, никой да не ми дава стая. Азъ опитахъ тукъ, опитахъ тамъ,.. жкъ.. нѣма!.. Цельта имъ

била, да ме пропѫдятъ отъ село! Разбирашъ ли? Да не намѣря кѫща!.. Тъй да ме принудятъ да напустна селото!..

Имамътъ. — Ама, скроена работа!..

Махмудъ. — Фанатици!.. Тѣ не знаятъ, че туй което се забранява, по-силно се желае!..

Имамътъ. — Да! И съ мене тъй стана! И мене, ако не бѣха забранявали, надали щѣхъ да стана родинецъ.

Махмудъ. — Нейсе!.. Чудѣхъ се, кѫде да нощувамъ. Една вечеръ ходихъ у старията, та вънъ на стълбата спахъ. Жена ми изѣзе, та ми донесе ей тая черга. Сетне дойдохъ тукъ въ тая одая, нея прадѣдо ми я строилъ за пренощуване пѫтници, но сега времената се измѣниха, нѣма кой да спи въ нея, изоставена бѣше, покрива й прокапалъ, пъкъ и бухали и таласъми, казваха че живѣятъ въ нея. Дойдохъ, настанихъ се, и право да ти кажа, ето повече отъ четири месеци съмъ тукъ, ала никой барекъ не ме безпокои. Живѣя си.. царски!.. (Удря се въ врата). Пъкъ тѣ да си разправятъ, каквото щатъ.

Имаматъ. — Да ти кажа право, завиждамъ ти.

Махмудъ. — Никой ме не закача. Пъкъ и страхъ ги е да ме наближатъ. Нали тукъ таласъми имало! Само младежитѣ родинци идватъ тукъ, и тукъ става сборовището, клубътъ! Ще го направимъ клубъ на родинци. Да разбератъ тия стари, че не се гаси туй, що не гасне!..

Имамътъ. — Това е великолепно!.. Ще възтържествуватъ младитѣ, та да става каквото ще!..

Мухмедъ. — Тъй тѣ повече ни затвърдяватъ. Вмѣсто да изпишатъ вежди, вадятъ очи! Че азъ при дѣдо ми ако бѣхъ, нѣмаше да имамъ тая свобода, която имамъ тукъ. Сега когато искамъ ходя въ Смоленъ, когато искамъ ходя по селата, срѣщамъ се съ младежитѣ, пъкъ то били у-хууу,

много, — всички младежи сѫ родинци. Рѣдко правятъ изключение. На всички тежи туй робство и простотия. Сега пъкъ си строя и кѫща. Ето имамъ дюлгери, градятъ, правятъ, струватъ и скоро ще я покриватъ. Благодарение, че си имахъ пари. И всичко ще стане, но тия противници пакъ не стоятъ мирно. Дохождали сѫ нѣколко пѫти нощно време да ми развалятъ скелитѣ! Разбирашъ ли, развалятъ ми дъвроветѣ. По тоя начинъ мѫчатъ да ми прѣчатъ, та ще ме накаратъ да дочакамъ нѣкого, та човѣкъ да трепя.

Имамътъ. — Знамъ, ама щомъ я покриешъ!..

Махмудъ. — Ще я покрия, и кѫща ще стане за показъ. Тогава въ нея ще се събираме. Тамъ специална стая правя, широко мѣсто за събрания. Тя ще стане еднаа!.. Да възтържествува българщината и въ наше село. Даже предъ кѫщи постоянно байрякъ ще държа!

Имамътъ. — Та ще заприлича на казарма!..

Махмудъ. — Да заприлича!.. Да се знае, че родинска кѫща е това!.. Родинци, който отъ кѫдето и да дойде, ще сѫ като у дома си!.. Ще има и ядене и пиене! Та да се чуе и види, кого зоватъ Махмудъ!.. Азъ и името ще си промѣня, та да пощурѣе още повече старията! Той и съ жена ми искаше да ни раздѣли, но не можа!..

Имамътъ. — Тя какво?.. Идва ли тука, а?

Махмудъ. — Идва! Пакъ идва! Тя си ми е вѣрна!.. Крие се отъ баща си, и кога вечерь, кога денѣ, идва. Носи ми ядене, носи ми дрехи. Ей тия черги, всички сѫ отъ нея. И дете ми роди! Това я още повече привърза! Сега то е на два месеца!.. Единъ день даже и него донесе.

Имамътъ. — Значи тука?

Махмудъ. — Да тука! Да види баща си кѫде живѣе!.. Но азъ... азъ ще си направя кѫщата, тамъ ще живѣя, но тая одая пакъ ще си запазя, ей тъй съ фирмата, (сочи надписа). Да се

знае, че тукъ родинци сѫ се сбирали, отъ тукъ най-напредъ българщината е огрѣла въ наше село!.. Дѣдо ми ще пукне отъ ядъ!.. (Повѣрително). Винаги когато иде нейде извънъ село, жена ми ми съобщава, да ходя и у дома му!.. Тамъ ямъ и пия, па и на работницитѣ за кѫщата ми вземамъ!.. Отъ неговото! Отъ хамбаря!

Имамътъ. — Той като да те зафтаса!..

Махмудъ. — Хичъ ме не е грижа!.. Ама какво, пълна кѫща има. Но нищо не ме привлича тамъ. Всичко ми е противно. Стоя тамъ и като гледамъ ония ибрици около огъня, ядъ ме е да се въртя. Затова тукъ съмъ царски!.. Свобода неограничена!..

Имамътъ. — Ублажавамъ те, ублажавамъ! Ти тъй си добре тукъ, че не може повече! Где да имамъ и азъ тая свобода?!.. Азъ право да ти кажа, не ще ми се да се прибера вкѫщи. И тая вечерь ми се не ще да си ходя. Пакъ тука ще нощувамъ.

Махмудъ. — Да! Нощувай! Тукъ има мѣсто! Има мѣсто за мнооого!.. За родинци всичко има!.. Азъ тука забранихъ вече да идватъ случайни хора. Дойде веднъжъ единъ отъ Маданъ, старецъ, ей тъй случайно само за преспиване, знамъ го, че е фанатикъ. Махнахъ го! Нѣма мѣсто за спане!.. Но родинци, когато се носѣха първитѣ позиви за хвърляне на фесоветѣ, тукъ спаха десеть души!

Имамътъ. — Ахъ, Родина! Тя ни отвори очитѣ. Азъ ужъ за имамъ се учихъ, ама право да си кажа, тая наука като че повече тъмнина ми донесе, отколкото знание. Азъ сега, сега си отворихъ очитѣ.

Махмудъ. — Видѣ ли? Нали ти казахъ?

Имамътъ. — Следъ като ходихъ въ Смоленъ, следъ като четохъ първа книга „Родина“, вече като че тъмна завеса се свали отъ предъ

очитѣ ми!.. Съ мене е свършено. Макаръ и да съмъ имамъ, макаръ да ми иматъ вѣра, но отъ сега нататъкъ иматъ много здраве. Открито, това ще имъ говоря въ джамията!.. Статията ми въ „Родопа“ сж чели, и нѣкои вече се мусятъ и на мене!...

Махмудъ. — Да, да! Това е хубаво!..

Имамътъ. — Мъртвило, простотия, назадничавость, колкото щешъ! Ето съ тебе стоимъ тука, разговаряме се и се разбираме като хора, а съ старитѣ... мъртвило!.. Каквото и ще да става, тукъ ще остана тази вечерь!.. (Хвърля си чалмата). Махни тая чалма!.. Дай ми твоя една шапка!.. (става, взема и си туря една). Отъ сега нататъкъ тъй ще ходя!.. Казватъ ми, че азъ като имамъ поне трѣбва да си ходя съ чалма!.. Вѣтъръ!.. Ей тамъ чалмата! Комуто е мила, нека си я туря!..

Махмудъ. — Та и азъ не мога да я търпя. Отъ одеве те гледамъ, гледамъ, ама, хайде,.. викамъ!.. То ще си дойде редътъ и на нея!..

Имамътъ. — Никаква чалма!.. Ако ще съмъ родинецъ, родинецъ да съмъ!.. Никакво лицемѣрие!..

Махмудъ. — Ха, сега ще ти кажа!.. Тия дни въ Смоленъ се готви изложение до Правителството за окончателно хвърляне на фереджетата и побългаряване на имената! Ще се донесе и тукъ, и ти ще го подпишешъ.

Имамътъ. — Разбира се, ще го подпиша!.. А като дойде време, и името си ще промѣня!...

Махмудъ. — Не ти, а азъ пръвъ!..

Имамътъ. — И ти и азъ заедно!..

Махмудъ. — Азъ вече записахъ моето дете съ българско име!

Имамътъ. — Е, какво? Дѣдо ти?

Махмудъ. — Не иска и да го види!.. Почернѣло му е лицето, та като че гемиитѣ му сж потънали!.. (вънъ се чува шумъ и нѣщо пада; двамата се опулватъ). Ха, изглежда пакъ да ми развалятъ

скелитѣ! Хайде да видимъ!.. (двамата скачатъ бързо и излизатъ).

Следъ малка пауза боязливо влиза Фатме, и повито дете въ ржце, като носи и нѣщо въ захлупени сждове, оглежда се, търси Махмуда, па оставя донесеното при камината. Следъ това се развърта, преглежда кжщата и понечва да си излѣзе. Въ това време бързо идва Махмудъ и я пресреща.

Махмудъ (още отвънъ). — А-ха!.. (Влиза).

Фатме. — Ха, тука ли си?

Махмудъ. — Видѣхъ те, че идвашъ, и дойдохъ. Тамъ имаше шумъ, пакъ около постройката. Рекохъ да не ми пакостятъ нѣщо... Видѣ ли те нѣкой, като дойде?

Фатме. — Не. Силумъ се проврѣхъ презъ плетонъ. Оти носехъ и детесо. Паднаха чепе!..

Махмудъ. — Хаа!.. Отъ това е билъ шумътъ...

Фатме. — Донесохъ ти ядене!.. (Сочи сждоветѣ).

Махмудъ. — Браво, браво! Ти си добра женица!

Фатме. — Има и огуртъ! Сждоветѣ пакъ ще оставишъ тамъ, дену си знаишъ!

Махмудъ (отлупва и гледа). — Бива! Бива! Браво!... Старото го нѣма, а?..,

Фатме. — Нѣма го! Той е нахъ Ючуранъ.

Махмудъ. — Ами детето какъ е?...

Фатме. — Добре е! Вижъ какво е нарасло!..

Махмудъ. — Я, я!... гледай, гледай (гали го).

Фатме. — Зôло°е и да са смѣе!...

Махмудъ. — Шшштъ! Гиди! гиди! (смѣе се и шегува съ детето) Ами старитѣ какво правятъ? Какъ му викатъ?...

Фатме. — Нищо му не викатъ. Казватъ да гу звеме Зюлфи!

Махмудъ. — Никакъвъ Зюлфи!... Горанъ, Горчо ще му викаме! Горанъ съмъ го записалъ!

Фатме. — Ала млого се мусятъ старине!

Махмудъ. — Нека си се мусятъ... Горчо ще му викаме!... Тукъ азъ заповѣдамъ!

Фатме. — Вай Махмудъ, страхъ ма е!.. Заради тебе и мене зоха да глѳдатъ на криво. Все мене правятъ кабахатлийка. Десу дожъ ни лити, викатъ мосу дете криву!

Махмудъ. — Това сѫ бабини деветини! Тѣ нека си викатъ...

Фатме. — Ѣ хи нито слушамъ!!...

Махмудъ. — Тъй трѣбва. Азъ, ако не сте вие съ детето, за нищо не бихъ се грижелъ, нищо не бихъ правилъ!... Ето бѫдещето е наше и ти ще видишъ, че ние ще станемъ първитѣ хора въ село. Особено сега, като си направя кѫщата... Е ще дойдещъ ли пакъ, ще донесешъ ли дѣтето?

Фатме. — Ще гу донеса будноѳшъ, ага нема и майка!

Махмудъ. — Да!... Па като направя кѫщата, тамъ ще се пренесемъ! И ти ще дойдешъ нали?...

Фатме. — Ни знамъ. У насъ хичъ ми ни даватъ да думамъ за тебе. Викатъ да та забуря, че бубайко щѣлъ да ме разведе ... мюфтияна!...

Махмудъ. — Нѣма да те разведе. Мюфтията е нашъ човѣкъ. Ти слушай мене! Той да посмѣе само, и ще видишъ какво ще стане!... Мюфтията е съ насъ, и той е родинецъ!..

Фатме. — Ага викатъ чи е не?!

Махмудъ. — Какво не?... Вчера съмъ дошълъ отъ Смоленъ! Той е начело на родинцитѣ. Стариятъ мюфтия бѣ противъ, а тоя не е! Напротивъ, той разпорежда всичко! Ей, скоро ще дойде и за имената, не само за децата, но и за старитѣ. И трѣбва да знаешъ, че азъ съмъ си избралъ и име. Отъ сега нататъкъ ще ми казвашъ Вихъръ. Тъй ще се запиша! Тъй ще ме казватъ! А тебе съмъ избралъ име Победа! Фатмѐ на български

ще рече Победа, и тъй ще ти казвамъ. Значи Победа!...

Фатме. — Ваааай! Чи то ма ще бобу ле преби!...

Махмудъ. — Нищо нѣма да ти стори. И той даже ще си тури име! На мѣстото си да не съмъ, ако не си тури!...

Фатме. — Ваааай! Пъкъ вотре ле това думатъ, ле това круьотъ! Да се оплакватъ, да бѣгатъ, да не даватъ да се събиратъ младисе!

Махмудъ. — То тѣхното вече се е свършило! Свършило се е и нѣма да се върне вече!... (самодоволно) Хееееей, какво ще бѫде!!!... Ами ти ще дойдешъ ли въ новата ми кѫща а? Стегашъ ли се?

Фатме. — Ще дойда, ами майка ми не дава. Вика, че ще ма извѣришъ! Закълнала ма е до триста поти, каквото и да станва, да ни форлямъ фереджеса!

Махмудъ. — Това сѫ праздни работи.

Фатме. — Грѣхъ е било и нехи ще да е грѣхонъ!

Махмудъ. — Е, ти закълна ли се?

Фатме. — Закълнахъ се. Какво да правя?

Махмудъ. — Това сѫ дребни работи! То имамътъ, че е имамъ, та и той си хвърли чалмата, та какво остава за другитѣ! Ей му я де се метлѣе по земята. (сочи я)

Фатме. — Ни знамъ!

Махмудъ. — Ти си съ мене, и да знаешъ, че на лошъ пѫть нѣма да те изведа (гали я). Победка ще ти казвамъ! Това значи, че ние, младитѣ сме победили!...

Въ това време вънъ се изсвирва. Сепватъ се и двамата.

Фатме. — Вай! Ами сва какво е?

Махмудъ. — Това сѫ родинци. Даватъ знакъ, че ще дойдатъ. Събиратъ се! (става и се раздвижва). Ще имаме събрание. Отъ Смоленъ иде човѣкъ,

носи нѣкакво известие. Хайде, хайде да си отидешъ! (подканя я) Тукъ ще имаме събрание, а женитѣ не бива всичко да знаятъ!...

Фатме си излиза бързо. Махмудъ я изпраща, а следъ малко въ одаята влизатъ четирима младежи, които се оглеждатъ, назъртатъ всѣкжде, па сѣдатъ. Единиятъ остава край стената велосипедъ.

I младежъ. — Ха? Ама тукъ нѣма никого! Изведнъжъ влазя Махмудъ.

Махмудъ. — Ето ме! Ето ме!..

II младежъ. — Рекохме, кжде ли си?

Махмудъ. — Нагледахъ постройката.

I младежъ. — Ще трѣбве да изтрепемъ тия хора, дето ти пакостятъ.

Махмудъ. — Ние до тогава ще я свършимъ! (къмъ IV младажъ) Е, върна ли се?

IV младежъ. — Върнахъ се. Сега тамамъ идвамъ! Ей колелото.

Махмудъ. — Е, какво има въ Смоленъ?

IV младежъ. Всичко хубаво! Ей сега ще ви разправямъ! (отупва си дрехитѣ).

I младежъ. — Тамъ! Тамъ било важното!.. Всичко е свършено!..

Общо младежитѣ. — Тамъ и фесоветѣ, и фереджитѣ сж забравени, и имена сж почнали, а ние тукъ още съ фереджетата не сме свършили!

Махмудъ. — Ще стане! И тукъ ще стане! Едновременно съ имената, ще се свърши и съ фереджетата и тукъ!.. (къмъ IV младежъ) Е, какво стана съ изложението?

IV младежъ. — Донесохъ го! Ето го!..

Махмудъ. — Дай го!

Дава сгъната книга, Махмудъ я отваря, гледа я, гледатъ я и младежитѣ самодоволно.

Младежитѣ общо. — Гледай, гледай, колко подписи само!..

Махмудъ. — Ясяяя!.. Работата е напредъ!.. И ние ще го подпишемъ!

Младежитѣ. — Да, да!..

Махмудъ. — Да го четемъ ли? Събрахме ли се?

Младежитѣ. — Да го четемъ!.. Стигаме тия!

Махмудъ (почва да чете). — Ние долуподписанитѣ деятели на „Родина“ ... (вънъ се чува шумъ и изведнъжъ прекжсва четенето. Всички се озъртатъ. Влиза имамътъ).

Имамътъ. — Чакайте бе, какво правите. Защо не чакате и мене?..

Младежитѣ. — Да, да! Точно почвахме!..

Махмудъ. — Донесоха изложението да го четемъ и подпишемъ!..

Имамътъ. — Да, да!..

Махмудъ (чете). — „Ние долуподписанитѣ деятели на „Родина“, българи отъ мохамеданско изповѣдание, не искаме само ние да се трудимъ и печемъ по окончателното осъзнаване на нашитѣ съвѣрци българи мохамедани въ Родопския край, понеже не е право това да става безъ участието и на държавата, затова молимъ почитаемото Правителство да вземе грижата да подкрепи това тъй полезно и тъй необходимо народно дѣло, като нареди: 1) да се изхвърлятъ веднъжъ за винаги всички фесове; 2) да се изхвърлятъ всички фереджи, които да се замѣнятъ съ български национални носии; 3) да се усвоятъ навсѣкжде за новороденитѣ български национални имена, и само тъй да се записватъ раждащитѣ се отъ сега деца отъ родители българи мохамедани; 4) да се даде улеснение за преименуване и за възрастнитѣ, които биха пожелали; 5) да се отдѣлятъ българитѣ мохамедани въ свое духовно управление; 6) да се въведе богослужението въ джамиитѣ само на български езикъ, който да се разбира отъ всички хора; 7) да се изхвърлятъ всички турски думи въ говора и поздравленията срѣдъ българитѣ мохамедани, като последна останка отъ робството. гр. Смоленъ, 14 мартъ 1942 година. Подпи-

сали: околийски мюфтия: Мехмедъ Салиховъ, имамъ: Салихъ Имамовъ, и тъй нататъкъ.

Младежитѣ (едногласно). — Ураааа! Браво!.. И ние ще го подпишемъ!

IV младежъ. — И ние ще го подпишемъ, па ще го пратимъ и въ Маданъ!

III младежъ. — Да, да. Азъ ще го занеса!

Махмудъ. — Хубаво!

III младежъ. — Азъ друга работа не можахъ да сторя, та това баремъ да направя!..

IV младежъ. — Па отъ тамъ ще го препратятъ по-нататъкъ. Да се събератъ подписи отъ цѣлата околия!..

III младежъ. — Хубаво!..

Махмудъ. — Дайте! Азъ да го подпиша най-напредъ!..

I младежъ. — Не! Азъ!..

Махмудъ. — Всички! Всички! На редъ!.. (взема го на масата и го подписва). Ха, подписахъ го!

II младежъ. — Чакай и азъ! (подписва го).

IV младежъ. — И азъ! (подписва го).

I младежъ. — И азъ! Та нима мене най-сетне оставихте! (къмъ II младежъ) Еееe, Реджепъ, ти не си оставилъ мѣсто за мене!..

Махмудъ. — Пишете! Пишете! Има мѣсто за всички!

I младежъ (подписва го). — На, готово! Подписахъ го!

Имамътъ. — Чакайте!.. И азъ ще го подпиша, ама....., ще го подпиша на особено мнение! Азъ не съмъ съгласенъ тъй!

Махмудъ. — Ами какво?

Младежитѣ. — Какво мнение?

Имамътъ. — Не съмъ съгласенъ съ точка четвърта! Не само който желае отъ възрастнитѣ да си промѣни името, но да бѫде за всички, задължително! Тъй азъ искамъ, тъй смѣтамъ за право!

Младежитѣ. — Даа!.. Вѣрно!.. Тъй е!.. Тѣ ще се втилясватъ.

Махмудъ. — Да да!.. За всички да е!.. Напиши го!

Имамътъ. — Чакайте!.. (Взема книгата и пише нѣщо).

Младежитѣ. — Да! Тъй да стане!.. Всички да си ги промѣнятъ, да не остане нито единъ!..

Махмудъ. — Това е още по-хубаво. Азъ даже съмъ си избралъ име. Вихъръ.

Младежитѣ. — И азъ! И азъ!

I младежъ. — Азъ Живко!

II младежъ. — Азъ Славчо!

III младежъ. — Азъ Здравко!

VI младежъ. — Азъ пъкъ Твърдъ.

Имамътъ. — Ха написахъ го! (чете)

Особено мнение. Долуподписанитѣ сме съгласни съ настоящето съ изключение на т. 4, която да се измѣни така, че не само желаещитѣ възрастни българи мохамедани да си промѣнятъ чуждитѣ имена съ български такива, а да бѫде това за всички безъ изключение задължително!"

Младежитѣ (едногласно). — Ха така! Браво! Много хубаво!..

Имамътъ. — Ха, подписахъ го!..

I младежъ. — Дай и азъ, пакъ!..

Махмудъ. — Азъ пъкъ ще зачеркна моя подписъ и ще се подпиша наново подъ особеното мнение!.. (зачерква и се подписва).

IV младежъ. — И азъ го зачерквамъ и ще се подпиша пакъ!..

II младежъ. — И азъ!..

III младежъ. — И азъ!.. Тъй ще го разнеса и изъ село!..

Махмудъ. — Да! Да се знае, че ние сме го подписали на особено мнение!..

Имамътъ. — Да!

Младежитѣ. — Тъй трѣбва!.. И имамътъ е съ насъ!..

Имамътъ. — Та азъ съмъ отъ край време съ васъ, ами вие не знаете!

I младежъ. — Азъ пъкъ мислѣхъ, щото си имамъ, та си противъ!..

Имамътъ. — Преди още вие да сте знаели за Родина, азъ съмъ се записалъ въ Смоленъ. Щомъ встжпи новия мюфтия и се записахъ.

Въ това време вънъ става шумъ и глъчка, като че се събаря и чупи нѣщо. Камъни падатъ и тропатъ предъ вратата, като отскачатъ и навжтре. По покрива на одаята, сжщо се изсипватъ камъни. Всички наскачатъ. IV младежъ прибира изложението.

Махмудъ (отъ вратата). — Хеей, какво е това?..

Младежитѣ. — Какви сж тия? Кой е това?

Махмудъ. — Нападатъ ни! Това сж противници! Отъ старитѣ!..

Младежитѣ (развикватъ се). — Ооооо!.. Ще ги изтрепемъ!..

Махмудъ. — Брехъ, тѣхната кожа крастава!..

Шумътъ, глъчката и камънитѣ продължаватъ, като се сливатъ съ шума отъ одаята.

Младежитѣ. — Тѣ сж!.. Балното!.. Ей го! Азъ го видѣхъ!.. Ха и Таибъ е!..

Младежитѣ и Махмудъ излизатъ и пакъ влизатъ, вематъ отъ летящитѣ камъни и сжщо хвърлятъ навънъ!

Махмудъ (къмъ вънъ). — Еей!.. Да се махкате, че да му мислите после!.. (къмъ младежитѣ) Тъмно е! Вънъ е тъмно, та не виждамъ кжде да хвърлямъ!..

Изведнъжъ шума спира. Идва Главчевъ гологлавъ.

Главчевъ (още вънъ). — Какъвъ е тоя шумъ?.. Кой хвърля?.. (влазя).

Махмудъ. — Ще ни изтрепятъ, господинъ Главчевъ! Тия хора сж си изгубили ума!..

Главчевъ. — Каква е тая работа. Тия хора, пъкъ и вие нѣма ли да спите тая нощь?..

Махмудъ. — Ние нищо лошо не правимъ, ама тѣ (сочи вънъ). Тѣ ни нападатъ.

Главчевъ. — Но това е скандалъ. Вънъ е тъмно, никого не видѣхъ!..

I младежъ. — Ние ги видѣхме!.. Балното!.. Таибъ!..

Главчевъ — Азъ рекохъ пъкъ, че постройката развалятъ!.. Хайде, да ги изловимъ! Ще ги арестуваме.

Младежитѣ. — Хайде! Знаемъ ги ние, кои сж!.. (тръгватъ и излизатъ).

Махмудъ. — Хайде! (къмъ IV младежъ) Прибери изложението и... бѣгай!.. Отъ Маданъ въ Рудоземъ ще го занесешъ!..

IV младежъ. — Бива!

Махмудъ. — Хайде?.. (Излазятъ последни).

Завеса

Трето действие

Кръстопѫть въ село. Въ лѣво входа къмъ „Кметското намѣстничество“, въ дѣсно новата кѫща на Махмудъ, въ дъното дървета, храсти и сгради, въ далечината пѫть. Предъ кметското намѣстничество дървени пейки и външна маса, а подъ стрехата на Махмудъ въ дѣсно сѫщо пейка.

Старитѣ сѫ се разположили по пейкитѣ предъ кметството, пушатъ, прехвърлятъ броеници и коментиратъ.

Мустафа. — Да станва, каквото ще!.. Ага рекотъ да варвимъ, ще варвиме и ние!.. То са е виделу, вращане нема!..

Балното. — Да варвимъ бря, Мустафа, ала ще ѣ да рекамъ, да са ни бôрза! Ага торнатъ вритъ людесе, тогава и ние!..

Таибъ. — Абе то старото наистина нема да са ворне, ала ще река и ѣ касу Балнусу, — да са ни бôрза. Де да знаимъ, какво ще до!. Ако дойде нѣкву хубаво, да!... Ама ако дойде нѣкву по-лошу — вритъ да сме нахъ адна страна! Сетихте ли са? Да са ни делимъ!

Мустафа. — То са сме биле и раздѣлили. Какво по-голѣмо дѣлене отъ сова ищите. По-млогу станаха „култура“! Старисе ле ние останахме...

Балното. — Какъ ле ние?. Ами Келъ-Мустафа не е ли отвонъ! Ами Босъ Адемъ, ами Мазнуну, ами Режепъ Коченъ!..

Таибъ. — Режепъ Коченъ е влѣлъ въ „културана“!.

Балното. — Вазгечъ бе!

Таибъ. — Хемъ е цалъ въ „културана“. Не видишъ ли, ни рачи да дохада съ насъ!..

Мустафа. — А бе то каксо видимъ, та сме ле ние останали, ами да видимъ, какво да правимъ.

Балното. — Оти? Да са си не наюмилъ и ти да влѣзешъ?..

Мустафа. — Ага влѣзамъ, та какво! Идеяна е викатъ нé лоша.

Таибъ. — Та е идеяна не лоша, ами са людене лоши!.

Мустафа. — Оти?

Таибъ. — Оти са сюртюци!.. Дечища!..

Балното. — Ѣ пъкъ ще да рекамъ, не со людене лоши, ами идеяна е лоша!.. Та прави людене айнакива!.. Нва е булгарлъкъ! Идеяна хи трови, пъкъ людене ага хи гльодашъ та са хубави люде. Ага зоматъ да думатъ, та тѣ излизатъ прави! Какôвъ си ти? Каквану ти е думана. Нашаса дума е бôлгарска, санки и ние сме бôлгаре!.. Че хичъ бôлгаринъ ходи ли на жумо бря?!.. Та и ние да сме бôлгаре!!..

Мустафа. — Хаааа!.. Ти сва отъ зьотенъ трѣбва да си научилъ!..

Балното. — Бѣ! Врагъ ти ѣлъ и зьотенъ и главôта!... Ще ми убѣлѣе кусôса съ нега!

Таибъ. — Чи да ни зо да дохада нахъ васъ?

Балното. — Бѣ — сенда!.. Ѣ са закалнахъ, да ми ни стипа въ кощана!. Лѣкимъ на бастиса сноща, та щеше да на запали. Ищеше си женана. И си я отведе, синъ!.. Ей я отводе въ неговаса коща! Ни сомъ дремналъ сае нощь! Щеше да на изгори!.. Довело бѣ цаласа „култура“! Та белки на чухте гюрунтие?

Таибъ. — Хаиръ!

Мустафа. — Не!

Балното. — Дадахъ си му я. Да са уралоса!.. Пъкъ и деца има. Хелбетта нѣма да му хи храня ѣ!..

Мустафа. — Саква саро е душла, да хи тарпиме! Другъ кулай нѣма!

Таибъ. — А бе ще хи тарпиме ду будношъ, че или ние ще станемъ кану тѣхъ, или тѣ пакъ ще си дойдатъ нахъ насъ!..

Мустафа. — Да ни вѣрвашъ!..

Балното. — Ѣ пакъ ще кажа другу! Кадету е властьтô, тамъ ще самъ и ѣ!.

Таибъ. — Та менъ затва ма е ѣдъ!. Ако видя, чи ейсва прави властьтôсъ, ще тôрна и ѣ, ами сва прави „култураса“!. Властьтôсъ си сиди на край, пъкъ „култураса“ си разиграва конянъ... Лѣкимъ да рипне властьтôсъ, да стьôгне геманъ на „култураса“ и ще видите вие, нема ли да са управи! Хемъ чебужекъ!. Ала гу ни прави!...

Балното. — И менъ затва, ма е ѣдъ!.

Мустафа. — А бе на властôсъ е адно и „култура„ и „некултура“!..

Таибъ. — То добре барекъ ни нихалатъ женисе, пъкъ то другуту е льôсно. Другаде викатъ свалили са и фереджитѣ!..

Балното. — И тва ми са гльода да ще станеееe!.. Най-голѣмото бално ми е тва. Още сноща викаше на дащерьона ми, чи ще сваля фережана. Та да е моя жена, та я ща заколи и хи нищо да да я свали, лѣкимъ тамъ.. то кумандва синъ!..

Мустафа. — Наистина, лоша работа!..

Таибъ. — Затва ѣ ще гу ôтрѣжа на еднôжъ: — и идеяна е лоша, и людене са лоши!

Балното. — Да мочимъ да са даржимъ, комшуларъ!

Мустафа. — Да са ни бôрза! Ѣ пакъ ще да рекамъ, да са ни бôрза!.. (Къмъ Таибъ). Дай отъ твоетъ титюнъ, Таибъ!..

Таибъ (дава му). — На!..

Правятъ нови цигари и запушватъ. Въ това време отъ „Кметското намѣстничество“ идва Главчевъ съ книжа въ ржка, който се подсмива и се завърта предъ тѣхъ.

Балното. — Е! Какво има, Василе?

Главчевъ. — А бе... има ново!..

Таибъ. — Какво?

Мустафа и Балното. — Какво ново?

Главчевъ. — Дойде! Това отъ което наймного бѣше ви страхъ, дойде!

Всички (въ единъ гласъ). — Какво?

Главчевъ. — За имената!..

Всички. — Еее?

Главчевъ (сочи книжата). — Има въ „Държавенъ вестникъ“ Заповѣдь отъ мюфтията да си поставятъ всички български имена!..

Всички. — Вай!

Главчевъ. — Наредено е до всички села! До всички общини! И книжа се получиха!..

Всички. — Вай!..

Балното. — Ѣ ни викахъ ли ви?.. айсва ще стане!.. И гу дукараха!..

Главчевъ. — Е, пакъ не е, кой знай какво!? Не е само до васъ.

Всички. — Ама имали гу по всѣкаде айсва, Василе?..

Главчевъ. — Има го, какъ не!.. Ей книжата сж дошли. И такива книжа има навсѣкжде изъ селата.

Таибъ. — Ами въ другитѣ села има ли?

Главчевъ. — Има, какъ не? Това сж окржжни нареждание за изпълнение заповѣдьта на мюфтията!..

Балното. — Ами въ Чепеларе?

Главчевъ. — И тамъ има!..

Балното. — Бряхъ, свинета, та станаха себепъ да са извràти цалесъ мевлекетъ. Ѣ щѣхъ да са вдигамъ нахъ Чепеларе, пъкъ то!

Главчевъ. — Това „Родина“! „Родина“ го издействува!..

Таибъ. — Роднина, нероднина, не ищамъ да знамъ!.. Ами женисе?

Главчевъ. — И женитѣ! Това е обща мѣрка. И за мѫже, и за жени!..

Балното. — Бряхъ!..

Таибъ. — Ѣ нѣма седямъ тува!.. Ѣ ще вôрвямъ!.. (Тръгва си).

Мустафа. — Каде ще варвишъ. Отъ властосъ е сва!..

Таибъ. — Ама отъ властосъ ли е?

Главчевъ. — Отъ властьта я! Не виждашъ ли? „Държавенъ вестникъ". Заповѣдь има!.. Царски указъ!

Балното. — Ехъ, щомъ е отъ властосъ, приимамъ го!..

Главчевъ. — Не е само отъ „Родина".

Всички (едногласно). — Щомъ е отъ властосъ,.. приемаме го!.. Вижъ, ако е отъ „култураса"..

Таибъ. — Ѣ пакъ нѣма да седя. Ѣ ще са разходя!..

Главчевъ. — Е, Иди! Иди, разгласявай!..

Балното. — И ѣ ще идамъ!.. ще думамъ съ женищана!..

Главчевъ. — Идете!.. Може да си избирате и имена!..

Мустафа и Балното (заедно излизатъ като се бутатъ и си говорятъ). Еехъ, то не е ле до насъ!.. Хемъ не ле до насъ!..

Всички излизатъ: — старитѣ къмъ дъното въ дѣсно, а Главчевъ се връща въ кметството.

Следъ малко идва отъ лѣво въ дъното Махмудъ, като води велисопедъ, съ куфаръ на багажника му. Спира се и го оставя предъ кѫщата си, огледва се и вика:

Махмудъ. — Фатме! Победо!..

Фатме (идва). — Ха? Дойде ли?

Махмудъ. — Дойдохъ!.. (Сваля куфара при скамейката). Вижъ, какво ти донесохъ!..

Фатме. — Какво?

Махмудъ. — Дрехи! Граждански дрехи!.

Фатме. — Ваааай!..

Махмудъ. — Сега ще ги облѣчешъ!.. Ще хвърлишъ и фереджето!..

Фатме — Ваааааай, ами майка!!..

Махмудъ. — Никакво, майка!.. Майка ти може да си заповѣдва въ кѫщи. Тукъ азъ заповѣдвамъ!...

Фатме. — Ама чекай, Махмудъ!..

Махмудъ. — Нѣма какво чекай! Сега!.. Да се знае, азъ съмъ първи!.. (Изкарва и й сочи рокля) Ето!..

Фатме (обръща се къмъ другата страна). — Нищô! Страхъ ма е!..

Махмудъ. — Слушай! Ние съ тебе винаги сме се погаждали! Ще се погодимъ и сега!..

Фатме. — Ж-къ! (Свива се и огъва и на край сѣда на край скамейката, като се обръща къмъ дѣсно).

Махмудъ. — Слушай! Така не може!..

Фатме. — Ле йтва нищô, Махмудъ! Другушъ да стане!

Махмудъ. — Защо бе джанамъ?!.. (Слага при нея новитѣ дрехи огънати).

Фатме. — Страхъ ма е!

Махмудъ. — Отъ какво те е страхъ?

Фатме. — Майка!.. Та ма е закълнала!..

Махмудъ. — Еееехъ, закълнала!.. Мене нека бѫде клетвата!.. Хайде!.. Ако ще си ми жена, ще ме слушашъ!..

Фатме. — За сичку та слушмъ, ле за айтва, нищô!..

Махмудъ. — Пъкъ азъ точно него искамъ!.. Фереджето не искамъ да видя вече! (Дърпа й го сваля, но и тя се свива и дърпа).

Фатме. — Нищô! Ни давамъ гу!..

Махмудъ. — Вижъ какво, Фатме! Съ това най-много ме огорчавашъ!.. Ние съ тебе толкова много неприятности прекарахме, та сега за едно просто фередже ли ще имаме разправия?!.. Не-

дей! Съгласи се! Хвърли го, та да се свърши! Никой не е останалъ въ Смоленъ! Пъкъ и въ селата. Тукъ сѫщо никой не ще остане!.. Отъ днесъ и имената почватъ да се смѣнятъ!..

Фатме. — Нищô! Други по напрешъ да гу сторятъ, тогава ѣ!..

Махмудъ. — Ти никого нѣма да гледашъ!.. Първа си въ село и първа ще вървишъ!

Фатме. — Майчина кльôтва, стига!

Ммахмудъ, — Еехъ, пъкъ и ти!?!! Азъ за тебе всичко жертвувамъ, и ако не бѣше ти, и децата, нито кѫща бихъ правилъ!.. А ти какво?!!.. (Решително). Че азъ ако не хвърлишъ фереджето, предъ нищо нѣма да се спра!.. Ще те оставя! Ще си те пратя при вашитѣ!.. (Върти се и мисли съ мѫка и борба). Но не!.. Това не може!.. Азъ те тъй обичамъ, че е невъзможно да те оставя!.. А ти... не ме слушашъ! Не вървишъ въ избрания пѫть!.. (Смѣло). Че азъ, ще те убия и пакъ нѣма да те оставя!!.. Разбирашъ ли!..

Фатме. — Чудямъ се!.. Майка!..

Махмудъ. — Майка, бубайко тукъ нѣма!.. Тукъ има мѫжъ, и дългъ предъ себе си, предъ обществото. И затова тъй ще стане!.. Хайде!..

Фатме (втилява се) — Нищô!..

Махмудъ. — Вижъ, Фатме!.. Не искамъ съ насилие да става! Ти сама трѣбва да разберешъ и да направишъ това!..

Фатме. — Нищô! (свива се настрана).

Махмудъ. — Азъ пъкъ ти казвамъ, че щешъ! (Заповѣднически). Хайде! Сваляй!..

Фатме. — Ж-къ!

Махмудъ. — Не щешъ ли? Азъ ще го сваля тогава!.. (Понечва, но се спира). Но не! Ще го запаля!... (Бърка въ джеба си). Ще го запаля! Хемъ тъй както си! Да изгори на тебе!... (Изважда кибритъ). Ей сега ще видишъ!.. Ей на!.. (Драсва кибритъ и запаля полата отдолу, която почва да пламти)

Пламъка обхваща нагоре и въ широко. Фатме изведнъжъ скача и го раздърпва като писка.

Фатме. — Ваааай! (Затичва наоколо). Чекай! Свалямъ го! Свалямъ го!...

Сваля го и го хвърля съ горящъ край

Махмудъ. — Ще го свалишъ зеръ!..

Фатме. — Тебе да е грѣхо! Тебе да се кара майка! (Затичва и отива, вѫтре къмъ кѫщата. Деца проплакватъ).

Махмудъ (самодоволенъ). — Мене нека бѫде! Азъ поемамъ всичко!.. (Отива вѫтре и й носи дрехитѣ и куфара, за да се облича).

Отъ дъното въ лѣво наближава шумъ. Бие барабанъ, който наближава и следъ малко барабанчикътъ, биещъ идва на сцената предъ кметското намѣстичество; бие барабанътъ и около него идватъ всички, и млади, и стари да слушатъ. Щомъ свърши биенето, барабанчикътъ изважда книга и чете:

„Заповѣдь". Съ Царски указъ № 112 публикуванъ въ „Държавенъ вестникъ" бр. 147 отъ 8 юлий т. г. е утвърденъ Законътъ за всички лица отъ български произходъ да си замѣнятъ чуждитѣ имена съ български национални такива. Поради това заповѣдвамъ: всички мои съвѣрци отъ повѣрената ми духовна околия, които носятъ чужди имена, да се възползуватъ отъ горния законъ и измѣнятъ всичкитѣ си чужди лични и прекорни имена и си поставятъ български национални такива, като известявамъ, че на никого съ нищо не се засега религията. Не се съмнявамъ, че всѣки отъ насъ ще изхвърли и тоя последенъ белегъ, останалъ отъ многовѣковното робство. Нека всички българи като единъ се наредимъ на националния фронтъ на нашата Татковина. На настоящата заповѣдь да се даде най-широка гласность, за сведение и изпълнение. Окол. Мюфтия М. Салиховъ."

Щомъ свърши биенето барабана, младежитѣ се развикватъ:

Младежитѣ. — Хайде еееей!.. Най-сетне стана тая работа!..

Старитѣ изслушватъ това доста смутено, па се задѣлятъ на страна съ значителни погледи.

Балното. — Ѣѣхъ, то не е ле до насъ!..

Младежитѣ (къмъ старитѣ). — Хайде еей! Дойде време.

Старитѣ (примирително). — Гльодайте си работа!

Мустафа (къмъ младежитѣ съ пресилена усмивка). — Докарахте ли айсава работа, а?..

Таибъ (къмъ Мустафа). — Нимой хи рови, комшу! Нели хи знаишъ? Не продумова хми са!..

Отъ Кметското Намѣстничество излиза Главчевъ съ книга и писалка въ рѫце и сѣда при масата. Следъ него идва и имамътъ.

Главчевъ. — Хайде, който ще се записва, да дохожда!..

Махмудъ (излазя отъ неговата кѫща и идва къмъ Главчевъ). — Еееей, Василе! Стана най-после тая работа!.. Запишете мене!.. (къмъ младежитѣ). — Вие записахте ли се?

Имамътъ — Азъ се записахъ още вѫтре.

Махмудъ. — Какъ?

Имамътъ. — Светославъ!..

Махмудъ (едновременно съ младежитѣ). — Ураааа! Браво! Вижъ, какво хубаво име!

Махмудъ. — Азъ пъкъ още оня день съмъ се записалъ, Вихъръ! Отъ сега нататъкъ ще ми казвате Вихъръ.

Групата стари се задѣлятъ и говорятъ помежду си самостоятелно, като понѣкога се присъединяватъ къмъ общата група.

Балното (по адресъ на имама). — Бряхъ, та са изборна свинесу!..

Мустафа. — Записалу са, санки!

Главчевъ (дочува тия думи). — Той се записа най-напредъ, за да даде примѣръ.

Балното. — Бѣ, остави гу! И айсва ни щѣхъ пувѣрва, чи имамасъ ще мине нахъ тѣхъ!..

Мустафа. — Ама то било „култура“ отъ по-напрешъ. Ѣ сига са научихъ. И то е било подписано за именаса!..

Балното. — Бряхъ женабетъ!..

Мустафа. — Айсакава саро е душла, чи ни знаемъ кой е съ насъ, и кой противъ насъ!

Таибъ. — Бряяяя, пъкъ какво ми е било драгу, ага гу сторихме другушъ имамъ! Та и въ Ючуранъ гу водихъ, та и нахъ Влахуву ходихме, моксусъ да видятъ, каковъ имамъ сме искутили! Пъкъ то!..

Махмудъ (дочува това) — Имамътъ си изпълнява своя дългъ. Какво отъ това? И вие ще минете като него!..

Младежитѣ, които до това време помежду си говорятъ и спитватъ въ присѫтствието и съ имама за имена, като се чуватъ думитѣ „Славъ“, „Горанъ“, „Младенъ“ или „Асенъ, Асенъ!“, „хубаво Асенъ“, „да, да!“.. и пр. наближаватъ къмъ Главчевъ.

Имладежъ. — Пиши ме мене Митю! Азъ искамъ да съмъ Митю!..

Главчевъ. — Избирайте само български имена брей!

Имладежъ. — Пиши ме мене тъй, както ти казвамъ!..

Главчевъ (записва въ книгата). — Писахъ те!

Имладежъ. — А жената ми пиши Босилка!

Главчевъ. — Да! (записва).

Имладежъ. — Деца нѣмамъ!.. Когато се родятъ, тогава!..

Махмудъ (къмъ старитѣ и Главчевъ). — Хайде еей! Минавайте! Минавайте и вие!..

Таибъ. — Да сме ние по-настрана, бе! То са нище отбави за насъ! Миновайте вие младисе! Вие сте и безъ това по-отпрешъ!

Главчевъ. — Ти Махмудъ? т. е. Вихъръ?.. Извинявамъ се!

Вихъръ. — Нѣма какво да се извинявашъ, ами ще помнишъ. На новитѣ имена ще ни казвашъ!..

Главчевъ. — Да, да!..

Вихъръ. — Пиши сега жена ми Победа!.. (погледва Балното) Да! Победа!.. Победа доживѣхме!.. А детето си ми е записано Горанъ, та Горчо!!

Главчевъ. — Да, да!..

II младежъ. — Запиши мене Бориславъ!..

Главчевъ. — Добре! Бориславъ! Да се боришъ славно!. (къмъ старитѣ) Ето това не е християнско име, а чисто българско!

Вихъръ (посочва старитѣ на Главчевъ). — Хайде господинъ Главчевъ! Пиши ги старитѣ: Мустафа—Чавдаръ, Таибъ—Твърдъ!..

Таибъ (къмъ Вихъръ). — Ти нѣма да ми са мѣсишъ!..

Главчевъ (къмъ Таибъ). — Е, Таибъ!.. Наистина, нѣма, какво да се чудишъ! Името не е, кой-знай какво, вѣрата си е вѣра, — името име.

Таибъ. — Нимой будалѣ, бе Василе, — да са пиша да речемъ Иванъ. Чи хичъ Иванъ бива ли да ходи на жумо, бря!. Ти си пу хавота!..

Вихъръ. — Може, защо да не може? Съ това никакъ не се засѣга религията.

Главчевъ. — Да да! Наистина..

Таибъ (завърта се). — Ѣ ще са по разварте ешку!

Мустафа. — Ѣ пъкъ другу ни мога да са начудямъ, ами какъ мене ще да ми са викали алкмушъ ашинда Мустафа, пъкъ сига да ми викатъ Чавдаръ?!..

Главчевъ. — А бе, ще се навикне.

Балното. — Ѣ ще сторямъ айса работа, ала да ма пуснатъ!..

Главчевъ. — Кой ще те бие? Защо ще те биятъ? Тая работа става доброволно (съ съжаление) И защо ще те биятъ!..

Балното — Да не иде мундаръ!...

Младежитѣ постоянно си говорятъ и се смѣятъ споредъ случая.

III младежъ (наближава). — Запиши мене Смилянъ!..

Главчевъ. — Да!..

III младежъ. — Да, Смилянъ! Пъкъ жената запиши Сребра. Напредъ бѣше Сабрие, — сега Сребра!..

Главчевъ. — Да! Хубаво!.. (записва) Записахъ.

IV младежъ. — Тури пъкъ мене Славъ! Азъ искамъ да сме на едно име съ имамътъ. Бива ли имаме?

Имамътъ.— Бива, защо не? Таманъ ще сме адаши!..

Главчевъ. — Хубаво! Вие и напредъ си бѣхте адаши, та и сега пакъ да сте адаши!

Балното (съ чудене). — Брееей, какъ са измѣнятъ, какъ са избращатъ! Мене ма е за друго и дертъ и не, лѣкимъ са чудемъ, оти майка ми е клала сва име, та ще какъ ма пузнае на другата диньо? Юмôсъ ми гу ни фата!

Мустафа. — Ахъ! То ще сме вритъ въ катранянъ! Ами да порачимъ на Аллаха да разпуска жендеманъ!

Младежитѣ се разсмиватъ.

Имамътъ. — Какъвъ жендемъ бълнувате вие? И за рая, и за жендема имената нѣматъ никакво значение. Аллахъ не познава по името никого, а по дѣлата и по това, дали сме чисти по душа, дали вървиме въ неговия пѫть! За него не е важно, дали се казвашъ Ахмедъ или Иванъ, ами дали си правъ човѣкъ! Богъ е единъ за всички хора!

Вихъръ. — А бе, остави ги, тѣ не могатъ да разбератъ тия работи!

Главчевъ (поглежда I младежъ).—Мехмедъ! Ти?

I младежъ. — Азъ не съмъ Мехмедъ. Азъ съмъ Митю?

Главчевъ. Е, да! Митю, Митю! Забравихъ! Прощавай!

I младежъ. — Нѣма да забравяшъ!

Главчевъ. — Доде свикнемъ, така ще е.

I младежъ. — Шегата на страна, ама това нѣма да става. Другъ забравя, не забравя, ти нѣма да забравяшъ!

Главчевъ. — Разбрано! Азъ аслъ сбъркахъ, дето те извикахъ. Рекохъ, че не се записа още!..

I младежъ. — Съ мене е свършено вече!..

Вихъръ. — Да, да, съ насъ младежитѣ е свършено! До утре всички ще минатъ. Това още отъ по-рано гласиме, и сега се сбѫдна!.. (отива съ младежитѣ на страна).

Главчевъ (къмъ Мустафа). — Мустафа?

Мустафа (наближа). — Ехъ, тури на мене Чавдаръ! Ага сте рекли, дà е Чавдаръ! То е не лошо име!..

Главчевъ — Е, да! Браво! Войводско име!.. Чавдаръ войвода! (младежитѣ го тупатъ самодоволно).

Мустафа (къмъ другитѣ стари). — Пишете са комшуларъ, пишете са та, да са свôршува. Да сме нахъ аднô страна!..

Главчевъ (къмъ Таибъ). — Ти Таибъ? Да те туримъ Твърдъ?..

Таибъ. — Тури ма мене Димитре!

Главчевъ. — Ама то е християнско име.

Таибъ. — Каквото и ще да е! Йѣ ищамъ имену да си ми има и день!.. Йѣ ми са нище иктиса кôщана да зôма адинъ день две оки ракия та да дôчекамъ люде!.. (въ единъ гласъ).

Младежитѣ. — Ха! Да! Браво! Да имашъ и именъ день..

Таибъ — Да имамъ, амъ какъ? (съ просвѣтнало лице заминава, като че е стоварилъ тежъкъ товаръ отъ гърба си).

Младежитѣ. — Урааа!.. Браво!.. Така трѣбва!..

(Отиватъ и го заобикалятъ радостно).

Главчевъ (къмъ Балното). — Е, Бално, то остана сега ти?!.. Какво ще кажешъ?

Балното — А бе то мосу барекъ е льôсно!..

Главчевъ. — Защо?

Балното. — Напрешъ бѣхъ Бално, сега ще съмъ Драго!.. Каарай нататъкъ, та да са свôршва работаса! Да са ни делямъ ѣ като коза низъ овце!..

Главчевъ. — Да! Браво!..

Младежитѣ (развикватъ се). — Урааа! Браво! Балното стана Драго!..

(Заобикалятъ го съ общо настроение).

Балното. — Пакъ най-сетне останахъ! Най-сетне съмъ ѣ!.. Ала айсва и ищехъ: — вритъ да сме нахъ адно страна!

Последнитѣ му думи сѫ казани съ особено наблѣгане — „вритъ да сме адно“, „да са ни дѣлиме“, и пр.

Балното (продължава). — Да не викате, чи съмъ противъ!.. Ѣ съмъ не противъ, ами ищамъ да са ни дѣлимъ! Вритъ да сме нахъ аднô страна! Айсва ищехъ ѣ!

Завеса

Край

БЕЛЕЖКИ И ОЦЕНКИ

на книги, статии и известия, имащи връзка или какво да е значение за българитѣ мохамедани

„Родопска Бѣломорска България“, отъ Василъ Мариновъ, въ сп. „Родина“, София 1940 г. III, октомврий кн. I.

Това е едно научно изследване днешната физиографска физиономия на Родопитѣ и подраздѣленията имъ, съ всичкитѣ имъ богатства и обитатели. Разглежда така Бѣломорската низина и свързанитѣ съ нея подланшавти на Родопитѣ, флора и фауна и въобще природния обликъ на Бѣломорска България, население съ поминъкъ отъ преди Христа още до наши дни. И основателно, авторътъ ни сочи на старобългарскитѣ крепости въ Родопитѣ наредъ съ византийскитѣ, говорящи за масово българско население въ миналото тамъ. Византия била бозпокоявана често отъ българитѣ кореняци изъ Родопитѣ, затова ги изселвала. „Фактътъ, че и до днесъ най-голѣмиятъ процентъ българи-мохамедани живѣятъ въ Бѣломорска България, показва голѣмиятъ брой българи, които сѫ я населявали до брѣговетѣ и дори въ островитѣ на Бѣло море“. Интересно е онова, което авторътъ изтъква на нѣкои бейове—властинци, помохамеданчени навѣрно потомци на старитѣ българи боляри, които „при официалнитѣ си сношения въ турскитѣ власти сѫ се наричали съ име—войводи, а земитѣ—войводства“. Голѣмъ е билъ натискътъ отъ турцитѣ надъ българитѣ за помохамеданчаването имъ, но успѣхътъ имъ въ това отношение въ лицето на българомохамеданитѣ се вижда, не е много резултатенъ. Българо-мохамеданитѣ сѫ запазили отъ дѣдитѣ си най-важното, езикътъ и обичаитѣ, които сѫ ги превѣли презъ тъмнината на вѣковетѣ и извели до днешни дни съ българскиятъ имъ народностенъ обликъ.

„Политическата роля на Българомохамеданитѣ“, статия отъ Костантинъ Старчевъ, въ книжка 5—6 на сп. „Бразда“, год. VII— 1942 г. — София.

Въ статията си авторътъ зачеква повечето страни на българо-мохамеданския въпросъ. Възползувалъ се отъ трудоветѣ на именититѣ: К. Иречекъ, Ст. Н. Шишковъ, проф. Л. Милетичъ, Д. Г. Гаджановъ и отъ нѣкои мѣстни деятели за българо-мохамеданското движение въ Родопитѣ, съ които се занимава по-подробно, Авторътъ край известнитѣ исторически сведения ни дава и нѣкои характерни народности проявления на тая откжсната въ икономическо и културно отношение група наши сънародници. Споменава и за писанията по въпроса отъ Хр. Попкостантиновъ, въ Сборникъ за Нар. Умотворения отъ 1893 г., гдето е изнесенъ опита на Пазарджийския управитель чрезъ групиране на малкитѣ българо-мохамедански селища да се постигне общата култура на българомохамеданитѣ — идея, която и въ днешно време ни убеждава съ целесъобразностьта си за уреждане българо-мохамеданския въпросъ, удавена вече отъ постиженията на дружби „Родина“.

„За Българомохамеданитѣ“, статия отъ Костантинъ Петкановъ въ бр. 2 на в-къ „Красногоръ“, год. XI — 1942 год. — гр. Смоленъ.

Съ топлотата на поетъ родолюбецъ авторътъ справедливо изтъква Родопитѣ като естествена крепость за имането на Бѣломорието, положение, което сѫ схващали навремето и турцитѣ, имащи съо-

бражение да обезсилятъ Родопитѣ въ това отношение, като помохамеданчатъ мѣстното население — твърдитѣ и жилави българомохамедани, тогавашни наши едновѣрци, историческо явление, което обществеността ни трѣбва да премахне. Длъжна е да стори това съ силата на своята култура и братски чувства къмъ засегнатитѣ еднородци. „И колкото по-рано почнемъ, толкова по-добре ще бѫде и за държавата, и за народа ни", завършва статията си г. Петкановъ.

„Документи отъ християнско време въ с. Могилица, сп. „Родопа", кн. 6—7, 1942 год.

Думата е за два особено ценни документа на турски езикъ, отъ 1694 и 1702 г., намѣрени въ чисто българо-мохамеданското село Могилица, Смоленска околия, клиширани и преведени въ сп. „Родопа". Преводътъ е извършенъ отъ г. П. Миятевъ, туркологъ въ Софийската народна библиотека. Това сѫ продавателни актове за две ниви, съ граници българо-християни и българо-мохамедани, което обстоятелство ни показва, че въ края на 17 вѣкъ е имало въ това село още не помохамеданчени българи. По тоя пѫть, чрезъ документи „полека-лека ще се разкрие пълната картина на историческото ни минало" завършва статията.

„Скица изъ живота на Българитѣ мохамедани", отъ Георги Чичовски, сп. „Родопа", бр. 2—1942 год.

Авторътъ по рождение родопецъ, пловдивски гражданинъ — адвокатъ, е ималъ възможность, а като общественикъ — публицистъ и интересъ да наблюдава по-отблизу българитѣ-мохамедани. Скицираль е и характерни случаи на българо-мохамедански идейни лутания. При едно запитване отъ председателя на сѫда, вмѣсто 20 годишенъ българо-мохамеданинъ — отговорила майката по силата на природата си да

долавя въпроситѣ и имъ отговаря по интуиция, съ повишение на тона почти проплакано, така: „Болгаре сме... Какъ щѣло цигане!" Въ Пампоровото, реномирано курортно мѣсто надъ с. Чепеларе, при чудно хубава природна обстановка, българо-мохамеданинътъ Салихъ — разказалъ на г. Чичовски, какъ е научилъ история въ Смолянската казарма като войникъ и най-интересното, че е научилъ най-важното за него и едновѣрцитѣ му, че „вѣра е едно, пъкъ народность друго", Скицирани сѫ и идеитѣ, съ каква лекота на душата българ.-мохамеданинътъ изоставя фесътъ захвърля фереджетата и др. увличайки се по общото течение и разпѫдва напълно турцизъма отъ себе си и втора идея, каква гордость изпитва българомохамеданинътъ, или при другъ случай българомохамеданката, когато официалната власть ги предпочете нѣкѫде като българи. Типиченъ е даденията примѣръ въ „Инспекцията на труда", кога Сафия надменно изглеждала туркинитѣ въ коридора и казала:

— Не сте болгарки, та ще почакате.

— Я съмъ отъ Чепеларе, болгарка!

„Изъ споменитѣ ми за българитѣ мохамедани", отъ Кирилъ Даракчиевъ, учитель, в-къ „Красногоръ", бр. 7 — 1941 год.

Като учитель въ българо мохамеданско село авторътъ съ проникновение е доловилъ и на кѫсо изнесълъ въ статийката си оная борба между рутината, въ лицето на старитѣ ходжи, и новото, въ лицето на младитѣ, която се извежда напредъ въ полза на младитѣ съ съдействието на много други деятели, чийто брой се увеличава отъ день на день. Защото „не се гаси туй, що не гасне"!

„Истини, които трѣбва да се знаятъ", отъ К. Кемаловъ — Неврокопско, сп. „Родопа", бр. 5 — 1941 год.

Дописникътъ се спира на българо мохамеданскитѣ наименования, които иматъ чисто български произходъ. Сочи имъ и християнски произходъ, като дава интересно сведение за една разкопка, станала въ негово присѫтствие на мѣстността „Варвара", Лъжнишко землище, Неврокопска околия, „гдето освенъ ръждясалия желѣзенъ кръстъ и една четиристенна глинена пирамида се намѣри и още ржка на светия отъ стенописъ". Въ подкрепа на това, че българомохамеданитѣ сѫ чисти българи по произходъ, сѫ изнесени и нѣколко стари фамилни имена отъ селата: Лъжница, Корница и Брѣзница, Неврокопска околия.

„Писма до редакцията на Родопа" — 6 писма отъ Салихъ Адиловъ Русевъ, сп. „Родопа", отъ бр. 3 до бр. 10 — 1942 год.

Писмата сѫ чиста изповѣдь. Началото е описателно. Малко история по българо-мохамеданския въпросъ. Въ второто писмо, бр. 4, авторътъ възстава срещу позата, да се доказва българския имъ произходъ, т. е. онова, което е доказано. Съ други думи, да не се отварятъ отворени врати. И продължава той въ третото си писмо, бр. 5, да оправдава съвѣрцитѣ си за невежеството имъ и народностнитѣ му последици, които, действително, дразнятъ. Основателно съжалява за пагубната роля изиграна надъ тѣхъ следъ освобождението ни, отъ имами, изпращани отъ Бѣломорието и турско, като агенти, които сѫ тровили българския духъ подъ прикритието на вѣрски задължения, и то, най-важното, необезпокоявани отъ никого. Разбира се, отъ недоглеждане отъ страна на държавата, макаръ че нѣкои Родопски деятели сѫ биели тревога по въпроса. Писмо четвърто, бр. 6—7, е посветено на училищата въ българо-мохамеданскитѣ селища, онова, ксето сѫ и онова, което трѣбва да бѫдатъ. Дадени сѫ и пожелания. И тукъ авторътъ основателно призовава

специалната държавна грижа надъ българо-мохамеданчетата и признава, че училището е най-голѣмия факторъ за нар. осъзнаване, но бърза да допълни мисъльта си, че онова, което училището, по едни или други причини не е смогнало да направи тамъ, прави Родинското движение. Авторътъ навлиза въ петото си писмо за дружби „Родина", бр. 8—9, като се изказва най-ласкаво за тѣхъ и подчертава нѣколцина отъ първитѣ имъ водачи, а така сѫщо и за битовитѣ пиеси, които сѫ направили и правятъ сътресения въ душитѣ на младитѣ българо-мохамедани, отчасти и у старитѣ. Изтъква се и реформеното облѣкло на българкитѣ мохамеданки и голѣмото значение на изложението, бр. 10, което направиха дружби „Родина", съ което между другото постигнаха и по законодателенъ редъ да се записватъ новороденитѣ българо-мохамеданчета въ общинитѣ съ чисто български имена, както и да се опростятъ формалноститѣ по промѣната на имената на възрастнитѣ, „Родинцитѣ сѫ нашитѣ възрожденци" е заключението на последното писмо.

„Българитѣ мохамедани въ Тетевенско, Луковитско и Бѣло-Слатинско", отъ Василъ Миковъ, въ сп. „Родина", год. III — 1942 год. книга III — София.

Въ тая си обемиста статия, на 9 листа, авторътъ, известенъ у насъ археологъ, е преразказалъ всичко оново, което е писано отъ наши и чужденци учени, вкл. и него, за българо-мохамеданитѣ отъ времето на помохамеданчването имъ насамъ. Написана е така, че се чете леко и сѫщевременно възползува просвѣтения четецъ, разкривайки му картината на българо-мохамеданския въпросъ, не само за Северна България, както е озаглавена, но и въ другитѣ краища съ такива поселения.

Хр. Д. К.

ОТЗИВИ ВЪ ПЕЧАТА ЗА ДРУЖБИ „РОДИНА“ И ИЗЛѢЗЛИТѢ КНИГИ ОТЪ СБОРНИКА

В. „Слово“ — София бр. 5959 отъ 2 юний 1942 година въ статия подъ надсловъ „Сборникъ на чисто родолюбие“ по поводъ кн. III отъ „Сборникъ Родина“ г. Г. П. Г. покрай другото пише:

Човѣкъ прелиства тоя спретнатъ томъ и чете въодушевенитѣ и пропити съ чистъ национализъмъ слова на младитѣ българи мохамедани, радва се за подетата съ такъвъ ентусиазъмъ борба за осъзнаване въ народностно отношение на това тъй хубаво българско население въ Родопитѣ и тръпне въ блѣнъ, че следъ толкова проспани години, най-сетне се тръгва по пѫтя на една смислена, системна, упорита работа, къмъ една ясно поставена цель — утвърждаване на българщината здраво въ Роцопския масивъ, стражъ на българското Бѣломорие. И ето въ втория дѣлъ на сборника се натъкваш на хубави поетични произведения на млади българи мохамедани, които биха правили честь на всѣка европейска литература. Следъ това цитира нѣколко стихотворения, отъ които казва „блика непринуденъ български духъ, духътъ на дѣдитѣ, тлѣлъ досега подъ пепелта на едно невежествено възпитание, за да избухне въ ярькъ пламъкъ, който бездруго ще обгори душитѣ на нашитѣ сънародници“. На край заключава: „Нищо не сгрѣва по-топло сърдцето на всѣки българинъ отъ книга съ такова скѫпо и възвишено по замисъль съдържание, като това което срѣщаме въ „Сборникъ Родина“. Пожелаваме отъ все сърдце на труженцитѣ въ тази богата народна нива, да работятъ съ всеотдайность, за да видятъ

на лице плодоветѣ на своя безкористенъ трудъ, — осъзнати българитѣ мохамедани на стража на Родопитѣ, на стража на Обединена България“.

„Сп. Славянска беседа“, — София. год. VI 1942 кн. 1—2 въ отдѣла си „книжнина“, като съобщава за излѣзлата кн. III отъ сборника и за дейностьта на дружба „Родина“ между другото казва:

Просвѣтната дружба „Родина“ въ Смоленъ отъ редъ години насамъ върши много полезна работа. Тя си е поставила една високо благородна задача — чрезъ просвѣта въ най-широкъ смисълъ на думата, да въздействува върху българо мохамеданското население, да може то да се самосъзнае и подобри своя начинъ на живѣене. Сборникътъ Родина ни дава една пълна картина за всички усилия, които се полагатъ, за да се реализиратъ цѣлитѣ на просвѣтната дружба „Родина“. Знае се че всѣка просвѣтна работа е тежка и не винаги резултатитѣ сѫ задоволителни. Просвѣтната работа срѣдъ българитѣ мохамедани е особено трудна, защото трѣбва да се бори съ вѣковни предразсѫдаци, пустнали дълбоки корени въ душитѣ. Дружба „Родина“ е съумѣла чрезъ упорита и систаматична работа да постигне резултати, които извикватъ удивление и заслужаватъ похвала. Хубавиятъ китенъ езикъ на българитѣ мохамедани, тѣхнитѣ стари народни пѣсни, както и проявеното отъ тѣхъ въодушевление въ стремежа имъ да се осамосъзнаятъ, трогватъ читателя на сборника“. На края заключава; „Родопа се пробужда! Тя почва да осъзнава своята сила, тя се готви да служи като здравъ стражъ на българщината, какъвто е била тя и въ далечното минало на нашия народъ“.

За появата на кн. III отъ „Сборникъ Родина“ писа и сп. „Родопа“ — София г. XXI кн. 6—7, като цитира две глави отъ лѣтописния отдѣлъ на сѫщия и на края писа:

„Само чрезъ тия сборници може да се схванатъ размѣритѣ, ширината и задълбочеността на българомохамеданското движение за народностно осъзнаване, а покрай това да се видятъ и новитѣ интелектуалци, писатели и дейци отъ страна на младитѣ народностно пробудени българи мохамедани, както и да се разбере богатството на фолклора у тая българска народностна отломка".

ИЗЪ КНИЖНИНАТА ЗА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ ПРЕЗЪ 1941/42 Г.

1. **Побългаряване личнитѣ имена срѣдъ българитѣ мохамедани.** Известие на в. „Днесъ", София, бр. 269 отъ 5 мартъ 1941 г.
2. **Вечеринката на дружба „Родина".** в. „Красногоръ", бр. 2, 15. I. 1941 г., Смоленъ.
3. **Единъ въпросъ.** Юс. Якубовъ, в. „Красногоръ", бр. 4, 1941 г., Смоленъ.
4. **Напредъ къмъ осамосъзнаване.** Ахм. Косовски, в. „Красногоръ", бр. 5, 1941 г.
5. **Побългаряване личнитѣ имена.** в. „Красногоръ", бр. 6, 1941 г.
6. **Изъ споменитѣ ми за българитѣ мохамедани.** К. Даракчиевъ, в. „Красногоръ", бр. 7, 1941 г.
7. **Отечественията ни дългъ.** М. С. Дервишевъ, в. „Красногоръ", бр. 9, 1941 г.
8. **До Бѣломорието и обратно.** Ш. Мохаремовъ, в. „Красногоръ", бр. 11, 1941 г.
9. **Ярифъ Саджковъ безъ маска.** Изложение. в. „Красногоръ, бр. 13, 1941 г.
10. **Вечеринката на дружба „Родина".** в. „Красногоръ", бр. 1, 1942 г.
11. **За българомохамеданитѣ.** К. Петкановъ, в. Красногоръ", бр. 2, 1942 г.
12. **Крачка напредъ.** Дописка отъ с. Маданъ. К. Русевъ, в. „Красногоръ", бр. 4, 1942 г.
13. **Изложение на Родинскитѣ дружби.** в. „Красногоръ", бр. 7, 1942 г.
14. **Мюфтийствата въ гр. Смоленъ и Девинъ.** Окржжни за имената, в. „Красногоръ", бр. 9, 1942 г.

15. **Изъ Бѣломорието до Солунъ и обратно.** Пжтни бележки. Петъръ Ан. Мариновъ, в. „Красногоръ", бр. 1 и сл. отъ 1942 г.
16. **Българитѣ мохамедани въ Родопа.** Ибр. Имецки, в. „Родопа", бр. 3, 1941 г.
17. **Случката въ Корово.** М. х. Идризовъ, сп. „Родопа", бр. 3, 1941 г.
18. **Вечеринки и представления.** с. Киселичево, Девинъ, Смилянъ. За мюфтия на Неврокопъ. Молитвеникътъ на М. х. Саливовъ, сп. „Родопа", бр. 3, 1941 г.
19. **Животъ и дейность на Ат. Каишевъ.** сп. „Родопа", бр. 3, 1941 г.
20. **Ревностни учителски прояви.** с. Арда, сп. „Родопа", бр. 4, 1941 г.
21. **Учителитѣ и родинското движение.** Имена на мѣстности край с. Забърдо. Ученическо посещение въ с. Търнъ. Сказка въ Неврокопъ. Възнаграждение на учителитѣ и стихотворението „Българче мохамеданче", сп. „Родопа", бр. 4, 1941 г.
22. **Истини, които трѣбва да се знаятъ.** К. Кемаловъ, сп. „Родопа", бр. 5, 1942 г.
23. **Дружби „Родина" въ с. Забърдо, Бѣлъ-изворъ и Недѣлино.** Стихотворение „Еднокрѣвно братче", сп. „Родопа", бр. 5, 1941 г.
24. **Имената на българитѣ мохамедани.** сп. „Родопа", бр. 6—7, 1941 г.
25. **Отечественията ни дългъ като мохамедани.** М. Дервишевъ, сп. „Родопа", бр. 6—7, 1941 г.
26. **Задачи на дружби „Родина".** Ибр. Салиховъ, сп. „Родопа", бр. 6—7, 1941 г.
27. **От. Д. Мавревъ и Сал. Мюдеризовъ.** сп. „Родопа", бр. 9, 1941 г.
28. **Бълг. мохамедански семейства въ с. Райково.** Снимка, сп. „Родопа", бр. 9, 1941 г.
29. **Животътъ въ бивша Гърция.** Д. Дафовски, сп. „Родопа", бр, 8, 1941 г.
30. **Дервиши и текета въ Златоградъ.** Св. Бекриевъ, сп. „Родопа", бр. 8, 1941 г.
31. **Родински срѣдища въ Неврокопско.** К. Кемаловъ, сп. Родопа, бр. 8, 1941 г.
32. **Инородското име Селимъ.** сп. „Родопа", бр. 8, 1941 г.
33. **Разрешителни за вѣнчаване бълг. мохамедани.** сп. „Родопа", бр. 8, 1941 г.
34. **Палетата джавкатъ, керванътъ си върви.** сп. „Родопа", бр. 8, 1941 г.
35. **За нѣкои обществени прояви въ Родопско.** Ар. Саджковъ и А. Примовски, в. Миръ, София, бр. 12308, 20. VIII. 1941 г.

35. **Родинството въ Родопа и противницитѣ му.** Хр. Караманджуковъ, в. Миръ, бр. 12295, 5. VIII. 1941 г.
36. **Дружба „Родина“ въ Чепеларе.** сп. „Родопа“, бр. 8, 1941 г.
37. **За наименованитѣ съ български имена младенци.** сп. „Родопа“, бр. 8, 1941 г.
38. **Петгодишнината на дружба „Родина“.** сп. „Родопа“, бр. 8, 1941 г.
39. **Голѣмитѣ грижи на родинци въ Чепеларе.** сп. „Родопа“, бр. 9, 1941 г.
40. **Неврокопско окол. дружество „Родина“.** сп. „Родопа“, бр. 9, 1941 г.
41. **Произходъ на фереджето.** Махм. х. Идризовъ, сп. „Родопа“, бр. 9, 1941 г.
42. **Да сме на чисто.** сп. „Родопа“, бр. 10, 1941 г.
43. **Въ защита на едно народностно дѣло.** Ар. Саджковъ, в. „Арденска дума“, Кърджали бр. 514, 1941 г.
44. **Годишни събрания на дружби „Родина“.** сп. „Родопа“, бр. 10, 1941 г.
45. **Пасквилна родопска книжнина.** сп. „Родопа“, бр. 10, 1941 г.
46. **с. Доспатъ въ миналото и сега.** Ад. Арнаудовъ, сп. „Родопа“, бр. 1 и 2, 1942 г.
47. **Златоградски народни пѣсни.** сп. „Родопа“, бр. 1—9, 1942 г.
48. **Всрѣдъ свѣтли подвизи безподобна гадость.** сп. „Родопа“, бр. 1, 1942 г.
49. **Бждни вечерь въ Турция.** сп. „Родопа“, бр. 1, 1942 г.
50. **Скици изъ живота на бълг. мохамедани.** Г. Чичовски, сп. „Родопа“, бр. 2, 1942 г.
51. **Традиционна вечерь въ Смоленъ. Изъ дейностьта на Чепеларската дружба.** сп. „Родопа“, бр. 2, 1942 г.
52. **Изъ живота въ с. Виево, Смоленско.** Сал. Кюмецовъ, сп. „Родопа“, бр. 3, 1942 г.
53. **Преобразования въ мюфтийствата.** сп. „Родопа“, бр. 3, 1942 г.
54. **Писма до Родопа.** Сал. А. Русевъ, сп. „Родопа“, бр. 3 и сл. 1942 г.
55. **Възраждане.** Тод. Хр. Ангеловъ, сп. „Родопа“, бр. 3, 1942 г.
56. **Една сватба-събитие.** Махм. Х. Идризовъ, сп. „Родопа“, бр. 3, 1942 г.
57. **Радостьта на българитѣ мохамедани.** „Църк. вестникъ“, София, бр. 10, 1942 г.
58. **Тжгата на българитѣ мохамедани.** „Църк. вестникъ“, София, бр. 11, 1942 г.
59. **Сборникъ „Родина“.** сп. „Славянска беседа“, кн. 1—2, год. VI, 1942 г.

60. **Политическата задача на бълг. мохамедани.** Г. Станчевъ, сп. „Бразда“. кн. 5—6, год. VII, 1942 г.
61. **Родопска Бѣломорска България.** сп. „Родина“, г. III, кн. 1, 1940 г.
62. **Годишно събрание въ с. Чепеларе.** Снимка, сп. „Родопа“, бр. 4, 1942 г.
63. **Българитѣ мохамедани въ Бѣломорието.** сп. „Родопа“, бр. 4, 1942 г.
64. **Бълг. мохамеданско утро въ Чепинско.** сп. „Родопа“, бр. 5, 1942 г.
65. **Бълг. мохамедани делегати въ София.** Снимка, сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
66. **Група бълг. мохамеданки въ с. Лжжене.** Снимка, сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
67. **Изложение на родинскитѣ дружби.** сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
68. **Какви сме и какъ да се гледа на насъ.** М. Дервишевъ, сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
69. **Бълг. мохамеданската делегация въ София.** сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
70. **Ново мюфтийство въ Лжжене.** сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
71. **Дружба „Родина“ въ с. Недѣлино, Златоградско.** сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
72. **Българомохамеданския въпросъ въ Македония.** сп „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
73. **Документи отъ християнско време въ с. Могилица.** сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
74. **Родинска дейность въ с. Бѣлъ изворъ.** сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
75. **Изъ сборникъ „Родина“ и отзивъ за сжщата.** сп. „Родопа“, бр. 6—7, 1942 г.
76. **Сборникъ на чисто родолюбие.** в. „Слово“, бр. 5959, 2. VI. 1942 г.
77. **Народностното съзнание у бълг. мохамедани.** София, в. „Църковенъ вестникъ“, бр. 41, 1942 г.
78. **Кръвьта тегли, родътъ привлича.** София, в. „Църковенъ вестникъ“, бр. 39, 1942 г.
79. **Възрожденското дѣло въ Родопа. Една декларация.** Пловдивъ, в. „Борба“, бр. 6354, 18. VII. 1942 г.
80. **Около 60,000 бълг. мохамедани въ Родопа.** сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942 г.
81. **Смоленския мюфтия говори по имесмѣнянето.** сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942 г.
82. **Предистория по промѣната на имената.** сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942 г.
83. **Какъ стана промѣната на имената Окржжни и дописки.** сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942. г.

84. **Нови имена въ Смоленско и Девинско.** сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942 г.
85. **Закона за имената и кметоветѣ.** сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942 г.
. **Мюфтийски нареждания по имената.** сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942 г.
87. **Друго писмо.** Фейзи Хасановъ, сп. „Родопа“, бр. 8—9, 1942 г.
88. **„Чужденката“, пиеса въ две действия.** П. А. Мариновъ, сп. „Родопа“, бр. 1 и сл. 1942 г.
89. **Дордето бѫде спасена и последната робска душица. Подвигътъ на „Родина“.** Гюмюрджина, в. „Тракия“, г. I, бр, 28, 1942 г.

НЕКРОЛОЗИ

Василъ Дечовъ

Той почина скоропостижно на 16 май 1941 г. въ гр. Кюстендилъ.

Отиде си отъ тоя свѣтъ и той, единъ отъ най-заслужилитѣ Родопски общественици и писатели, който, както е известно по простонародному се наричаше Вочо Дечовъ. Следъ покойния Ст. Н. Шишковъ, той бѣ следващиятъ по опитность и начетеность родопчанинъ, който бѣ обходилъ на длъжъ и на ширъ цѣлия родопски лабиринтъ и притежаваше едно основно познание по всички мѣстни въпроси, въ това число и българо мохамеданския. И надали има обществена, културна или стопанска проблема въ цѣлото Срѣднородопие, като се почне отъ Пловдивъ, та дори до брѣговетѣ на Бѣло море, която да не бѣ позната на В. Дечовъ и надали има селище въ тая область непосетено и незнаено отъ него. Съ своето бързо обществено усѣщание и бързо схващане, навсѣкѫде има споменъ отъ него, ако не въ друго, то поне по благоустройството, стопанскитѣ или поминъчни въпроси. Значението за родното му село Чепеларе е изразено въ благоустройствения планъ на селото и монументалната училищна

сграда въ срѣдата на селото, която носи и негово име, а заслугитѣ му къмъ общородопския край сѫ редицата му печатни трудове, начело на които стоятъ двата му тома „Миналото на Чепеларе“. Това е историята не само на това село, но на цѣлия Родопски край, по стилъ и изложение нѣмаща равна на себе си. В. Дечовъ бѣ едно изключително дарование на роденъ писатель, който, ако бѣ живѣлъ въ друго време, не въ утрото на нашето Освобождение, когато силитѣ и способноститѣ си трѣбваше да иждивява въ най-всестранни общополезни начинания въ страни отъ писателството, би се вредилъ днесъ за единъ отъ най-добритѣ наши белетристи. Въ сѫщность, той си остава такъвъ, понеже въ всичкитѣ му трудове, често пѫти и съ чисто научни или изследователски цели, а даже и въ уставитѣ и протоколитѣ на разни двужества и корпорации, основани и писани отъ него, личи голѣмото му дарование и писателско вдъхновение, съ което живѣеше презъ всички дни на своя животъ. Благодарение на тия си качества той написа книги, които за винаги ще останатъ за образецъ.

По отношение на българитѣ мохамедани той ги обичаше безгранично и милѣеше повече отъ всѣки другъ за тѣхното добруване и третиране навсѣкѫде и отъ всѣкиго като българи, независимо отъ вѣроизповѣданието имъ.

Миръ на праха му и вѣчна му паметъ!

Адилъ Ходжаджиковъ

Умрѣ единъ отъ най-дейнитѣ членове на българската мохамеданска културно-просвѣтна и благотворителна дружба „Родина“, членъ-основатель на сѫщата и членъ отъ настоятелството на сѫщата, избиранъ и преизбиранъ отъ самото начало до днесъ.

Престана да тупти едно добро и съ благородни пориви сърдце!

Макаръ и безъ почти никакво образование, той се отличаваше съ бистъръ умъ, природна честность и отлично схващане нѣщата и идеологията на дружба „Родина“ и бѣще деенъ изпълнитель на сѫщитѣ до последния день

на живота си. Той бѣше винаги готовъ, самъ даваше инициативи, следѣше за изпълнението на сжщитѣ и често пжти неговата кжща бѣше сбировище за размисляне и решаване родински въпроси. Съ бедностьта си той помагаше на сжщата най-много било съ личенъ трудъ или жертви, а когато, въ началото на реформиране на женското облѣкло бѣха нуждни особенни старания и трѣбваше да се доставятъ въ замѣна на фереджитѣ балтони, той съ своитѣ коне, по срѣдъ зима, по снѣгъ и каль, ходи въ едно съседно село и докара такива, на който рискъ тогава рѣдко нѣкой се решаваше. Сега това е работа вече свършена и въ цѣлата околия нѣма да се мѣрка нито едно фередже, но трѣбваше да се наблюдава Адилъ Ходжаджиковъ, съ каква последователность и настойчивость вършеше тая си доброволно поета за новъ мирогледъ работа, за да се види колко бѣше трезъвъ, честенъ и откровенъ, а като артистъ-изпълнитель на роли въ всички досегашни представления той бѣ незамѣнимъ.

Смъртьта му последва отъ простуда презъ априлъ 1942 г.

Богъ да го прости и вѣчна му пameть!

ПОЛУЧЕНИ КНИГИ И СПИСАНИЯ

Сп. „Славянски вести“ — София.
Сп. „Отецъ Паисий“ — София.
Сп. „Славянска беседа“ — София.
„Богомилското социал. национално движение“. Българизмътъ, отъ Димитъръ Вълевъ, Бургасъ—София.
„Пенджикътъ въ Якоруда“ отъ Ник. п. Филиповъ — София.
Сп. „Родопа“ — София.
В. „Чепино“ — Лжжене.
В. „Красногоръ“ — Смоленъ.
Сп. „Нация и политика“ — София.
В. „Тетевенски вести“ — Тетевенъ.
В. „Развитие“ — Севлиево.
Сп. „Обществена подкрепа“ — София.
В. „Тракия“ — Гюмюрджина.
„Какво е далъ българинътъ на другитѣ народи отъ Ст. Чилингировъ — София.

СПИСЪКЪ

на членоветѣ на българската мохамеданска културно-просвѣтна дружба „Родина“ въ гр. Смоленъ презъ 1942 г.

Основатели и действителни:

Асенъ Боляровъ (Юсеинъ Бейски) — гр. Смоленъ
Каменъ Боляровъ (Арифъ Бейски) „ „
Чавдаръ Славяновъ (Юсеинъ Якубовъ) „
Александъръ Мазаровъ (Ахм. Хусковъ) „

Славей Хаджиевъ (Османъ Хасановъ) „
Чавдаръ Ишерлиевъ (М. Ишарлиевъ) „
Любенъ Асеновъ (Асанъ Шеховъ) „
Невенъ Узуновъ (Салихъ Узуновъ) „
Симеонъ Минчевъ (Сюлманъ Еминевъ) „
Зефиръ Рѣчниковъ (Незифъ Рѣчниковъ) „
Слави Хаджиевъ (С. Ходжаджиковъ) „
Славчо Каменовъ (Мехм. Карахусевъ) „
Светославъ Духовниковъ (Мехмедъ Дервишевъ)
Хр. Шехмовъ (Ахмедъ Шехмовъ) с. Черешкитѣ
Радой Ратайски (Рофатъ Ратайски) с. Селище
Сава Шефовъ (Салихъ Шеховъ) гр. Смоленъ
Любенъ Великовъ (С. Рѣчниковъ) „
Бориславъ Кобатевъ (Мехм. Кобатевъ) „
Асенъ Горановъ (Асанъ Шерифовъ) „
Илия А. Кехайовъ (А. Исенкехайовъ) „
Боянъ Чочевъ (Мехмедъ Чочевъ) „
Живко Минчевъ (Шукри Фисенски) „
Василъ Хаджиевъ (Мехмедъ Ходжовъ) „
Хубенъ Чавдаровъ (Хусни Юмеровъ) „
Асенъ Русевъ (Фехми Русевъ) с. Киселичево
Борисъ Русевъ (Арифъ Русевъ) с. „
Русинъ Русевъ (Мехмедъ Русевъ) с. „
Найденъ Бѣловъ (Мехм. Бѣловъ) гр. Смоленъ
Митко Огняновъ (Мехм. Дрѣневъ) „
Владимиръ Шумаровъ (Арифъ Шумаровъ).
с. Ухловица
Чавдаръ Сивеновъ Боляровъ (Ахмедъ Бейски)
гр. Смоленъ
Славянъ Паспаловъ (Кадиръ Якубовъ
Паспаловъ) гр. Смоленъ
Борисъ Райчевъ (Брах. Маджировъ) „
Свѣтозаръ Милчевъ (Бехчетъ Сердаровъ)
с. Костандово
Великъ Велиевъ (Мехм. Велиевъ) гр. Смоленъ
Добринъ Сивеновъ (Е. Идризовъ) „
Любенъ Младеновъ (М. Мустановъ) „
Слави Хаджиевъ (Мехмедъ Мезиневъ) „

Здравко Хаджиевъ (Салихъ Мезиневъ) „
Асенъ Пандажековъ (А. Пандажековъ) „
Владимиръ Б. Найденовъ (М. Нуриевъ) „
Вихъръ Изворовъ (М. х. Идризовъ) с. Търнъ
Зефиръ Борисовъ (Сал. Лущевъ) гр. Смоленъ
Радославъ Еленски (И. Шишманаговъ) „
Бориславъ Бонкаловъ (М. Бонкаловъ) „
Асенъ Севериновъ (Исенъ Сеферковъ) „
Желѣзъ Севериновъ (Бр. Сеферковъ) „
Петъръ Ан. Мариновъ „
Анастасъ Говновъ „
Никола Хр. Палагачевъ „
Христо Ф. Табаковъ „
Александъръ Караманджуковъ гр. Ксанти

Спомагателни:

Афузъ Младенъ Лободовъ (Афузъ Мухаровъ
Лободовъ) гр. Смоленъ
Асенъ Чавдаровъ (Исенъ Сираковъ) „
Минчо Куцевъ (Мехмедеминъ Куцевъ) „
Бориславъ Боляровъ (Мехмедъ Бейски) „
Зефиръ Кобатевъ (Ахмедъ Кобатевъ) „
Асенъ Борисовъ (Брахимъ Лушевъ) „
Борисъ Юруковъ (Салихъ Юруковъ) „
Минчо Горановъ (Ахмедъ Овчаровъ) „
Асенъ Юруковъ (Асанъ Юруковъ) „
Янчо Райчовъ Маджировъ (Арифъ Маджировъ)

Членки отъ женската секция:

Невѣна А. Мазарова (Несибе Хускова)
гр. Смоленъ
Цѣна К. Болярова (Фатме Ар. Бейска) „
Теменужка Ас. Болярова (С. Ю. Бейска) „
Софка Ал. Мазарова (Сафие А. Хускова) „
Вѣра Н. Бѣлова (Нурие М. Бѣлова) „
Захаринка Н. Ишарлиева (Руфа М. Ишарлиева)
гр. Смоленъ
Сирма Сл. Кобатева (К. М. Кобатева) „

Снѣжанка Д. Сивенова (Ф. Е. Идризова) „
Карамфилка Хаджиева (Рукие Адилова) „
Росица Хр. Шехмова (Фатме Шехмова)
с. Черешкитѣ
Захаринка Каменова (Хайрие Карахусова)
гр. Смоленъ
Тинка Петр. Маринова „
Софка Радоева (Сафие Рофатева) с. Селище
Росица Духовникова (Фатме Дервишева)
гр. Смоленъ
Слава А. Караманджукова гр. Ксанти
Красимира Б. Милчева (Фатме Б. Сердарова)
гр. Смоленъ
Дафина Великова (Незифе Велиева) „
Живка Лютова „
Роза Ал. Мазарова (Шерифе Хускова) „
Кичка Чавдарова (Фатме Ишарлиева) „
Елена Бор. Русева (Хава Ариф. Русева) „
с. Киселичево
Надежда Асен. Русева (Нурие Фехм. Русева)
Босилка Рус. Русева (Незифе Мехм. Русева)